

SAARA NIKKINEN

KERTOMUKSIA KARKOTUKSISTA. Tšetšenian konfliktin
tulkinta tšetšeenikaunokirjallisuudessa

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2010

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

NIKKINEN, SAARA: Kertomuksia karkotuksista. Tšetšenian konfliktin tulkinta
tšetšeenikaunokirjallisuudessa

Pro gradu -tutkielma, 162s.

Kansainvälinen politiikka

Marraskuu 2010

Lähestyn tutkielmassani Tšetšenian konfliktia sen yhteiskunnallis-kulttuurisesta kontekstista käsin analysoimalla tšetšeenikaunokirjallisuutta. Käytän hyväkseni politiikan tutkimuksessa tapahtunutta esteettistä käännettä, joka mahdollistaa kaunokirjallisen aineiston. Tutkielmani on aineistopainotteinen ja aineistossani yhdistän vanhaa ja tuoretta kirjallisuutta. Pääasiallisen analyysin kohteen muodostaa Tšetšenian kansalliskirjailijaksikin usein nimitetyn Abuzar Aidamirovin historiallisen trilogian ensimmäinen osa *Dolgie notši*, joka sijoittuu Kaukasian sodan päättymisen jälkeiseen aikaan, jolloin Venäjän keisarikunta päätti siirtää tšetšeenit nykyisen Turkin alueelle. Olen täydentänyt aineistoani tuoreella kaunokirjallisuudella, etupäässä novelleilla, jotka sijoittuvat pääasiassa ns. ensimmäisen ja toisen Tšetšenian sotien aikaan.

Tutkielmani asettuu rauhan- ja konfliktintutkimuksen kulttuuria painottavaan traditioon, jonka mukaan konfliktin ymmärtämisessä ja konfliktinratkaisussa keskeistä on ymmärtää paikallista kulttuuria ja sen kautta konfliktille tuotettuja merkityksiä. Tämän antropologiasta vaikutteita saaneen suuntauksen mukaan ihminen on lähtökohtaisesti kulttuurinen olento. Kulttuuri toimii maailmaa ja todellisuutta rakentavana tekijänä. Se tarjoaa jaetun merkitysvaraston, jonka avulla maailmaa ja itseä sen osana tulkitaan ja jonka avulla maailmassa toimitaan. Konfliktitilanteessa osapuolten maailmankuvat risteävät, kun taas konfliktinratkaisun määrittelen viitekehysanalyysin mukaan keskusteluksi, jossa osapuolet pyrkivät ymmärtämään toisiaan ja muodostamaan uuden, kolmannen kulttuurin.

Ontologisesti tutkielmani asettuu hermeneuttisen tutkimussuuntauksen ja piiriin. Hermeneutiikan perusajatuksen mukaan tapamme katsoa maailmaa nousevat traditiosta, joka käsitteenä tulee lähelle esittämäni kulttuurin määritelmää. Traditiosta nousevat, esikäsitteet, jotka mahdollistavat tiettyjen kysymysten kysymisen ja jopa tutkimuskohteen avautumisen. Traditio ja esikäsitteet myös ohjaavat aina ymmärtämistä. Uusien ilmiöiden tulkinta tarkoittaa aina traditiolta jotain lainaamista, siihen nojaamista ja sen osien hyödyntämistä uusissa tilanteissa. Näin ollen traditio myös jatkuvasti muovautuu ja täydentyy. Uudet tulkinnat avaavat kohteeseen aina uusia, tietyssä kontekstissa muovautuneista näkökulmia, mutta eivät tyhjennä sitä.

Menetelmällisesti taas yhdistän A.J. Greimasin rakenteellista semantiikkaa Paul Ricoeurin narratiiviseen hermeneutiikkaan. Greimasin näkemys merkityksen generatiivisesta kulusta ja etenkin siihen liittyvä myyttinen aktanttimalli apunani etsin aineistosta konfliktille tšetšeenikirjallisuudessa tuotettuja merkityksiä. Ricoeurin kolmivaiheisen mimesiksen teorian avulla taas tuon kaunokirjallisuuden kansainvälisen politiikan maailmaan.

Aineistossani hahmottuu näkemys tšetšeenistä vapautta ja kotimaata rakastavina sekä auktoriteetteja kaihtavana kansana. Konflikti nähdään kamppailuna vapaudesta ja tavoitteesta asua

kotimaassa noudattaen kansalle perinteisiä tapoja järjestää yhteiskuntaa. Tavoittelun kohde saa sisältönsä lukuisten pakkosiirtojen kautta, niiden antonyyminä. Karkotusten kautta tšetšeenit myös jäsentävät omaa elämäänsä sekä kansansa historiaa. Konfliktin merkitykset nousevat jatkuvien karkotusten ja loputtoman sodan traditiosta, jossa vastustajan, Venäjän imperiumin, Neuvostoliiton ja Venäjän federaation valloituspolitiikka koetaan imperialismina. Sen sijaan Venäjän kansaa kohtaan tunnetaan veljeyttä, jopa kohtalonyhteyttä.

Sisältö

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2. Tutkimuskysymys.....	4
1.3. Tšetšeenikaunokirjallisuus tutkimusaineistona.....	5
2. TUTKIMUKSEN SUHDE TIETEENALAAAN.....	8
2.1. Lyhyt katsaus aiempaan tutkimukseen Tšetšenian konfliktista.....	10
2.2. Kriittinen tutkimus.....	20
2.3. Esteettinen käänne politiikan tutkimuksessa.....	25
3. TUTKIMUSASETELMA JA KESKEISET KÄSITTEET.....	28
3.1. Rauha ja konflikti kulttuurin näkökulmasta.....	28
3.2. Esikäsitykset ja hermeneuttinen kehä.....	34
3.3. Ymmärtäminen keskusteluna – konfliktinratkaisu horisonttien sulautumisena.....	36
4. MITEN TUTKIA KERTOMUSTA? NARRATIIVINEN LÄHESTYMISTAPA.....	39
4.1. Selittäminen ja ymmärtäminen.....	41
4.2. Kertomukset merkitysten välittäjinä ja tuottajina.....	42
4.3. Kolmivaiheinen mimesis.....	45
5. KERTOMUKSEN RAKENTEELLINEN SEMANTIikka A.J. GREIMASIN MUKAAN	49
5.1. Merkityksen perusrakenne: semioottinen neliö.....	52
5.2. Kerronnan taso: myyttinen aktanttimalli ja narratiivinen kaavio.....	54
5.3. Diskursiiviset rakenteet: enonsiaatio.....	56
6. TŠETŠENIAN KONFLIKTIN TAUSTA ABUZAR AIDAMIROVIN <i>DOLGIE NOTŠI</i>	
-TEOKSESSA.....	59
6.1. Teoksen maailma ja henkilöt.....	60
6.2. Keitä ovat tšetšeenit? Kertomuksen subjektin semioottinen neliö.....	66
6.2.1. Jatkuva taistelu Venäjää vastaan.....	67
6.2.2. Merkityssuhteen täydentäjät: kolonialismin häviäjät.....	70
6.3. Myyttinen aktanttimalli: tšetšeenien taistelu vapaudesta.....	73

6.3.1. Kertomuksen subjekti: kapinalliset ja gatiijurtilaiset.....	74
6.3.2. Arvo-objekti: Vapaus – tai kuolema.....	76
6.3.3. Tsaarin valta vastustajana.....	82
6.3.4. Kolonialistinen ekspansio vasta-subjektina.....	88
6.3.5. Imaami Šamil: auttaja vai vasta-subjekti?.....	91
6.3.6. Kuvitellut auttajat.....	94
6.4. Narratiivinen kaavio: taistelu jatkuu.....	98
6.5. Enonsiaatio ja Dolgie notši -teoksen kommentit maailmasta.....	99
6.5.1. Fokalisaatio vapaustaistelun vahvistajana.....	99
6.5.2. Kertojan interventio: tšetšeenien loputon tragedia.....	107
7. KONFLIKTIN ESITYKSET TUOREESSA KAUNOKIRJALLISUUDESSA.....	111
7.1. Subjekti, arvo-objekti ja karkotuksen merkitys.....	112
7.2. Tuttu vastustaja.....	121
7.3. Myyttinen aktanttimalli tuoreen tšetšeenikirjallisuuden mukaan.....	131
7.5. Enonsiaatio: Venäjän federaation sodat osana monisatavuotista jatkumoa.....	134
8. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	140
9. JÄLKISANAT.....	146
LÄHTEET.....	150

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

”Tataaripehkossa oli kolme haaraa. Yksi oli repäisty irti ja sen tynkä törrötti kuin poikki hakattu käsi. [...] Näki, että koko kasvi oli jäänyt pyörän alle ja kohottautunut sitten pystyyn ja seiso i siksi vinossa, mutta seiso i kumminkin. Oli kuin sen ruumiista olisi repäisty pala, sen sisälmykset käännetty nurin, siltä olisi repäisty käsi ja puhkaistu silmä. Mutta siitä huolimatta se seiso i eikä antautunut ihmiselle, joka oli tuhonnut kaikki sen veljet ympäriltä. ”Mikä elinvoima!” tuumin. ”Ihminen on nujertanut kaiken, tuhonnut miljoonia kasveja, mutta tämäpä ei vain antaudu.”¹

Näin pohjustaa venäläiskirjailija Leo Tolstoi kuuluisaa teostaan tšetšeenisoturi Hadži Muratista. Tolstoin kasvivertaus heijastaa laajempaa venäläisessä, erityisesti romantiikan ajan kirjallisuudessa usein esiintyvää ajattelutapaa Kaukasiasta ja Kaukasian kansoista sitkeinä ja taipumattomina, jotka taistelevat aina vain, vaikka monet muut kansat olisivatkin alistuneet valloittajan edessä. Kaukasian kansojen, etenkin tšetšeenien, kansallisromanttinen rooli tässä asetelmassa on ”jalo villi” (*noble savage*), joka sinnittelee imperialistisia voimia vastaan, vaikka pystyy vain juuri ja juuri seisomaan – vinossa. Roolin iskostuneisuudesta kertoo saman ajatuksen toistuminen yhtä selväsanaisesti yli sata vuotta Hadži Muratin ilmestymisen jälkeen julkaistussa Aleksandr Solženitsynin teoksessa Vankileirien saaristo: ”Mutta muuan kansallisuus ei ollenkaan antautunut nöyryyden psykologiaan – enkä puhu nyt yksilöistä, kapinoitsijoista vaan kansallisuudesta kokonaisuudessaan. Tšetšeenit”².

Kaukasia on ollut inspiraation lähde monille arvostetuille venäläiskirjailijoille, joiden teosten ja kuvausten kautta Venäjällä on syntynyt näkemys Kaukasian kansoista villeinä, sotaisina ja alistumattomina. Kaukasian sodista ja kansoista ovat Tolstoin ja Solženitsynin lisäksi kirjoittaneet muun muassa Puškin ja Lermontov. Yksi keskeinen ja vahva myytti on Kaukasian vanki, jonka juuret ovat alunperin Aleksandr Puškinin runossa. Se kertoo Kaukasiassa vangiksi jäävästä ja tšerkessytyttöön rakastuvasta venäläissotilaasta.³ Sittenmin samalla otsikolla ovat kirjoittaneet muun muassa Mihail Lermontov, Leo Tolstoi ja 2000-luvulla Vladimir Makanin. Aiheesta on myös sävelletty ooppera ja tehty elokuva. Venäläiskirjallisuutta ja siinä esiintyviä Kaukasia-myyttejä on jonkin verran tutkittu Tšetšenian konfliktien yhteydessä, mutta tuntemattomammaksi on jäänyt se, millaisena Kaukasian alueen väkivaltainen menneisyys näyttäytyy tšetšeenien historiallis-kulttuurisessa perinnössä ja millaisia merkityksiä sotaisa historia on saanut tšetšeenikirjallisuudessa.

1 Tolstoi 2001, 8-9.

2 Solzhenitsyn 1976, 265.

3 Puškin 1820.

Itse kiinnostuin Tšetšeniasta 2000-luvun alussa, niin kutsutun toisen Tšetšenian sodan aikana. Virallinen Venäjä hyödynsi välittömästi syyskuun 11. päivän tapahtumia ja alkoi perustella väkivaltaisuuksia terrorismin vastaisella operaatiolla. Selitys sai pontta muun muassa Moskovan Dubrovka-teatterin ja Beslanin kaappausten myötä. Samalla tšetšeenien ja muiden Kaukasian kansojen maine Venäjällä alkoi heikentyä ja heikentyy edelleen. He ovat terroristeja. Tähän selitykseen, samoin kuin Kaukasian kansojen aliarvostukseen ja ja jopa halveksuntaan törmää Venäjällä ja Venäjän ulkopuolellakin usein. Toisaalta tšetšeenien roolin voidaan siis tulkita muuttuneen, mutta toisaalta terrorismiselityksen voidaan katsoa toistavan vanhaa asetelmaa ja kertomusta venäläisistä Kaukasian villien kansojen vankeina⁴.

Haluan tutkimuksessani katsoa terrorismin käsitteen taakse ja avata sitä, miltä Venäjän ja Tšetšenian välillä vuosisatoja vallinneet kiistat näyttävät muiden kuin äänessä olevien ja sotatoimia johtavien näkökulmasta. Toisaalta haluan myös selvittää, minkälainen on tšetšenialainen vastine Kaukasian vanki -asetelmalle tai onko sellaista. Käsittelen tutkimuksessani sotaa yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä, jolloin sellaiset elementit, kuten normit, arvot ja instituutiot vaikuttavat aina konfliktin kehitykseen⁵. Koska konfliktit ovat aina osa sosiaalista todellisuutta, olennaista niiden ymmärtämiseksi on se konteksti tai traditio, josta normit, arvot ja tulkinnat nousevat ja joka tarjoaa ikään kuin koodiston konfliktin tulkinnalle⁶.

Mitä traditiolla sitten tarkoitetaan? Nojaan tutkielmassani hermeneuttiseen tutkimussuuntaukseen, jonka mukaan traditio on jotain, johon jokainen ihminen kuuluu ja joka on kaiken ymmärtämisen perusedellytys. Traditio on historiatietoisuutta, joka on täynnä menneisyydestä kaikuja ääniä ja joka näkyy nykyisyydessä näiden äänien moninaisuudessa. Traditiosta nousevat tapamme katsoa maailmaa eli esikäsityksemme, jotka mahdollistavat tietynlaisten kysymysten kysymisen.⁷ Uusien ilmiöiden tulkinta tarkoittaa aina traditiolta jotain lainaamista, siihen nojaamista ja sen osien hyödyntämistä uusissa tilanteissa. Näin ollen traditio myös jatkuvasti muovautuu ja täydentyy.⁸ Tutkimuksessani oletan tradition olevan muodoltaan kielellistä, siihen kuuluville kielellisessä muodossa annettua ja kerrottua. Traditio tarkoittaa siten tapoja, myyttejä ja kertomuksia sekä merkkejä, jotka yhteisen tradition jakavat ymmärtävät.⁹

4 Terrorismista ja Kaukasian vangista ks. Ram 1999, 15-16.

5 Jabri 1996, 36.

6 Jabri 1996, 23; Väyrynen 2001, 3.

7 Gadamer 1979, 251-253.

8 Ricoeur 1974, 27.

9 Gadamer 1979, 351.

Vastaus esittämäni kysymykseen tradition luonteesta on tutkimukseni kannalta kuitenkin käsitteen määrittelyä laajempi ja liittyy tutkimukseni oikeutukseen ja ontologiaan. Metodiset suuntaviivani löytyvät Paul Ricoeurin narratiivisesta hermeneutiikasta. Metodini on kuitenkin enemmän kuin pelkkä työkalu, se on myös oletukseni maailmassa olemisen tavasta. Ricoeurin narratiivinen hermeneutiikka olettaa, että narratiivisuus, rakentuminen ajalliseksi ja juonelliseksi kertomukseksi, on kaiken tyyppisten tekstien ominaisuus. Myös tekojen, merkityksellisen toiminnan, tulkittamisesta ja selittämisestä seuraa aina kertomuksellisuus, sillä teot kohdataan ja ymmärretään niin kuin ne olisivat kertomuksia. Ihminen ymmärtää maailmaa ja itseä aina narratiiveina, ajallisesti etenevinä kertomuksina.¹⁰ Siihen, mitä olemme yksilöinä ja ryhminä, ei tarvitse hakea vastausta jostain todellisuuden perimmäisestä olemuksesta, vaan siitä, minkälaisia tarinoita meistä kerrotaan ja minkälaisia tarinoita kerromme itsestämme¹¹.

Maailmassa toimimisessa ja maailmasta jotain sanomisessa, oli se sitten kansainvälisen politiikan tutkimusta, kaunokirjallisuutta tai historiaa, on aina kysymys mimeettisestä toiminnasta, todellisuuden luovasta esityksestä ja (uudelleen)tulkinnasta tradition ja kulttuurin tarjoamien esikäsitysten avulla¹². Jarkko Tontti kutsuu tätä Ricoeurin ajattelun ontologista oletusta täälläolon maailmassa olemisen tarinallisuudeksi, joka sisältää tarinan kertomista, tarinassa olemista sekä tarinana olemista¹³. Myös Tšetšenian konfliktin esityksissä ja kertomuksissa on kysymys mimeettisestä toiminnasta. Ne kumpuavat jostain, aikaisemmista teksteistä ja tarinoista, sillä ne eivät voi astua ulos historiallisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan. Hans-Georg Gadameria lainatakseni, ne kuuluvat historialle eikä toisinpäin eli historia tuottaa tšetšeenikirjallisuuden esikäsitykset¹⁴. Koska tšetšeenikirjallisuus on historiallis-kulttuurisen kontekstinsa tuote ja tuon kontekstin välittynyttä jäljittelyä, voi sitä tutkimalla myös ymmärtää konfliktin kulttuurisia merkityksiä ja avata siten uudenlaisia lähestymistapoja konfliktiin.

10 Tontti 2005, 69-72.

11 Ringmar 1996, 452.

12 Ricoeur 2005, 171-172.

13 Tontti 2005, 74.

14 Gadamer 1979, 245.

1.2. Tutkimuskysymys

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, miltä Tšetšenian ja Venäjän väkivaltainen historia näyttäytyy tšetšeenien historiallis-kulttuurisessa traditiossa. Koska Tšetšenian kulttuurihistoria on enemmän kuin pro gradu –tutkielman aineisto, rajaan aineistoni tšetšeenikaunokirjallisuuteen, joka toimii väylänä tradition ja kulttuurin välittämiin syvärakenteisiin. Tutkimuskysymykseni siis on: miten Venäjän ja Tšetšenian välinen konflikti ymmärretään tšetšeenikaunokirjallisuudessa ja minkälaisia merkityksiä ja sisältöjä konfliktille siinä annetaan? Pyrin selvittämään, mikä tšetšeenikulttuurissa koetaan taistelun arvoiseksi ja minkälaisia kertomuksia tšetšeenien ja venäläisten välisistä suhteista ja väkivaltaisuuksista kerrotaan.

Kaunokirjallisuus on tutkimusaineistona hyödyllinen ja antoisa monesta syystä. Tutkimukseni ontologinen oletus on, että maailmassa oleminen on luonteeltaan mimeettistä ja ymmärrämme maailman kertomuksina. Kaunokirjallisuudessa on kysymys kertomuksista eletystä todellisuudesta ja sen tavoittelusta. Se on tradition jäljittelyä, mimeettistä toimintaa, jolloin se osallistuu keskusteluun kansainvälisestä politiikasta ja Tšetšenian konfliktista – samalla kun tulkitsee ja uudelleentulkitsee niitä. Kaunokirjallisuudessa mimesiksen eri tasot myös ovat hyvin saatavilla. Esimerkiksi aineistoni keskeinen teos *Dolgie notši* ammentaa Tšetšenian ja maailman historiasta, samalla kun historia toimii heijastuspintana teoksen maailmalle, josta teos edelleen esittää omat kommenttinsa. Näin ollen se avaa uusia tulkintoja menneisyydestä asettuen myös itse tulkinnan kohteeksi. Siten kaunokirjallisuus avaa tien kulttuuriin syvärakenteisiin ja asetelmiin, jotka toistuvat niin tšetšeenikirjallisuudessa, kuin joissain muodoissa myös kansainvälisen politiikan foorumeilla.

Lisäksi tšetšeenikirjallisuutta ei aiemmin ole tutkittu, vaikka vastaavanlaista tutkimusta on tehty venäläisestä kirjallisuudesta¹⁵. Pyrinkin tutkimuksellani tuomaan uudenlaisen näkökulman Tšetšenian sotaa käsittelevään tutkimusten joukkoon. Roland Bleikeria lainaten uskon, että kaunokirjallisuus – ja taide ylipäänsä – voi tuoda asioista ja kansainvälisen politiikan ilmiöistä esiin uudenlaisia ulottuvuuksia ja avata niihin vaihtoehtoisia näkökulmia¹⁶. Samalla tavalla kuin historiankirjoitus, kaunokirjallisuus esittää jonkun version todellisuudesta yhdistäen eletyn kokemuksen kertomaansa¹⁷. Kaunokirjallisuus vaikuttaa ennen kaikkea siihen, miten sota ja väkivalta muistetaan ja tulkitaan Tšetšeniassa tavallisen kansan parissa. Kaunokirjallisuudessa myös

15 Venäläisen kirjallisuuden tutkimuksesta Tšetšenian konfliktissa ks. Layton 1997, Ram 1999, Moore 2006.

16 Bleiker 2003a, 417-418.

17 Ricoeur 2005, 171.

saattavat puhua vaie(nne)tut äänet, jotka kuitenkin ovat yhtä relevantteja ja tärkeitä – tai jopa tärkeämpiä – kuin toistuvasti kuuluvat. Lisäksi kaunokirjallisuus voi toimia poliittisen muutoksen välineenä, mikä sitoo sitä tiiviimmin kansainvälisen politiikan maailmaan.¹⁸

1.3. Tšetšeenikaunokirjallisuus tutkimusaineistona

Tutkielmani on selvästi aineistopainotteinen, minkä vuoksi ehkä hieman poikkeuksellisesti esittelen tutkimusaineistoni jo aikaisessa vaiheessa. Pääasiallinen ja tärkein analyysin kohteeni on Tšetšenian kansalliskirjailijaksikin luonnehditun Abusar Aidamirovin kirjoittaman ja Tšetšeniassa paljon luetun historiallisen trilogian¹⁹ ensimmäinen osa *Dolgie notši*, suomeksi Pitkät yöt, jonka tapahtumat sijoittuvat Kaukasian sodan jälkeiseen aikaan. Aidamirovista ja *Dolgie notši* -teoksesta, kuten tšetšeenikirjallisuudesta yleensä, on hankala löytää tietoja, joten nojaan tässä pitkälti kirjailijan ja kirjallisuus- ja taidelehti Okran päätoimittajan Elbrus Minkailovin kirjoitukseen *Oživšie stranitsi istorii* (Eloon herätetyt historian sivut), joka toimii ikään kuin Aidamirovin teoksen loppusanoina²⁰.

Tšetšeenikirjallisuudessa nousivat 1960- ja 1970-luvuilla suosioon historialliset romaanit, joita myös Aidamirovin *Dolgie notši* edustaa. Syy historiallisen romaanin tyylilajin nousulle löytyy 30-vuotisesta karkotuksesta, josta henkiin jääneet karkotetut olivat juuri palanneet. Stalin pakkosiirsi Tšetšeenit yhdessä monen muun kaukasialaisen kansan kanssa Kazakstaniin 1940-luvulla ja vasta Hruštšov salli heidän palata takaisin Tšetšeniaan vuonna 1957. Palattuaan tšetšeenijä alkoi kiinnostaa kansaa koskettavat historialliset tapahtumat, myös ikävimmät niistä.²¹

Aidamirov itse syntyi vuonna 1933 Mesketin kylässä, Kaakkois-Tšetšeniassa ja hänet lähetettiin yhdessä muiden tšetšeenien kanssa vuonna 1944 Kazakstaniin. Aidamirov kuuluukin siihen tšetšeenikirjailijoiden sukupolveen, joka kasvoi Tšetšenian ulkopuolella ja joka Tšetšeniaan palattuaan ei juuri tuntenut kansan historiaa tai osannut edes kieltä. Palattuaan hän opiskeli ja valmistui Tšetšenia-Ingušian valtiollisesta pedagogisesta instituutista ja myöhemmin hänestä tuli instituutin johtaja – ja kirjailija. Minkailovin mukaan Aidamirovista tuli yleisesti hyväksytty Tšetšenian kansallisopettaja ja kansalliskirjailija, vaikka hän ei nimitystä virallisesti saanutkaan.²²

18 Bleiker 2003a, 419.

19 Kirjat ovat ilmestyneet alun perin tšetšeeniksi. Käytän tutkielmassani venäjänkielistä käännöstä ja kaikki käännökset venäjältä suomeen ovat omiani. Trilogian venäjänkieliset nimet ovat *Dolgie notši* (Pitkät yöt), *Molnija v gorah* (Salama vuorilla) ja *Burja* (Myrsky).

20 Ожившие страницы истории.

21 Minkailov 2006.

22 Minkailov 2006. Ks. myös Aidamirovin esittely Tšetšenian tasavallan kulttuuriministeriön internetsivuilla, joilla

Dolgie notši -trilogian ensimmäinen osa, *Dolgie notši* ilmestyi 1972, toinen osa *Molnija v gorah* 1989 ja kolmas osa *Burja* 1999. Minkalovin mukaan mikään muu tšetšeenikirjallisuuden teos ei ole saavuttanut sellaista menestystä kuin *Dolgie notši*. Kirjasta keskusteltiin ja riideltiin ja monet opettelivat Tšetšenian kielen vain pystyäkseen lukemaan sitä ja vastaavasti siitä myös opittiin kieltä. Teoksen saavuttama menestys ja kiinnostus herätti myös kiinnostuksen Tšetšenian historiaa kohtaan. Minkailov katsoo teoksen menestykseen vaikuttaneen nimenomaan sen, että Aidamirov kirjoitti asioista ja ajasta, Kaukasian sodasta ja tšetšeenien joukkokarkotuksista Turkkiin²³ vuonna 1865, joita tšetšeenikirjallisuudessa ei aikaisemmin oltu käsitelty.²⁴ Myös tšetšeenikirjailija Islam Elsanovin mukaan Aidamirov on Tšetšenialle tärkeä kirjailija, koska hän kirjoitti historian tapahtumista aikana, jolloin tšetšeenit olivat viettäneet vuosikymmeniä karkotettuna mailtaan ja palasivat huomattavasti vähäväkisempänä²⁵. Aidamirov siis kirjoitti kansan historiasta, jota aikaisemmin ei ollut ollut.

Dolgie notši julkaistiin 1970-luvulla, niin kutsuttuna Neuvostoliiton pysähtyneisyyden aikana, mikä Minkailovin näkemyksen mukaan oli mahdollista, koska paikallinen ideologinen johto ei täysin ymmärtänyt romaanin ajatuksia. Myöhemmin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa romaani joutui puolueen silmissä huonoon valoon ja esimerkiksi Aidamirovin 50-vuotisjuhlassa 1983 ei sallittu edes lausua sen nimeä. Teoksen uusi nousu tapahtui perestroikan aikana ja vuonna 1992 teos käännettiin venäjän kielelle.²⁶

Valitsin *Dolgie notši* -teoksen analyysin kohteeksi, sillä Abuzar Aidamirov on tšetšeenien keskuudessa hyvin tunnettu kirjailija ja *Dolgie notši* paljon luettu teos. Kirjallisuuslehti *Vainah* julkaisi vuonna 2005 Tšetšenian kirjailijaliiton sekä lehtien *Vainah*, *Orga* ja *Stela'an*²⁷ toimitusten allekirjoittaman artikkelin toukokuussa 2005 kuolleen Aidamirovin muistolle. Kirjoituksessa häntä kuvaillaan yhdeksi Tšetšenian luetuimmista ja kuuluisimmista kirjailijoista²⁸. Aidamirovin *Dolgie notši* -trilogiaa luetaan paljon Venäjän ja tšetšeenien väkivaltaisen historian ymmärtämiseksi²⁹. Myös Tšetšenian kirjailijaliiton entisen puheenjohtajan Eduard Mamakajevin mukaan Abuzar

hänestä käytetään nimitystä narodnyi pisatel, kansalliskirjailija.

23 Teoksessa puhutaan sekä Osmani-imperiumista että Turkista. Nimityksiä ei avata, mutta käytän tutkielmassani teoksessakin eniten käytettyä Turkki-nimeä. Turkista käytetään myös tšetšeenin kielistä nimitystä Honkara.

24 Minkailov 2006.

25 Sähköpostikeskustelu kirjailija Islam Elsanovin kanssa.

26 Minkailov 2006.

27 Вайнах, Орга ja Стела'ад. Näistä jälkimmäinen on tšetšeeniä, translitterointivalintani johtuu I-kirjaimesta, joka äännetään lyhyenä a:na.

28 Sojuz pisatelei Tšetšenskoi respbliki & Redaktsii žurnalov *Vainah*, *Orga*, *Stela'an* 2005.

29 Doukaev 2004, 88.

Aidamirovia pidetään edelleen Tšetšenian luetuimpana kirjailijana. Hänen tuotantonsa vaikutus kansan kehitykseen ja siihen, miten tšetšeenit ymmärtävät muun maailman ja todellisuuden ylipäänsä, on ollut voimakas.³⁰

Dolgie notšin lisäksi analysoin uudempaa kirjallisuutta, novelleja ja kertomuksia, jotka ovat pääasiassa ilmestyneet vuonna 2005 kirjallisuus- ja taidelehdessä *Vainah*³¹. Kyseinen vuosikerta löytyy kokonaisuudessaan internetistä. Olen myös poiminut muutaman novellin *Teptar*-lehdestä ja yhden englanniksi käännetyn novellin lehdestä *Index on Censorship*. Lisäksi olen liittänyt aineistooni Sultan Jašurkaevin teoksen *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja* (Jah. Tšetšeenikirjailijan päiväkirja), joka nimensä mukaisesti on päiväkirjan muotoon kirjoitettu teos ensimmäisestä Tšetšenian sodasta. Se luettiin alun perin *Radio Svobodassa*³² ja on siksi jaettu lukujen sijaan lähetyksiin ja julkaisuvuotiksi on ilmoitettu 1995-1999. Olen valinnut aineistoa osittain kirjailijan, osittain sattuman mukaan. Olen esimerkiksi halunnut liittää aineistooni Musa Ahmadovin tuotantoa, sillä hän on tällä hetkellä yksi suosituimmista tšetšeenikirjailijoista ja siten laajalti luettu. Toisaalta en ole kokenut tiukkaa rajanvetoa aineiston valinnassa tärkeäksi useastakin syystä. Ensinnäkin aineistoa oli etenkin alussa hankala löytää, joten en voinut olla liian nirso. Toiseksi, hermeneutiikan perusajatuksen mukaan kaikki traditiosta kumpuavat tekstit jäljittelevät sitä, joten sillä, mitä tekstejä analysoin, ei ole suurta merkitystä, kunhan saan niiden kautta tutkittua konfliktia. Kolmanneksi, Ricoeurin narratiivisen hermeneutiikan mukaan teksti saa merkityksensä ja muotonsa vasta kohdatessaan lukijan – ja tutkielmani tapauksessa kansainvälisen politiikan – maailman, eli tekijän rooli on toisarvoisessa ja jopa merkityksettömässä asemassa lukijan rooliin nähden³³. Tosin tätä viimeistä seikkaa olen rikkonut tietoisesti valitsemalla *Dolgie notši* -teoksen primäärinaineistoksi. Teoksen tunnettuuden vuoksi katson sen asettuneen tšetšeenitraditiossa merkittävään rooliin ja siten muokanneen sitä traditiota, jota uudemmassa kirjallisuudessa peilataan.

Olen täydentänyt aineistoani vielä tunnustamattoman Itškerian tšetšeenitasavallan entisen ja edesmenneen presidentin Aslan Mashadovin Euroopan parlamentille suunnatulla vetoomuksella sekä pääministeri Ahmed Zakajevin vetoomuksella Venäjän kansalle. Molemmat artikkelit julkaistiin Venäjä-Tšetšenia ystävyysseuran julkaisemassa lehdessä *Pravo-Zaštšitassa* keväällä 2004. Poliittisesti vetoomukset ovat Venäjällä kiistanalaisia ja jopa tulenarkoja. Kaksi vuotta julkaisemisen jälkeen seuran toiminnanjohtaja Stanislav Dmitrievski tuomittiin niiden vuoksi

30 Hasimikov 4.11.2006.

31 *Vainah*-lehden vuoden 2005 vuosikerta löytyy internetistä. *Vainah*-sana tarkoittaa tšetšeenijä ja naapurikansaa inguušeja yhdessä, tästä ks. esim. Layton 2004, 241.

32 Radio Free Euroopen venäjänkielinen versio.

33 Ricoeur 1988, 158-159.

rotuvihaan yllyttämisestä ja myöhemmin oikeuslaitos määräsi ystävyysseuran lakkautettavaksi ekstremismin vastaisen lain nojalla.³⁴ Venäjän erikoisjoukot tappoivat Aslan Mashadovin vuonna 2005 ja Ahmed Zakajev elää tällä hetkellä maanpaossa Iso-Britanniassa. Vetoomukset tekevät niin ikään poikkeuksen muuten kaunokirjallisesta aineistosta, mutta halusin liittää ne mukaan, koska niiden sisällöstä löytyy paljon yhtymäkohtia muuhun aineistoon. Lisäksi ne toimivat esimerkkinä siitä, miten konfliktin kansainvälispoliittinen ulottuvuus heijastaa kulttuurisia malleja ja miten kulttuuriset rajapinnat ehdollistavat poliittista toimintaa.

2. TUTKIMUKSEN SUHDE TIETEENALAAAN

”Kun minä käytän jotain sanaa, vastasi Tyyris Tyllerö pilkallisesti, - se tarkoittaa juuri sitä, mitä minä haluan – juuri eikä melkein [...] Kun minä panen sanan tekemään ylitöitä, maksan sille aina vähän ylimääräistä siitä vaivasta.”³⁵

- Tyyris Tyllerö lastenkirjassa Liisan seikkailut peilimaassa

Tutkielmani luonnetta voi hahmottaa kansainvälisen politiikan neljännen³⁶ ”suuren” debatin kautta. Siihen liittyy positivismin ja jälkipositivismin, selittämisen ja ymmärtämisen sekä rationalismin ja reflektivismin välinen kiista. Nimitän tässä debattia jälkipositivismiksi, joka toimii ikään kuin sateenvarjona ja yläkäsitteenä monille suuntauksille³⁷. Kyseistä debattia hallitsee konstruktivistinen näkökulma maailmaan, eli kieli ymmärretään epäneutraalina maailmankuvien ja merkitysten rakentajana ja ylläpitäjänä sekä vallankäytön välineenä. Kansainvälisen politiikan teoriat, myös itse debaattit sekä niihin liittyvät käsitteet - kuten valtio, sota ja anarkia - ja näkemykset maailmasta näyttävät jälkipositivismin näkökulmasta konstruoituina, kielellisesti tuotettuina ja pitkän historiallisyhteiskunnallisen prosessin tuloksena, eivät annettuina totuuksina. Metodologisesti jälkipositivistinen tutkimusote puolestaan on positivismia avoimempi erilaisille tutkimusmenetelmille eli siihen liittyy olennaisesti metodologinen pluralismi.³⁸ Tästä näkökulmasta myös Tšetšenian konfliktille annetut merkitykset nähdään tuotettuina, ei annettuina ja muuttumattomina.

34 Amnesty International 2005, Human Rights Watch 2006.

35 Caroll 1996/1872, 208-209.

36 Tulkinnasta riippuen kansainvälisen politiikan suuria debatteja on joko kolme tai neljä. Tässä esitetystä poikkeava, kolmen debatin jaottelu löytyy esim. Lapid 1989. Kansainvälisen politiikan ensimmäinen suuri käytiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen realistien ja idealistien välillä, toinen, 1960-luvulla alkanut debatti koski enemmän metodologisista kysymyksistä, kun positivistinen tieteenihanne haastoi historialliset ja filosofiset lähestymistavat. Kolmannessa debaatissa 1970- ja 1980-luvuilla vastakkain olivat realistit, pluralistit ja marxistit ja tuolloin tieteenalalle vakiintui positivistinen tieteenihanne, joka haastettiin vasta neljännessä debaatissa. Kurki & Wight 2007, 16-19. Ks. myös Booth & Smith 1995, 13-14; Alker & Biersteker 1984, 124-125.

37 Lapid 1989, 239.

38 Gupa & Lincoln 1998, 201-202; Lapid 1989, 239-240.

Ontologisesti tutkimukseni asettuu jälkipositivistiseen debattiin kytkeytyvään ymmärtävään tutkimusorientaatioon, johon liittyy olennaisesti kielellinen näkemys maailmasta ja olemisen olemuksesta. Kieli ei ole luonteeltaan neutraali kommunikaation väline, vaan produktiivista, maailmaa ja todellisuutta tuottavaa sekä yhteiskunnallista ja poliittista käytäntöä. Yhteiskunnallista käytäntöä kieli on siitä mielessä, että se ei ole kenenkään yksilön hallussa, vaan paremminkin sarja yhteisesti tuotettuja koodeja ja sopimuksia. Kieli poliittisena käytäntönä taas tarkoittaa, että kielessä tuotetaan jatkuvasti subjektipositioita ja identiteettejä, samalla kun suljetaan pois toisia.³⁹ Esimerkiksi puhuttaessa tšetšeneistä rajataan pois muita ihmisiä ja ryhmiä ja tuotetaan tšetšeenit muun muassa sitä kautta, mitä he eivät ole. Tšetšenian sodan nimeäminen terrorismin vastaiseksi operaatioksi ja tšetšeenien nimeäminen vapaustaistelijoiksi tai terroristeiksi taas ilmentää kielen poliittisuutta parhaimmillaan, liittäen kapinan joko oikeutettuun ja isänmaalliseen tai rikolliseen, laajalti paheksuttuun ja tuomittuun toimintaan.

Maailman olemuksen kielellisyys ei tarkoita, että materiaalista maailmaa ei olisi olemassa tai idealistisen ja todellisuuden henkisyttä painottavan ontologian hyväksymistä. Maailmassa on olemassa materiaallinen, ei-kielellinen ulottuvuus, mutta materia ja kieli ovat toisiaan konstituivia ja materia saa merkityksensä vasta kielessä, kun siitä sanotaan jotain. Kieli tosin ei ole vain esityksiä maailmasta, vaan elämän muoto itsessään. Tässä kielen ja materian suhteessa tärkeämpi on siten kielellinen ulottuvuus, sillä se tuottaa ilmiöille ja asioille niiden luonteen ja merkitykset.⁴⁰

Kieli on olennaisessa roolissa ymmärtämisessä, sillä historiallinen tietoisuus, traditio, jonka kautta jotain uutta ymmärretään, on olemassa vain kielen kautta. Olemisen perimmäinen luonne voidaan kiteyttää kieleen, sillä oleminen, jota voidaan ymmärtää, on aina kieltä. Näin ollen ymmärtämisen kohteen tulee olla kielellisessä muodossa ennen kuin ymmärtäminen on edes mahdollista.⁴¹ Gadamerin mukaan kirjoitetun tradition ymmärtämisessä on kysymys ennen kaikkea kielen nykyisten merkitysten jakamisesta eli siihen liittyy sosiaalisuus ja aikasidonaisuus⁴². Myös Ricoeur pitää kieltä ja kielen toimintaa perimmäisenä oletuksena: kieli on hermeneutiikan lähtökohta, sillä ymmärtäminen tapahtuu aina kielen tasolla⁴³. Hän määrittelee tekstin laajasti käsittämään erilaisten kielellisten ilmaisutapojen lisäksi myös toiminnan. Siten merkityksellistä toimintaa voidaan tulkita

39 Hansen 2006, 18-19.

40 Hansen 2006, 21-22.

41 Gadamer 1979, 340-341, 428-430, 478.

42 Gadamer 1979, 354.

43 Ricoeur 1974, 10-11.

kuin tekstiä.⁴⁴ Hermeneutiikka siis näkee kielen keskeisessä asemassa ymmärtämis- ja tulkintaprosessissa kiinnittäen huomiota ennen kaikkea asioille ja ilmiöille kielessä annettuihin merkityksiin. Samalla hermeneutiikka on myös keino luoda jotain uutta traditio ja siihen kuuluvat näkökulmat huomioon ottavalla tavalla, sillä vanhoista rakenteista vapautuminen on mahdollista vain kulttuurisen perinnön luovalla uudelleentulkinnalla.⁴⁵ Tähän kiteytyy myös tutkimukseni tarkoitus ja sen arvo, eli pyrin avaamaan polkuja muutokseen, konfliktinratkaisuun, osapuolten konfliktille antamat kulttuuriset merkitykset huomioon ottaen.

Debattihistorian lisäksi käsittelen tässä luvussa joitain tutkielmani kannalta olennaisia kansainvälisen politiikan kysymyksiä. Seuraavaksi suhteutan tutkimukseni Tšetšenian konfliktista aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen sekä selvennän sitä, miten oma tutkimukseni poikkeaa aiemmasta ja mitä lisäarvoa se keskusteluun tuo. Tämän jälkeen nostan esille keskustelut tutkimuksen kriittisyydestä sekä esteettisestä käänteestä, joista jälkimmäisen avulla perustelen ja puolustan kaunokirjallisuuden hyödyntämistä politiikan tutkimuksessa.

2.1. Lyhyt katsaus aiempaan tutkimukseen Tšetšenian konfliktista

“[I]slam saapui näille seuduille vasta muutama sata vuotta sitten, eivätkä tšetšeenit ole koskaan tulkinneet sitä kovin dogmaattisesti. Se johtuu elämänasenteesta, joka on paljon vanhempi kuin islam.”⁴⁶

Tšetšenian väkivaltaisuuksilla on pitkä historia. Venäjä ryhtyi valloittamaan Pohjois-Kaukasian aluetta Osmani-imperiumilta jo Katariina Suuren aikana 1700-luvun loppupuolella ja jatkoi valloituksiaan etelässä Napoleonin sotien jälkeen⁴⁷. Vuoden 1917 vallankumousten jälkeen Tšetšenia liitettiin naapuriinsa Ingušiaan, jonka kanssa se muodosti Tšetšenia-Ingušian autonomisen neuvostotasavallan. Talvella 1944 Stalin syytti tšetšeeniä saksalaisten auttamisesta toisessa maailmansodassa ja päätti siirtää epäluotettavan kansan Keski-Aasiaan. Pakkosiirto koski kaikkia 500 000 tšetšeeniä sekä naapurikansaa inguušeja, joiden maa annettiin osseeteille. Vuonna 1957 Hruštšev salli karkotettujen kansojen palata entisille asuinsijoilleen ja Tšetšenia ja Inguušia liitettiin taas yhteen autonomiseksi tasavallaksi. Noin 200 000 tšetšeeniä ehti kuitenkin kuolla karkotuksen aikana.⁴⁸

44 Tästä ks. Ricoeur 1973.

45 Ricoeur 1981, 97. Puhuessaan emansipaatiosta tradition tiedostavan ja huomioon ottavan kulttuurisen perinnön uudelleentulkinnan kautta, Ricoeur osallistuu myös Habermasin ja Gadamerin keskusteluun, tästä ks. luku 2.2.

46 Laurén, 2009, 37.

47 Kipp 2005, 210-211.

48 Kipp 2005, 212; Rasizade 2005a, 196-197.

Niin kutsutun ensimmäisen Tšetšenian sodan historia liittyy Neuvostoliiton hajoamiseen, kun Džohar Dudajevin johtamat separatistit käyttivät hyväkseen vallitsevaa kaaosta ja kaappasivat vallan pääkaupungissa Groznyissa. Syyskuussa 1991 Dudajev julisti Tšetšenian Iškerian itsenäiseksi tasavallaksi vuoden 1990 lain perusteella, joka teoriassa antoi tasavalloille oikeuden erota Neuvostoliitosta.⁴⁹ Vuonna 1992 Venäjä solmi liittovaltiosopimuksen keskushallinnon ja eri alueiden kesken, mutta Tšetšenia kieltäytyi allekirjoittamasta sopimusta eli sen status Venäjän Federaatiossa jäi auki⁵⁰.

Venäjän ilmavoimat pommittivat Groznyia ensimmäisen kerran marraskuussa 1994, mutta ensimmäinen Tšetšenian sota alkoi virallisesti vasta joulukuussa 1994, kun Venäjän maavoimat siirtyivät alueelle. Niiden tehtävä oli säilyttää ns. perustuslaillinen järjestys Venäjän federaatiossa ja estää uutta tasavaltaa hajoamasta. Kevääseen 1995 mennessä Venäjän joukot olivat edenneet pääkaupunkiin Groznyiin ja ajaneet Dudajevin joukot vuorille, mistä käsin ne kävivät sissisotaa.⁵¹ Kaksi vuotta jatkunut niin kutsuttu ensimmäinen Tšetšenian sota päättyi elokuussa 1996, kun Venäjän turvallisuusneuvoston sihteeri Aleksander Lebed ja tšetšeenikomentaja Aslan Mashadov kirjoittivat sopimuksen ”Venäjän federaation ja Tšetšenian tasavallan keskinäisten suhteiden määrittelyperiaatteista” dagestanilaisessa Hasavjurtin kaupungissa⁵².

Sodan jälkeen maltillinen Aslan Mashadov voitti Tšetšenian presidentinvaalin, mutta tšetšeenien rivit kuitenkin rakoilivat jo vuoden 1999 alussa, kun radikaalit vaativat Basaevin johdolla Mashadovin eroa ja šaria-lain noudattamista Tšetšeniassa. Elokuussa 1999 joukko islamilaistaistelijoita hyökkäsi Basaevin johdolla Dagestaniin, minkä jälkeen Venäjä aloitti terrorismin vastaiseksi operaatioksi nimittämänsä sotilastoiminnan Tšetšeniassa. Silloinen pääministeri Vladimir Putin ilmoitti Venäjän joukkojen palauttavan kurin ja järjestyksen alueelle muutamassa viikossa.⁵³ Heinäkuussa 2000 presidentti Putin kommentoi väitteisiin operaation sotaa muistuttavista piirteistä, että vaikka operaation ensimmäinen vaihe mahdollisesti on luonteeltaan kuin sotaa, kyseessä on terrorismin vastainen operaatio⁵⁴.

Samana vuonna Putin allekirjoitti määräyksen, jolla Tšetšeniaan perustettiin Ahmed Kadyrovin

49 Rasizade 2004b, 277-278.

50 Kipp 2005, 213.

51 Rasizade 2004b, 278-279. Ensimmäisesen Tšetšenian sodan taustoista tarkemmin ks. Tishkov 2004, 57-74.

52 Evangelista 2004, 674-75.

53 Rasizade 2005b, 279-281; Evangelista 2004, 101-102.

54 Nezavisimaja Gazeta 8.7.2000.

johtama siviilihallinto. Sotatoimet Tšetšeniassa julistettiin päättyneiksi vuonna 2001 ja vastuu terrorismin vastaisesta operaatiosta siirrettiin turvallisuuspalvelulle FSB:lle sekä pari vuotta myöhemmin edelleen sisäasiainministeriölle.⁵⁵ Maaliskuussa 2003 Tšetšeniassa järjestettiin kansanäänestys, joka sinetöi tasavallan statuksen ja liitti sen muodollisesti osaksi Venäjän Federaatiota⁵⁶. Edellinen presidentti Mashadov nimettiin terroristiksi ja hän pakeni vuorille, kunnes Venäjän erikoisjoukot löysivät ja tappoivat hänet vuonna 2005⁵⁷. Kremlin lehdistötiedotteen mukaan keväällä 1999 aloitettu terrorismin vastainen operaatio Tšetšeniassa lopetettiin huhtikuussa 2009⁵⁸. Alueelta kantautuvat uutiset sekä tšetšeenikapinallisten vastuulle ottamat terroriteot Venäjällä kuitenkin osoittavat, että konflikti elää edelleen⁵⁹.

Niin kutsutuista ensimmäisestä ja toisesta Tšetšenian sodasta – tai Jeltsinin ja Putinin sodista - on esitetty monenlaisia tulkintoja ja selityksiä. Tarkastelen tässä niistä muutamia lähestyen niitä erilaisten kansainvälisen politiikan sekä rauhan- ja konfliktintutkimuksen teorioiden kautta.

Hanna Smith ja Mikko Palonkorpi tarkastelevat toista Tšetšenian sota Venäjän ulkopoliittikan ja identiteettiprojektin sekä demokratisoitumisen näkökulmasta. Heidän mukaansa terrorismin vastaisen sodan doktriinin hyväksyminen ja toteuttaminen Tšetšeniassa on osoitus Venäjän omaksumasta hyökkäyksellisestä strategiasta sen kansainvälisen aseman heikennyttyä suhteellisesti. Diagnoosi nojaa Barry Posenin ajatukseen, jonka mukaan valtiot ryhtyvät kannattamaan hyökkäyksellistä doktriinia voimasuhteiden muuttuessa niitä vastaan. Tässä on kysymys myös kansallisen identiteetin rakentamisesta globaalissa maailmassa. Sisäpoliittisesti Tšetšenian sota taas selittyy demokratisoituvan maan kasvukipuina, kun valtion johto pyrkii keskenään kilpailevien ryhmien kontekstissa osoittamaan kykeneväisyytensä tekemään poliittisia päätöksiä sekä palauttamaan asemansa päätöksentekijänä.⁶⁰

Myös John Reppertin ja Alexei Shevchenkon mukaan konfliktin taustalta löytyvät Venäjän sisäpoliittiset syyt. He liittävät Venäjän Tšetšenian politiikan Vladimir Putinin ensimmäisen presidenttikauden alun imagon rakennukseen kansan puolustajana bandiiteilta. Tuoreen presidentin kannatusluvut kasvoivat sitä mukaa, kun Venäjän sotilasoperaatio Tšetšeniassa laajeni. Samalla

55 Trenin & Malashenko 2004, 36-40.

56 Vaalien vapautta ja tulosten todenperäisyyttä kritisoitiin. Tulosten mukaan 80 prosenttia väestöstä äänesti Kadyrovia ja 90 prosenttia äänestäneistä hyväksyi uuden perustuslain. Hahn 2005, 165.

57 Rasizade 2005c, 327.

58 Režim kontrterroristitšeskoi operatsii v Tšetšne otmenen. 16.4.2009.

59 Esimerkiksi Helsingin sanomien mukaan pääkaupungissa Groznyissa käytiin tulitaistelua 21.8.2010. Helsingin Sanomat 22.8.2010.

60 Smith & Palonkorpi 2005, 21-22.

operaatio ja 2000-luvun alun terrori-iskut Venäjällä toimivat perusteena vallan keskittämiseksi.⁶¹

Karoline Kennedy-Pipe ja Stephen Welch puolestaan liittyvät toisen Tšetšenian sodan Venäjän ulkopoliittikkaan ja maan hyväksymään terrorismin vastaisen sodan doktriinin hyödyntämiseen. Kennedy-Pipe ja Welch käsittelevät Terrorismin vastaista sotaa paradigmana, joka väittää radikaalin islamin ja valtioiden rajat ylittävän kansainvälisen terrorismin olevan voimakkaiden valtioiden uusi turvallisuusuhka. He nojaavat Kuhnin määritelmään paradigmasta toimintaa kanavoivana ohjenuorana, joka heidän mielestään sopii kuvaamaan myös kansainvälistä terrorismin vastaista sotaa käsitysten, rutiinien ja reagointien ohjaajana. Tähän uuteen kansainväliseen paradigmaan, joka korvasi kylmän sodan paradigman, kuuluu olennaisena oletus, että terrorismi kukoistaa siellä, missä valtiot joko tukevat tai vain heikosti vastustavat sitä. Vaikka Tšetšenian konflikti on Kennedy-Pipen ja Welchin mukaan ennen kaikkea separatistinen, on Venäjän poliittinen johto puhunut siitä jo vuodesta 1999 terrorismin vastaisena operaationa. Samalla terrorismin vastaisen sodan hyväksyminen osaksi Venäjän ulkopoliittikkaa tekee Venäjästä partnerin ja uranuurtajan kansainvälisen terrorismin vastaisessa taistelussa.⁶² Tšetšenian sota saa siis Venäjän puolelta ja kansainvälisesti oikeutuksen terrorismin vastaisen sodan paradigman kautta, sillä paradigma määritelmänsä mukaisesti kanavoi toimintaa ja käsityksiä. Samalla se pönkittää Venäjän roolia terrorismin vastaisen taistelun etujoukossa.⁶³

Georgi Derluguian puolestaan käsittelee teoksessaan *Bourdieu's Secret Admirer of Caucasus A World System Biography* tapahtumia Tšetšenian näkökulmasta ja osana Kaukasian alueen tapahtumia. Teoksen nimen mukaisesti hän yhdistää tarkastelussaan maailmanjärjestelmäteoriaa kylmän sodan päättymisen jälkeisestä muutoksesta kohti globaalia maailmaa sekä Kaukasian monissa sodissa taistelleen Musa Shanibin elämäkertaa.⁶⁴ 1900-luvun lopulla alkaneita sotia edeltävät tapahtumat Derluguian kytkee köyhyyteen, tšetšeenien huonoon asemaan muuhun väestöön verrattuna ja siirtotyöläisten kohtaamiin vaikeuksiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Derluguian painottaa, että niiden vuosien aikana, jotka tšetšeenit elivät Stalinin karkottamina maanpaossa, öljyteollisuuden jälleenrakennus oli houkutellettu varsinkin pääkaupunkiin Groznyiin

61 Reppert & Chevchenko 2006, 138.

62 Kennedy-Pipe & Welch 2005, 279, 283-284.

63 Kennedy-Pipe & Welch 2005, 288.

64 Musa Shanib kuului yläkööläisten muslimikansaan kabardeihin, mutta hän oli mukana useissa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Kaukasuksella käydyissä sodissa, myös Tšetšeniassa. 1990-luvun alussa Shanib toimi mm. Kaukasian vuoristokansojen konfederaation presidenttinä. Kirjan nimi tulee siitä, että Shanib, joka ennen kapinalliseksi ryhtymistään ja sen jälkeen oli akateemisella uralla, oli erittäin kiinnostunut Pierre Bourdieun ajatuksista. Derluguian 2005, 2-4.

paljon venäläisiä työläisiä ja asiantuntijoita. Palattuaan maanpaosta vuonna 1957 tšetšeenit joutuivat elämään entisillä asuinsijoillaan leimattuina epälojaaliksi kansaksi ja usein syytettyinä yhteistyöstä natsien kanssa. Yhdellä Groznyin aukioista seisojaksi myös kenraali Jermolovin patsas, mikä kuvasi hyvin tilannetta, jossa muuttoliike Tšetšeniaan ajoi tšetšeenit maaseudun heikompiin oloihin.⁶⁵ Palattuaan tšetšeeniväestö myös kasvoi kovaa vauhtia. Kun karkotetuista vain yli 200 000 palasi takaisin hengissä, oli tšetšeeniä vuonna 1989 jo miljoona. Tšetšeenit kärsivät rakenteellisesta työttömyydestä jo heti maanpaon jälkeisinä vuosina, sillä yhtäkkiä työntekijöitä oli kaksi kertaa enemmän kuin työpaikkoja. Väestön kasvaessa tämä rakenteellinen työttömyys kasvoi ja 1980-luvun puolivälissä Tšetšenia-Ingušia⁶⁶ sijoittui heikoimmin sosioekonomisessa kehityksessä Neuvostoliiton tasavaltojen ja kansallisten autonomioiden joukossa. 1990-luvulla alkaneisiin sotiin siis löytyi monia nuoria tšetšeeniä, jotka olivat valmiita värvättäviksi.⁶⁷

Korkean työttömyyden vuoksi kymmeniä tuhansia tšetšeeniä ja inguušeja lähti vuosittain siirtotyöläisiksi muun muassa Kazakstaniin ja Siperiaan. Heikon koulutustason vuoksi tšetšeenit ja inguušit suuntautuivat tietyille talouden sektoreille ja he muodostivat tietyille maantieteellisille alueille siirtolaisyhteisöjä ja alakulttuureja. Nämä yhteisöt noudattivat vanhoja traditioita ja muodostivat usein sisäisesti hierarkkisen, yhtenäisen ja kurinpidollisen ryhmän, joka saattoi perustua vanhemmuuden tai yksilön saavutusten tunnustamiseen. Tšetšenian itsenäisyyspyrkimykseen liittyneissä väkivaltaisuuksissa ja 1990-luvun sodissa nämä siirtolaisryhmät muodostivat helposti liikuteltavia joukkoja, joita voitiin käyttää eri tarkoituksiin kansallismielisestä liikkeestä sissiliikkeisiin. Vastaavanlainen ilmiö on Kaukasuksella Derluguianin mukaan esiintynyt myös Vuoristo-Karabahin konfliktissa. Neuvostoliiton ja sen talouden romahdettua 1991 kymmenet tuhannet siirtotyöläiset jäivät myös työttömiksi ja turhautuivat, mikä sai heidät herkemiksi nationalistisille vaikutuksille ja ääriaineksille. Samanlainen selitys, nuorten huonosti koulutettujen ja työttömien miesten turhautuminen, löytyy Derluguianin mielestä myös tšetšeenimafian menestymiselle 1980- ja 1990-luvuilla.⁶⁸

Derluguianin näkemykset Tšetšenian konfliktin taustoista nojaavat sellaisiin konfliktien selittämisen malleihini, kuten rakenteellisen väkivallan teoria, frustraatio-aggressio -malli, suhteellisen

65 Jermolov oli perustanut kaupungin kolonisaation linnakkeeksi, ”lukitakseen tšetšeenipaholaiset erämaahansa, kunnes he näkevät nälkää ja tulevat kerjäämään järjestystä ja sivilisaatiota”. Derluguian 2005, 243-244.

66 Neuvostoliiton sisällissotien jälkeen 1920-luvulla Tšetšenia ja Ingušia liitettiin yhteen Tšetšenia-Ingušian autonomiseksi neuvostotasavallaksi. Stalinin määräämä pakkomuutto koski tšetšeeniä sekä naapurikansaa inguušeja ja karkotettujen kansojen palattua entisille asuinsijoilleen Hrutševin luvalla Tšetšenia ja Inguusia liitettiin taas yhteen autonomiseksi tasavallaksi. Tästä ks. esim. Rasizade 2005a.

67 Derluguian 2005, 244-245.

68 Derluguian 2005, 245-249.

kurjistumisen teoria tai perustarveteoria. Rakenteellinen väkivalta tarkoittaa yhteiskuntien rakenteissa, kuten sosiaalisissa, taloudellisissa ja kulttuurisissa tekijöissä piilevää epätasa-arvoa ja institutionalisoitunutta rasismia, joka estää ihmisiä toteuttamasta itseään. Väkivallan taustalla on ero potentiaalisen ja toivotun, sekä varsinaisen ja eletyn todellisuuden välillä⁶⁹. Rakenteellinen väkivalta ei välttämättä purkautu avoimeksi kaikilla sitä kohtaavilla yhteiskuntaryhmillä. Rankiepätasapainoteoriassa ihmisiin, joilla on hyvä asema yhteiskunnassa, viitataan käsitteellä *topdog* ja ihmisiin, joilla on alhainen asema, käsitteellä *underdog*. *Underdog*-asemassa olevat ihmisryhmät, joilla on alhainen tasapainoasema kaikilla mittareilla eli jotka eniten kärsivät rakenteellisesta väkivallasta, eivät ole taipuvaisia ryhtymään avoimeen väkivaltaan vastauksena surkeaan asemaansa. Sen sijaan ne, joilla menee hyvin joillakin mittareilla, esimerkiksi koulutuksessa, mutta heikosti toisilla mittareilla, kuten vaikka tulotaso, ovat kaikkein potentiaalisimpia käyttämään väkivaltaa parantaakseen asemaansa.⁷⁰ Tšetšenian tilanteesta ei löydy rankiepätasapainomittauksia, mutta Derluguianin ajattelusta löytyy esimerkkejä tšetšeenien alhaisesta asemasta esimerkiksi sellaisilla mittareilla, kuten koulutus ja sosiaalinen status.

Myös frustraatio-aggressio -mallin ja suhteellisen kurjistumisen teorian pohjana on ihmisten ja ryhmien eriarvoisuus. Frustraatio-aggressio -mallin mukaan aggression taustalla on aina turhautuminen omaan asemaan, jolloin väkivalta näyttäytyy osana kausaalista selitysmallia turhautumisen purkamisena ja oman aseman parantamisen keinona. Suhteellisen kurjistumisen teoriassa taas oletetaan jonkin ryhmän peilaavaan odotuksiaan johonkin toiseen ryhmään tai aikaisempaan tilanteeseen ja kurjistumisen tapahtuvan, kun ryhmän odotukset ja käsitykset siitä, mihin se on oikeutettu, eivät toteudu.⁷¹ Derluguianin mukaan tšetšeenit olivat karkotuksesta palattuaan hyljeksittyjä ja heikommassa asemassa venäläisiin nähden. Myös Neuvostoliiton romahtaminen heikensi heidän sosioekonomista asemaansa, minkä voi ymmärtää vaikuttimena tyytymättömyyden purkautumiseen ja yritykseen oman aseman parantamisesta.

Perustarveteorian mukaan taas konfliktien perimmäinen syy ja käyttövoima piilee ihmisten ja ihmisryhmien tyydyttämättömissä tarpeissa. Konflikteja ohjaavat henkiset tarpeet, kuten identiteetti ja itsensä toteuttaminen, joita pyritään tyydyttämään rajoitteista huolimatta ja tarpeen tulleen keinoja kaihtamatta. Samaan aikaan yhteiskunnista löytyy aina vallitseviin olosuhteisiin tyytyväisiä ja muutosta vastustavia ryhmiä, jotka pyrkivät puolustamaan asemaansa. Näin ollen konflikti on seurausta vallitsevien olosuhteiden ja instituutioiden joidenkin ihmisryhmien perustarpeiden

69 Galtung 1969, 168.

70 Galtung 1964, 96-97.

71 Sandole 1993, 12-13.

toteuttamiselle asettamista esteistä.⁷² Derlugianin ajattelussa perustarveteoria piirteitä on nähtävissä muun muassa Kazakstanista palanneiden tšetšeenien heikossa asemassa suhteessa venäläisiin. Vallitsevat ryhmät pyrkivät säilyttämään oman asemansa, jolloin asemaansa tyytymättömät tšetšeenit lähtevät hakemaan parannusta oloihinsa väkivalloin.

Myös Anatol Lievenin näkemyksistä löytyy yhtymäkohtia edellä mainittuihin teorioihin. Hänen mukaansa 1990-luvun alun väkivaltaisuuksien tausta löytyy osittain sosioekonomisista kysymyksistä, Tšetšenian huonosta taloudellisesta, sosiaalisesta ja koulutuksellisesta tilanteesta. Työttömyyttä ja taloudellista tilannetta heikensi vielä 1940-luvulla maailman eniten tuottavien joukkoon kuuluneiden Tšetšenian öljyesiintymien tyrehtyminen. Öljyllä itsessään oli Lievenin mukaan vain vähäinen vaikutus siihen, että Venäjä hyökkäsi Tšetšeniaan 1994. Tšetšenia itsessään ei ollut Venäjälle tärkeä, vaan paremminkin sen sijainti monella tärkeällä kulkureitillä. Esimerkiksi öljyputki Azerbaidžanista Venäjälle Novorossiiskiin kulkee Tšetšenian läpi, mutta putki olisi myös voitu rakentaa uudestaan Tšetšenian ympäri.⁷³

Myös islamin usko olennaisena osana tšetšeeniyhteiskuntaa on ollut keskinen konfliktin tutkimuksessa, muutenkin kuin osana terrorismiselityksiä. Islamia pidetään usein tekijänä, jota ilman viimeisimpiä Tšetšenian konflikteja on mahdotonta ymmärtää. Dmitri Treninin ja Aleksei Malashenkon mukaan Tšetšeniassa 1990-luvulla ja sen jälkeen jalansijaa saanut radikaali poliittinen islam ei kuitenkaan ole Tšetšenian konfliktin varsinainen syy, vaan pikemminkin seuraus, jolla on suuri vaikutus konfliktin jatkumiseen ja sen ideologiseen sisältöön. He katsovat radikaalin islamin nousun taustalta löytyvän turhautumisen kurjaan taloudelliseen tilanteeseen ja korruptoituneeseen eliittiin sekä pyrkimyksen vastustaa ulkopuolelta tulevaa painetta. Tšetšeniassa Venäjän (ja Neuvostoliiton) vastustus on Kaukasian sodista asti puettu islamilaisen jihadin muotoon.⁷⁴

Radikaali Islam, wahhabismi, niin kuin salafiitti-islamia (salafiya) Kaukasiassa kutsutaan, on lisääntynyt viime vuosikymmeninä Tšetšeniassa ja muualla Kaukasiassa. Tšetšeeniseparatismi on ottanut islamilaisen muodon ja koulutusleirit, joilla opetetaan paitsi sotilaallisia taitoja, myös islamin uskontoa, ovat muodostuneet väyläksi osallistua kapinalliseen liikehdintään. Wahhabismin uskonnollinen perusta on pyrkimyksissä palata islamilaisiin arvoihin sellaisina kuin ne ymmärrettiin profeetta Muhammedin ja Kalifaattien aikana. Totaalisuudessaan se myös kieltää neljän islamilaisen koulukunnan olemassaolon. Niistä kaikkein liberaalein (Khanafite) on levinnyt laajimmalle

72 Burton 1990, 53-56; Burton 1993, 58.

73 Lieven 1998, 57, 85-86.

74 Trenin & Malshenko 2004, 76-77.

Pohjois-Kaukasiassa. Tšetšeneistä suurin osa tunnustaa liberaalia suufilaista islamia, johon on sekoittunut paljon tapakulttuuria. Suuri osa suufilaisen islamin kannattajista myös vastustaa wahhabilaista islamia, jonka tiukkuus kieltää monien perinteisten ja uskontoon sekoittuneiden tapojen sekä ns. kansan islamin mahdollisuuden. Suufilaiset kannattavat sekulaarista valtiota ja vastustavat ajatusta tiukan islamilaisen lain noudattamisesta sekä perinteisten kulttuuristen traditioiden ja normien tuhoamisesta. Treninin ja Malashenkon mukaan tšetšeenit ovatkin liian itsekkäitä ja etenkin kaupungistuneilla alueilla liian demokraattisille arvoille taipuvaisia, jotta šaria-oikeuden tiukalle tulkinnalle perustuva islamilainen valtio olisi alueella mahdollinen.⁷⁵

Kuitenkin erityisesti nuorison keskuudessa radikaali islam kasvattaa koko ajan suosiotaan paitsi Tšetšeniassa, myös muualla Kaukasiassa. Se, voiko tätä kutsua jotenkin yhtenäiseksi liikkeeksi on Treninin ja Malashenkon mielestä kuitenkin epäselvää. Esimerkiksi radikaalin islamin nousu Tšetšeniassa on väkivaltaisuuksien oire ja muoto, jonka separatistinen liikehdintä on ottanut, kun taas naapurissa Dagestanissa radikaaliin islamiin ei liity separatistisia ajatuksia, vaan niin maltilliset kuin radikaalitkin muslimit näkevät kotimaanaan ennen kaikkea Venäjän.⁷⁶

Myös Bowersin, Ahmadovin ja Derrickin mukaan wahhabilaisuus haastaa Tšetšeniassa perinteisesti tunnustetun uskonnon, suufilaisen islamin yhdistettynä kansanperinteeseen. Suufilaisen islamin tunnustajat, eli ylivoimaisesti suurin osa tšetšeneistä, yhdistävät wahhabilaisuuden vieraisiin vaikuttimiin, jotka eivät ota huomioon tšetšeenien ainutlaatuista historiallista kokemusta, vaan uhkaavat heidän uskonnollisia tapoja ja identiteettiä. Tästä on seurannut suufilaisen ja wahhabilaisen islamin ajautuminen törmäyskurssille. Nämä kaksi islamilaista suuntausta suhtautuvat eri tavalla myös Tšetšenian asemaan. Kun wahhabilaiset kannattavat itsenäistä islamilaista valtiota, ovat suufilaiset paljon varovaisempia. He kannattavat maallista valtiota, osa itsenäisenä ja osa osana Venäjää. Wahhabilaiset ovat myös valmiita laajentamaan islamilaista valtiota Tšetšenian ulkopuolelle, kun taas suufilaiset eivät ole osoittaneet tähän kiinnostusta. Näkyvimmillään tämä wahhabilaisen ja suufilaisen islamin kiista oli 1990-luvun lopulla, kun radikaalit islamistit yrittivät syöstä vallasta ja jopa murhata Tšetšenian presidentin, maltillisen perinteen kannattajana tunnetun Aslan Mashadovin. Toisen Tšetšenian sodan aikana osa suufilaisen islamin kannattajista myös vastusti sotaa venäläisiä vastaan, osa taisteli venäläisten ja osa tšetšeenien joukoissa.⁷⁷

75 Trenin & Malashenko 2004, 83-88; Islamin paikallisesta muokkaantuneisuudesta tarkemmin ks. Layton 2004.

76 Trenin & Malashenko 2004, 81-82, 87.

77 Presidentti Mashadov oli myös Tšetšenian edustaja ensimmäisen Tšetšenian sodan päättäneissä rauhanneuvotteluissa Venäjän kanssa. Bowers, Akhmadov, Derrick 2004, 400-403.

Uskonto liittyy väistämättä niihin Tšetšenian sodan kulttuurisiin selityksiin, joita itse tutkin. En siis voi – enkä halua - välttyä islamin uskon käsittelemiseltä, sillä se on perinteisesti ollut olennainen osa tšetšeenikulttuuria yhdessä perinteisten maallisten tapojen (adat) kanssa. Varsinkin Kaukasian sodissa Venäjän ja Osmani-imperiumin ristitulessa islamin usko on ollut kategorisoiva tekijä ja osana kulttuuria ollut muovaamassa merkityksiä, joita sota tšetšeenikirjallisuudessa saa. Aion kuitenkin ottaa islamin esille vain aineistoni lähtökohdista ja sen ehdoilla.⁷⁸

Lähestymistavaltaan lähellä tutkimustani on käynyt Valeri Tishkov. Hänen teoksensa *Chechnya: Life in a War-Torn Society* on etnografinen tutkimus elämästä Tšetšeniassa. Teoksensa ensimmäisessä luvussa Tishkov hylkää perustarveteorian samoin kuin erilaiset riskianalyysit. Sen sijaan hän on päätenyt keräämään tšetšeenien moninaisia kertomuksia⁷⁹. Tishkovin johtopäätöksistä löytyy myös oman tutkielmani lähtökohta: sodan jälkeinen elämä voi alkaa vasta tarpeeksi kattavan itseanalyysin jälkeen. Analyysin välinein taas voidaan päästä kiinni siihen, minkälaisille metaforille ja merkityssuhteille jakolinjat perustuvat.⁸⁰

Cerwyn Moore on pyrkinyt avaamaan tällaisia jakolinjoja ja luutuneita metaforia Venäjän näkökulmasta. Hän on tutkinut Tšetšenian konfliktia samanlaisesta hermeneuttisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta kuin itse teen. Artikkelissaan *Reading Hermeneutics of Violence: The Literary Turn and Chechnya*, Moore hyödyntää politiikan tutkimuksessa tapahtunutta esteettistä käännettä ja tarkastelee tšetšeenien 1800-luvun venäläiskirjallisuudessa saamia merkityksiä ja siinä tuotettuja viholliskuvia. Näissä lähinnä Kaukasian sotaa, mutta myös aikaisempia suurvaltojen välisiä kiistoja käsittelevissä runoissa, novelleissa ja romaaneissa toistuu narratiivi kaukasialaisesta vuoristolaisesta. Moore nimittää tätä kirjallisuustyyppeä vuoristolaisrunoudeksi (*highlander poetry*), jolle tyypillistä on Kaukasian esittäminen Venäjän Orienttina. Sama asetelma toistui Mooren mukaan 1990- ja 2000-lukujen väkivaltaisuuksissa. Näistä ensimmäinen Tšetšenian sota tulkittiin Venäjän puolelta lähinnä modernin ja demokraattisen valtion kamppailuksi separatisteja vastaan ja alueellisen yhtenäisyyden puolesta. Toinen Tšetšenian sota taas käsitettiin Venäjän lehdistössä lähinnä uskontojen törmäykseksi.⁸¹ Mooren mukaan kulttuuriset rajapinnat voivat ehdollistaa

78 Haluan tässä sanoutua irti huntingtonilaisesta kulttuurien yhteentörmäys -ajattelusta ja näkemyksestä, joka ei ota huomioon islamin eri vivahteita. Huntington luokittelee maailman kansat kahdeksaan eri sivilisaatioon uskontojen mukaan ja ennustaa konfliktien läntisen ja islamistisen sivilisaation välillä tulevaisuudessa lisääntyvän. Hänen mukaansa niin kauan kuin islam on islam ja länsi on länsi, perustavanlaatuisen konflikti näiden kahden sivilisaation välillä tulee määrittämään niiden suhteita. Huntington 1996, 42; 212-213. Sivilisaatioiden kartta s. 26-27.

79 Tishkov 2004, 8-10.

80 Tishkov 2004, 225-227.

81 Moore 2006, 182.

väkivaltaa samalla, kun poliittiset merkitykset voivat juontaa juurensa kulttuurisista malleista. Näin ajallisesti kaukaakin juontuvat myytit toimivat sitkeästi vaikuttaen konfliktien tulkintaan ja identiteettien muodostukseen. Venäläisessä vuoristolaisrunoudessa esiintyvät vuoristolaisen villin ja venäläisen sankarin roolit ovat luettavissa 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun sodista ja tarjoavat väylän niiden kulttuuriseen ymmärtämiseen.⁸²

Kirjallisuudentutkija Harsha Ram on samanlaista ajattelua noudattaen tutkinut venäläisessä 1800-luvun kirjallisuudessa suosittua Kaukasian vanki -teeman käyttöä Tšetšenian konfliktin esityksissä ja selityksissä. Kaikki 1800-luvun versiot Kaukasian vangista maalaavat kuvan jylhistä maisemista ja villoista vuoristolaisista, joiden vangiksi venäläinen joutuu, rakastuu vuoristolaistyttöön ja pääsee lopulta pakenemaan. Tästä poikkeuksen tekee Vladimir Makaninin tuore tulkinta, jossa vankina on tšetšeeninuorukainen. Tšetšeenin ja venäläisen vangitsijan välille syntyy homoeroottinen suhde, joka saa päätöksensä, kun vangitsija murhaa ihastuksensa kohteen.⁸³ Ramin mukaan tämä kulttuurinen myytti, venäläiset Kaukasian vankeina, selvisi ongelmitta 1990-luvulle ja esiintyi laajalti venäläisessä, Tšetšeniää koskevassa propagandassa samoin kuin Tšetšenian sotaa koskevassa uutisoinnissa. Muun muassa Venäjän ulkoasiainministeriön julkaisemissa pamfleteissa kerrottiin entisistä venäläisvangeista, joiden käyttäminen orjatyövoimana on vakiintunut osaksi Tšetšenian maataloutta. Tšetšeenit myös esitettiin klaani- ja heimokulttuurissa sekä traditionaalisessa ja rikollisessa yhteiskunnassa eläväksi kansaksi. Ramin mukaan Venäjä kuvattiin ensimmäisen Tšetšenian sodan aikana mediassa lähinnä uhriksi. Ennen kaikkea Kaukasian vanki -myytti näkyi Budennovskin panttivankikriisin uutisoinnissa 1995. Siinä tšetšeenisotilasjohtaja Shamil Basaev joukkoineen piti noin 1200 panttivankia Budennovskin sairaalassa, kunnes venäläiset erikoisjoukot hyökkäsivät sairaalaan tappaen yhtä lailla sieppaajia kuin panttivankejakin. Kriisi sai paljon julkisuutta ympäri maailmaa ja Ramin mukaan sitä voi tulkita Kaukasian vanki -asetelman kautta: Basaev näyttäytyi villinä ja pelättyinä, mutta ei liian pelottavana, etenkin verrattuna Venäjän hallituksen brutaaliin ratkaisuun. Lisäksi presidentti Jeltsin puheet vuodelta 1995 samoin kuin presidentti Putinin puheet kymmenen vuotta myöhemmin rikollisuuden ja vallan yhteen kietoutumisesta Tšetšeniassa sekä Venäjän velvollisuudesta puuttua asioihin, jotta ilmiö ei leviä laajemmalle Venäjällä, voidaan ymmärtää jalo villi- ja Kaukasian vanki -myyttien kautta.⁸⁴

Voisi sanoa, että oma tutkielmani ikään kuin jatkaa venäläiskirjallisuutta tarkastelleiden Cerwyn Mooren ja Harsha Ramin työtä. Tutkielmani tarkoitus on selvittää konfliktin

82 Moore 2006, 189-190.

83 Makanin 2000, 165-224.

84 Ram 1999, 15-24.

tšetšeenikirjallisuudessa saamia merkityksiä, jolloin se osallistuu heidän tutkimustensa kanssa samaan keskusteluun itse konfliktista ja konfliktinratkaisusta. Kuten Moore ja Ram ovat hahmottaneet sitä, minkälaisista lähtökohdista konfliktia venäläisessä kulttuurissa tulkitaan, pyrin avaamaan konfliktin tulkintoja tšetšeenikulttuurin ja -tradition perspektiivistä. Molempien osapuolten konfliktille antamien merkitysten ymmärtäminen puolestaan ottaa askelia kohti mahdollista molemmat osapuolet huomioon ottavaa konfliktinratkaisua.

2.2. Kriittinen tutkimus

Rauhan- ja konfliktintutkimuksessa on perinteisesti ollut olennaisessa osassa muutos ja sen mahdollisuus, mikä tuo sen lähtökohtaisesti kriittisen tutkimusorientaation piiriin. Toki sodan problematiikka on aina vaivannut kansainvälisen politiikan teoreetikoita, mutta ankkuroin tutkimukseni suppeammin rauhantutkimukseen paitsi itse aiheen, myös kriittisten elementtien kautta. Määritelmällisesti nojaan Robert W. Coxin melko väljään näkemykseen kriittisestä tutkimuksesta. Cox jakaa kansainvälisen politiikan teorat kahteen kategoriaan: ongelmanratkaisuteoriaan (*problem solving theory*) ja kriittiseen teoriaan (*critical theory*). Ongelmanratkaisuteoria olettaa maailman instituutioineen sekä yhteiskunnallisine ja valtasuhteineen olevan ikään kuin annettu kehikko, jonka piirissä operoidaan. Tätä kehikkoa ei kyseenalaisteta, vaan kysytään paremminkin, miten instituutiot saadaan toimimaan tehokkaammin tai miten ongelmat voidaan ratkaista annetun asetelman puitteissa. Ongelmanratkaisuteoria on myös historianeutraali eli se ei ota huomioon teorian historiasidonnaisuutta tai yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuutta, vaan keskittyy iäti jatkuvaan nykyisyyteen. Lisäksi ongelmanratkaisuteoria sisältää oletuksen teorian arvovapaudesta. Teorian ei katsota esittävän mielipidettä siitä, miten asioiden tulisi olla, vaikka hyväksyykin lähtökohtaisesti valitsevan järjestyksen.⁸⁵

Kriittinen teoria puolestaan on tietoinen teorioiden aika-, paikka- ja historiasidonnaisuudesta sekä avoin uusille näkökulmille, jotka mahdollisesti myös johtavat vaihtohtoisen maailman hahmottamiseen. Toisin kuin ongelmanratkaisuteoria, kriittinen teoria ei suhtaudu vallitsevaan järjestykseen, instituutioihin ja valtasuhteisiin itsestäänselvyutenä, vaan kysyy, miten järjestelmä on syntynyt ja onko se ehkä muuttumassa. Kriittisen teorian näkökulmasta ongelmanratkaisuteoria perustuu valheelliseen oletukseen maailman muuttumattomuudesta. Maailma ja todellisuus ovat

85 Cox 1981, 128-130.

jatkuva muutos, minkä vuoksi teorian tulee jatkuvasti päivittää käsitteitä ja metodeja, joiden avulla tutkimuskohteita pyritään ymmärtämään ja selittämään. Teoria ei seiso irrallaan muuttuvasta maailmasta, vaan vaikuttavana osana sitä. Kriittisen teorian yksi tärkeimmistä elementeistä onkin muutoksen mahdollisuus ja suotavuus: se sallii normatiivisen valinnan nykyisestä poikkeavan maailman hyväksi. Tosin vaihtoehtoisen järjestyksen tulee olla käytännössä mahdollinen, eli sen tulee ottaa huomioon nykyisen maailman historiallis-yhteiskunnallinen muotoutuminen ja ehdottaa toteuttamiskelpoinen vaihtoehto nykyisestä.⁸⁶ Mutta kyseenalaistamalla ja horjuttamalla vakiintuneita käsityksiä maailmasta ja sen ilmiöistä, kriittinen tutkimus myös avaa uusia mahdollisuuksia toisenlaisesta maailmasta⁸⁷. Juurikin tämä muutoksen mahdollisuus on tutkimukseni mieli, sillä pyrin avaamaan väyliä kohti konfliktinratkaisua. Vaihtoehdon tekee toteuttamiskelpoiseksi se, että se ottaa huomioon Tšetšnian tilanteen nykyisen muodon ja muotoutumisen. Toisin sanoen en pyri astumaan ulos konfliktille nykyisin annetuista merkityksistä, vaan laajentamaan niitä.

Edellä mainituista lähtökohdista Cox määrittelee kriittisen teorian perusolettamukset seuraavasti:

1. Tietoisuus siitä, että toiminta ei ole ikinä täysin vapaata, vaan tapahtuu tietyissä puitteissa, jotka muodostavat teorian kysymyksenasettelun. Kriittisen teorian lähtökohta on näiden puitteiden historiallinen selvitys tai arvio teorian tarpeen synnyttävistä inhimillisistä kokemuksista.
2. Sen oivaltaminen, että problematiikka muokkaa paitsi toimintaa, myös teoriaa. Kriittinen teoria on tietoinen suhteellisuudestaan, mutta tämän tietoisuuden vuoksi se pystyy saavuttamaan laajemman aikaperspektiivin ja tulemaan ongelmanratkaisuteoriaa vähemmän suhteelliseksi. Teoretisointi ei tapahdu suljetussa, joskus päättyvässä järjestelmässä, vaan jatkuu aina alkaen uudelleen.
3. Toiminnan puitteet muuttuvat ajan myötä ja kriittisen teorian tärkein tavoite on ymmärtää muutoksia.
4. Toiminnan puitteiden muoto on historiallinen rakenne, tietty yhdistelmä ajattelumalleja, materiaalisia olosuhteita ja ihmisen luomia instituutioita, joiden elementtien keskuudessa vallitsee eräänlainen koherenssi. Nämä rakenteet eivät päästä ihmisten toiminnasta mekaanisessa mielessä, mutta muodostavat tapojen, paineiden, odotusten ja rajoitusten kontekstin, jonka puitteissa toiminta tapahtuu.
5. Rakennetta, jonka puitteissa toiminta tapahtuu, täytyy tarkastella alhaalta tai ulkoa päin

86 Cox 1981, 129-130

87 Gusterson 1993, siteerattu artikkelissa Weldes 1999, 21.

sisältä nousevien ja muutoksen mahdollistavien konfliktien näkökulmasta.⁸⁸

Coxin kriteerit ovat hyvinkin yhteneväiset hermeneutiikan perusolettamusten kanssa. Tietyt historialliset puitteet – kansainvälisen politiikan tutkimuksen tapojen, odotusten ja rajoitusten konteksti – tarjoavat ne ennako-oletukset, jotka mahdollistavat tutkimukseni kysymysten kysymisen. Tšetšenian konflikti on perusteltu tutkimuskohde kansainvälisessä politiikassa ja sitä on perusteltua tutkia kaunokirjallisuuden kautta. Mutta olisiko Tšetšenian sota kelvannut kansainvälisen politiikan tutkimuskohteeksi 1900-luvun alussa, jolloin tutkimus kohdistui lähinnä valtioiden välisiin ilmiöihin ja suurvaltojen keskinäisiin suhteisiin? Olisiko Tšetšenia tuolloin ollut paremminkin Venäjän sisäpolitiikkaa, rajattu ulos kansainvälisen politiikan tieteenalalta, jonka paikka oli valtioiden rajojen ulkopuolella?⁸⁹ Ennen yhteiskuntatieteissä tapahtunutta esteettistä käännettä kaunokirjallinen aineisto tuskin ainakaan olisi ollut mahdollinen. Samalla kun kansainvälisen politiikan tieteenala ilmiöinen tarjoaa tutkimukselleni esikäsitteitä, näkyy kansainvälisen politiikan kehityksessä, käsitteen jatkuvassa uudelleenymmärtämisessä, myös historiallisten puitteiden jatkuva muuttuminen. Samalla tavalla kuin kansainvälinen politiikka rakenteena muodostaa tutkimukselle tapojen, odotusten ja rajoitusten kontekstin, tšetšeenikulttuuri muodostaa oman kontekstinsa, josta tulkintarepertuaari ja sodalle annetut merkitykset kumpuavat. Tšetšenian sodan puitteita, historiallista rakennetta, jossa toiminta tapahtuu, pyrin ymmärtämään tšetšeenien näkökulmasta aineistoni avulla. Tämän tapojen, odotusten ja rajoitusten kontekstin, toisin sanoen konfliktin kulttuurisen kontekstin sisältä pyrin löytämään mahdollisuuksia muutokselle, konfliktinratkaisulle.

Hermeneuttisen lähestymistavan asettaminen kriittisen teorian piiriin ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Frankfurtin koulukunnan⁹⁰ ajatusten jatkaja⁹¹ Jürgen Habermas on kritisoinut Gadamerin hermeneutiikkaa ideologiakritiikin näkökulmasta. Habermasin mukaan hermeneutiikka korostaa tradition merkitystä ja katsoo siten taaksepäin sen sijaan, että keskittyisi muutokseen ja katsoisi

88 Cox 1981, 135.

89 Kansainvälisen politiikan paikasta valtioiden välillä tieteenalalla 1970-luvulta asti vahvasti vaikuttaneen neorealismien näkökulmasta ks. Puumala 2006, 31-32.

90 Kriittisen teorian haara yhteiskuntatieteissä sai alkunsa Frankfurtin yhteiskuntatieteiden instituutissa Max Horkheimerin ollessa sen johdossa 1930-luvulla ja kehittyi instituutin puitteissa myöhemminkin. Frankfurtin koulukunta kritisoi niin sanottua perinteistä tiedettä sen pyrkimyksestä objektiivisuuteen ja arvovapaaseen tutkimukseen. Kriittisen teorian mukaan tutkimukseen kuuluu erottamattomasti normatiivisuus ja poliittiset motivaatiot ja epistemologisesti se katsoo tutkimuksen subjektin ja objektin muovautuvan aina keskinäisriippuvaisessa suhteessa toisiinsa, olemassa oleviin rakenteisiin ja ihmisen toimintaan. Keskeisessä roolissa on myös emansipaatio, jonka Frankfurtin koulukunnan uranuurtaja Max Horkheimer määrittelee ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja heidän vapauttamiseksi sorrosta ja alistuksesta. Wyn Jones 1999, 18-26; Held 1980, 31-33.

91 On hieman kiistanalaista liitetäänkö Habermas Frankfurtin koulukuntaan. Habermasin yhteyksistä Frankfurtin koulukuntaan ja varsinkin hänen myöhemmän ajattelunsa ja Frankfurtin koulun eroista ks. Held 1980, 249-253.

eteenpäin. Gadamerilaisesta hermeneutiikasta seuraa Habermasin mielestä poliittinen konservatismi eli pyrkimys vallitsevien olosuhteiden säilyttämiseen, kun taas kriittisen ajattelun tulisi murtaa traditioita sekä niihin liittyviä ideologioita ja ihmisten vapaata kommunikointia estäviä alistavia rakenteita. Habermasin mukaan kriittisen yhteiskuntatieteen tiedonintressi⁹² on emansipatorinen, alistavat rakenteet kyseenalaistava, ei hermeneuttinen, kulttuurista ja historiallista perintöä – eli mahdollisten alistavien rakenteiden tuotosta – painottava.⁹³ Ricoeur kuitenkin kyseenalaistaa ajatuksen emansipatorisen tiedonintressin olemassaolosta irrallaan historiallis-hermeneuttisesta tiedonintressistä. Hänen mukaansa tradition korostaminen ei tarkoita yhteiskunnallista konservatismia ja vanhan toistamista. Sen sijaan emansipaatio, yhteiskunnallinen muutos, on mahdollista ainoastaan tradition merkityksen huomioon ottavan hermeneutiikan avulla historiallis-kulttuurisen perinnön ymmärtämisen ja uudelleentulkinnan kautta.⁹⁴ Tutkielmani näkökulmasta tämä tarkoittaa, että historiallis-kulttuurisen perinnön konfliktille antamien merkitysten avaaminen uudenslaisille tulkinnoille mahdollistaa konfliktinratkaisun. Se on mahdollista, koska historian ja kulttuurin sisältöä ei oteta annettuna, vaan se nähdään ihmisen punomana ja jatkuvasti muovautuvana merkitysverkkona.

Kuten jo mainitsin, rauhan- ja konfliktintutkimus on lähtökohtaisesti kriittistä tutkimusta. Se kurkottaa vallitsevan järjestyksen ulkopuolelle ja siihen liittyy olennaisesti ajatus muutoksesta. Rauhan- ja konfliktintutkimus myös hylkää ajatuksen tieteen objektiivisuudesta ja katsoo sen sijan tieteen sisältävän aina normatiivisen aspektin eli käsityksen siitä miten asioiden pitäisi olla. Lisäksi rauhan- ja konfliktintutkimus on alusta asti ollut luonteeltaan paitsi normatiivista, myös eri tieteenalojen sekä kansojen, yhteiskuntaluokkien, ideologioiden ja sukupuolten jakolinjat ylittävää ja lävistävää.⁹⁵ Jo alkuvuosistaan, 1930- ja 1940-luvuilta lähtien, se onkin toiminut eräänlaisena kansainvälisen politiikan kriittisenä suuntauksena ja vastavoimana valtavirtatutkimukselle⁹⁶. Kun kansainvälinen politiikka perinteisesti lähestyi sodan problematiikkaa vallan ja kansallisen edun kautta, keskittyi rauhantutkimus nimenomaan rauhaan käsitteenä ja tavoitteena⁹⁷.

Vaikka kaikki rauhan- ja konfliktintutkimus voidaan määritellä kriittiseksi siinä mielessä, että se on

92 Habermas erottaa toisistaan teknisen, käytännöllisen ja emansipatorisen tiedonintressin. Positivistisen tieteen vaikutin on tekninen tiedonintressi, kun taas ymmärtämistä ja kommunikaatiota painottava käytännöllinen tiedonintressi on ominaista hermeneuttiselle tieteelle ja emansipatorinen tiedonintressi kriittiselle yhteiskuntatieteelle. Held 1980, 253-255.

93 Ricoeur 1981, 81-82.

94 Ricoeur 1981, 96-97.

95 Galtung 1985, 143

96 Väyrynen 2007, 241.

97 Jutila, Pehkonen & Väyrynen 2008, 626.

normatiivista, monitieteistä ja pyrkii muutokseen, ei kaikki rauhan- ja konfliktintutkimus kuitenkaan ole jälkipositivistista. Sen sijaan kansainvälisen politiikan debattihistoria ja etenkin toisen debatin vaikutukset ovat edelleen nähtävissä myös rauhan- ja konfliktintutkimuksessa. Esimerkiksi vertaus lääketieteestä rauhantutkimuksen mallina kertoo positivististen, luonnontieteistä lainattujen tieteenihanteiden, vaikutuksesta myös rauhantutkimukseen. Vertauksen mukaan rauhantutkimuksen tehtävä on etsiä sotien syitä ja ennusmerkkejä sekä esittää keinoja niiden estämiseksi ja päättämiseksi, aivan kuten lääketiede etsii tietoa sairauksista ja niiden parannuskeinoista.⁹⁸

Positivistisia piirteitä voi löytää nykyisinkin. Rauhan- ja konfliktintutkimuksen kenttä on ollut jokseenkin kahtia jakautunut 1950-luvun lopulta lähtien. Tuolloin rauhantutkimuksen niin sanottu yhdysvaltalainen suuntaus alkoi vakiintua *Journal of Conflict Resolution* -lehden ja skandinaavinen suuntaus, jonka merkittävin oppi isä Johan Galtung on, *Journal of Peace Researchin* ympärille.⁹⁹ Vallitsevissa kansainvälisen politiikan koulukunnissa rauha on usein pelkistetty sodan vastakohtaksi, järjestykseksi tai rauhallisuudeksi¹⁰⁰. Varsinkin skandinaavinen traditio on kuitenkin kyseenalaistanut ja määritellyt uudelleen keskeisiä käsitteitä. Siihen liittyy olennaisesti rauhan ymmärtäminen problemaattisempana kuin pelkkänä väkivaltaisuuden puutteena eli negatiivisena rauhana. Kehittyi positiivisen rauhan käsite, joka viittaa väkivaltaisten rakenteiden puuttumiseen ja jatkuvaan yhteiskunnalliseen prosessiin kohti tätä utooppista rauhan tilaa. Toinen merkittävä eroavaisuus yhdysvaltalaisen ja skandinaavisen rauhantutkimuksen välillä liittyy tutkimusmenetelmiin. Kun skandinaavinen tutkimus on perinteisesti ollut laadullista, kallistuu yhdysvaltalainen enemmän positivistisempaa otetta edustaviin peliteorioihin ja matemaattisiin malleihin.¹⁰¹ Oma tutkimukseni asettuu skandinaaviseen traditioon, mistä kertoo muun muassa perusoletuksiini kuuluvat näkemykset maailman kielellisyydestä sekä todellisuuden ymmärtämisestä ja uusintamisesta tarinoiden kautta, jotka puolestaan vaativat laadullisia tutkimusmenetelmiä.

Tutkimukseni kannalta olennaista on myös tutkimuksen transtemporaaalisuus eli menneen, nykyisyyden ja tulevan yhteen liittäminen, sillä konflikteilla on juurensa kauempana kuin nykyisyydessä¹⁰². Ajan eri ulottuvuuksien, menneisyyden, nykyisyyden ja tulevan sisällöt tulee myös ymmärtää avoimina. Historialliset narratiivit muokkaavat merkittävästi ihmisten elämää ja

98 Jutila, Pehkonen & Väyrynen 2008, 623.

99 Jutila, Pehkonen & Väyrynen 2008, 626-627

100 Richmond 2007, 248-249.

101 Jutila, Pehkonen & Väyrynen 2008, 627-628.

102 Galtung 1985, 153.

toimintaa, jolloin menneisyyden uudelleenkirjoittaminen mahdollistaa uudenlaisia ja mahdollisesti vähemmän väkivaltaisia tulevaisuuksia.¹⁰³ Tradition välittäminen kolmivaiheisen mimesiksen kautta ottaa transtemporaalisuuden huomioon lähtökohtaisesti, sillä sen mukaan nykyisyyden ilmiöt ymmärretään traditiosta nousevien käsitysten avulla. Tämä prosessi myös jättää tradition ja menneisyyden avoimiksi altistaessa ne jatkuville uudelleentulkinnoille. Lähestyn tutkielmassani Tšetšenian konfliktia nimenomaan kulttuurin näkökulmasta ilmiöinä, joka saa merkityksensä toistuvissa kulttuurisissa käytännöissä mimesiksen kautta.

2.3. Esteettinen käänne politiikan tutkimuksessa

Vuonna 1889 Oscar Wilde julisti esseessään Valehtelun rappio (*The Decay Of Lying*), että ”elämä jäljittelee taidetta paljon enemmän kuin taide jäljittelee elämää”¹⁰⁴. Vaikka olen asiasta hieman toista mieltä ja näen taiteen paremminkin kiinteänä osana yhteiskuntaa ja elämää, en siitä irrallisena alueena, jota elämä edes voisi jäljitellä, lauseessa on paljon perusteltua. Koska maailmassa olemisen on tradition jäljittelyä ja traditio taas on ennen kaikkea kielellistä, on eläminen taiteen(kin) jäljittelyä, sillä taide osallistuu tradition uusintamiseen ja ammentaa siitä. Samalla se myös luo jatkuvasti uutta. Wilde kuvailee esseessään osuvasti taiteen kykyä rikkoa rajoja ja luoda uutta käyttäen esimerkkinä englantilaista näytelmäkirjallisuutta:

Tälle lajille taide antoi arkipuheesta poikkeavan kielen, joka oli tulvillaan sointuvaa musiikkia ja suloista rytmiä, ja josta juhlava poljento teki ylevää tai erikoiset riimit hienostunutta. Sitä koristivat ihmeelliset sanat ja sitä rikasti ylväs esitystapa. Taide puki lapsensa outoihin asuihin, ja sen käskystä Antiikin maailma nousi marmorisesta hautaholvistaan [...] Vanhat myytit, legendat ja unet saivat muodon ja sisällön. Historia kirjoitettiin uudelleen, ja tuskin yhdeltäkään näytelmäkirjailijalta jäi tajuamatta, ettei taiteen päämäärä ollut yksinkertainen totuus vaan monimutkainen kauneus.”¹⁰⁵

Kansainvälisen politiikan tutkimusaineistot ovat perinteisesti olleet asiakirjoja, puheita tai politiikkalinjauksia, usein valtioiden ulkopoliittikkaan liittyviä. Viime vuosikymmeninä tutkimuskenttä on kuitenkin muuttunut, kun jako kansalliseen ja kansainväliseen on hämärtynyt ja kyseenalaistunut. Muutokset ovat tuoneet mukanaan myös keskustelut kansainvälisten suhteiden (IR) tieteenalan päättymisestä ja jälkikansainvälisyydestä.¹⁰⁶

103 Alker 2005, 204-205.

104 Wilde 2008[1889], 149.

105 Wilde 2008[1889], 135-136.

106 Tästä ks. esim. Sylvester 2007, Ferguson & Mansbach 2007.

Viime aikojen muutoksiin kuuluu myös 2000-luvun alussa alkanut, niin sanottu esteettinen käänne¹⁰⁷, jolla viitataan taiteenlajien hyödyntämiseen politiikan tutkimuksessa. Esteettisen käänteen taustalla on ajatus kielen epäneutraalista luonteesta sekä vahvasta roolista kansainvälisessä politiikassa. Ei ole olemassa neutraalia esitysmuotoa, vaan puhuja, kirjoittaja, kuuntelija ja lukija ovat aina osa jotain kielellistä ja yhteiskunnallista traditiota ja siihen liittyviä käytäntöjä. Näin ollen ei myöskään voida ajatella, että taide olisi poliittisen ulkopuolella, vaan taide osallistuu yhteiskuntaan, nostaa esille poliittisia ongelmia ja toimii ihmisten ja ryhmien äänitorvena.¹⁰⁸

Yksi esteettisen käänteen tiennäyttäjistä on Hayward Alker¹⁰⁹. Teoksessaan *Rediscoveries and Reformulations* hän ylittää tieteenalojen rajoja ja pyrkii tuomaan humanistisille tieteille tyypillistä ymmärtämistä, merkitysten löytämistä ja normatiivisuutta yhteiskuntatieteisiin. Alkerin mukaan klassiset filosofiset tekstit ja kaunokirjallisuus sisältävät rikasta ja emansipatorista ainesta, jota tulisi hyödyntää myös yhteiskuntatieteissä.¹¹⁰ Omassa tutkimuksessani hyödynnän nimenomaan kaunokirjallisuuden tarjoamia mahdollisuuksia, mutta esteettinen käänne ei rajoitu kirjallisuuteen. Esimerkiksi Cynthia Weber on tutkinut kansainvälisen politiikan myyttejä elokuvia hyödyntäen ja Christine Sylvester maalaus- ja veistostaidetta¹¹¹. Rauhan- ja konfliktitutkimuksessa taas esimerkiksi Belfastin seinämaalaukset ovat olleet pitkään tutkijoiden kiinnostuksen kohde¹¹². Esteettisen käänteen voi myös mieltää yläkäsitteeksi, jonka alle asettuvat kaunokirjallinen käänne ja visuaalinen käänne¹¹³. Tutkimukseni kannalta merkityksellistä kuitenkin on kaunokirjallisuuden oikeutettu asema tutkimusaineistona.

Kaunokirjallisuuden käyttäminen tutkimusaineistona on perusteltua sen tuoman lisäarvon ja uudenlaisen näkökulman vuoksi. Esteettinen käänne ei tarkoita kansainvälisen politiikan ja kirjallisuuden tutkimuksen yhdistämistä, vaan uudenlaista ulottuvuutta politiikan tutkimuksessa. Kaunokirjallisuus avaa näkökulmia ja näkemyksiä, jotka muuten voisivat jäädä kansainvälisen politiikan tutkimuksen ulkopuolelle. Se esimerkiksi laajentaa tieteenalaa viemällä sitä perinteisten teemojen ja toimijoiden, kuten diplomatian, sodan, valtioiden ja rationaalisesti ajattelevien

107 Roland Bleiker antoi käännteelle nimen esteettinen käänne kansainvälisessä poliittisessä teoriassa (aesthetic turn in international political theory) Millenium-lehden erikoisnumeron Images and Narratives in World Politics johdanto-osiossa. Holden 2003, 229.

108 Bleiker 2000, 269-285.

109 Holden 2003, 235.

110 Alker 1996, 271.

111 Weber 2001, Holden 2003, 238.

112 Ks. esim. Lisle 2006.

113 Visuaalisesta käännteestä ks. Campbell & Shapiro 2007.

valtionpäämiesten ulkopuolelle. Sotien ja konfliktien tapauksessa taide laajentaa tavallisten ihmisten roolia sivusta katsojista aktiivisiin kokijoihin, muistajiin ja kokemusten välittäjiin. Näin aikaisemmin epäpoliittisilta ja kansainvälisen politiikan näkökulmasta merkityksettömiltä vaikuttaneet asiat ja ilmiöt saavat uusia sisältöjä laajentaen samalla tietämystä kansainvälisen politiikan ilmiöistä.¹¹⁴

Kaunokirjallisuus – kuten muutkin taiteen muodot - voivat tuoda esiin tunneulottuvuuksia, jotka taas vaikuttavat olennaisesti siihen, miten jokin ilmiö nähdään, tulkitaan ja muistetaan. Näin ollen asiat ja ilmiöt avautuvat uusilla tavoilla, jotka mahdollistavat niiden jopa syvemmän ymmärtämisen. Kaunokirjallisuuden avulla voi saada kuuluville vaimennettuja ääniä, vaikka ne olisivatkin soraääniä valtavirtatutkimukseen.¹¹⁵ Näin ollen kirjallisuus voi toimia yhteisölle myös eräänlaisena kriittisen muistamisen muotona, joka samalla siirtää kulttuurisia malleja ja traditioita sukupolvelta toiselle¹¹⁶. Tutkimusaineistoni, tšetšeenikaunokirjallisuus avaa uuden, kansainvälisessä politiikassa vielä melko tutkimattoman perspektiivin Tšetšenian konfliktiin. Ajatus tšetšeenikaunokirjallisuudesta vaihtoehtoisena tai kriittisenä muistamisen muotona tarkoittaa, että tšetšeenikirjallisuus tuottaa ja ylläpitää tiettyjä konfliktin kannalta oleellisia arvoja, merkityksiä ja toimintamalleja. Tutkimalla kaunokirjallisuutta pyrin pääsemään kiinni konfliktin kulttuurista ammentamiin ja kulttuurisesti ylläpidettyihin käyttövoimiin, joiden ymmärtämistä myös muutos ja konfliktinratkaisu edellyttää.

Virallisen Venäjän esityksissä terrorismin vastainen kampanja on vakiintunut selitykseksi Pohjois-Kaukasian väkivaltaisuuksille ja sama selitys on laajasti hyväksytty myös muiden valtiojohtajien taholta. Lainaten Bleikerin näkemystä taiteesta vaihtoehtoisena muistamisen muotona katson, että konfliktin tutkiminen kaunokirjallisuuden näkökulmasta tarjoaa suurvaltapolitiikasta ja siihen liittyvästä retoriikasta poikkeavan tavan ymmärtää konfliktia. *Dolgie notši* muokkasi tšetšeenien näkemystä historiasta aikana, jolloin tšetšeenit olivat juuri palanneet yli kymmenen vuotta kestäneestä karkotuksesta ja kansan käsitys omasta historiastaan oli miltei olematon. Aidamirovin trilogiaa luetaan edelleen paljon Tšetšeniassa, mikä antaa sille myös yhteiskunnallisen vaikuttajan roolin: Teos osallistuu siihen historiallis-kulttuuriseen traditioon, josta sodan merkitykset kumpuavat. Samalla se myös tarjoaa välineen päästä käsiksi niihin kulttuurisiin malleihin, joita konfliktissa toistetaan. *Dolgie notši* –trilogia siis osallistuu merkitysten tuottamiseen laajemminkin kuin kansiansa sisässä.

114 Bleiker 2003b, 395-396.

115 Bleiker 2003a, 417-418; Bleiker 2006, 80-81.

116 Bleiker 2000, 269-285.

Suhtaudun Aidamirovin trilogiaan paitsi kaunokirjallisuutena, myös Tšetšeniassa paljon luettuna historiantulkintana. Trilogian ensimmäinen osa, jota analysoin, on kirjoitettu jo jokin vuosikymmen sitten Neuvostoliiton aikana, ennen 1990- ja 2000-luvuilla käytyjä sotia. Toisaalta juuri ajallinen etäisyys antaa teokselle lisäarvoa, sillä aika on myös hedelmällinen ymmärtämisen kannalta. Ajallinen etäisyys on tapojen ja tradition jatkumo, joka valaisee tapahtumat ja jonka valossa ne ymmärretään. Samalla aika kuitenkin toimii myös suodattimena, joka karsii pois osan esikäsityksistä ja jättää elämään toiset. Gadamerin sanoin ajallinen etäisyys ratkaisee hermeneutiikan kannalta merkittävän tehtävän, se erottelee ”todelliset” esikäsitykset ”vääristä”¹¹⁷. Saan otettua osittain huomioon ajallisen etäisyyden sekä siihen liittyvät filterit täydentämällä aineistoani uudemmalla kirjallisuudella, joka osallistuu samaan keskusteluun kuin *Dolgie notši*, toistaen joitain tradition elementtejä ja unohtaen toisia.

3. TUTKIMUSASETELMA JA KESKEISET KÄSITTEET

”Mikä tahansa alkuperäiskansa vaikuttaa eurooppalaisen luonnontieteen määrittämällä numeerisella asteikolla mitaten ylempien apinoiden kulttuurilta. Numeerisissa arvioinneissa ei ole mieltä. Yrityksestä verrata kahta kulttuuria keskenään ja päätellä, kumpi on kehittyneempi, ei voi tulla muuta kuin taas yksi tuhuinen projektio läntisen kulttuurin vihasta omia varjojaan kohtaan.”¹¹⁸

Tarkennan tässä osiossa jo hieman raottamaani hermeneutiikan käsitettä sekä kulttuurin roolia painottavaa rauhan- ja konfliktitutkimuksen suuntausta. Samalla ankkuroin tutkielmani kiinteämmin yhteiskuntatieteiden ymmärtävään traditioon, joka osaltaan kuvaa kansainvälisen politiikan jälkipositivistista debattia. Luku toimii myös eräänlaisena johdantona metodiosioon, jossa käsittelen tarkemmin kertomusten tutkimisen menetelmiä, kolmivaiheista mimesistä ja rakenteellista semantiikkaa sen osana.

3.1. Rauha ja konflikti kulttuurin näkökulmasta

Rauhan- ja konfliktitutkimuksen tehtävänä ja normatiivisena tavoitteena on alusta alkaen nähty rauha ja konfliktien ratkaisu. Käsitteinä rauha ja konflikti ovat kuitenkin kiistanalaisia, niiden sisällöistä ja merkityksistä on käyty paljon keskustelua, ja eri koulukunnat määrittelevät käsitteet eri

117 Gadamer 2004, 38.

118 Høeg 1996, 204.

tavalla. Oman tutkimukseni lähtökohta on, että käsitteille ei ole olemassa yksiselitteistä, tyhjentävää ja universaalia määritelmää. Kuten Johan Galtung huomauttaa, sanalla rauha on jo eri kielissä eri konnotaatioita ja eri sivilisaatiot yksinkertaisesti ymmärtävät sen eri tavalla. Rauhan sisältö riippuu siis siitä kielestä ja kulttuurista, johon se kuuluu.¹¹⁹

Vastaavasti konfliktin määritelmä on rauhan- ja konfliktintutkimuksessa riippuvainen teoreettisesta lähestymistavasta. Jos konfliktien syinä nähdään osapuolten yhtyeensopimattomat tavoitteet, kuten resurssin, roolit tai arvot, voidaan konflikti määritellä tilanteeksi, jossa toimijat käyttävät konfliktikäyttäytymistä toisiaan vastaan saavuttaakseen yhteen sopimattomat tavoitteensa ja/tai ilmaistaakseen vihamielisyyttä.¹²⁰ Tässä määritelmässä konfliktikäyttäytyminen nähdään epärationaaliseksi ja tunteiden ohjaamaksi verrattuna ihmisen muutoin rationaaliseen käyttäytymiseen¹²¹. Työni kannalta olennaista on kuitenkin kysyä miten jotkin asiat, arvot ja roolit muodostuvat osapuolten tavoitteiksi. En katso maailman olevan annettu, vaan ymmärrän sen rakennettuna, historiallisten prosessien sekä kielellisten ja kulttuuristen käytäntöjen muodostelmana, jolloin myös osapuolten tavoitteet ovat osa tätä rakennelmaa. Ja koska historia ja tulevaisuus ovat avoimia, niin ovat samaan prosessiin kuuluvat osapuolten tavoitteetkin, eli ne voidaan aina määritellä uudelleen.

Kevin Avruch jakaa konfliktiteoriat kahteen pääasialliseen suuntaukseen. Näistä ensimmäinen korostaa aineellisten resurssien tai vallan puutetta konfliktin käyttövoimana ja siten ratkaisun avaimena, kun taas toisen mukaan osapuolten uskomukset ja uskomusten tulkinta ovat keskeisessä asemassa konfliktissa ja sen ratkaisussa.¹²² Vivienne Jabri kutsuu ensimmäistä käsitystä naturalistiseksi lähestymistavaksi, sillä sen mukaan konfliktissa on pohjimmiltaan kyse ihmisluonnosta. Naturalistisille selityksille vaihtoehtoinen tapa on katsoa konfliktit osaksi sitä yhteiskunnallista ja kulttuurista piiriä, johon ihmiset kuuluvat ja jossa ihmisten välinen vuorovaikutus tapahtuu.¹²³ Tarja Väyrynen puolestaan jakaa samaa ajattelua noudattaen konfliktiteoriat totalistisiin ja ei-totalistisiin näkemyksiin konflikteista ja konfliktinratkaisusta. Totalistiset teoriat pyrkivät irrottamaan konfliktin yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan, kun taas ei-totalistiset näkevät kontekstin ymmärtämisen olennaisena osana konfliktia ja sen ratkaisua.¹²⁴

119 Galtung 1985, 155.

120 Bartos & Wehr 2002, 13

121 Bartos & Wehr 2002, 22.

122 Avruch 1998, 24.

123 Jabri 1996, 29.

124 Väyrynen 2001, 2.

Totalististen tai resurssien puutetta painottavien teorioiden ihmiskäsitys eroaa olennaisesti konfliktien ei-totalistisista tai kulttuurisista selitysmalleista. Totalistiset teoriat pitävät konfliktien perimmäisenä syynä ihmisen sosiobiologisesti määräytyviä ominaisuuksia, kuten kaikille ihmisille yhteisiä perustarpeita. Ne puolustavat ihmisluonnon universaalia perusmallia, joka voidaan paljastaa riisumalla pois kulttuuri ylimääräisenä tekijänä. Näin ollen myös konfliktin käyttövoimat ja ratkaisumallit ovat universaaleja. Esimerkiksi ihmisen perustarpeilla konflikteja selittävät näkemykset ovat tällaisia biologiaan ja siitä juontuvaan universaaliin ihmiskäsitykseen nojaavia konfliktiteorioita.¹²⁵

R.B.J. Walker on kritisoinut kansainvälisen politiikan tieteenalaa sen liiasta länsimaisuudesta ja länsimaisen hegemonian tukemisesta, sillä tieteenalan ilmiöitä pyritään aina selittämään länsimaisen kulttuurin, ihmiskäsityksen ja tieteenihanteen näkökulmasta¹²⁶. Tähän argumenttiin nojaten kyseenalaistan myös ns. totalististen konfliktiteorioiden kulttuurivapauden. Jos kulttuuri nähdään konfliktin ja konfliktinratkaisun kannalta epäolennaisena tai korkeintaan vähäpätöisenä vaikuttajana ja osapuolten oletetaan pikemminkin keskustelevan kiistoistaan rationaalisesti ja loogisesti, eikö konfliktinratkaisu tällöin julista yhden kulttuurin ylivoimaisuutta? Samalla kun ohitetaan paikallinen kulttuuri, koko näkemys konfliktista samoin kuin ratkaisuun liittyvistä menettelytavoista ja osapuolten käytöksestä, onkin länsimaisen kulttuurin läpäisemää. Vai mitä muuta kuin länsimaista ihmiskäsitystä edustaa oletus ihmisen toiminnasta rationaalisten valintojen sarjana?

Nojaankin tutkielmassani kulttuurin merkitystä painottavaan, antropologiasta vaikutteita saaneeseen rauhan- ja konfliktintutkimuksen suuntaukseen. Sen mukaan konfliktin tutkimisessa ja konfliktinratkaisussa keskeistä on ymmärtää paikallista kulttuuria ja sen kautta konfliktille annettuja merkityksiä. Kulttuuria ei voi riisua pois, vaan ihminen on lähtökohtaisesti kulttuurinen olento. Ei siis ole olemassa mitään universaalia ihmiskäsitystä sen enempää kuin universaalia konfliktin tai sen ratkaisun malliakaan. Tässä suuntauksessa kulttuuri nähdään maailmaa ja todellisuutta rakentavana tekijänä, jolloin se on myös olennainen osa ihmisenä olemista. Kulttuuri tarjoaa jaetun merkitysvaraston, jonka avulla maailmaa ja itseä sen osana tulkitaan ja jonka avulla maailmassa toimitaan. Lähestymistapa myös torjuu ajatuksen rationaalisesti toimivasta ihmisestä, sillä rationaalisuudelle on aina kulttuurinen mittapuunsa. Kulttuuri antaa merkityksiä toiminnalle sekä

125 Avruch & Black 1991, 24-25; Väyrynen 2001, 2-3.

126 Walker 1984, 182.

muokkaa ihmisten arvoja tavoitteita, ennen kaikkea sitä, mikä koetaan taistelun arvoiseksi. Näin ollen konfliktit ovat kulttuurin ehdollistamaa toimintaa ja niiden käyttövoima kumpuaa kulttuurisesta kontekstista.¹²⁷

Konflikti on aina sosiaalinen ilmiö. Se on sekä yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tulosta että yhteiskunnan rakenneosana¹²⁸. Konfliktin yhteiskunnallinen ulottuvuus sisältää syvään juurtuneita diskursiivisia ja institutionaalisia rakenteita, jotka myös mahdollistavat sodan. Tällaisina rakenteina toimivat muun muassa jakolinjat omiin ja vihollisiin, meihin ja muihin.¹²⁹ Sosiaalisen todellisuuden rakennuspalikkana kulttuuri on olennainen näiden jakolinjojen rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö jonkin konfliktin ratkaisussa saatuja kokemuksia voitaisi hyödyntää jossain toisessa tilanteessa. Jokaisella kulttuurilla on oma merkitysjärjestelmänsä ja jokaisella konfliktin osapuolella kokemuksensa, mutta niitä voidaan tulkita ja kääntää ikään kuin kieltä, jolloin kokemusten vertailu ja hyödyntäminen muissa tapauksissa on mahdollista.¹³⁰ Kulttuuri ihmisen toiminnan määrittäjänä ei myöskään tarkoita, että konfliktit olisivat seurausta joistain tietyistä kulttuurisista piirteistä tai sotaisasta kulttuurista. Kulttuuri on aina aikariippuvainen ja muuttuva, sitä voidaan tulkita eri tavalla ja yksilö voi samaan aikaan kuulua moniin kulttuurisesti erilaisiin ihmisryhmiin.¹³¹ Pyrinkin tutkielmassani pääsemään kiinni niihin kulttuurisiin jakolinjoihin ja asetelmiin, jotka osaltaan ylläpitävät Tšetšenian konfliktia ja tarjoavat siten väylän konfliktin ymmärtämiseen.

Koska kulttuurin käsite on keskeisessä asemassa tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä, ansaitsee se myös tarkemman määritelmän. Kulttuuria on syystäkin luonnehdittu yhdeksi englannin kielen monimutkaisimmista käsitteistä¹³². Sille on oma akateeminen oppiaineensa, antropologia, josta myös rauhan- ja konfliktintutkimuksen kulttuurin roolia painottava näkemys on saanut paljon vaikutteita¹³³. En pyri tutkielmassani käsittelemään tšetšeenikulttuuria jonain tiettyä kokonaisuutena, jonka selittämisen kautta selviäisi jonkinlainen lopullinen kulttuurinen näkemys konfliktista. Sen sijaan on tarpeellista tunnustaa, että mikään kulttuuri ei ole oma irrallinen kokonaisuutensa, vaan kulttuurit ovat monimutkaisia representaatio- ja merkityskäytäntöjä, jotka sisältävät erilaisia, keskenään kiisteleviäkin narratiiveja ja jotka toisaalta ovat myös jatkuvassa ja

127 Väyrynen 2001, 3-4; Väyrynen 2007, 247-248 vrt. Sen 2008.

128 Jabri 2007, 23; Jabri 1996, 36.

129 Jabri 2007, 11-13.

130 Avruch & Black 1991, 25-26.

131 Avruch 1998, 14-16, Avruch & Black 1993, 133.

132 Williams, lainaus teoksessa Weldes et al. 1999, 1.

133 Avruch & Black 1991, Weldes et al. 1999, 3.

moninaisessa dialogissa muiden kulttuurien kanssa.¹³⁴ Esimerkiksi tšetšeenikulttuurille leimallinen islaminusko levisi Tšetšeniaan lopullisesti vasta 1200- ja 1300-luvuilla, kun mongolivaltakunnan seuraaja Kultainen Orda levittyi länteen. Islam sekoittui paikalliseen tapakulttuuriin, joka vaikuttaa edelleen vahvasti Tšetšeniassa vallitsevassa elämäntavassa, eikä aina ristiriidattomasti islamin kanssa.

Kulttuuri järjestelmänä on aina jollain tavalla yhtenäinen vain ulkopuolelta tarkasteltuna, mikä myös auttaa sen ymmärtämisessä. Sen sijaan jonkin kulttuurin edustajat kokevat tarinat, symbolit ja traditiot jaettujen, mutta myös jatkuvasti kyseenalaistettavien narratiivisten esitysten kautta. Sisäpuolelta katsottuna kulttuuri ei näyttäydy yhtenäisenä, vaan paremminkin horisonttina.¹³⁵ Katsottiin kulttuuria sitten sisä- tai ulkopuolelta, tarkoittaa se käytäntönä myös jatkuvaa, paitsi merkitysten, myös kulttuurien välisten jakolinjojen ja erojen tuottamista ja neuvottelemista. Nämä jakolinjat ovat aina konstruoituja ja ikään kuin kuvitteellisia, mutta silti todellisia ja toisinaan hyvinkin syviä, sillä kuvitelmat voivat ohjata ihmisen toimintaa aivan yhtä hyvin kuin muutkin tekijät.¹³⁶ Tai tarkentaen, kuvitelmat, ennen kaikkea tarinat, voivat ohjata ihmisen toimintaa hyvinkin voimakkaasti¹³⁷.

Tutkin nimenomaan merkitysten rakentumista ja merkitysrakenteiden toistoa, joten lähestyn myös kulttuurin käsitettä merkityksen käsitteen¹³⁸ kautta. Antropologi Glifford Geertz määrittelee kulttuurin Max Weberia mukaillen merkitysverkostoksi, jonka ihminen on punonut ja joihin ihminen on ripustettu¹³⁹. Kulttuuri on siten sosiaalisesti tuotettu merkitysrakenne, jonka merkitykset toteutuvat sekä ihmisten päiden sisällä että ihmisten välillä, julkisesti. Tällöin myös ihmisen toiminta on symbolista ja täynnä merkityksiä.¹⁴⁰ Kyseessä on merkitys- ja arvojärjestelmä, jonka jokin tietty yhteisö jakaa, jonka kautta se ymmärtää maailmaa ja joka vaikuttaa yhteisön elämäntyyliin. Kulttuuri ja kieli sen erottamattomana osana rakentaa aina todellisuutta, mistä seuraa, että eri kulttuurit rakentavat todellisuutta eri tavoin. Esimerkiksi jotkut tunteet voivat olla joissain kulttuureissa positiivisia ja joissain negatiivisia.¹⁴¹ Kulttuurin analyysissa on siten ennen kaikkea kysymys todellisuudelle annettujen merkitysten tulkinnasta, jolloin analyysi auttaa saavuttamaan sen maailman, jossa tutkimuksen kohde elää, niin että tutkimuskohteen kanssa on

134 Benhabib 2002, ix.

135 Benhabib 2002, 5.

136 Benhabib, 7-8.

137 Kuusisto 1998, 604.

138 Palaan merkityksen muodostumiseen tuonnempana, luvussa 5.

139 Geertz 1973, 5.

140 Geertz 1973, 10-12.

141 Cohen 2001, 27-29; Avruch & Black 1991, 28.

mahdollista keskustella¹⁴². Näin kulttuurin käsite tulee lähelle jo aiemmin määrittelemääni tradition käsitettä.

Miten kulttuuri sitten toimii? Miten se kanavoi ihmisten käyttäytymistä sekä sitä, minkälaisia merkityksiä ja arvoja konfliktiin liitetään? Tarja Väyrynen lähestyy aihetta Alfred Schultzin fenomenologiaan liittyvän typifikaation käsitteen kautta. Schultzin ajattelun mukaan ihminen hahmottaa ympäröivää maailmaa ja ymmärtää omia kokemuksiaan typifikaatioiden kautta. Sen sijaan, että maailma ymmärrettäisiin irrallisina objekteja, se käsitetään esimerkiksi ihmisinä, eläiminä ja kirjoina eli typifikaatioina, jotka kertyvät tietovarastoon elämäkokemusten myötä ja valikoituvat sieltä käyttöön tarpeen tullen. Typifikaatiot käsitetään usein itsestänselvyyksinä ja neutraaleina, mutta ne sisältävät käyttäytymismalleja, tavoitteita ja odotuksia maailmasta. Niiden kautta ihminen tyypittelee myös itseään eli ottaa erilaisia rooleja erilaisissa tilanteissa.¹⁴³ Ihminen voi olla sotilas konfliktissa ja vanhempi perheensä kanssa.

Yksilöiden typifikaatiot ovat jatkuvassa muutoksessa samoin kuin ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri, josta ne juontavat juurensa. Muutos tai vastaavasti säilyttäminen tapahtuvat kielen kautta. Kieli konstruoi maailmaa ja sisältää jo valmiiksi typifikaatioita, jolloin kieltä käytettäessä hyväksytään jotain jo konstruotua ja tyypiteltyä. Typifikaatio on läpensä sosiaalinen käsite, sillä tyypitykset jaetaan ja hyväksytään yhteisesti.¹⁴⁴ Yhteisön ja kulttuurin jäsenet noudattavat aina tiettyjä yhteisesti hyväksytyjä sääntöjä ja käyttäytymismalleja. Sosiaalinen todellisuus rakentuu näiden kulttuuristen mallien ja niiden sisältämien typifikaatioiden joukon kautta muodostaen yhteisön ja kulttuurin jäsenille itsestään selviä ajattelu- ja toimintatapoja. Kulttuuriset mallit ovat historiallisesti ja sosiaalisesti muotoutuneita toimintatapoja, normeja ja traditioita, jotka konstituivat ja kuvailevat yhteisöä. Ne välittyvät sukupolvelta toiselle ja varustavat yksilön ohjeilla, joiden mukaan toimia yhteiskunnassa ja tulkita sosiaalista todellisuutta.¹⁴⁵ Esimerkiksi Tšetšeniassa yksi tällainen malli voisi olla yksilöiden ja ryhmien itseymmärryksen rakentuminen teipin eli suvun, esi-isien ja maantieteen kautta¹⁴⁶. Se tarjoaa tavan katsoa maailmaa ja tulkita sitä.

Jos taas yhteisesti jaetut kulttuurimallit ja niihin liittyvät typifikaatiot rikkoutuvat, rikkoutuu myös yhteisesti jaettu todellisuus¹⁴⁷. Toisten kanssa oleminen on yhteisten mallien jakamista, johon

142 Geertz 1973, 24.

143 Väyrynen 2001, 94-95.

144 Väyrynen 2001, 96-99.

145 Väyrynen 2001, 105.

146 Teipin käsitteestä ks. Kisriev & Ware 2003.

147 Väyrynen 2001, 117.

kuuluu oletuksia siitä, että toiset tekevät samoin kuin itse. Kun yhteiset tyypifikaatiot romahtavat, romahtaa myös yhteinen kieli ja jaettu todellisuus voi hajota jopa niin, että yhteiset normit ja toimintasäännöt rikkoutuvat.¹⁴⁸ Tällainen anomian tila voi kehittyä konfliktiksi, jossa osapuolten tyypifikaatiot törmäävät. Konfliktissa on siis ennen kaikkea kysymys todellisuuden määrittelyistä ja sille annettujen merkitysten törmäyksestä.¹⁴⁹ Tämä on olennaista tutkielmani kannalta, sillä pyrin kaunokirjallisuuden kautta pääsemään kiinni niihin todellisuuden määrittelyihin ja merkityksiin, jotka ylläpitävät konfliktia.

3.2. Esikäsitukset ja hermeneuttinen kehä

Käsite hermeneutiikka on peräisin kreikan kielen sanasta hermēneuein, joka kääntyy verbiksi tulkita ja hermēneia, joka tarkoittaa substantiivina tulkintaa. Hermēneuein ja hermēneia puolestaan viittaavat kreikkalaisen mytologian jumalten sanansaattajaan Hermekseen, jonka tehtävänä oli muuttaa ihmismielelle ymmärtämätön ymmärrettävään muotoon. Mytologian mukaan Hermes kehitti tähän tarkoitukseen kielen ja kirjoituksen, välineet joilla ihminen kykenee saavuttamaan merkityksiä sekä välittämään ja jakamaan niitä muiden kanssa. Hermeneutiikkaan, tulkintaan ja ymmärtämiseen, liittyy siis olennaisesti ja ensiaskeleena ymmärrettävän tuominen kielelliseen muotoon.¹⁵⁰ Hermeneutiikkaa on hyödynnetty monella tieteenalalla eksegetiikasta, filosofiasta ja kirjallisuudentutkimuksesta yhteiskuntatieteisiin¹⁵¹. Määrittelen tässä käsitteen kuitenkin väljästi opiksi ymmärtämisestä, siitä mitä ymmärtäminen tarkoittaa ja miten se tapahtuu. Ymmärtämisen kohteesta puhutaan yleensä tekstinä, jolla tarkoitetaan laajasti ilmaistun eri muotoja¹⁵².

Ymmärtämistä hahmotetaan hermeneuttisen kehän käsitteen kautta, joka sinänsä on harhaanjohtava, sillä ymmärtäminen ei varsinaisesti pyöri kehää, vaan kysymys on loputtomasta prosessista, kehämäisestä laajenevasta vyyhdestä. Ymmärtämisessä osa ja kokonaisuus muodostavat jatkuvan kehän niin, että kokonaisuus vaikuttaa osaan ja toisinpäin, jolloin osan ja kokonaisuuden välille syntyy harmonia. Ymmärrämme sanan osana lausetta, tekstin osana kirjoittajan tuotantoa ja tuotannon osana tiettyä kirjallisuuden suuntausta. Samalla yksittäinen sana vaikuttaa siihen, miten ymmärrämme lauseen, yksittäinen teksti siihen, millaisena kirjailijan tuotanto käsitettään ja tuotanto kirjallisuussuuntauksen sisältöön. Osia ei siis vain soviteta jo olemassa olevaan kokonaisuuteen,

148 Natanson 1970, 59.

149 Väyrynen 2001, 117-118.

150 Palmer 1969, 12-13

151 Tästä ks. Palmer 1969, 33-45.

152 Väyrynen 2005, 348.

vaan ymmärtämisprosessissa kokonaisuus muokkautuu koko ajan uusien yksityiskohtien myötä.¹⁵³ Kokonaisuus muokkautuu, koska ymmärtäminen vaatii asettumista tekstin – tai puhujan – asemaan. Tarkoituksena ei ole päästä hänen päänsä sisään, vaan pyrkiä arvioimaan, miltä maailma näyttää hänen näkökulmastaan. Se onnistuu, kun keskustelijat, ymmärtäjä ja ymmärrettävä, jakavat kyseessä olevan asian merkityksen.¹⁵⁴

Ymmärtämisen ja hermeneuttiselle kehälle astumisen perusedellytys on traditiosta nousevat esikäsitteet, joita Gadamer nimittää ennakkoluuloiksi (prejudices). Ennakkoluuloilla hän ei tarkoita kielteistä tai virheellistä ja usein jotain kohtaan suvaitsematonta asennetta. Sen sijaan ennakkoluulot ovat jo tietämäämme heijastavia ennako-oletuksia ja esikäsitteitä ymmärtämisprosessin kohteena olevasta asiasta, oli se sitten teksti tai toinen ihminen. Gadamerin mukaan ennakkoluulon käsite sai negatiivisen konnotaation vasta valistuksen aikana. Sitä ennen se oli neutraalimpi ja tarkoitti arviota tai tuomiota, joka on tehty ennen kuin kaikki tilanteeseen vaikuttavat elementit on tutkittu. Selvyyden vuoksi käytän tutkielmassani termiä esikäsite (*fore-conception*), jota Heidegger on käyttänyt ennakkoluulon sijaan.¹⁵⁵

Esikäsitteet ovat ymmärtämisen välttämätön edellytys, niiden avulla kohde hahmotetaan ennen sen varsinaista ymmärtämistä. Esikäsitteet voivat myös osoittautua vääriksi ja ne voivat muuttua ymmärtämisprosessissa, mutta niiden on pakko olla olemassa jonkinlaisina, jotta voimme käsittää kohdetta jotenkin, jotta osaamme kiinnostua siitä ja esittää niitä kysymyksiä, joita esitämme. Esikäsitteet ovat osa traditiosta olemista. Ihminen ymmärtää itsensä osana traditiota ja historiaa, osana yhteiskuntaa ja yhteisöä, jolla on tietty historiallis-kulttuurinen perintö. Esikäsitteet kumpuavat tästä perinnöstä, ne muodostavat olemisen historiallisen todellisuuden. Gadamer onkin kritisoinut valistuksen järjen voittokulun ja tradition kritiikin nimeen vannovaa tutkimusihannetta näennäisesti ennakkoluulottomaksi. Ihminen on aina historian ja tradition tuote eikä siten voi astua ulos omista esikäsitteistään. Sen sijaan ihminen voi tiedostaa esikäsitteensä, tulla tietoiseksi ennakoasenteistaan ja taipumuksistaan. Vain siten teksti tai toinen ihminen voivat tulla ymmärretyksi uutuudessaan ja kykenevät puolustamaan omaa näkemystään ymmärtäjän esikäsitteitä vastaan. Sen sijaan, jos traditiosta puhuva kieli ja sieltä nousevat esikäsitteet sivuutetaan, ymmärtäminenkin voi muuttua kätkeytyneiden esikäsitteiden tyranniaksi. Esikäsitteet ja niiden tiedostaminen on siis olennainen osa ymmärtämistä, ei este sille.¹⁵⁶

153 Gadamer 1979, 258-259.

154 Gadamer 1988, 69.

155 Gadamer 1979, 236-240.

156 Gadamer 1979, 237-246.

Samasta syystä, kun traditiosta nousevat esikäsitykset, myös auktoriteetin asema ymmärtämisessä tulisi huomata ja tunnustaa. Gadamerin mukaan mikään tutkimus ei ole auktoriteettivapaata, vaan luottaa jonkin tietävän aina paremmin, myös valistuksen henkeen vannovat luottavat järjen auktoriteettiin. Hermeneutiikassa tällaisen tiedon auktoriteetin asemassa on traditio, jonka kautta juurtuneet näkemykset ja esikäsitykset ovat saavuttaneet legitiimin aseman. Traditiossa ja siihen liittyvissä tavoissa ja myyteissä hyväksytyillä asioilla on nimetön auktoriteetti, jota välitetään ja joka vaikuttaa aina ihmisten käyttäytymiseen ja asennoitumiseen. Perimmäiset esikäsitykset jaetaan aina tradition kanssa. Samoin kuin esikäsitysten, myös auktoriteetin vaikutus tulee tiedostaa, ennen kuin on mahdollista olla todella avoin tekstile tai toiselle ihmiselle, jota pyritään ymmärtämään.¹⁵⁷

3.3. Ymmärtäminen keskusteluna – konfliktinratkaisu horisonttien sulautumisena

Auktoriteetti ja esikäsitykset ovat vahvoja ja olennaisia seikkoja ymmärtämisprosessissa, mutta ne eivät kuitenkaan määrää sitä. Muutoin toistaisimme ja välittäisimme jatkuvasti samaa traditiota. Sen sijaan auktoriteetti, esikäsitykset ja vaikutushistoria avaavat näkökulman maailmaan. Tästä rajatusta näkökulmasta maailma näyttäyty horisonttina eli alana, johon sisältyy kaikki, mitä on nähtävissä tietyltä näköalapaikalta, mutta jonka ulkopuolelle on mahdoton nähdä. Horisontti on tapa katsoa maailmaa, tapa, josta traditio puhuu. Ajatteluun sovellettaessa voidaan puhua kapeasta tai laajasta horisontista tai uuden horisontin avautumisesta.¹⁵⁸

Horisontti on ymmärtämisprosessin kautta jatkuvassa liikkeessä ja esikäsitykset jatkuvalla koetuksella. Ymmärtäminen etenee dialogimaisesti kohteen eli toisen ihmisen tai tekstin kanssa, jolla on myös oma horisonttinsa. Itse ymmärtämistä ja sen lopputulosta kuvaa metafora horisonttien sulautuminen, oman ja kohteen horisonttien yhdistyminen kolmanneksi horisontiksi. Tämä uusi horisontti muodostaa uudelleen alkunäkökulman, esikäsitysten tarjoaman tietyn nykyisyyden horisontin. Horisontti ja esikäsitykset siis muovautuvat koko ajan uuden tiedon ymmärtämisen kautta ja horisontti liikkuu jatkuvasti pois päin. Samalla kun horisontti eli näkemys maailmasta ymmärtämisprosessissa laajenee, muuttuu myös näkemys traditiosta. Historiallis-kulttuurinen

157 Gadamer 1979, 248-249, 251, 262.

158 Gadamer 1979, 268-269.

perintö avautuu uudella tavalla, mikä tarkoittaa myös siitä nousevien esikäsitysten muovautumista.¹⁵⁹ Samalla kun tulkitsemme uudelleen historiaa, avaamme mahdollisuuksia uudenlaisille tulevaisuuksille ja toisinpäin¹⁶⁰. Tämä avaa myös uusia mahdollisuuksia konfliktinratkaisulle, kun väkivallan ja vastakkainasettelujen historia, joka vaikuttaa konfliktin osapuolten horisonttiin eli tapaan katsoa maailmaa, voidaan ymmärtää uudella tavalla.

Määrittelin aiemmin konfliktin yhteisen todellisuuden rikkonaisuuden tilaksi. Hermeneutiikkaa mukaillessa kyseessä on tilanne, jossa osapuolten horisontit sekä siihen liittyvät asenteet, arvot ja tavoitteet risteävät. Rauhan- ja konfliktintutkimuksessa viitekehysanalyysi (*frame analysis*) ottaa konfliktinratkaisun lähtökohdaksi tällaisen osapuolten kulttuurien, arvojen, tarpeiden ja kommunikointityylin erilaisuuden¹⁶¹. Se lähtee oletuksesta, että tiettyä kulttuuria ja siihen kuuluvaa ryhmää ylläpidetään viitekehyksiin kuuluvien kategorioiden, maailmanjäsentämisen ja maailmaan kuulumisen tapojen kautta. Kulttuurinsa edustaja katsoo maailmaa viitekehysensä läpi ja pitää sen tarjoamaa mallia normaalina maailmassa toimimisen tapana ja välineenä.¹⁶² Tähän liittyy jo aiemmin mainitsemani kulttuuriset mallit ja niihin kuuluvat tyypifikaatiot, jotka muodostavat yhteisesti jaettuja tapoja toimia maailmassa ja ymmärtää maailmaa¹⁶³.

Yhden kulttuurin edustaja voi ymmärtää myös muita kulttuureja, sillä ymmärtäminen ei tarkoita toisen viitekehysten tai maailmankatsomuksen omaksumista, vaan se voi olla – ja useimmiten onkin – osittaista. Ymmärtäminen on myös jatkuva prosessi, mikä tuo siihen väliaikaisuutta ja altistaa sen muutoksille. Samankaltaisuus voi auttaa ymmärtämistä, mutta osapuolten tulee kuitenkin mennä samankaltaisuuden toiselle puolelle ymmärtämisen kehittämiseksi ja konfliktin ratkaisemiseksi, sillä vaikka he olisivatkin kokeneet samat tapahtumat, heillä voi olla täysin erilainen näkemys todellisuudesta. Kun osapuolten erilaisuus hyväksytään, tarkoittaa konfliktinratkaisu osapuolten erilaisuuden ymmärtämistä sekä uuden, erilaisuudet ymmärtävän toimintatavan luomista.¹⁶⁴

Tässä hermeneutiikka horisonttien sulautumisena ja konfliktinratkaisu kolmannen kulttuurin syntymisenä yhdistyvät. Osapuolet tuovat neuvottelupöytään omat ennakkokäsityksensä konfliktista, sen merkityksistä, arvoista ja tavoitteista, mutta hyväksyvät niiden muokattavuuden.

159 Gadamer 1979, 269- 273.

160 Alker 2005, 204-205.

161 Broome 1993, 97.

162 Väyrynen 2007, 248-249.

163 Väyrynen 2001, 105.

164 Broome 1993, 97-104.

Muokkaaminen tapahtuu keskustelun ja samalla molemminpuolisen ymmärtämisen kautta avoimena prosessina, jonka onnistuessa osapuolten esikäsitykset ja näkökulmat muokkautuvat sekä horisontit sulautuvat yhteen kolmanneksi kulttuuriksi.¹⁶⁵

Konfliktinratkaisussa keskeisessä asemassa ovat siis oman kokemusmaailman tuomat esikäsitykset, jotka toimivat tulkinnan välineinä ja joiden ymmärtäminen on edellytys toisen kokemusmaailman ymmärtämiselle¹⁶⁶. Vasta sitten voidaan kysyä, mikä on toisen osapuolen käsitys konfliktista, miten se käsitteellistetään ja mitä odotuksia ja merkityksiä siihen liittyy. Tällainen tieto voi olla molemmille osapuolille itsestään selvää tai tiedostamatonta, mutta itsestäänselvyudet tulee artikuloida, jotta – kuten Geertz käsittää kulttuurin analyysin – kohteen kanssa voi keskustella.¹⁶⁷ Edellytys toisen ymmärtämiselle ja yhteisymmärrykselle on siis itseymmärrys eli ymmärrys siitä, miksi uskomme, toimimme ja tunnemme niin kuin teemme. Prosessissa on kysymys merkitysten tulkinnasta ja kokemusten merkityksellistämisestä, kun menneelle, nykyisyydelle ja tuleville tavoitteille pyritään antamaan merkityksiä. Tämä tapahtuu tarinoina, joiden kautta elämäämme vaikuttavat metaforat tulevat ymmärretyiksi ja joita kertomalla elämäkokemuksemme saavat merkityksiä.¹⁶⁸

Itseymmärryksen lisäksi konfliktinratkaisun kahdensuuntaisena ymmärtämisenä ja horisonttien sulautumisena mahdollistaa empatia. Toisen elämää ja kokemusta ei ikinä voi saavuttaa eli maailmaa katsoa täysin toisen näkökulmasta tai kohti toisen horisonttia. Sen sijaan sosiaalisessa kanssakäymisessä voidaan jatkuvasti saavuttaa arvioita toisen näkökulmasta johonkin asiaan. Tämä tosin tarkoittaa myös aina toisen kokemusten tulkintaa omien kokemusten kautta, omasta näkökulmasta (*standpoint*), sillä ihminen ei voi astua oman kokemusmaailmansa ulkopuolelle. Sen sijaan oman näkökulman avulla voi ymmärtää toisen näkökulmaa ja kokemusmaailmaa.¹⁶⁹

Empatia on sekä kognitiivinen että emotionaalinen prosessi, jonka keskiössä on ymmärryksen saavuttaminen toisten näkemyskentästä. Ymmärrys saavutetaan paitsi tunteiden, myös tiedon avulla ja se yhdistää osapuolten keskustelunaiheelle ja ymmärryksen kohteelle antamat arvot, merkitykset ja tavoitteet.¹⁷⁰ Empatia voidaankin määritellä toisten tunteiden ja ajatusten ymmärtämiseksi, toisin kuin sympatia, joka on voimakastunteista ja viittaa ymmärtämisen sijaan kanssatuntemiseen

165 Väyrynen 2005, 350-352.

166 Broome 1993, 106; Ricoeur 1981, 108.

167 Avruch & Black 1991, 31; Geertz 1973, 24.

168 Lakoff & Johnson 1980, 232-233.

169 Broome 1993, 99-100.

170 Broome 1993, 101.

(*feeling with others*)¹⁷¹. Christine Sylvesterin mukaan *sympatia* on pohjimmiltaan itsekeskeinen ja toisen kokemuksia omiksi kolonisoiva tunne, kun taas *empathia* lähtee toisen arvostamisesta. Se avaa mahdollisuuden konfliktinratkaisuun keskustelun avulla, mutta ei kerro, mihin keskustelu johtaa vaan jättää lähtökohdat ja päätepiisteet avoimiksi. Empatia mahdollistaa erilaisia maailmoja ja erilaisia itsejämme niissä, sillä se jättää identiteetit avoimiksi sekä tiedon ja ymmärryksen muokattavaksi keskustelussa.¹⁷² Näin kolmas kulttuuri – horisonttien sulautuminen - syntyy neuvottelutilanteessa osapuolten keskinäisen toiminnan tuloksena. Koska kumpikaan ei voi, eikä kumpaakaan vaadita sopeutumaan toisen keskusteluun tuomaan viitekehukseen, osapuolten on luotava uusi kolmas kulttuuri, jonka puitteissa molemmat voivat toimia. Konfliktin ratkaisun edellytyksenä on, että kolmas kulttuuri kattaa ne molemmat kulttuurit, jotka osapuolet toivat neuvottelupöytään ja että osapuolet ovat avoinna uusille merkityksille.¹⁷³

4. MITEN TUTKIA KERTOMUSTA? NARRATIIVINEN LÄHESTYMISTAPA

Määrittelin yllä hermeneutiikan väljästi opiksi ymmärtämisestä ja esitin ymmärtämisen edellytyksenä olevan kohteen kielellisen muodon. Seuraavaksi haluan hieman tarkentaa ja rajata sitä, mitä hermeneutiikka tutkielmani kohdalla tarkoittaa. Katson, että ymmärrämme maailman ja siinä olemisen tarinoina, tarinoiden kertomisena ja tarinoissa olemisena. Kertomuksellinen muoto ei rajoitu vain fiktiivisiin teksteihin, vaan narratiivisuus on läsnä kaikissa teksteissä, tutkimuksessanikin. Myös yksittäisten sanojen ja lauseiden ymmärtäminen edellyttää narratiivista kontekstia. Näin ollen inhimillinen toiminta saa ymmärrettävän muotonsa tarinoissa, mistä seuraa, että tarinoiden tulee olla myös tutkimuskohde inhimillisen toiminnan ymmärtämiseksi. Koska maailmassa oleminen ja ymmärtäminen on narratiivista, myös hermeneutiikka on narratiivista.¹⁷⁴

Gadamerin ajattelussa painottuu hermeneutiikan ontologisuus. Hänen merkkiteoksensa *Truth and Method (Wahrheit und Method)* alkaa vaatimuksella luonnontieteiden ja ihmistieteiden ihanteiden erottamisesta toisistaan. Gadamerin mukaan ihmistieteiden ilmiöiden luonteesta ei saa kunnollista tietoa mittaamalla niiden yleisyyttä tai yleistämällä yksittäisestä tapauksesta löydettyjä tietoja ja säännönmukaisuuksia laajempaan ilmiökenttään. Sen sijaan, että etsittäisiin säännönmukaisuuksia ja ennustettaisiin niiden perusteella, ihmistieteiden tarkoituksena on ymmärtää ilmiötä itseään sen

171 White 1986, 82.

172 Broome 1993, 100; Sylvester 2002, 256-257. Vrt. Aho 1994, 112-113.

173 Broome 1993, 103-104.

174 Tontti 2005, 71-75.

ainutlaatuisuudessaan ja historiallisuudessaan, sitä miten jonkin ilmiö – kuten Tšetšenian sota – on sellainen, millaiseksi se on muodostunut. Tämä on myös hermeneutiikan tehtävä, ymmärtää että jokin on jotenkin, koska se ymmärtää sen niin syntyneen.¹⁷⁵ Ihmistieteissä ei ylipäänsä pitäisi pyrkiä metodologioiden soveltamiseen, vaan metodologisen selittämisen sijaan tulisi tutkimuskohdetta ymmärtää. Näin ollen hermeneutiikankin tulee Gadamerin mukaan olla ennen kaikkea ontologia, ei metodi.¹⁷⁶

Paul Ricoeur on ajattelussaan siirtynyt takaisin metodologisiin pohdintoihin, sulkematta kuitenkaan ovelta hermeneuttiselta ontologialta. Ricoeurin mukaan ymmärtäminen voi olla sekä olemisen tapa että tietämisen tapa. Samalla tavalla kuin kieli on Gadamerille hermeneuttisen ontologian perusta, on se Ricoeurille hermeneuttisen metodologian perusta. Kaiken ymmärtämisen, niin ontologisen kuin metodologisen, lähtökohta on siis kielessä, jossa ymmärtäminen ensimmäisenä ilmaistaan. Tästä syystä on myös perusteltua etsiä kaiken hermeneutiikan alku- ja solmukohtaa semantiikasta ja kielen analyysistä.¹⁷⁷

Kielen merkitysrakenteet eivät ole ikinä yksiselitteisiä tai yksitulkintaisia, vaan merkityksen arkkitehtuurille on ominaista moniselitteisyys. Moniselitteiset ilmaisut ja merkitysrakenteet ovat luonteeltaan symbolisia, eli niihin sisältyy suoran, ensisijaisen ja kirjaimellisen merkityksen lisäksi toinen, epäsuora ja vertauskuvallinen merkitys, jota voidaan ymmärtää ainoastaan ensisijaisen merkityksen kautta. Tästä symbolin määritelmästä voidaan johtaa myös tulkitsemisen määritelmä: tulkitseminen on ajatustyötä, jossa toissijainen piilomerkitys tulkitaan ensisijaisesta merkityksestä eli avataan kirjaimellisen ja ensisijaisen merkityksen merkitystasot. Jokainen tulkinta ja määritelmä kääntää symbolin oman viitekehjensä mukaisesti vähentäen samalla tulkintojen moninaisuutta. Kuitenkin se, miten tekstin tasolla operoidaan eli miten symbolisia ilmaisuja analysoidaan ja tulkitaan, riippuu aina hermeneuttisen järjestelmän teoreettisesta rakenteesta.¹⁷⁸ Tutkielmani kohdalla tämä tarkoittaa, että etsin aineistostani asetelmia, joilla konfliktia ylläpidetään ja joiden kautta konfliktin kulttuurisesta kontekstista nousevaa käyttövoimaa voidaan myös ymmärtää.

Tosin tulkinta voidaan ymmärtää myös ontologian avulla, sillä siinä, kuten hermeneutiikassa kokonaisuutena, on myös kysymys tradition välittämisestä ja siten sen uusintamisesta. Tulkinnan taustalla vaikuttaa aina historialliskulttuurinen perintö, joka puolestaan elää ja täydentyy tulkinnan

175 Tämä ei tarkoita, etteikö induktiivista, yksittäisestä yleiseen tapahtuvaa päättelyä esiintyisi myös ihmistieteissä, sen sijaan se tapahtuu eri tavalla kuin luonnontieteissä. Gadamer 1979, 6-7.

176 Gadamer 2004, 75-76.

177 Ricoeur 1974, 6-11.

178 Ricoeur 1974, 12-14.

ansioista.¹⁷⁹ Tšetšeniassa tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten tasavallan entinen presidentti Mashadov tulkitsee Stalinin 1944 toimeenpanemat tšetšeenien joukkokarkotukset osana historiallisesti pitkää prosessia, jonka aikana tšetšeenijä on pakkosiirretty lukuisia kertoja pois kotimaastaan¹⁸⁰.

4.1. Selittäminen ja ymmärtäminen

Siirryttäessä hermeneuttisesta ontologiasta kohti hermeneutiikkaa metodina, on aihetta myös pohtia Gadamerin väitettä menetelmällisen tutkimuksen mielettömyydestä ihmistieteissä. Teen sen kansainvälisen politiikan neljännen debatin kautta, jota luonnehtii kiista selittävän ja ymmärtävän tutkimuksen välillä. Selittävällä tutkimuksella tarkoitetaan luonnontieteistä lainattuja tutkimusmenetelmiä, joissa tutkija ikään kuin ulkopuolisena tarkastelee yhteiskunnassa esiintyviä säännönmukaisuuksia ja kausalityetteja. Koska samanlaisissa olosuhteissa tapahtuneet ja ilmiöt noudattavat aina samanlaista kehityskulkua, voidaan yksittäisistä tapauksista vetää yleisiä johtopäätöksiä ja lakeja.¹⁸¹ Ymmärtävä tutkimusote puolestaan katsoo tutkimuskohdetta ikään kuin sisältä päin. Sen mukaan yhteiskunnallinen käyttäytyminen poikkeaa luonnonlaeista, eivätkä yhteiskunnalliset ilmiöt noudata kausaalisuhteita, jolloin niitä myös tulee lähestyä eri tavalla kuin luonnontieteitä. Yhteiskunnallisissa ilmiöissä on kysymys merkityksistä ja niiden tulkinnasta, useista erilaisista tulkinnoista ja jopa väärinkäsityksistä. Ne tuodaan sosiaaliseen todellisuuteen kielessä, joka vastaavasti myös muokkaa todellisuutta.¹⁸² Näin päästään lähelle yllä mainittua Gadamerin ajattelua, jossa historiallis-kulttuurisen kontekstin, tradition, rooli on voimakas ja erottamaton osa yksilöä, yhteisöä ja merkityksenantoa. Ymmärtävässä traditiossa tutkimuskohdetta lähestytään sen lähtökohdista selvittämällä tutkimuskohteen toimintojen taustalla vaikuttavien sääntöjen, sopimusten ja kontekstin luonne sekä se, miksi kohde toimii niin kuin toimii¹⁸³.

Juuri luonnontieteistä lainattu metodologinen selittäminen sai Gadamerin hylkäämään sekä luonnontieteistä lainatun tieteenihanteen soveltamisen ihmistieteisiin että menetelmällisen tutkimuksen mielekkyyden ihmistieteissä. Ricoeur kuitenkin ylittää tämän vastakkainasettelun selittämisen ja ymmärtämisen välillä siirtyessään hermeneutiikassa pelkästä ontologiasta sekä metodin että ontologian kattavaan ratkaisuun. Kaiken selittämisen ei hänen mukaansa tarvitse olla

179 Ricoeur 1974, 27.

180 Mashadov 2004.

181 Hollis & Smith, 1990, 1-3.

182 Hollis & Smith 1990, 68-70.

183 Hollis & Smith 1990, 72.

luonnontieteistä lainattua ja siten käyttökelvotonta ihmistieteissä. Sen sijaan tekstin tasolla operoivat semiologiset mallit – myös myöhemmin esittelemän Greimasin aktanttimalli - jotka soveltuvat nimenomaan narratiivisen tutkimuksen metodeiksi, on lainattu kielen omasta toimintapiiristä. Näin ollen hermeneutiikan tehtävä on sekä selittää että ymmärtää eli tuoda diskurssin tasolle se, mikä alun perin on ilmaistu rakenteessa. Analysoimalla semioottista rakennetta pystytään paljastamaan tekstin syvärakenne ja naiivin luennan sijaan kyetään kunnolla ymmärtämään asetelmat, jotka teksti välittää osaksi laajempaa diskurssia. Näin ylitetään kahtiajako selittämisen ja ymmärtämisen, mutta myös totuuden ja metodin välillä. Totuus ja metodi eivät sulje toisiaan pois, vaan muodostavat dialektisen prosessin.¹⁸⁴

Selittämällä ja ymmärtämällä Ricoeur ei siis tarkoita luonnontieteissä ja ihmistieteissä käytettyjä menetelmiä. Sen sijaan selittämisessä on kyse tekstin sisäisen logiikan eli syvärakenteen selittämisestä, joka kuitenkin yksin ei riitä, sillä se ei kerro mitään tekstin suhteesta muuhun maailmaan mutta joka sen sijaan yhdessä ymmärtämisen kanssa mahdollistaa tekstin laajan tulkinnan. Tekstin rakenneanalyysi on askel naiivista tulkinnasta kriittisen syvätason tulkintaan, jolloin selittäminen ja ymmärtäminen asettuvat hermeneuttisen prosessin eri vaiheiksi.¹⁸⁵ Pyrinkin tutkimuksessani selittämään aineistoani Greimasin semiotiikkaan perustuvan aktanttimallin avulla sekä liittämään sen kansainvälisen politiikan tieteenalan kysymyksiin ymmärtämisen, Ricoeurin narratiivisen hermeneutiikan ja sen kolmivaiheisen mimesiksen avulla.

4.2. Kertomukset merkitysten välittäjinä ja tuottajina

Narratiivien tutkimisessa ja narratiivisessa tutkimuksessa¹⁸⁶ on kysymys kertomusten roolista maailmassa, maailman tuottamisessa sekä yksittäisten ihmisten ja ihmisryhmien elämässä. Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on näkemys, että elämä, historia, tapahtumat ja maailma rakentuvat ja ymmärretään kertomuksina, joita ihmiset muovaavat ja joihin he sovittavat elämänsä. Elämän narratiivisuus ja sen ilmeneminen voidaan siis ymmärtää monella tavalla, sillä kertomukset osallistuvat monipuolisesti kulttuurin, poliittisten projektien ja identiteettien muodostukseen. Niillä ylipäänsä on merkittävä rooli sosiaalisessa elämässä. Tutkielmassani käsittelen narratiivista tutkimusta kuitenkin kapeasti narratiivisen analyysin lähtökohdista ja kertomusten analysoinnin

184 Totuuden ja metodin vastakkainasettelulla Ricoeur viittaa Gadamerin, samannimisessä teoksessa esitettyyn ja jo aikaisemmin mainitsemaani näkemykseen, jonka mukaan hermeneutiikka pitäisi ymmärtää ontologiana ja hermeneuttisen tutkimuksen tulisi hylätä menetelmät. Ricoeur 1981, 92-93.

185 Ricoeur 1981, 215-220.

186 Käytän narratiivia ja kertomusta sekä narratiivista ja kerronnallista tutkimusta synonyymeinä.

menetelmänä.¹⁸⁷

Mitä sitten on kertomus ja millaisia muotoja se saa? Maailma on täynnä eri muodoissa esiintyviä kertomuksia. Niitä on monia eri lajityyppejä, jotka voivat esiintyä puhutussa tai kirjoitetussa kielessä, liikkuvissa tai liikkumattomissa kuvissa, ilmeissä sekä näiden sekoituksissa. Kertomukset ovat yhtä vanhoja kuin ihminen ja ne ovat läsnä maailmassa iästä, paikasta ja yhteiskunnasta riippumatta. Läpi ihmiskunnan historian kertomukset ovat esiintyneet myyteissä, tarinoissa, draamassa, tragediassa, legendoissa, historiassa, maalauksissa ja keskusteluissa.¹⁸⁸

Erilaisia kertomuksia ja kertomusten eri ilmenemismuotoja yhdistää sosiaalisuus, sillä kertomuksilla on kulttuurisesti jaetut muodot, perinteet ja lajityypit. Vaikka kysymys olisi vain yksilön kokemusten välittämisestä, on kertominen kuitenkin aina kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti jäsentynyttä ja yksilön kokemuksetkin välittyvät muille vain sosiaalisesti jaettujen asioiden ja ilmiöiden kautta, samoin kuin sosiaalisesti jaetut ilmiöt ja mallit antavat kielen yksilön tarinan kertomiseen. Kertomus on siten yhteisesti jaettu tietämisen muoto.¹⁸⁹ Toinen kertomusten moninaista kirjoa yhdistävä tekijä on kerrottavuus. Kertomus ei ole vain sarja toisiaan seuraavia lauseita tai tapahtumia, vaan näillä lauseilla ja tapahtumilla on yhteys ja merkitys suhteessa toisiinsa. Kertomukset voivat olla monimutkaisia, mutta niillä on aina jonkinlainen sisäinen järjestys, jossa toimijat, tapahtumat, aika, muisti ja kieli saavat paikkansa. Kertomus yhdistää eri elementit, tapahtumat ja niiden väliset muutokset toisiinsa sekä kertojalle että lukijalle tai kuuntelijalle ymmärrettävällä tavalla.¹⁹⁰ Tätä kertomusten kykyä yhdistää eri elementit moninaiseksi, ristiriitaiseksi ja epäsointuiseksi mutta kuitenkin koherentiksi ja sopusointuiseksi kokonaisuudeksi Ricoeur kutsuu juonentamiseksi¹⁹¹.

Entä mitä tarkoitetaan kaunokirjallisuudella? Onko se jotenkin oma kertomuksen muotonsa? Nämä kysymykset ovat relevantteja, onhan tutkielmani aineistona kaunokirjallisuus. Yksi tapa lähestyä kaunokirjallisuutta on erottaa toistaan fakta ja fiktio, jolloin kaunokirjallisuus määrittyy kuvitteelliseksi kirjoitukseksi, joka ei ole kirjaimellisesti totta. Jos kuitenkin otetaan huomioon, mitä kirjallisuudeksi on aikojen saatossa laskettu, esimerkiksi omaelämäkerrat ja sellaiset filosofiset teokset, kuten Hobbesin Leviathan, osoittautuu jaottelu faktan ja fiktion välillä

187 Hyvärinen 2006, 1 ; Heikkinen, Huttunen, Kakkori 1999, 40 ; Hänninen 2004, 70.

188 Barthes 1977, 79.

189 Hyvärinen 2006,1- 2.

190 Stephenson 1996, 6. Siteerattu teoksessa Whitebrook 2001, 10-11.

191 Ricoeur 1984, 42-43.

kyseenalaiseksi.¹⁹² Kaunokirjallisuus myös ammentaa todellisten ihmisten todellisesta elämästä, tai kuten Eagleton asian esittää, kaunokirjallisuus ”on elävällä tavalla yhteydessä ihmisten konkreettisiin elämäntilanteisiin”¹⁹³. Yhteiskuntatieteissä tällaista kaunokirjallisuuden ja faktuaalisen kirjoittamisen erottelua vastaan puhuu myös jo aikaisemmin esittelemäni kielellinen ja esteettinen käänne. Koska todellisuus on ihmisten kielellisesti tuottamaa ja ylläpitämää, miten voisimme jaotella kaunokirjallisuuden fiktioksi siitä kielellisten esitysten joukosta, joka todellisuutta ja sen kulttuurisia jäsenyyksiä tuottaa, onhan sekä niin sanotussa faktassa että fiktiossa kysymys ihmisten tuottamista kuvauksista? Jos taas tutkielmassani keskeiset kulttuurin ja tradition käsitteet ymmärretään tavaksi katsoa maailmaa – ja tämä tapa taas tarjoaa selitysmalleja hyvinkin todellisille ilmiöille, kuten väkivallalle – eikö kaunokirjallisuus silloin ole tuottamassa tätä tapaa? Ja eikö näin ollen kaunokirjallisuus sisällä jollekin ryhmälle jonakin aikana faktoina ymmärrettyjä sosiaalisia ja poliittisia näkemyksiä? Näiden kysymysten näkökulmasta faktan ja fiktion välinen jako on epäselvä ja (poliittisten) maailmankuvien tuottamisen näkökulmasta myös hyödytön. Niiden analyysin näkökulmasta se on ehkä haitallinenkin.

Lisäksi voidaan kyseenalaistaa faktan faktuaalisuus siinä mielessä, että historiantutkimuksen teos ja kaunokirjallinen teos molemmat tuottavat tiettyä kuvaa todellisuudesta jostain näkökulmasta, jättäen sanomatta jotain ja korostaen jotain muuta. Kaunokirjallisuus on puolittain historiallista, sillä se muistuttaa kerronnaltaan historiankirjoitusta viitaten tapahtumiin, jotka ikään kuin ovat tapahtuneet ja historia on puolittain fiktiivistä lainaten fiktiolta muotonsa, joka saa menneet tapahtumat elämään ja järjestää ne kerrottuun muotoon. Merkittävin rooli todellisuuden tuottamisessa ja muokkaamisessa kuitenkin on lukijalla ja vastaanottajalla, sillä lukeminen on se hetki ja tapahtuma, jossa lukijan ja tekstin sekä historian ja fiktion maailmat kietoutuvat toisiinsa.¹⁹⁴ Kaunokirjallisuus ja kaunokirjallisuuden teoria ovat siten kiinteä osa maailman poliittista ja ideologista historiaa, jossa kaunokirjallisuus osallistuu poliittisten järjestelmien ja ilmiöiden ylläpitämiseen ja kritisointiin¹⁹⁵. Esteettisen käänneen näkökulmasta kaunokirjallisuus myös avaa politiikan tutkijalle uudenlaisia näkökulmia maailmaan. Nämä näkökulmat eivät välttämättä noudata vakiintuneita kaavoja ja valtasuhteita ja voivat tutkielmani tapauksessa avata uusia tulkintoja Tšetšnian konfliktista ja sen kulttuurisesta kontekstista. Tutkielmani – ja ylipäänsä politiikan tutkimuksen - näkökulmasta kaunokirjallisuus on siis kahdella tapaa kiinnostava. Se tuottaa ja ylläpitää kulttuurisia jäsenyyksiä, jotka taas tarjoavat tavan tulkita ja ymmärtää maailmaa. Toisaalta kaunokirjallisuus tarjoaa myös

192 Eagleton 1991, 9.

193 Eagleton 1991, 221.

194 Ricoeur 1988, 180-190.

195 Eagleton 1991, 219-221.

tavan ymmärtää maailmaa uudella tavalla eli sisältää muutoksen mahdollisuuden.

Kaunokirjallisuuden kyky rikkoa vakiintuneita ajattelutapoja ja avata uusia näkökulmia perustuu muun muassa kaunokirjallisen kielen ja ilmaisun erityisluonteeseen.. Kaunokirjallisuudessa yhdistellään asioita ja esitetään niitä tavalla, joka asiatekstissä ei aina ole mahdollista.¹⁹⁶ Venäläisen formalistin Roman Jakobsonin mukaan tämä nimenomaan on kaunokirjallisuuden tunnusmerkki, sillä kaunokirjallisuus ilmentää ”järjestäytynyttä tavalliseen kieleen kohdistuvaa väkivaltaa”¹⁹⁷. En itse allekirjoita Jakobsonin näkemystä kaunokirjallisuuden määritelmänä, vaan näen sen enemmänkin kaunokirjallisuuteen liittyvänä erityispiirteenä, joka avaa vaihtoehtoisia näkökulmia maailmaan ja tutkimukseni kohdalla Tšetšenian konfliktiin. Kaunokirjallisuuden määritelmässä taas nojaan väljempään ja pragmaattisempaan näkemykseen. Eagletonin mukaan arvostelmat, joille kaunokirjallisuus rakentuu muuttuvat historian ja yhteiskunnallisten ideologioiden myötä, eikä kaunokirjallisuutta siten voida tarkastella minään objektiivisena kategoriana.¹⁹⁸ Roland Barthesin sanoin kirjallisuutta on se, mitä kirjallisuutena opetetaan. Kirjallisuus on opettamisen kohde ja määrittäyty siten opettamisen kautta.¹⁹⁹ Johtopäätöksen omaisesti toteankin kaunokirjallisuudesta, että se, mitä kaunokirjallisuudeksi määritellään riippuu siitä, mitä kaunokirjallisuutena tietyssä historiallisessa ja ideologisessa kontekstissa pidetään ja mitä kirjallisuutena opetetaan.

4.3. Kolmivaiheinen mimesis

Tutkielmani perusoletus on, että tšetšeenikirjallisuudella on jotain relevanttia sanottavaa Tšetšenian konfliktista. Se, miten aineistoni tekstin taso siirtyy käytännön ja kansainvälisen politiikan maailmaan ja miten selittäminen ja ymmärtäminen muotoutuvat osaksi samaa prosessia, tapahtuu kolmivaiheisen mimesiksen kautta. Ricoeurin narratiivinen hermeneutiikka ja siihen liittyvä kolmivaiheinen mimesis toimivat siis tutkielmassani myös menetelmällisenä perusoletuksina kertomusten analysoinnissa.

Ricoeur liittää narratiivisuuden kiinteästi aikaan ja ajallisuuteen. Elämällä ja kokemuksilla on ajallinen ulottuvuutensa, joka saa muotonsa narratiiveissa, kun taas narratiivit vaativat ajallisuutta ollakseen olemassa. Narratiivisuus inhimillistää ajan ja samalla narratiivit saavat saavat

196 Yksi selkeä esimerkki tästä Latinalaisen Amerikan kirjallisuudessa suosittu tyyli laji maaginen realismi, josta ks. esim Gabriel Garcia Marquezin tuotanto

197 “Literary language as organized violence against colloquial speech”, lainaus teoksessa Eagleton 1991, 10.

198 Eagleton 1991, 25.

199 Barthes 1997, 72.

merkityksensä ajallisuuden kokemuksista.²⁰⁰ Aika ja narratiivisuus kietoutuvat yhteen mimesiksessä. Näin kertomuksen analyysi, selittäminen ja ymmärtäminen tapahtuu kolmivaiheisen mimesiksen (mimesis₁, mimesis₂, mimesis₃) kautta. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, mimesis sinällään tarkoittaa todellisuuden jäljittelyä ja todellisuuden esityksiä kertomuksina. Esitykset eivät ikinä ole todellisuuden suoraa toisintoa, vaan aina sen välittyneenä jäljittelyä.²⁰¹ Myös tutkimusaineistoni jäljittelee todellisuutta esittäen tapahtumat jollain valitsemallaan tavalla. Koska todellisuus muodostuu tarinoista, jäljittelee se myös aikaisempia tarinoita ja osallistuu siten historian uudelleenymmärtämisen hermeneuttiseen prosessiin.

Mimesis₁ (*prefiguration*) tarkoittaa esiymmärrystä siitä, mistä puhutaan. Se on kertomuksen piirteiden ja rakenteiden esiymmärrystä, elämän ja kokemuksen tuomaa kykyä käsittää mistä kertomus koostuu ennen kuin siitä sanotaan mitään. Tässä esiymmärryksessä on kolme eri osaluetta: toiminnan rakenteelliset elementit, symbolinen välittyminen ja ajallinen luonne. Toiminnan rakenteiden ymmärtäminen tarkoittaa kykyä hahmottaa toimintaa sen eri elementtien kuten toiminnan päämäärän, motiivin, itse toimijan, toiminnan interaktiivisen luonteen ja sen eri lajien kautta. Nämä toiminnan käsitteet ja sisäiset rakenteet vastaavat esimerkiksi kysymyksiin: Mitä? Miksi? Kuka? Miten? Kenen kanssa? Ketä vastaan?²⁰²

Toiminnan symbolisten elementtien esiymmärrys taas liittyy toiminnan merkitysten käsittämiseen. Ihmisen toiminta on aina ilmaistu merkkien, sääntöjen ja normien avulla. Merkitykset rakentuvat aina kulttuurisesti, sillä symboliset muodot ovat kulttuurisia prosesseja, jotka artikuloivat kokemusta. Symbolilla taas tarkoitetaan moniselitteisyyttä, symboliin sisältyvää ilmimerkitystä, piilomerkitystä ja metaforaa. Nämä merkitykset auttavat lukemaan toimintaa ja tulkitsemaan tietyn toiminnan merkinä jostakin. Tästä voidaan edelleen johtaa ajatus säännöistä kulttuurisina normeina, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa. Näin ollen kulttuurisesti merkityksellinen toiminta on aina sääntöjen ohjaamaa toimintaa.²⁰³

Toimintaan liittyy aina myös aikasuhteita, sillä toiminta tapahtuu ajan eri ulottuvuuksissa. Ajallisuuden esiymmärryksessä on kysymys ihmisen toiminnan ajallisuuden hahmottamisesta. Ajallisuus ei ole pelkkiä peräkkäisiä nyt-hetkiä, vaan mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaa. Toiminta näyttäytyy näiden ulottuvuuksien välissä tulevien, nykyisten ja menneiden asioiden nykyisyyksissä.

200 Ricoeur 1984; 3, 52.

201 Ricoeur 1984; 45, 52-53. Mimesiksen eri vaiheista ks. myös Kaunismaa & Laitinen 1988, 181-186.

202 Ricoeur 1984, 54-55. Tämä vaihe vastaa Gadamerin ajattelun esikäsitteitä.

203 Ricoeur 1984, 57- 60.

Näin tapahtuu, kun päätämme tehdä jotain *huomenna*, päätämme tehdä jotain juuri *nyt*, koska jotain *oli tapahtunut* tai teemme jotain *nyt*, koska nyt *voimme* sen tehdä. Jokapäiväinen käytäntö järjestää menneisyyden nykyisyyden, nykyisyyden nykyisyyden ja tulevaisuuden nykyisyyden suhteet toisiinsa, mikä puolestaan johdattelee narratiivisuuteen. Ajallinen rakenne vaatii kertomista jo mimesiksen ensimmäisessä vaiheessa, vaikka ajan ja narratiivin suhde vielä tällä tasolla näyttäytyy vain implisiittisesti.²⁰⁴

Mimesis₂ (*configuration*) taas on kertomuksen juoni tai Ricoeur käyttää käsitettä juonentaminen (*emplotment*), joka yhdistää eri elementit ja ainekset kokonaisuudeksi ja liittää tarinaan ajallisuuden. Juonentaminen kokoaa moninaiset elementit, kuten tapahtumat, henkilöt ja motivaatiot kuvitteelliseen järjestykseen, joka on ristiriitaisuudessaankin yhdenmukainen. Myös konfiguraatio, juonentaminen, tapahtuu kolmella eri tasolla. Ensinnäkin juoni yhdistää lukuisat tapahtumat kertomukseksi. Tämä tarkoittaa kokonaisuutta, joka on enemmän kuin vain peräkkäisiä tapahtumia, kokonaisuutta, joka on ymmärrettävä ja josta voimme aina kysyä, mikä on kertomuksen ajatus. Toiseksi juonentaminen liittää yhteen heterogeeniset tekijät, kuten toimijat, päämäärät, keinot, vuorovaikutuksen ja olosuhteet yhtenäiseksi kertomukselliseksi kokonaisuudeksi. Nämä kompleksiset ja erilaiset ainekset siis yhdistyvät riitasointuisesti sopusointuiseksi (*concordant discordance*) yhdistelmäksi. Juonentamisessa on kyse eri elementtien konfliktuaalisuudesta, mutta toisaalta myös erilaisten keskenään ristiriitaisten elementtien yhteen sovittamisesta kertomukseksi.²⁰⁵ Tämä piirre ei yleensä näy esiyymmärryksen tasolla. Esimerkiksi luonteenpiirteiden liittyminen toisiinsa kokonaisuudeksi ymmärretään vasta kertomuksen tasolla.²⁰⁶ Tai tutkimukseni tapauksessa 1800-luvun Kaukasian sota ja 1990- ja 2000-lukujen Tšetšenian konfliktit ymmärretään osaksi samaa ilmiötä vain kerrottaessa.

Kolmas juonentamisen piirre on ajallisuuden moninaisten elementtien synteesi. Toisaalta tapahtumat järjestäytyvät kronologiseen ja episodimaiseen järjestykseen, mutta toisaalta taas juonentaminen yhdistää ajassa liikkumisen kokonaisuudeksi. Kertomukset eivät etene lineaarisesti, vaan niissä muistellaan menneisyyttä, liikutaan ehkä nykyisyydessä ja katsotaan tulevaisuuteen sekalaisessa järjestyksessä. Silti juonentaminen saa ajassa edestakaisin liikkumisen näyttämään yhtenäiseltä kokonaisuudelta. Lisäksi juonentaminen tuo mukanaan ajatuksen lopusta, josta tarinan vasta näkee kokonaisuudessaan, sekä muodostaa vaihtoehtoisen aikakäsityksen lineaarisuudelle,

204 Ricoeur 1984, 59-60.

205 Ricoeur 1984, 64-66.

206 Kaunismaa & Laitinen 1988, 184.

jossa aika etenee nuolen lailla menneisyydestä kohti tulevaisuutta.²⁰⁷

Mimesiksen toisessa vaiheessa juonentaminen liittyy siten enemmän tai vähemmän satunnaisia elementtejä ja tapahtumia yhtenäiseksi ja merkitykselliseksi kertomukseksi. Tapa, jolla tapahtumat liitetään toisiinsa, on sidoksissa traditioon mutta jättää sijaa myös uudelle.²⁰⁸ Näin ollen juonentamiseen liittyy valintoja epäolennaisen ja olennaisen välillä. Kertomus ei ikinä ole tyhjentävä selvitys maailmasta tai tapahtuneesta, vaan selektiivistä jäljittelyä. Jotain jätetään kertomatta ja jotain taas kerrotaan. Se mitä nähdään kertomisen arvoiseksi, otetaan mukaan ja epäolennainen unohdetaan. Näin juonentamisessa on kysymys myös vallankäytöstä, kun joitain ääniä vaiennetaan ja toisten annetaan kuulua.

Mimesis₃ (*refiguration*) puolestaan viittaa pisteeseen, jossa tekstin ja lukijan (tai kuulijan) maailmat kohtaavat. Vasta lukeminen yhdistää ensimmäisen ja toisen mimesiksen kolmannessa sekä liittyy tekstin ja lukijan maailmat toisiinsa. Tämä vaihe vastaa Gadamerin hermeneutiikassa soveltamista (*application*), jossa ymmärtäminen vaatii, että ymmärryksen kohteena olevaa tekstiä sovelletaan omaan kokemusmaailmaan.²⁰⁹ Mimesiksen kolmannessa vaiheessa olennaista on juuri lukeminen, tekstin sovittaminen aikaisempiin näkemyksiin, ei niinkään tekstin ymmärtäminen kirjoittajan tai tekstin omilla ehdoilla. Barthes kutsuu ajatusta tekijän kuolemaksi ja tekstin syntymäksi, mikä tarkoittaa, että lukija osallistuu tekstin merkityksen syntymiseen sen sijaan, että olisi kahlittu tulkitsemaan sitä kirjoittajan ehdoilla. Jos taas tekstiä yritetään tulkita kirjailijan kautta, se suljetaan ja pysäytetään, sillä sille löytyy lopullinen selitys, eikä se jää avoimeksi uusille ja aina uusille tulkinnoille. Teksti käsitetään merkitysavaruuksena täynnä intertekstuaalisuutta, jossa aikaisemmat, kulttuurin laajasta kirjosta ammennetut kirjoitukset kilpailevat ja risteävät. Tekstin tekee yhtenäiseksi ja ymmärrettäväksi sen määränpää eli lukeminen.²¹⁰

Mimesiksen kolmas vaihe eli refiguraatio tarkoittaa näin enemmän kuin tekstin tulkittamista jo olemassa olevan näkemys- ja kokemusmaailman kautta. Kolmanteen vaiheeseen liittyy olennaisena tekstin ulkopuolellansa aikaansaama uudelleenhamottuminen, josta Ricoeur käyttää nimitystä viittaus (*reference*). Lukiessaan lukija vastaanottaa ja sisäistää paitsi tekstin, myös sen viittauksen eli tekstin kokemuksen ja maailman, jotka hän yhdessä tekstin kanssa tuo kieleen ja sitä kautta maailmaan. Mimesis₃ siis uudelleenhamottaa maailmaa ja todellisuutta tekstin ulkopuolella. Se

207 Ricoeur 1984, 66-68.

208 Ricoeur 1984, 65-69.

209 Ricoeur 1984, 70-71; Gadamer 1979, 274-275.

210 Barthes 1993, 112-117.

avaa lukijalle uusia mahdollisia merkityksiä ja tulkintoja maailmasta, jota kertomus jäljittelee. Ricoeurin kolmiosainen mimesis tulee näin lähelle Gadamerin horisonttien sulautumisen metaforaa.²¹¹

Kolmivaiheinen mimesis on hermeneuttinen prosessi, joka merkitsee siirtymää tekstin sisäisestä rakentumisesta kerronnalliseen uudelleenahmottumiseen, mutta joka myös paljastaa ja muuttaa jokapäiväistä käytäntöä ja näkemyksiä maailmasta. Samalla tämä mimeettinen uudelleenahmottuminen, jossa kysymys on nimenomaan tekstin kyvystä paljastaa ja muuttaa (lukijan) maailmaa, kyseenalaistaa jonkin tietyn annetun todellisuuden.²¹² Piirre tuo tekstin tasolla pysytelleen ensimmäisen ja toisen mimesiksen – ja tekstin rakenteellisen analyysin – kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja Tšetšnian konfliktin maailmaan, kun tutkimusaineistoa luetaan rauhan- ja konfliktitutkimuksen näkökulmasta. Mimesis avaa jähmettyneitä ajattelumalleja, mutta samalla mahdollistaa niiden muuttumisen. Tällainen lähestymistapa on myös kulttuurisensitiivinen ja ottaa huomioon historialliset ja arat kokemukset sen sijaan, että rakentaisi konfliktinratkaisua ne sivuuttaen.

5. KERTOMUKSEN RAKENTEELLINEN SEMANTIikka A.J. GREIMASIN MUKAAN

Narratiivinen ymmärtäminen edeltää Ricoeurin kolmivaiheisen mimesiksen mallissa kertomusten rakenteellista ymmärtämistä. Näin ollen kaikki rakenteelliset analyysit, kokonaisuuden osiin rikkominen, edellyttävät jonkinlaista esitietoa ja esiymmärrystä juonennetusta kokonaisuudesta. Ricoeur myöntää, että rakenteiden syväanalyysi ja narratiivinen ymmärrys kulkevat käsi kädessä, täydentäen toisiaan.²¹³ Tätä sivusin jo käsitellessäni ymmärtämisen ja selittämisen suhdetta, kuinka selittäminen kielen tasolla toimii osana ymmärtämisen prosessia. Näin ollen rakenteellinen syväanalyysi, tutkielmani tapauksessa strukturaalinen semantiikka²¹⁴, voi avata mahdollisuuksia uudelleenahmottamiseen.

Kertomuksen rakenneanalyysin lähtökohtana on oletus, että kaikki kertomukset, oli kyse sitten kuvista tai keskustelusta, puhutusta tai kirjoitetusta tekstistä, jakavat yhteisen pohjarakenteen, joka

211 Ricoeur 1984, 77-79.

212 Ricoeur 1984: 76; Ricoeur 2005, 174.

213 Ricoeur 1985: 55-58; Ricoeur 1984, 66; Connerty 1990: 398-399.

214 Kirjallisuudentutkija Terry Eagleton tosin luokittelee Greimasin, kuten myös Barthesin, Todorovin ja Genétten narratologeiksi. Käytän tutkimuksessani kuitenkin Greimasin itsensä käyttämää käsitettä strukturaalinen semantiikka. Eagleton 1991, 119.

on avoin analyysille.²¹⁵ Tekstin rakenteelliset analyysit taas voidaan jakaa kahteen pääluokkaan, syntagmaattisiin²¹⁶ ja paradigmaattisiin rakenneanalyysiin. Näistä ensimmäinen – jota alla esittelemäni Proppin morfologia edustaa – on kiinnostunut tapahtumien peräkkäisestä ja kronologisesta järjestyksestä. Paradigmaattinen analyysi taas rikkoo annetun järjestyksen ja pyrkii kuvaamaan mallia tai rakennetta tekstin takana. Nämä kaksi strukturaalisen analyysin alalajia eroavat suhtautumisessaan kontekstiin. Syntagmaattinen versio ei kiinnitä huomiota kontekstiin vaan pelkästään tekstin rakenteeseen, kun taas paradigmaattinen pyrkii yhdistämään ja soveltamaan löydettyjä malleja ja paradigmoja kulttuuriin, yhteiskuntaan ja maailmaan. Toisin kuin syntagmaattisessa, paradigmaattisessa mallissa rakenneanalyysi on lähtökohta, ei päätepiste.²¹⁷ Tutkimuksessani pyrin paradigmaattiseen analyysiin, jonka avulla voin tuoda aineiston rakenteen politiikan tutkimuksen maailmaan. Tšetšenian konflikti ei ole käynnissä vain toisiaan seuraavina tapahtumina, vaan kulttuuriin sidottuina ja jatkuvasti ylläpidettävänä malleina. Analyysin lähtökohtana katson hyödylliseksi esitellä lyhyesti venäläisen formalistin Vladimir Proppin morfologisen analyysin, syntagmaattisen mallin, jolle Greimasinkin ajattelu osittain pohjautuu.

Teoksessa *Morphology of the Folktale*²¹⁸ Propp esittää venäläisen sadun perusrakenteen. Hänen mukaansa kaikki sadut ovat rakenteeltaan samanlaisia eli ne ovat aina rakenteensa eri variaatioita. Proppin mukaan saduissa esiintyy aina tietyt toimijat tai henkilöt, *dramatis personae*, joita hän listaa seitsemän: roisto (*villain*), lahjoittaja (*donor*), auttaja (*helper*), etsitty henkilö – ja hänen isänsä (*the sought-for person – and her father*), liikkeelle lähettäjä (*the dispatcher*), sankari (*hero*) ja valesankari (*the false hero*). Jokaisella hahmolla on oma toimintapiirinsä, joka koostuu hahmojen toiminnoista eli funktioista. Funktiot taas ovat aina muuttumattomia ja niiden määrä on rajallinen, niitä voi olla korkeintaan 31. Funktiot ovat sadun olennaisimpia perusosia, jotka noudattavat aina tiettyä järjestystä, vaikka ne kaikki eivät kaikissa saduissa aina esiinnykään. Proppin analyysi siis noudattaa sadun tapahtumien kronologista järjestystä.²¹⁹

Greimasin ajattelua, joka asettuu kertomuksen rakenneanalyysin toiseen kategoriaan, paradigmaattiseen malliin, kutsutaan myös strukturaaliseksi semantiikaksi. Strukturalismin perusoletus on, että tarinoiden kuvien ja muiden järjestelmien yksittäiset elementit saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa. Tämä suhde voi olla monenlainen, esimerkiksi vastakkaisuus,

215 Barthes 1977, 80-81.

216 Käsite viittaa kieliopilliseen termiin syntaksi, vapaasti suomennettuna lauseoppi.

217 Dundes 1968, xi-xvi. Ks. myös Wang & Roberts 2005, 54-55 ja Sharon 2005, 293.

218 Teos on myös suomennettu Kansansadun morfologiaksi. Alkuperäinen nimi Morfologija skazki on kuitenkin suoraan suoraan suomennettuna sadun morfologia. Kansanasatu taas on venäjäksi narodnaja skazka.

219 Propp 1968: 20-23, funktiot ss. 25-65, *dramatis personae* ss. 79-80. Suomennokset teoksessa Greimas 1980, 199.

samankaltaisuus tai rinnakkaisuus.²²⁰ Maailma saa siis merkityksensä, koska havaitsemme eroja. Erojen havaitseminen taas edellyttää, että huomaamme vähintään kaksi kohdetta (objektitermiä) ja että liitämme ne yhteen tavalla tai toisella. Liitämme termit yhteen, mikä viittaa termien samankaltaisuuteen, mutta niiden sama merkitys edellyttää kuitenkin myös eroon perustuvan suhteen olemassaoloa. Suhde voi ilmetä kielen monella eri tasolla, kuten pieni vs. Suuri, pas vs. bas, soinniton vs. soinnillinen. Näissä pareissa esiintyvät niin sanotut objektitermit eivät muodosta merkitystä yksinään, vaan merkitys löytyy vähintään kahden objektitermin muodostaman rakenteen tasolta.²²¹ Oletuksesta, että kaikilla tarinoilla on myös tietty suhteiden pohjalle rakentunut merkitysrakenteensa, seuraa, että niillä on monta tasoa ja kertomuksen lukemisessa ja kuuntelemisessa liikutaan paitsi yhdestä maailmasta toiseen, myös eri tasojen välillä²²².

Greimasin strukturaalinen semantiikka tarjoaa mallin nimenomaan tarinoiden perusrakenteiden analysointiin. Näiden kautta todellisuus muuttuu tulkittavaksi ja ymmärrettäväksi. Se että erilaiset tarinat jakavat nämä rakenteet, tuo tarinat myös toistettavuuden, mimeettisen toiminnan kautta elinvoimaisiksi kansainvälisen politiikan ilmiökentän muodostajiksi. Vielä todettakoon, että vaikka Greimas pyrkiin muodostamaan yleisen mallin kertomuksesta ja merkityksestä, hän ei itse pitänyt semiotiikkaa tieteenalana vaan määritteli sen paremminkin tieteelliseksi projektiksi²²³. Tutkimuksessani en myöskään käsittele Greimasin semioottista ajattelua tieteenalana tai merkityksen teoriana vaan ennen kaikkea analyysin apuvälineenä ja tutkimusmenetelmänä.

Greimasin mukaan merkityksen syvärakenne eli semionarratiivinen taso ei sellaisenaan ilmene tekstissä, vaan muuntuu generatiivisen kehityskaaren (*generative trajectory*) kautta pintarakenteen kertomukseksi. Merkityksen teoriaksi kehitetty generatiivisen kulun kaavio kuvaa sitä, kuinka tarinan eri tasojen komponentit kehittyvät yksinkertaiselta perustasolta monimutkaiselle kerronnan tasolle²²⁴. Malli koostuu semionarratiivisesta ja diskursiivisesta tasosta, joista semionarratiivinen taso jaetaan edelleen syvätasoon ja pinnan tasoon. Semionarratiivisella syvätasolla merkitys on olemassa arvoasetelmana, jota voidaan kuvata staattisella semioottisella neliöllä, kun taas semionarratiivisella pinnan tasolla merkitys näyttäytyy aktanttirakenteena. Diskursiivisella tasolla merkitys täydentyy aika- ja paikkarakenteilla sekä aktoreilla eli konkreettisilla toimijoilla.²²⁵

220 Eagleton 1991, 110-111.

221 Greimas 1980, 28-29.

222 Barthes 1977, 87.

223 Perron 1987, xl

224 Tässä Greimasin ajattelu on saanut vaikutteita Noam Chomskyn generatiivisesta kielioppiteoriasta. Greimas & Courtés 1982, 132-133.

225 Greimas & Courtés 1982, 133-134. Pikkarainen 2004, 112-113.

Diskursiivisiin rakenteisiin liittyy myös enonsiaation ulottuvuus, joka kertoo siitä, kuinka analyysin kohteena oleva teksti esittää maailman jostain näkökulmasta jollekin lukijalle. Greimas ei tässä tarkoita diskurssin käsitteellä puhetapoja tai tulkintarepertuaareja, vaan ranskalaisten semiootikkojen tapaan käsite viittaa hänelläkin puhunnan subjektiin.²²⁶ Alla on Greimasin generatiivisen kulun kaavio taulukon muodossa Greimasia ja Courtésia sekä Sulkusta mukailleen²²⁷. Greimas jakaa mallin joka tasolla myös syntaktiseen ja semanttiseen kuvauksen tasoon, joista ensimmäinen liittyy eri osien sisältöihin ja jälkimmäinen osien välisiin suhteisiin. En kuitenkaan pidä tätä jaottelua tutkimukseni kannalta merkittävänä, vaan sovellan kaaviota itselleni tarkoituksenmukaisella tavalla jättäen pois semanttisen tason.²²⁸

GENERATIIVINEN KULKU		
Kuvauksen taso		Syntaksi
Semionarratiiviset rakenteet	Syvätaso	Perustason syntaksi - semioottinen neliö
	Pinnan taso	Pinnan kerronnallinen syntaksi - aktanttimalli - pragmaattinen modaalisuus - narratiivinen kaavio
Diskursiiviset rakenteet		Diskursiivinen syntaksi - kytkimet: aktorisointi, temporalisointi, spatialisointi - enonsiaatio

Kaavio 1. Generatiivisen kulun kaavio.

5.1. Merkityksen perusrakenne: semioottinen neliö

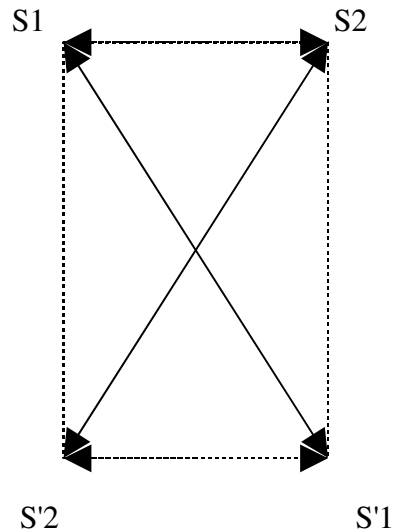
Semionarratiivisten rakenteiden kuvaustasolla syvärakenteet määrittelevät asioiden eli semioottisten objektien perustavanlaatuisen olemassaolon muodon. Syvätasolla on määriteltävissä oleva looginen mallinsa, joka perustuu jo edellä mainittuihin kielen yksittäisten elementtien suhteisiin, ennen kaikkia vastakohtasuhteeseen. Mikäli merkitystä kuvaa S, niin sen vastakohta on ei S, eli

226 Greimas & Courtés 1982, 143; Sulkunen 1997, 43.

227 Greimas & Courtés 1982, 134; Sulkunen 1997, 40.

228 Tästä ks. Pikkarainen 2004, 112.

merkityksen täydellinen puuttuminen. Tämän semanttisen akselin S/ei S (tästä eteenpäin S1 ja S2) molemmat termit taas voivat asettua uudelleen vastaavaan suhteeseen, jolloin saadaan suhteet S1/S'1 ja S1/S'2.²²⁹ Kun nämä suhteet asetetaan neliön muotoon saadaan alla oleva kaavio. Kyseessä on merkityksen perusrakenne, generatiivisen kulun kaaviossa semionarratiivisen rakenteen syvätasoon kuuluva semioottinen neliö, joka olen alla esittänyt Greimasia sekä Wangia & Robertsia mukaillen.²³⁰

- ◄-----► vastakkaissuhde
- ◄-----► ristiriitasuhde
- täydentävä suhde

Kaavio 2. Semioottinen neliö.

Neliön yläkulmissa ovat termit, jotka ovat keskenään vastakkaisessa suhteessa ja joita tarkastellaan. Vastakohtat S ja S2 eivät kuitenkaan tyhjänsä toistensa merkityssisältöjä.²³¹ Esimerkiksi sota ja rauha mielletään usein toistensa vastakohtiksi, mutta rauha on kuitenkin enemmän kuin ei-sota. Samalla tavalla tutkielmassani keskeinen vapauden käsite merkitsee enemmän kuin ei-vankeus. Greimasin mukaan pelkkä binäärioppositio onkin epäselvä rakenne, sillä se voidaan muodostaa vaihtelevista termeistä ja usein useammasta kuin kahdesta vastakkaisesta. Semioottiseen neliöön pohjautuvalla merkityksen perusrakenteella voidaan välttää binäärioppositioon liittyvät ongelmat.

²²⁹ Greimas 1987, 48-49; Greimas & Courtés 1982, 308-309.

²³⁰ Greimas 1987, 49; Greimas & Courtés 1982, 309; Wang & Roberts 2005, 55.

²³¹ Sulkunen 1997, 37.

Tämä tapahtuu lisäämällä vastakohtien suhteeseen ristiriitaiset termit, jotka puolestaan sulkevat toisensa pois. Halkaisijat kuvastavat tätä suhdetta. Neliön sivut taas kuvaavat alakulmien termien ja saman sivun yläkulman termien välistä täydentävää suhdetta.²³² Näin saadaan esiin analyysin kohteen useampia vivahteita huomioon ottava merkitys.

5.2. Kerronnan taso: myyttinen aktanttimalli ja narratiivinen kaavio

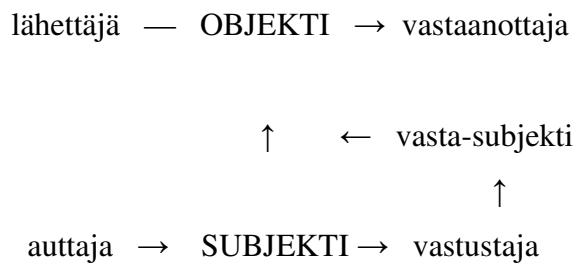
Semioottinen neliö muuttuu semionarratiivisten rakenteiden pinnan kerronnallisella tasolla aktanttirakenteeksi. Tämä taso on semioottisen neliön lailla abstrakti, mutta siinä ei enää ole kysymys merkityksen perimmäisestä luonteesta vaan aktanttien välisistä suhteista. Niin sanotussa myyttisessä aktanttimallissa Greimas lähtee liikkeelle toimijoista, joita hän kutsuu aktanteiksi. Aktantit eivät ole kertomuksen henkilöitä tai edes varsinaisia toimijoita vaan ikään kuin henkilöiden paikkoja, jotka henkilöityvät itse kertomuksen henkilöihahmoissa. Greimas lainaa aktanttimallia selventäessään Tesnière'n vertausta peruslauseesta näytelmänä. Siinä sanojen funktiot ovat sanojen näyttelemiä rooleja, esimerkiksi subjekti on ”joku, joka suorittaa toiminnan” ja objekti ”joku, joka on toiminnan kohteena”. Vaikka lauseiden sisältö ja toimijat vaihtelevat, itse lausenäytelmä on muuttumaton. Siinä roolit jakautuvat aina tietyllä tavalla ja samat suhdekategoriat esiintyvät kaikissa kertomuksissa. Aktanttirakenne on vastaavanlainen näytelmä, jonka valmiisiin rooleihin toimijat asettuvat.²³³

Aktantit saavat merkityksensä strukturalistisen perusajatuksen mukaan keskinäisten suhteiden kautta. Koko aktanttimalli rakentuu kuudesta roolista, jotka muodostavat kolme vastakohtaisuuksille perustuvaa paria tai kategoriaa. Nämä kategoriat ovat subjekti vs. (arvo-)objekti, lähettäjä vs. vastaanottaja ja auttaja vs. vastustaja. Suhteet, joille parit rakentuvat ovat halu, kommunikaatio ja konflikti. Tärkein kategoria on subjekti-objekti suhde, jonka ympärille muut parit rakentuvat. Subjektin ja objektin välisen suhteen sisältö on halu (*desire*). Objekti on jotain arvokasta, jota subjekti tavoittelee. Alla olevassa aktanttirakenteen kaaviossa pystysuora nuoli ilmentää subjektin ja objektin suhdetta. Objekti taas sijaitsee kommunikaatioakselissa lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Subjektin haluamiseen sekä kommunikaatioon vaikuttavat myös auttaja ja vastustaja, jotka ovat konfliktuaalisessa suhteessa toisiinsa nähden. Vaikka merkittävin suhde löytyy subjektin ja arvo-objektin väliltä, myös konfliktiakselin ja kommunikaatioakselin aktanttien teot

232 Pikkarainen 2004, 109.

233 Greimas 1980, 196-198.

vaikuttavat tähän kuvion pääasialliseen vaikutussuhteeseen.²³⁴ Olen lisännyt Greimasin alkuperäiseen kuvioon Korhosta & Oksasasta mukaillen vasta-subjektin, koska koen sen analyysini kannalta hyödylliseksi aktantiksi²³⁵.

Kaavio 3. Myyttinen aktanttimalli.

Aktanttirakenne auttaa kuvaamaan kertomuksen perusasetelmaa. Sitä ei kuitenkaan tule ymmärtää sisältönsä puolesta staattisena ja ehdottomana. Vaikka itse aktanttimalli onkin muuttumaton, ei se tarkoita, etteikö henkilöhahmojen asema mallissa voisi vaihdella. Useampi kuin yksi henkilöhahmo voi edustaa yhtä aktanttia tai yhteen aktanttiasemaan voi sijoittua useampi toimija. Esimerkiksi sankarilla voi olla useampia vastustajia tai jostakin vastustajasta voikin jossain vaiheessa kertomusta tulla auttaja. Jokin aktanteista voi myös puuttua tai sen roolin ottava hahmo voi antaa odottaa itseään. Vastustajan tai auttajan puuttuminen tai odotus voi esimerkiksi olla kertomuksessa käytetty tehokeino.²³⁶

Narratiivinen kaavio puolestaan kuvaa tarinan kulun syntagmaattista ulottuvuutta ja tuo aktanttirakenteeseen kerronnallisuutta. Narratiivinen kaavio, jonka Greimas tiivisti Proppin funktioluettelosta, kokoaa yhteen aktanttien narratiiviset ohjelmat eli tehtävät tarinassa. Kaavio muodostuu kolmesta eri vaiheesta: kvalifioivasta kokeesta, pääkokeesta ja kunniaa tuottavasta kokeesta. Näistä ensimmäisessä, kvalifioivassa kokeessa, lähettäjä varustaa subjektin velvoitteella, kyvyllä tai motivaatiolla, jotta subjekti selviytyisi tehtävästään ja saavuttaisi halun kohteen eli arvo-objektin. Pääkokeessa taas vastustaja ja vasta-subjekti koettelevat subjektin kykyjä ja yrittävät estää tehtävän toteuttamisen. Kunniaa tuottavassa kokeessa subjekti viimein saavuttaa tunnustuksen ja vastustajaa rangaistaan. Narratiivisen kaavion kokeet eivät välttämättä tapahdu mainitussa

234 Greimas 1980, 201-206.

235 Korhonen & Oksanen 1997, 57.

236 Greimas 1980, 210-211; Wang & Roberts 2005, 56.

järjestyksessä eikä kaikki tarinat aina sisällä kaikkia kokeita.²³⁷ Esimerkiksi Aidamirovin *Dolgie notši* -teoksesta puuttuu viimeinen, kunniaa tuottava koe.

5.3. Diskursiiviset rakenteet: enonsiaatio

Diskursiivisten rakenteiden taso tuo tekstiin mukaan konkreettisen kontekstin sekä kertojan näkökulman ja äänen. Kertomuksen lausumat kytkeytyvät aina johonkin kontekstiin niin sanottujen kytkinten kautta. Tällaisia irti- ja takaisinkytkennän muotoja on kolmenlaisia: aktoriaalinen, temporaalinen ja spatiaalinen. Ne antavat kuvattavalle ja tuotettavalle maailmalle kasvot, ajan ja paikan. Aktorialisoinnilla kertoja liittyy lausumiin toimijoita ja toiminnan kohteita, spatialisoinnilla toimintaan liitetään paikan kontekstit ja temporalisoinnilla aika ja aikasuhteet. Nämä kytkimet myös tuottavat kertomuksen näkökulmaa, sillä ne osallistuvat puhujakuvan ja lausuman suhteen määrittelyyn.²³⁸ Aidamirovin *Dolgie notši* -teoksessa irti- ja takaisinkytkennät tuovat kertomukseen paljonkin konkretiaa, sillä tapahtumat kytketään olemassa oleviin paikkoihin, aikaan, jolloin kyseisissä paikoissa todella sodittiin sekä toimijoihin, jotka kyseiseen aikaan kyseisissä paikoissa todellisuudessa sotivat. Näkökulman tuottamisesta taas kertovat muun muassa paikkojen nimet, jotka ovat tšetšeeniksi, eivät venäjäksi. Esimerkiksi Turkista tšetšeenit käyttävät nimeä Honkara ja tšetšeenistä Tšetšenian kielistä nimitystä nohtši. Nohtšmohk taas tarkoittaa tšetšeenien maata ja viittaa maantieteellisenä alueena idän vuoristoalueisiin, joita pidetään kansan historiallisena kehtona²³⁹.

Irti- ja takaisinkytkentöjä merkittävämpi näkökulman tuottaja on kuitenkin enonsiaatio. Kun lausuma kuvaa sitä, millainen todellisuus on, enonsiaation ulottuvuus liittyy laajemmin tekstissä puhujakuvien kautta tuotettaviin arvioihin ja näkökulmiin. Enonsiaatiota tarkastellessa kysytään, kuka tai ketkä tekstissä puhuu tai puhuvat eli kuka on kertoja. Tärkeää on myös se, mistä näkökulmasta kerrotaan, mikä on kertojan suhde tapahtumiin ja henkilöihin ja miten kerronnassa vakuutetaan lukijaa siitä, mikä on totta ja mikä ei.²⁴⁰ Kertojan käsitteen lisäksi on hyvä ottaa huomioon myös yleisön käsite²⁴¹. Käytän tässä Greimasista poiketen käsiteparia *narrator-narratee* eli kertoja-yleisö. Greimas ja Courtés käyttävät enonsiaation yhteydessä käsiteparia *enunciator-enunciatee*, jossa ensimmäinen tarkoittaa enonsiaation lähettäjä ja toinen sen vastaanottajaa. He

237 Greimas 1980, 122-125; Korhonen & Oksanen 1997, 59.

238 Törrönen 1995, 45; Sulkunen & Törrönen 1997, 82; Greimas & Courtés 1982; 8, 306, 337.

239 *Dolgie notši*, osa 2, luku 11.

240 Törrönen 1995, 47. Ks. myös Greimas & Courtés 1982, 103-105.

241 Sulkunen & Törrönen 1997, 87.

erottavat sen kertojan ja yleisön käsitteistä.²⁴² Miellän nämä kaksi kuitenkin miltei synonyymeiksi ja koska täydennän Greimasin ajattelun tarjoamia menetelmävälineitä fokalisaation käsitteellä, katson hyödyllisemmäksi ja selkeämmäksi käyttää käsitteitä kertoja ja yleisö²⁴³.

Kerronnan fokalisaatiolla tarkoitetaan kertomuksen suuntaamista ja rajaamista, se on ikään kuin asema, josta käsin tapahtumat esitetään²⁴⁴. Fokalisaatio voidaan määritellä eri tavoin, mutta perusajatuksen mukaan tämä kerronnan perspektiivi ilmentää kerrotun näkökulmaa maailmaan ja vastaa sellaisiin kysymyksiin, kuten kenen henkilöahmon näkökulma suuntaa kerrontaa, kuka on kertoja, kuka näkee ja kuka puhuu. Käsitteen ensimmäisenä käyttöön ottanut Genette erottaa toisistaan kolme erilaista kerronnan fokalisaatio mahdollisuutta. Näistä ensimmäisessä, fokalisoimattomassa kertomuksessa kertoja on kaikkietävä eli tietää ja sanoo enemmän kuin kukaan henkilöahmoista. Kaikkietävä kertoja on samaan aikaan henkilöahmojen sisä- ja ulkopuolella, sillä hän tietää kaiken, mitä heidän mielessään liikkuu, mutta ei kuitenkaan ole yksikään heistä. Toisessa, sisäisesti fokalisoitussa kertomuksessa kertoja on yksi kertomuksen henkilöahmoista ja kolmannessa, ulkoisesti fokalisoitussa kertomuksessa kertoja tietää henkilöahmoa vähemmän, esimerkiksi sankari toimii ilman, että hänen ajatuksistaan ja aikeistaan kerrotaan. Tietty fokalisaation muoto ei aina vallitse läpi kertomuksen, vaan paremminkin läpi tietyn narratiivisen osion, joka voi olla lyhytkin. Fokalisaatio voi siis vaihdella kertomuksen aikana.²⁴⁵

Käsitettä kaikkietävä on myös kertojan määreenä kritisoitu liioittelevaksi tai yliampuvaksi²⁴⁶. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää käsitettä extradiegeettinen kertoja, joka kiinnittää huomion kerronnan tasoon ja kertojan osallistumiseen kerrottuun maailmaan, eli diegesikseen. Mikäli kertoja on kerrottujen tapahtumien eli diegesiksen ulkopuolella, kerronta on extradiegeettistä. Henkilöiden maailma taas on diegeettinen taso ja heidän kertomuksensa maailmat diegeettisen tason sisällä ovat metadiegeettisiä.²⁴⁷ En kuitenkaan tule analysoimaan *Dolgie notši* -teoksen kertojan diegeettisyyttä, vaan korvaan sen Genetten määritelmää laajemmalla fokalisaation käsitteellä.

242 Greimas & Courtés 1982, 105.

243 Enonsiaation ja kerronnan käsitteiden rinnakkaisuudesta ks. Genette 1980, 213.

244 Hosiaisuus 2003, 250, 646.

245 Genette 1980, 186-191, ks. myös Barthes 1977, 111.

246 Rimmon-Kenan 1991, 121.

247 Extradiegeettisestä käytetään myös käsitettä first-degree narrating, ja siihen upotetuista diegeettisestä ja metadiegeettisestä tasoista, käsitteitä second-degree narrating ja third degree narrating. Genette käyttää näitä käsitteitä kuitenkin lainausmerkeissä, omien sanojensa mukaan protestina niille. Hän korvaa käsitteet jaotteleamalla kertomukset sen mukaan, onko kertoja yksi henkilöahmoista (homodiegeettinen) vai ei (heterodiegeettinen). Genette 1980, 215-245.

Genette erottaa toisistaan fokalisaation ja kerronnan äänen, joka viittaa siihen, kuka puhuu eli kuka kertomuksen kertomiseen osallistuu. Kertoja ei missään nimessä ole tekstin kirjoittaja, esimerkiksi *Dolgie notši* -teoksen kertojaa ei pidä sekoittaa kirjailija Abuzar Aidamiroviin. Koska kyseessä on kaunokirjallinen kertomus, kertoja on lähtökohtaisesti fiktiivinen ja vain hänen äänensä löytyy itse kertomuksesta. Kertoja voi myös muuttua kertomuksen aikana. Kaunokirjalliselle teokselle on hyvin tyypillistä, että joku kertomuksen henkilöistä kertoo tarinan niin kutsutun kehyskertomuksen sisällä.²⁴⁸

Hän- ja minä-muodoissa kerrottujen kertomusten ero ei välttämättä ole kovin suuri, mikä horjuttaa Genetten jakoa kolmeen kerronnan fokalisaatioon. Kolmannessa persoonassa kirjoitetuissa kertomuksissa voikin olla kysymys minä-kertojasta. Se, onko näin, paljastuu vaihtamalle hän-pronominin paikalle minä. Barthesin käyttämän esimerkin mukaan 007 ja kultasormi -teoksen alun lause ”hän näki miehen viisissäkymmenissä, yhä nuoren näköisen...” voisi merkityksen muuttumatta ollut kirjoitettu muotoon ”Minä, James Bond, näin...”. Sen sijaan persoonattoman kertojan lausetta ”Jään kilinä lasia vasten vaikutti antavan Bondille yhtäkkisen inspiraation” ei voi muuttaa samalla tavalla, mikä johtuu sanasta vaikuttaa, joka vie kerronnan James Bondin ulkopuolelle.²⁴⁹

Kun Genette erottaa toisistaan sen, kuka näkee ja kuka puhuu, Rimmon-Kenan tekee eron kertojan ja fokalisoijan välillä. Tämä Genetten teoriaa täydentävä lisäys on olennainen analyysini kannalta. Rimmon-Kenanin mukaan kertoja voi vastata sekä kertomisesta että näkemisestä, mutta näin ei kuitenkaan aina ole, sillä fokalisointi ja kerronta ovat eri toimintoja. Sen sijaan fokalisoija voi olla joku (muu) kertomuksen henkilöihahmoista. Tällöin kertomus voi olla sisäisesti fokalisoitu, vaikka kertoja ei olisikaan yksi henkilöihahmoista, sillä on olemassa muitakin tapoja tuottaa näkökulmaa. Fokalisatio on paitsi visuaalista eli asioiden *katsomista* tietystä perspektiivistä (*näkökulma*), myös kognitiivisen, emotionaalisen ja ideologisen näkökulman tuottamista. Fokalisaation kognitiivisia komponentteja ovat esimerkiksi muistot ja olettamukset. Ideologisella näkökulmalla puolestaan tarkoitetaan normien esiin nostamista sekä tapahtumien ja henkilöiden arvottamista.²⁵⁰

Selkein tapa arvottaa kertomusta on esittää normit hallitsevasta, kertojan näkökulmasta²⁵¹. Tässä kohden Genette puhuu kertojan henkilöstä eli kertojan ja yleisön välisestä suhteesta, jota määrittävät kerronnan funktiot. Yleisö voi olla kertomuksessa poissa, läsnä tai siihen voidaan

248 Genette 1980, 212-215.

249 Barthes 1977, 112.

250 Rimmon-Kenan 1991 [1983], 92-105

251 Rimmon-Kenan 1991, 105.

viitata, mutta oli muoto mikä hyvänsä, kertoja aina luo ja ylläpitää suhdetta yleisöönsä. Kertojalla voi olla kertomukseen jonkinlainen moraalinen tai älyllinen suhde tai hän voi vaikka vahvistaa kerrottua omilla muistoillaan. Ideologinen funktio viittaa kertojan suoraan tai epäsuoraan interventioon, jossa hän kommentoi, arvioi tai opettaa jossain tarinaan liittyvässä asiassa. Suorassa interventiossa kertoja puhuu omalla äänellään, kun taas epäsuorassa kommentoija tai neuvoja voi olla vaikkapa yksi kertomuksen henkilöahmoista.²⁵² Ideologinen funktio, suora tai epäsuora, voi toisinaan olla jopa niin voimakas, että se on avain koko kertomuksen tulkinnalle ja mahdolliselle sanomalle²⁵³.

Fokalisaatio ja funktiot luovat kertomukseen näkökulmaa ja ovat siksi olennaisia elementtejä prosessissa, jossa kertomus tuottaa tiettyä kuvaa todellisuudesta. Genetten ja Rimmon-Kenanin teorioista ne ovat vain pala, mutta olen ottanut ne esille analysoidakseni enonsiaation ulottuvuutta, joka siis asettuu Greimasin generatiivisen kulun kaavion diskursiivisiin rakenteisiin ja joka paljastaa kertomuksen argumentin maailmasta. Kun aktanttimalli heijastaa kertomuksen ehkä jämähtäneitäkin syväasetelmia, enonsiaatio tuo asetelmaan arvovalintoja ja argumentteja kerronnan tasolla. Näkökulman tuottamiseksi on myös muita keinoja, kuten henkilöahmojen luonnehdinta, mutta tutkimukseni kannalta riittävä henkilöahmojen analyysi tapahtuu aktanttirakenteen kautta²⁵⁴.

6. TŠETŠENIAN KONFLIKTIN TAUSTA ABUZAR AIDAMIROVIN *DOLGIE NOTŠI* -TEOKSESSA

Ennen kuin siirryn varsinaiseen aineiston analyysiin, otan esille muutamia käytännön seikkoja translitteroinnista ja kääntämisestä. Aineistoni on pääasiassa venäjäksi ja kaikki käännökset ovat omiani. Pyrin käännöksissä ennen kaikkea tekemään oikeutta alkuperäisille ajatuksille ja sanavalinnoille, enkä niinkään kanna huolta kaunokirjallisesta ilmaisusta, sillä kyseessä on kansainvälisen politiikan, ei käännöstieteen pro gradu -tutkielma. Käytän paljon suoria lainauksia, jotta viittauksia olisi helppo seurata ja löytää ne itse aineistosta, joka löytyy internetistä vain HTML-muodossa. Translitteroinnissa hyödynnän Suomessa yleisesti käytettyä kansallista SFS 4900 -standardia, en kansainvälistä ISO 9 -standardia²⁵⁵. Lainaukset Zambulat Idievin englanninkielisestä

252 Esimerkiksi Dostojevskillä on taipumus antaa jollekin henkilöahmoista merkittävästi moraalista painoarvoa. Genette 1980, 255-259. Toinen esimerkki on vanki Platon Karataevin hahmo Leo Tolstoin teoksessa *Sota ja Rauha*. Hänen kauttaan päähenkilö Pierre Bezuhov löytää vastauksia etsimiinsä kysymyksiin. Platon Karataevista ks. Tolstoi, (1975/1864-1869) *Sota ja rauha IV*, ensimmäinen osa, luku XIII, ss. 63-66.

253 Dostojevskin *Rikos ja rangaistus* -teoksessa Sonjan hahmo toimii päähenkilön Raskolnikovin ohjeistajana ja moraalisena suunnannäyttäjänä sekä siten avaimena teoksen tulkinnalle.

254 Henkilöiden luonnehdinnasta ks. Rimmon-Kenan 1991, 77-91.

255 Translitteroinnin standardeista ks. SFS-käsikirja, 7. painos. Suomen standardisoimisliitto 2007;

novellista *The Dragon Goes A-Courting* olen jättänyt kääntämättä, koska en löytänyt kertomusta venäjänkielisenä ja katson englanninkielisen käännöksen olevan lähempänä alkutekstiä kuin siitä kolmannelle kielelle käännetty versio.

6.1. Teoksen maailma ja henkilöt

Dolgie notši -romaani koostuu kolmesta osasta, *Vyžžennaja zemlja* (Poltettu maa), *Natšalo kontsa* (Lopun alku) ja *Tšjornye dni* (Mustat päivät)²⁵⁶. Sen tapahtumat rakentuvat 1860-luvun ja tšetšeenien Turkkiin karkotuksen ympärille. Valtiota kutsuttiin tuolloin myös nimellä Osmani-imperiumi, mutta noudatan teoksen terminologiaa ja käytän siinä useammin esiintyvää Turkkinimitystä. Nykyisestä Iranista teoksessa taas käytetään tuolloista nimeä Persia. Syntagmaattisesta näkökulmasta tapahtumien kulku ei ole monimutkainen. Kaukasian sota²⁵⁷ on juuri päättynyt imaami Šamilin ja hänen seuraajansa Boisandurin vangitsemiseen, mutta tšetšeenit, joista kerrotaan Gati-Jurtin kylän²⁵⁸ asukkaiden ja muutaman kapinallisen näkökulmasta, katsovat, että rauhaa ei kuitenkaan ole saavutettu. Aleksanteri II:n hallitsema Venäjä on kyllästynyt niskoittelevaan kansaan ja alkaa asuttaa Tšetšeniaa kasakoilla, samalla kun järjestelee tšetšeenien muuttoa ja tarvittaessa pakkosiirtoa Turkkiin. Turkkiin muuttoa vastustavat tšetšeenit puolestaan alkavat valmistautua uuteen kapinaan. Varsinaisia taisteluita teoksessa ei juurikaan kuvata, Šalin kapinaa lukuun ottamatta.

Tsaarin Venäjä on tšetšeenien köyhän ja pienilukuisen kansan vastarintaa voimakkaampi ja kaventaa toimillaan jatkuvasti tšetšeenien elintilaa. Monet lähtevätkin parempien elinmahdollisuuksien toivossa Turkkiin, pakoon kotimaassa uhkaavaa nälkäkuolemaa. Vaikka Venäjä ja Turkki neuvottelivat tšetšeenien siirroista ystävällisissä väleissä, aikoo Turkki käyttää sitkeää kansaa omassa armeijassaan Venäjää vastaan. Maailmanpoliittinen konteksti ja ilmapiiri siis heijastavat 1800-luvun suurvaltapolitiikkaa. Tšetšeeeneillä on Turkissa kurjat oltavat. He asuvat hedelmättömällä maalla vailla ravintoa leireissä, joissa kulkutaudit jylläävät. Niinpä he päättävät palata kotiin, mutta ne harvat, jotka ovat selvinneet muutosta ja Turkin kurjista olosuhteista hengissä, kohtaavat rajalla Venäjän ja Turkin armeijat ja moni kuolee luoteihin yrittäessään palata

http://www.uta.fi/laitokset/kielet/trans/tyokielet/venaja/translitterointi_ru.html

256 Выжженная земля, Начало конца, Черные дни.

257 Kaukasian sota käytiin 1817–1864 ja sen seurauksena Kaukasian alue liitettiin Venäjään. Alue kukistettiin vuosina 1957-1959 ja sotatoimet päättyivät 25 vuotta kapinoita johtaneen imaami Šamilin vangitsemiseen. Jussila 2006, 260.

258 Kyseessä on aul (аул), joka tarkoittaa kaukasialaista vuoristokylää. Käsite esiintyy teoksessa jatkuvasti, eikä muita kylää tarkoittavia sanoja käytetä. Kun tutkielmassani käytän sanaa kylä, viittaan aina vuoristokylään, auliin.

entisille asuinsijoilleen.

Vaikka päähenkilöinä ovat muutamat tšetšeenit, kerronta etenee myös keskiössään venäläiset sotilasjohtajat. Lisäksi kerronta sisältää viitteitä sekä Kaukasian alueen historiaan että Venäjän ja Euroopan valtioiden yhteiskunnallis-poliittisiin tilanteisiin. Käyn seuraavaksi läpi teoksen maailmaa sen ensimmäisten lukujen kautta Venäjän sotilaallisen johdon näkökulmasta tarkasteltuna. Sen jälkeen esittelen lyhyesti teoksen keskeiset henkilöt.

Tsaarin Venäjän näkökulmasta 1800-luvun tapahtumia pohditaan Kaukasiassa syntyneen kenraaliluutnantti Mihail Tarielovitš Loris-Melikovin, Terekin alueen²⁵⁹ sotilaallisen johtajan kautta. Toinen tsaarin Venäjän puolella Kaukasiassa operoiva hahmo on ossetialaissyntyinen Terekin alueeseen kuuluvan Tšetšenian piirin johtaja Musa Alhasovitš Kunduhov. Molemmat kannattavat tšetšeenien siirtoa Turkkiin, mutta Kunduhovin ja Loris-Melikovin näkemykset eroavat sen käytännön toteutuksen suhteen. Kunduhov muuttaa lopulta myös itse tšetšeenien kanssa Turkkiin.

Teoksen alussa valotetaan takaumien muodossa perusteellisesti Kaukasian alueen historiaa. Heti ensimmäisessä luvussa, jossa Loris-Melikov pohtii mitä tehdä ”Kaukasian kysymykselle” ja toisessa luvussa, jossa Loris-Melikov ja Kunduhov keskustelevat pakkosiirroista, pohjustetaan Kaukasian tilannetta ja aikomusta siirtää tšetšeenit alueen väkivaltaisella historialla. Loris-Melikov on turhautunut tilanteeseen, jossa Venäjän johto ja suurin osa poliitikoista katsoo sodan Kaukasiassa päättyneen imaami Šamilin vangitsemiseen 1859. ”Ei, todellakin, tämä on suoranaisinta idiotismia, mutisee hampaidensa välistä Loris-Melikov.”²⁶⁰ Hänen mielestään tulisi sen sijaan käsittää, että Tšetšeniassa on keskenäänkin kiisteleviä osapuolia, voittajia ja voitettuja, joista jälkimmäiset säilyttävät aseita ja voimia odottaen sopivaa tilannetta jatkaa taisteluita²⁶¹.

Šamilin vangitsemisen jälkeen tšetšeenit ajettiin pois entisiltä asuinsijoiltaan karuille maille, metsiin ja vuorille. Tšetšeenit, joita uusi järjestys ei miellyttänyt, ryhtyivät kapinaan vuonna 1860 Šamilin joukoissa taistelleiden sotapäälliköiden Boisandurin, Umman ja Atabin johdolla. Vastarinta taltutettiin seuraavana vuonna, jolloin nousi suosioon uudelleen saarnaaja Kunta-Hadži, jonka pyhän sodan nimeen vannonut imaami Šamil oli karkottanut. Kunta-Hadži vastusti kaikkea väkivaltaa ja sotaa ja kehotti mieluummin vaikka nöyrytmään tsaarin joukkojen edessä. Hän myös

259 Terekin alue (Терская область) oli Aleksanteri II:n perustama Venäjän hallinnollinen alue, joka käsitti Tšetšenian, Itškerian, Ingušian ja Nagornin piirit. Alue lakkautettiin hallinnollisena alueena 1900-luvun alussa, nykyisin Tšetšenia on Venäjän liittovaltion kuuluva autonominen tasavalta.

260 Нет, действительно, это самый настоящий идиотизм. Dolgie notši, osa 1, luku 1.

261 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

korosti, että tasa-arvoa ei saavuteta verta vuodattamalla vaan Allahin avulla. ”Jos teitä käsketään kantamaan ristiä, niin kantakaa. Sehän on vain pala metallia. Jos teidät määrätään käymään kirkossa, käykää. Sehän on vain talo.”²⁶² Kunta-Hadžin opetukset olivat siis ristiriidassa pyhän sodan ja ylipäänsä väkivaltaisten ajatusten kanssa. Osa Kunta-Hadžin seuraajista kuitenkin käytti uskonnollisen johtajan oppeja myös sotaisiin tarkoituksiin.²⁶³

Kunta-Hadžiin liittyy teoksen kannalta keskeinen ja sen päähenkilöille merkityksellinen tapahtuma, Šalin kapina, johon teoksessa usein viitataan. Kunta-Hadžin, uskonoppineen ajattelijan, suosion kasvu ei aluksi huolettanut venäläisiä, mutta hänen ympärilleen alkoi kerääntyä yhä enemmän ihmisiä, joiden joukosta löytyi myös järjestäytymään ryhtyviä sotatoimien kannattajia. Tsaarin joukkojen korviin kantautui huhuja kapinan valmistelusta ja mahdollisesta liitosta muiden Kaukasian kansojen kanssa. Tästä syystä Kunta-Hadži päätettiin siivota pois Kaukasiasta. Venäjä pidätti hänet ja pidätyksestä suuttuneet muridit suuntasivat Šalin linnoitukseen vaatien hänen vapauttamistaan. Peläten tapahtumien muuttuvan väkivaltaisiksi Venäjä päätti lähettää Šaliin kuusi pataljoonaa jalkaväkeä ja 400 kasakkaa. Väki saatiin hajaantumaaan tuliaseiden voimalla, mutta Šalin tapahtumissa²⁶⁴ kuoli 164 ihmistä. Viikon ajan tapahtuneen jälkeen Groznyiin tuotiin tšetšenejä, joita vaadittiin paljastamaan kahakan alullepanijat ja yhden ihmisen rikkomuksesta rangaistiin koko kylää.²⁶⁵

Toisessa luvussa Loris-Melikov ja Kunduhov keskustelevat itsepäisestä tšetšeenikansasta, joka, toisin kuin kaikki sen naapuriheimot, ei ole alistunut tsaarin Venäjälle. Loris-Melikov vertaa imaami Šamilin valtaannousua Ranskan vallankumoukseen ja Napoleoniin; mikäli Tšetšeniassa ei olisi sodittu, Šamilista ei ikinä olisi tullut mitään. Ennen Šamilia taistelua venäläisiä vastaan johtivat Sheikki Mansur, Beibulat Taimiev ja Kazi-Mulla. Vaikka Tšetšeniassa on taisteltu tsaarin joukkoja vastaan vuodesta 1785 lähtien, on Kunduhov kuitenkin sitä mieltä, että kaikki Kaukasian kansat ovat mieluummin Venäjän kuin Turkin tai Persian vallan alla, sillä Kaukasian kansat tuntevat sympatiaa Venäjän kansaa kohtaa ja Venäjän ja Tšetšenian välisistä sodista huolimatta tšetšeenit kunnioittavat Venäjän kansaa. Samalla tavalla kuin tšetšeenit elivät rauhassa ja ystävyydessä Terekin kasakoiden kanssa, elivät he hyvissä väleissä myös venäläisten kanssa. Venäjän hallituksen harjoittama julma politiikka kuitenkin toi vihan Venäjän ja Tšetšenian kansojen välille. Loris-

262 Если вам велят носить крест - носите его. Ведь это лишь металл. Если вам прикажут посещать церковь - идите. Это же просто дом. Dolgie notši, osa 1, luku 1.

263 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

264 Teoksessa viitataan tapahtumiin usein Šalin asiana, šalinskoe delo / шалинское дело, tai Šalin tapahtumina, šalinskie sobytie / шалинские события.

265 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

Melikov muistuttaa myös laajemmasta kontekstista, kuinka Kaukasiassa ovat etujaan ajaneet Venäjän, Turkin ja Iranin lisäksi eräät länsimaat, etupäässä Englanti ja Ranska. Tätä taustaa vasten täytyy Loris-Melikovin mukaan ymmärtää, että Venäjä ei voi sallia Kaukasian rikkaan ja strategisesti tärkeän alueen joutuvan vastustajiensa haltuun. Eikä Venäjä voi sallia Tšetšenialle autonomiaa, sillä silloin syntyy vaara, että autonomiaa alkavat haluta myös muut kansat, kuten valkovenäläiset, suomalaiset ja puolalaiset.²⁶⁶

Teoksen keskeisimmät hahmot, Tšetšeenien kapinallisryhmän ydinjoukon muodostavat Arzu, Makkal ja Bers. Arzu ei ole opiskellut missään ja on lukutaidoton mutta silti – ainakin Bersin mukaan – rohkea ja viisas. Makkal sen sijaan on opiskellut 15 vuotta madrasissa, islamilaisessa koulussa, ja on mulla.²⁶⁷ Makkal syntyi yhdessä Tšetšenian suurimmassa ja vanhimmassa kylässä, Germentšukissa. Hänen äitinsä kuoli, kun hän oli kaksivuotias, ja hän menetti isänsä ja veljensä venäläisten hyökkäyksessä ollessaan kuusivuotias. Makkal muutti asumaan setänsä luokse ja opiskeli tämän hyvämaineisessa koulussa, mutta sen sijaan, että olisi ryhtynyt mullaksi, hän liittyi sotajoukkoihin.²⁶⁸ Myös Bers on opiskellut, mutta Pietarissa. Bersillä on eurooppalainen koulutus ja hänen isänsä oli ansioitunut kapteeni Venäjän armeijassa. Venäläisen sotilasuran sijaan Bers kuitenkin valitsi Tšetšenian.²⁶⁹ Sitä ennen hän kuitenkin ehti saamaan tsaarilta kaksi kunniamerkkiä, jotka hän sittemmin heitti jokeen Tšetšeniassa²⁷⁰. Bersin isä jätti kotikylän pojan ollessa 15-vuotias ja myöhemmin poika seurasi isäänsä. Hän alkoi kuitenkin ikävöidä synnyinseuduilleen ja anoi armeijassa siirtoa Kaukasiaan, taisteltuaan ensin venäläisten joukoissa muun muassa Unkarissa. Kaukasiaan hänet siirrettiin vasta 1858, jolloin vuoristolaisilla oli vaikeat vuodet käynnissä. Koska vuoristolaisten häviö näytti selkeältä, Bers empi vielä suunnitelmaansa loikata tšetšeenien puolelle, sillä hän ei ollut varma, olisiko hänestä apua. Jouduttuaan taiteluun hän kuitenkin valitsi tšetšeenit.²⁷¹

Tšetšeenien näkökulmasta merkittävässä osassa on myös joukko Gati-Jurtin kylän²⁷² asukkaita. Kylä sijaitsee Itškeriassa, hieman Gerzel-aulin yläpuolella, Aksai-joen vasemmalla rannalla²⁷³. Gatijurtilaisten tarina alkaa teoksessa vuodesta 1864, jolloin on kulunut viisi vuotta siitä, kun

266 Dolgie notši, osa 1, luku 2.

267 Dolgie notši, osa 1, luku 8.

268 Dolgie notši, osa 2, luku 14.

269 Venäjällä Bers tunnettiin nimellä kapteeni Barsojev. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

270 Dolgie notši, osa 1, luku 8.

271 Dolgie notši, osa 2, luku 13.

272 Romaanissa käytetään käsitettä aul, jolla tarkoitetaan vuoristokylää Kaukasian alueella.

273 Dolgie notši, osa 2, luku 4. Nykyisin Gezel-Aul -niminen kylä sijaitsee Dagestanin puolella Tšetšenian ja Dagestanin tasavaltojen välistä rajaa.

imaami Šamil vangittiin ja kolme vuotta siitä, kun Boisandur teloitettiin. Vuodesta todetaan: ”kuitenkin, Tšetšeniaan saapui toinen suhteellisen rauhallinen kevät. Mutta tämä kevät ei tuonut seudulle onnea.”²⁷⁴ Yksi keskeinen henkilö on Arzun veli Ali, joka köyhä maanviljelijä niin kuin suurin osa Gati-Jurtin asukkaista. Alilla on vaimo, Aiza, ja kaksi lasta. Perhe viettää perinteistä omavaraistaloudesta elävän maanviljelijän elämää. Ali ei osallistu suuremmin kapinointiin, mutta lähtee kuitenkin teoksen kolmannessa osassa kapinallisveljensä Arzun ja Makkalin kanssa Turkkiin katsomaan, minkälaisissa oloissa tšetšeenit siellä elävät sekä tiedustelemaan sulttaanin mahdollista tukea kapinatilanteessa. Bers puolestaan suuntaa vastaavanlaiselle tiedusteluretkelle pohjoiseen.²⁷⁵

Ali on lojaali ja auttavainen sekä kapinallisia että muita gatijurtilaisia kohtaan. Tosin kylän rikkaista Šahbista, Hortasta ja kauppias Isasta hän ei pidä. Heti alussa Ali puolustaa köyhää naapuriaan Vasalia ja tämän perhettä, jota Isa vaatii maksamaan takaisin velan, säkillisen maissia, jo keväällä, vaikka he olivat sopineet takaisin maksusta vasta syksyllä. Isa uhkaa viedä Vasalin maat, joita tämä ei raajarikkoisuutensa ja vaimonsa sairastelun vuoksi saanut edellisenä vuonna kylvettyä lainkaan.²⁷⁶ Ali kuitenkin organisoi kyläläiset apuun kylvämisessä ja lopulta Isan poika Lovda lupaa maksaa isälleen Vasalin velan²⁷⁷.

Vasal itse on Tšetšeniaan loikannut entinen venäläinen sotilas ja maaorja nimeltään Vasili. Vasilin omistanut isäntä luovutti hänet armeijalle, mutta armeijassa elämä ei ollut sen helpompaa kuin maaorjana. Taistellessaan venäläisten joukoissa Tšetšeniassa Vasili kuuli muiden sotilaiden kertomuksia siitä, kuinka tšetšeenit elävät kaikki vapaina ilman isäntiä ja kuinka rikkautta ei Tšetšeniassa arvosteta. Vasili pakeni Venäjän joukoista yhdessä erään luutnantti Kosolapovin kanssa ja loikkasi tšetšeenien puolelle. Hän ystäväystyi gatijurtilaisten taistelijoiden, Isan pojan Dakašin ja Alin veljen Arzun kanssa. Kaukasian sodan päättyttyä Vasili palasi Dakašin mukana Gati-Jurtiin, jossa hänelle annettiin pala maata ja jossa hän kääntyi islamin uskoon sekä otti itselleen nimen Vasal.²⁷⁸

Muita teoksessa usein esiintyviä Gati-Jurtin asukkaita ovat muun muassa Alin ja Vasalin hyvä ystävä Matšig sekä hänen poikansa Kjuri. Matšig on yksi ensimmäisistä gatijurtilaisista, jotka

274 ”И тем не менее в Чечню пришла вторая весна относительного покоя и мира. Но и эта весна не принесла краю счастья.” Dolgie notši, osa 1, luku 3.

275 Dolgie notši, osa 2, luku 14.

276 Dolgie notši, osa 1, luku 3.

277 Dolgie notši, osa 1, luku 7.

278 Dolgie notši, osa 1, luku 6.

päättävät muuttaa Turkkiin²⁷⁹. Hänen poikansa ystäviä taas ovat nuoret Bolat ja Soip sekä Alibek, joka on pääosassa trilogian toisessa osassa *Molnija v gorah*.

Gati-Jurt ei kylänä ole mitenkään yhtenäinen. Sen rikkaimmat asukkaat edistävät vain omaa etuaan; he menestyvät köyhien kyläläisten kustannuksella ja solmivat venäläisten kanssa itselleen edullisia liittoja. Heistä Isa toimi Kaukasian sodassa venäläisten joukkojen oppaana, ja hänen toimeliaisuuden seurauksena Gati-Jurt poltettiin kahdesti. Isan pojista Dakaš kuolee taistelussa, jossa Isa taistelee venäläisten puolella ja palattuaan takaisin Gati-Jurtiin Isa myös ilmiantaa toisen poikansa Sambin, joka lähetetään Siperiaan. Palatessaan Gati-Jurtiin Isasta tulee yksi kylän vanhimmista, mikä Tšetšeniassa merkitsee arvoasemaa. Huolimatta tšetšeenien perinteestä, Isaa ei asemastaan huolimatta kyläläisten keskuudessa juuri arvosteta. Pikemminkin päinvastoin, kuten seuraava katkelma paljastaa:

”Isan, Mitsin pojan, nimi on kirottu ei vain kotikylässään, vaan koko Itškeriassa. Kuinka paljon kärsimystä ja synkkiä asioita hänellä onkaan omatunnollaan, kuinka paljon kärsimystä hän onkaan tuottanut ihmisille. Eivät ymmärrä gatijurtilaiset, miksi Allah sietää tuollaista ihmistä.”²⁸⁰

Isan kaltoin kohteleva perhe koituu kuitenkin lopulta hänen kohtalokseen, kun hänen poikansa Lovda tappaa viimein isänsä, joka ei suostu luopumaan suunnitelmistaan Vasalin maiden anastamiseksi.²⁸¹

Muut ikävinä ja itsekkäinä esitetyt gatijurtilaiset ovat kauppiaat Horta ja Šahbi. Mulla Šahbi on myös paitsi Gati-Jurtin, myös koko Aksain laakson oppinein ihminen. Hän haluaisi säilyttää Tšetšenian tšetšeneillä, sillä hänen mukaansa ”venäläiset ovat vihollisiamme. Muslimien ja kristittyjen välillä ei koskaan ole ollut rauhaa. Eikä tule”.²⁸² Tässä hän eroaa Makkalista ja muista kapinallisista, jotka eivät jaa ihmisiä kristittyihin ja muslimeihin²⁸³. Horta taas on valmis puolustamaan venäläisiä ja mieluusti laittaisi lapsensa venäläiseen kouluun, jossa heistä koulutettaisiin venäläisarmeijan upseereja²⁸⁴. Horta on – Alin ja Vasalin ystävän Matšigin sanojen mukaan – rikastunut vieraiden ahdingolla²⁸⁵. Hän myös kestittää auliisti venäläisiä vieraita,

279 Dolgie notši, osa 2, luku 6.

280 Имя Исы, сына Мици, осыпают проклятьями не только в родном ауле, но и по всей Ичкерии. Сколько крови и черных дел на его совести, сколько горя принес он людям! Не понимают гатияуртовцы, почему Аллах терпит такого человека. Dolgie notši, osa 1, luku 5.

281 Dolgie notši, osa 1, luku 7.

282 русские - наши враги. Никогда не было мира между мусульманином и христианином. И не будет. Dolgie notši osa 1, luku 4.

283 Dolgie notši, osa 1, luku 8.

284 Dolgie notši, osa 1, luku 4.

285 Dolgie notši, osa 2, luku 6.

rykmentin komentajia Muravjevia ja Golovatšenkoa, jotka Loris-Melikovin käskystä saapuvat Gati-Jurtiin puhumaan tšetšeenien Turkkiin muuttamisen puolesta ja vakuuttaa, että ”meidän Gati-Jurtimme on kaikkein uskollisin ja lojaalein Venäjän vallalle”²⁸⁶. Saidulla, vaikutusvaltainen tšetšeeni ja yksi Kunta-Hadžin murideista sekä Šamilin joukkojen entisistä sotilasjohtajista, puolestaan tekee Musa Kunduhovin kanssa sopimuksen. Kunduhov maksaa hänelle, jos hän puoltaa tšetšeenien Turkkiin muuttoa.²⁸⁷

6.2. Keitä ovat tšetšeenit? Kertomuksen subjektin semioottinen neliö

Greimasin paradigmaattisen rakenneanalyysin ensimmäinen taso ja merkityksen perusrakenne on generatiivisen kulun kaaviossa semionarratiivisen rakenteen syvätasoon asettava semioottinen neliö, josta lähdän liikkeelle *Dolgie notši* -teoksen rakenneanalyysissä. Tutkielmaani sovellettuina semioottisessa neliössä subjekti vastaa kysymykseen, kuka on kertomuksen päähenkilö. Kysyn siis, keitä ja millaisia tšetšeenit eli *nohtši* teoksessa ovat. Tšetšeenit esitetään heterogeenisena kansanryhmänä, joista osa taistelee maan ja vapauden puolesta, osa hyödyntää tilannetta omien etujensa ajamiseksi, osa tekee sopimuksia venäläisten kanssa väkivaltaisuuksilta välttymiseksi ja osa on Venäjän armeijasta loikanneita. Se, millaisia todelliset tšetšeenit ovat, on teoksen merkitysmaailman keskeinen rakennuspalikka ja sitä on perusteltua etsiä tästä heterogeenisestä ryhmästä semioottiseen neliöön kuuluvien suhteiden ja niihin liittyvien käsitteiden avulla.

Mitä tšetšeeineillä tarkoitetaan ja mitä tšetšeenit merkitsevät, rakentuu semioottisen neliön ajatuksen mukaan ensikädessä vastakkaisten, ristiriitaisten ja täydentävien suhteiden kautta. Käyn tässä läpi kertomuksen subjektia sen vasta-subjekti -suhteen sekä täydentävien käsitteiden avulla ja palaan vasta myöhemmin aktanttirakennetta käsitellessäni itse subjektiin. Teoksessa kantavana ajatuksena on konflikti tšetšeenien ja tsaarin hallituksen välillä, joten tämä konflikti myös tuottaa tšetšeenien vastakäsitteen. Millaisia tšetšeenit ovat, löytyy kysymyksellä, mitä he vastustavat. He eivät suostu alistumaan Venäjän vallan alle. Tšetšeenien identiteetti siis rakentuu Venäjän valtiovallan vastustajina²⁸⁸. Käsitystä tsaarin Venäjästä puolestaan täydentävät muut kolonialistiset valtiot, jolloin tšetšeenien kohtalo rinnastuu muiden kolonialistisesta politiikan kärsivien kohtaloon. Olen asettanut nämä suhteet semioottiseen neliöön seuraavalla tavalla:

286 наш Гати-Юрт самый верный и преданный русский власти. *Dolgie notši*, osa 2, luku 7.

287 *Dolgie notši*, osa 1, luku 10.

288 En tutkielmassani käsittele identiteetti-käsitteen problematiikkaa kansainvälisen politiikan tieteenalalla. Tiedostan käsitteen monimerkityksellisyyden ja kiistanalaisuuden, mutta ohitan ne nojaamalla Greimasin teoriaan merkityksen rakentumisesta tšetšeenien ja *Dolgie Notši* -teoksen tapauksessa.

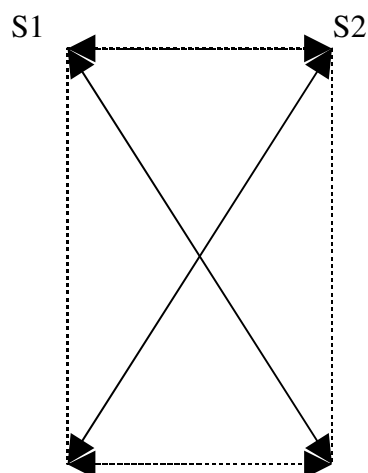
Gati-Jurtin tavalliset asukkaat

(mm. Ali, Matšig ja Vasal),

kapinalliset

(Makkal, Bers, Arzu),

Kunta-Hadži

Venäjän hallitus ja sotilaallinen johto

Venäjän hallituksen politiikan

ja kolonialismin häviäjät

ylipäänsä (mm. maaorjat)

S'2

S'1

Eurooppalaiset kolonialistiset valtiot

Turkki, Persia

←.....→ vastakkaissuhde

←====→ ristiriitasuhde

..... täydentävä suhde

Kaavio 4. Tšetšeenien semioottinen neliö Dolgie notši -teoksen mukaan.

6.2.1. Jatkuva taistelu Venäjää vastaan

Teoksesta käy toistuvasti ilmi, kuinka tšetšeenit ovat sukupolvi sukupolven jälkeen kasvaneet sodan keskellä ja tottuneet siihen todellisuutena. Sota on ikään kuin itsestään selvyys, sillä kansa on taistellut jo monta sukupolvea – myös nykyisten taistelijoiden isät ja heidän isänsä kapinoivat Venäjää vastaan. Sotaan on opittu, ja vaikka tšetšeenit mieluummin eläisivät rauhassa ja vapaudessa, sota on ainoa todellisuus, jonka he tietävät. Siksi siihen myös valmistaudutaan. Toisen osan neljännessä luvussa Alia tervehtimään tullut venäläinen tuttava Andrei ihmettelee, kun kylään saapuu yhtäkkiä joukko aseistautuneita nuoria miehiä ja kyselee keitä he ovat. Ali selittää heidän olevan kylän lapsia, jotka palaavat vuorilta:

”Katsos, käytännössä elämämme on aina vaarassa. Sota on tietenkin päättynyt, mutta rauhaa ei ole. Valtiovalta valmistautuu riistämään meiltä maat ja me valmistaudumme vastarintaan. Vanhan tradition mukaan meillä nuoret miehet käyvät läpi erityisen koulutuksen, opiskelevat sota-asioita. Joka vuosi lähetämme heidät vuorille kahden kuukauden ajaksi talvella ja kesällä.”²⁸⁹

Nuori poika Bolat, joka ei varsinaisesti osallistu kapinan suunnitteluun mutta auttaa vuoristolaisia, kertoo ylpeänä Bersille, kuinka hän on käynyt erästä sotakoulua vuorilla. Kyse on fyysisesti rankasta koulusta, jossa 10-16 -vuotiaat nuoret miehet opiskelevat sotilastaitoja. Koulu oli jonkin aikaa suljettuna, mutta nyt se on avannut ovensa uudelleen. Bolat kehuu, kuinka hän ja yli sata muuta poikaa opiskelivat selviytymään vuorilla kesällä ja talvella ja sellaisista vaikeuksista, ”joita edes sodassa ei tule”.²⁹⁰

Esimerkkinä sukupolvelta toiselle jatkuneesta ja siirtyneestä sotimisesta toimii myös Vara Ataginskin tarina, joka kerrotaan toisen osan kahdeksannessa luvussa nimeltä Vuoristolaisen Varan viimeinen yö²⁹¹. Vara, joka kerronnan hetkellä on 50-vuotias, syntyi keskelle taisteluita ja on koko elämänsä nähnyt sotaa. Hän päätti tarttua aseisiin, kun hänelle sanottiin, ettei hän saa asua omassa talossaan, koska ”[e]t ole tämän talon isäntä, vaan me olemme”²⁹². Vara ei tietenkään onnistunut palauttamaan itselleen kotitaloa, vaan päinvastoin kylien polttaminen ja hävittäminen jatkui samoin kuin Vara jatkoi taistelua uskoen kansan lopulta saavuttavan itsenäisyyden. Miksi hän jatkaa taistelua sen sijaan, että alistuisi ja palaisi kotiin vaimonsa ja lastensa luo?

”Vastaus on lyhyt, Vara, kuten koko kansa, tarvitsee vapautta. Hän haluaa myös, että hänen kotivuorensa eivät olisi kenenkään vallan alla. Vara, kuten kukaan muukaan, ei halua pujottaa kaulaansa tsaarin iestä, olla orja. Siksi 80 vuoden ajan on virrannut veri vuoristolaisten ja niiden, jotka puolustavat aseet kädessä syntymämaitaan”.²⁹³

Yhä uudet sukupolvet katsovat taistelun ja kotimaan puolustamisen tehtäväksi, johon halutaan ja johon tulee tarttua. Toisen osan kuudennessa luvussa 15-vuotias Kjuri riitelee isänsä, gatijuritilaisen Matšigin kanssa juuri tästä, sillä isä ei anna poikansa liittyä kapinallisiin. Kjuri haluaisi lähteä

289 Видишь ли, практически жизнь наша всегда в опасности. Война, конечно, кончилась, но мира нет. Власти готовятся отнять у нас землю, а мы готовимся дать отпор. По давней традиции у нас юноши проходят специальную подготовку, учатся военному делу. Ежегодно на два месяца зимой и весной мы отправляем их в горы. Dolgie notši, osa 2, luku 4.

290 На войне еще не такие трудности будут. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

291 Последняя ночь абрека Вары

292 "Не ты хозяин этого дома, а мы" Dolgie notši, osa 2, luku 8.

293 Ответ короткий: Варе, как и всему народу, нужна свобода. Ему тоже хочется, чтобы его родные горы были никому не подвластны. Варе, как и всем, не хочется надевать на шею царское ярмо, быть рабом. Вот почему в течение восьмидесяти лет проливается кровь горцев и кровь тех, кто идет с оружием в руках на их родную землю. Dolgie notši, osa 2, luku 8.

muiden ikäistensä kanssa vuorille opettelemaan taistelemista, mutta Matšig ei halua päästää poikaansa sotimaan, vaan on päättänyt, että perhe muuttaa Turkkiin:

”Pysy kauempana niistä, joiden kieleen kuuluvat sanat aseet tai kehoitus vapauttaa köyhä synnyinmaamme. Ne ovat tyhjiä puheita eivätkä johda taisteluun. Setäni Maaš, isäni Mantak kuolivat taistelussa Venäjän tsaaria vastaan. Itse menetin terveyden ja vanhenin samanlaisessa sodassa.”²⁹⁴

Matšigin puheista näkyy, että hän ei enää usko tšetšeenien voittoon. Vaikka hän toteaa Arzun, Makkalin ja Bersin olevan hyviä ja rehellisiä ihmisiä ja köyhien ystäviä, hän ei usko heidän puheidensa johtavan mihinkään. Tsaarin joukot ovat loputtomat ja tšetšeenien maat on käytännössä vallattu, kun sinne on siirretty hampaisiin asti aseistautuneita kasakoita. Kjuri on kuitenkin toista mieltä ja vakuuttaa isälleen, että ”Me tulemme taistelemaan sortajia vastaan”.²⁹⁵ Myöhemmin Kjuri liittyy kapinallisiin isänsä vastustelusta ja toiveista huolimatta.

Myös venäläiset tuntevat hyvin Tšetšenian ja Venäjän sotaisan historian, mikä käy ilmi paitsi heti teoksen alussa myös muun muassa toisessa osassa, kun Kaukasian pääesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Kartšov mieltii Kaukasian väkivaltaista historiaa. Kartšovin historiapohdinnan mukaan ensimmäinen suuri taistelu Tšetšeniassa käytiin vuonna 1708, jolloin taisteluun osallistuivat myös naapurikansat sekä hajottajakasakat Kubanin alueelta. Vuonna 1785 puolestaan tsaarin Venäjän kolonialistinen politiikka ja Kaukasiassa harjoittamat julmuudet nostattivat yleisen kapinan alueella. Taistelun johtoon nousi Sheikki Mansur ja siihen liittyivät kaikki Pohjois-Kaukasian kansat Mustalta mereltä Kaspianmerelle. Siitä lähtien sota tsaarin Venäjän ja vuoristokansojen välillä on ollut luonteeltaan systemaattista. Kuuluisan Sheikki Mansurin kuoleman jälkeen taisteluita johtivat Beibulat, Kazi-Mulla ja imaami Šamil. Pitkä Kaukasian sota puolestaan synnytti Tšetšenian kyvykkäitä sotilasjohtajia, kuten Shoip Tsentorojevskin, Talgik Šalinskin ja Saidulla Gehinskin. Näistä Šoip ja Talgik myös perustivat Tšetšenian sotatieteeseen erikoistuneen koulun.²⁹⁶

294 Но держись подальше от тех, у кого с языка не сходят слово "оружие" или призыв "освободим свою бедную родину". Это пустые разговоры, и они к добру не приведут. Мой дед Мааш, мой отец Мантак погибли в борьбе с русским царем. Я сам потерял здоровье и постарел в такой же войне. Dolgie notši, osa 2, luku 6.

295 Dolgie notši, osa 2, luku 6.

296 Dolgie notši, osa 2, luku 9.

6.2.2. Merkityssuhteen täydentäjät: kolonialismin häviäjät

Venäjän politiikka ja toiminta Kaukasiassa ymmärretään ennen kaikkea kolonialismina ja Venäjälle alistuminen orjuutena²⁹⁷. Esimerkiksi Arzu nimittää Musa Kunduhovin kanssa sopimuksen Turkkiin muuttamisen puolustamisesta,tekevää Saidullaa venäläisten orjaksi²⁹⁸. Samalla tavalla kuin Venäjä harjoittaa kolonialistista politiikkaa Kaukasiassa, harjoittavat vastaavanlaista politiikkaa muutkin suurvallat – sekä Kaukasiassa että muualla. Semioottisessa neliössä toiset kolonialistiset valtiot täydentävät käsitystä Venäjästä ja vastaavasti ristiriitasuhteen kautta myös käsitystä tšetšeneistä. Teoksessa painotetaan, että tšetšeenien lisäksi monet muut kansat ja kansan osat kärsivät Venäjän politiikasta ja kolonialistisesta politiikasta ylipäänsä. Käyn seuraavaksi läpi tätä täydentävää suhdetta, jossa tšetšeenit rinnastetaan muihin kolonialismin häviäjiin. Muut semioottisen neliön vaikutussuhteet tulevat esille myöhemmin, kun laajennan neliön aktanttirakenteeksi.

Toisen osan yhdeksännessä luvussa Bers menee Vasalia auttaakseen tapaamaan venäläistä tuttavaansa, rykmentin komentaja²⁹⁹ Kurumovia. Keskustellessaan Bersin kanssa Kurumov perustelee Venäjä toimintaa Kaukasuksella sivistyksellä. Hänen näkemyksen mukaan Venäjä tuo alueelle sekä venäläistä että eurooppalaista kulttuuria, ”joka muuttaa patriarkaalisen elämäntavan ja vuoristolaisen luontaistalouden. Vie hänet pois pimeydestä ja tietämättömyydestä”³⁰⁰. Bers on kuitenkin eri mieltä ja yhdistää sekä Venäjän toimet Kaukasiassa että Kurumovin ajattelun nimenomaan kolonialismiin: ”Puhut kulttuurista. Mutta mitä itse asiassa ideoi Shakespearen ja Byronin Englanti Intiassa, Amerikassa ja muilla mantereilla? Entä Ranska, joka pitää itseään maailman kulttuurin keskuksena, mitä se ideoi Algeriassa?”³⁰¹

Kolonialististen valtioiden hallinto ja kansat esitetään teoksessa selkeästi erillisinä ja jopa keskenään ristiriitaisina käsitteinä. Bers jatkaa vastaustaan Kurumoville korostaen nimenomaan tätä seikkaa:

”Luuletko, että näiden maiden epäinhimillisellä julmuudella on Englannin ja Ranskan kansan suostumus? Tai Venäjän kansa hyväksyy tsaarin ja hallituksen toimet Kaukasiassa? Ei herra Kurumov. Vielä kerran toistan, että pidän venäjän kansasta, kumarran sen kulttuurin

297 Ks esim. osa 1, luku 8.

298 Dolgie notši, osa 3, luku 7.

299 Venäjäksi polkovnik, joka nykyisin käännetään everstiksi, mutta jonka vanha merkitys on rykmentin komentaja. Olen käyttänyt jälkimmäistä vaihtoehtoa, koska teos sijoittuu 1860-luvulle.

300 Россия принесет в горы и свою, и европейскую культуру, которая изменит патриархальный быт и натуральное хозяйство горца. Вырвет его из темноты и невежества. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

301 Ты говоришь о культуре. А что на самом деле творит шекспировская и байроновская Англия в Индии, в Америке, на других континентах? А Франция, которая считает себя центроммировой культуры, что она творит в Алжире? Dolgie notši, osa 1, luku 9.

edessä, mutta Pushkin-nero ei suojele tšetšenejä sotilaan luodeilta, ja Lermontovin vapautta rakastavat runot eivät suojele heitä nälkäkuolemalta”.³⁰²

Venäjän tapauksessa kansan vieläpä korostetaan kärsivän vallitsevasta politiikasta. Teoksessa tähdennetään useasti, että tšetšeneillä ei ole mitään Venäjän kansaa vastaan, päinvastoin. Venäjän kansa nähdään kumppanina ja saman tsaarin sortopolitiikan uhrina kuin tšetšeenit. Erityisesti maaorjien onneton asema mainitaan toistuvasti. Toisen osan kuudennessa luvussa nuori, alle 15-vuotias Alibek saapuu Gati-Jurtiin Etelä-Tšetšenian Simsiristä läheltä Dagestanin rajaa. Illallisella hän kuuntelee Bersin ja Makkalin kertomuksia Venäjästä. Eniten hän ihmettelee Venäjällä vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta ja sitä, kuinka rikkauksista saa nauttia vain pieni osa kansasta ja kuinka joillakin on oikeus myydä toisia. Alibekin mielestä tämä on outoa, varsinkin kun Venäjä on niin valtavan kokoinen, että sieltä pitäisi löytyä jokaiselle palaa maata: ”Alibek ei voinut uskoa sitä, että Venäjällä jotkut maanomistajat olivat jo satoja vuosia kontrolloineet julman mielivaltaisesti ihmisiä. Miten ihminen voi rankaisematta lyödä, tappaa ja myydä ihmisiä? Lyövätkö he naisiakin oikkujensa mukaan?”³⁰³

Monet armeijaan myydyt orjat ovatkin päättäneet loikata ja ”taistella tšetšeenien riveissä vapaudesta haaveillen”³⁰⁴. Tšetšeenit puolestaan eivät teoksen mukaan ole ikinä välittäneet kansallisuuksista tai uskonnoista, vaan tärkein yhdistävät tekijä on aina ollut halu taistella vapauden puolesta. Arzun, Makkalin ja Bersin keskusteluissa Bers alleviivaa, kuinka ihmisiä ei saa jakaa kansallisuuden tai heimon mukaan, vaan kaikki, jotka uskovat vapauteen ovat veljiä ja he, jotka uskovat orjuuteen, vihollisia. Sama käy ilmi alla olevasta Arzun repliikistä: ”Emme myöskään ole jakaneet ihmisiä kansallisuuden tai uskonnon mukaan vaan olemme suhtautuneet, kuten veljiin kaikkiin alistettuihin ja kotimaastaan pois ajettuihin: venäläisiin, georgialaisiin, ossetteihin, kabardeihin, tšerkesseihin ja moniin muihin”.³⁰⁵

Niin ikään Vasalin tarina tuo hyvin esille sen, kuinka tšetšeenit pitävät vapaudenjanoa kansalaisuutta

302 Думаешь,бесчеловечная жестокость правителей этих стран вершится с согласия английского и французского народов? Или русский народ одобряет действия царя и правительства на Кавказе? Нет, господин Курумов, я еще раз повторяю, что люблю русский народ, преклоняюсь перед его культурой, но, увы, Пушкинский гений не защищает чеченцев от солдатских пуль, а свободолюбивые стихи Лермонтова не спасают их от голодной смерти. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

303 Алибек не мог поверить тому, что в России какие-то помещики столетиями вершили над мужиками жесточайший произвол. Как может человек безнаказанно избивать, убивать, продавать людей? По своей прихоти насилловать женщин? Dolgie notši, osa 2, luku 6.

304 Много русских солдат сражалось на стороне горцев, мечтая о свободе. Dolgie notši, osa 2, luku 5.

305 Мы тоже не делили людей ни по национальной, ни по религиозной принадлежности. Мы принимали, как родных братьев, всех угнетенных, всех изгнанных со своей родины: русских, грузин, осетин, кабардинцев, черкесов и многих других. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

tärkeämpänä veljeyden mittarina. Kuten jo aiemmin mainitsin, Vasal on entinen maaorja, joka myytiin armeijaan, mikä tarkoittaa, että hän kuului Venäjällä yhteiskunnan heikoimpiin ja vähäarvoisimpiin. Loikattuaan tšetšeenien puolelle ja sodittuaan heidän riveissään, Vasal muutti Gati-Jurtiin, jossa hänestä tuli kylän täysipainoinen jäsen. Tästä kertoo esimerkiksi kohta, jossa Matšig päättää lähteä Turkkiin ja kutsuu Vasalia veljekseen tätä hyvästellessään.³⁰⁶ Vastaavasti Vasal tuntee Gati-Jurtin kodikseen. Kun monet Gati-Jurtin asukkaat ovat jo lähteneet Turkkiin, Vasal lähettää Matšigille kirjeen, jossa hän kirjoittaa:

”Monia on pidätetty. Syystä kulkee erilaisia huhuja, mutta totuutta ei tiedä kukaan. Ihmiset odottavat viestiä teiltä. Jos teillä on kaikki järjestynyt hyvin, he tulevat perässä. Muussa tapauksessa kaikki ovat päättäneet kuolla synnyinmaillaan. Henkilökohtaisesti en tule jättämään kylää. Olen jättänyt jo kotimaan kerran ja vuorista tuli toinen kotini ja tšetšeenistä todellisia veljiäni.”³⁰⁷

Vastaavanalaisia esimerkkejä ja lainauksia löytyy teoksesta runsaasti. *Dolgie notši* esittää tšetšeenien kokemuksen yhtäläisenä muiden tsaarin Venäjän politiikasta kärsivien kanssa ja rinnastaa tapahtumat vastaaviin tarinoin muilla kolonisoiduilla alueilla, kuten Intiassa ja Algeriassa. Yllä lainaamissani katkelmissa Bersin ja Kurumovin keskustelusta korostuu kolonisoijan ja kolonisoidun suhteessa usein selityksenä toistuva sivistys. Valloittajat pitävät valloitetuja alueita sivistystasoltaan heikompina, jolloin pyrkimys sivistää oikeuttaa kolonialistista politiikkaa. Tämä kolonialismin kokemus on tärkeä merkityssuhteen täydentäjä, sillä sen kautta laajenee teoksessa esitetty käsitys siitä, keitä tšetšeenit ovat. He ovat Venäjän kolonialistisen politiikan vastustajia ja taistelevat asiansa puolesta. Kolonialismi ylipäänsä nähdään teoksessa vihollisena, jolloin muut kolonialistiset maat rinnastuvat Venäjään ja asettuvat vasta-subjektin asemaan tšetšeeneihin nähden. Tärkeä semioottisen neliön suhde on myös tšetšeenien rinnastuminen muihin kolonialismista kärsiviin kansoihin ympäri maailmaa. Sen avulla tšetšeenien kokemus tulee ymmärretyksi osana laajempaa ilmiötä ja se, mitä tšetšeenillä teoksessa tarkoitetaan ja mikä heidän perusmerkityksensä on, hahmottuu laajemmin kuin Venäjää vastaan niskoittelevana kansanryhmänä.

306 Dolgie notši, osa 2, luku 15.

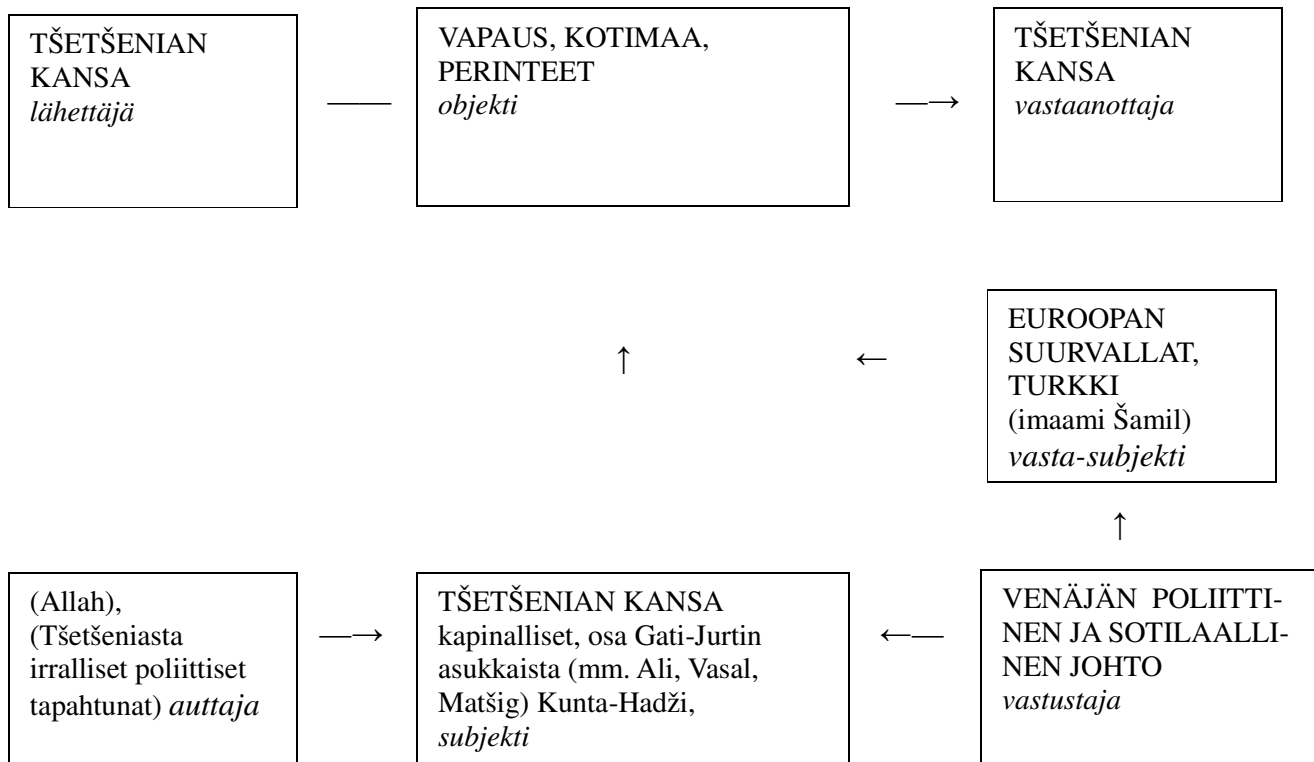
307 Многих арестовали. По этому поводу ходят разные слухи, но правду никто не знает. Люди ждут вестей от вас. Если вы хорошо устроились, то и они последуют за вами. В противном случае все решили погибать на родной земле. Лично я аул не покину. Один раз я уже оставил родину, и горы стали моим вторым домом, а чеченцы родными братьями. Dolgie notši, osa 3, luku 5.

6.3. Myyttinen aktanttimalli: tšetšeenien taistelu vapaudesta

Semioottinen neliö muuntuu merkityksen generatiivissa kulussa edelleen aktanttirakenteeksi. Alla olevassa *Dolgie notši* -teoksesta muodostamassani aktanttimallissa tšetšeenit asettuvat halua kuvaavalle akselille teoksen subjektiksi, jonka tavoittelema arvo-objekti on teoksessa jatkuvasti toistuva vapaus. Sen puolesta taistelevat saavat valtuutuksensa kansalta, joka toimii paitsi lähettäjänä, myös arvo-objektin vastaanottajana. Tässä kohden on hyvä huomauttaa, kuten jo aiemmin totesin, että tšetšeenit kuvataan teoksessa jokseenkin epäyhtenäisenä ryhmänä. Teoksessa selkeä näkökulma ja painotus on kuitenkin kapinallisissa ja heidän tukijoissaan, joten olen nostanut heidät päähenkilöinä subjektiksi.

Auttajia tšetšeeeneillä ei juurikaan ole. He luottavat Allahin varjeluun ja omaan apuunsa. Lisäksi he pohdiskelevat muiden poliittisten kuohuntojen vaikutuksia omaan asiaansa. Kapinalliset käyvät keskustelua siitä, miten vastarinta tulisi ajoittaa muiden Venäjällä päätään nostavien kapinaliikkeiden ja yhteiskunnallisten mullistusten yhteyteen ja kuinka tšetšeenien tulisi liittoutua muiden kaukasialaisten tai maaorjien kanssa, jotta taistelu tsaarin hallintoa vastaan onnistuisi. Näin ollen olen lisännyt auttajiksi mahdolliset muut Venäjän hallintoa vastaan suunnatut toimet ja tapahtumat, mutta olen laittanut ne sulkuihin. Myöhemmin selviää miksi.

Imaami Šamil on oma lukunsa, johon tulen palaamaan tarkemmin. Hän on hyvä esimerkki siitä, miten yksi toimija voi asettua monen aktanttiposition alle. Šamil on edesauttanut tšetšeenien asiaa taistelleensa venäläisiä vastaan, mutta toisaalta hänen näkemyksensä myös ovat uhanneet tšetšeenien arvo-objektia, vapautta, ja etenkin siihen liittyviä perinteitä. Imaami myös asettuu ristiriitasuhteeseen Kunta-Hadžin kanssa ja Kunta-Hadži korostuu teoksessa selkeänä uskonnollisena ja filosofisena johtajana. Näistä syistä olen asettanut imaami Šamilin vasta-subjektin, en auttajan rooliin.

Kaavio 5. Myyttinen aktanttimalli Dolgie notši -teoksen mukaan.

6.3.1. Kertomuksen subjekti: kapinalliset ja gatijuritilaiset

Teoksen subjekti löytyy vastaamalla kysymykseen, kuka on tarinan päähenkilö. Sen suhteen raja Gati-Jurtin ns. tavallisten asukkaiden ja kapinallisten välillä on hyvin häilyvä. Monet, jotka eivät 1860-luvun puolivälissä haudo vastarintaa tai osallistu siihen, taistelivat viisi vuotta sitten Kaukasian sodassa venäläisiä vastaan. Kapinan valmistelusta erillään pysyttelevät ovat myös valmiita auttamaan vuoristossa piileskeleviä kapinallisia³⁰⁸. Talven lähestyessä kyläläiset kehottavat kylmissään eläviä kapinallisia siirtymään kyliin ja tarjoavat apuaan. Kapinalliset kuitenkin kieltäytyvät avusta, sillä jos Venäjän joukot saisivat tietää heidän oleskelustaan, koko kylää rangaistaisiin. Lisäksi kylissä on paljon tsaarin palvelijoita, niin salaisia kuin kaikkien tiedossa olevia, jotka ilmoittaisivat heti kapinallisten piileskelystä. Tätä edesauttaa kapinallisten päistä luvatut palkkiot. Vastaavasti kyliä, joiden alueelta löytyy venäläisten ruumiita, on uhattu sakoilla.³⁰⁹ Gatijuritilaisista päähenkilöihin ja siten kertomuksen subjektiin kuuluvaksi lasken vuoristolaisia tukevat Alin ja Vasalin sekä Matšigin. Heistä Ali esiintyy myös trilogian muissa osissa. Valinta

308 Teoksessa käytetään usein sanaa vuoristolainen synonyymina kapinalliselle.

309 Dolgie notši, osa 2, luku 8.

liittyy enonsiaatioon ja fokalisaatioon eli siihen, kenen näkökulmasta tapahtumia katsotaan. Palaan tähän tarkemmin tuonnempana.

Teoksessa kerrotaan lyhyesti, kuinka Šalin taisteluiden jälkeen tšetšeenijohtajat jakautuivat kahteen leiriin. Osa siirtyi Avturiin ja taipui rauhaan tsaarin joukkojen kanssa, osa taas jatkoi taistelua ja siirtyi Benoihin. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat Makkal, Bers ja Arzu, sekä Solta-Murad, Šoip ja Vara. Sen sijaan sitä, ketkä kuuluvat ensimmäiseen ryhmään, ei edes mainita.³¹⁰ Kapinallisista Arzu, Bers ja Makkal ovat selkeästi pääosassa. Heidän edesottamuksiaan seurataan teoksen alusta loppuun, heidän mielipiteitään ja keskusteluitaan selostetaan laajasti ja mielipiteillä ja keskusteluilla luodaan selkeää kuvaa siitä, millaisia tšetšeenit ovat, millaisia he eivät ole ja mitä he tavoittelevat. Kunta-Hadžin taas olen lisännyt subjektiksi, koska hän esiintyy teoksessa tšetšeenien – niin kapinallisten kuin muidenkin – kunnioitettuna oppi-isänä, oikeamielisenä uskonoppineena ja ajattelijana. Hän edustaa sitä, mikä liitetään ”todellisiin tšetšeeneihin”.

Kunta-Hadži, jota myös Kiši-Hadžiksi kutsutaan, eroaa väkivallattomuudellaan kapinallisten toimintalinjasta kehottaen turvautumaan rukoukseen miekan sijaan. Kun vuoristolaiset olivat valmistelleet kapinaa kahden vuoden ajan, Kunta-Hadži pidätettiin. Tuolloin pidätettynä tai tapettuina oli myös suuri osa kapinallisille lojaaleista henkilöistä ja samaan aikaan Venäjä lisäsi joukkojaan Tšetšeniassa, mikä söi pohjaa itse taistelujen aloittamiselta. Kunta-Hadžin pidättäminen herätti paljon huomiota ja tšetšeenit saapuivat joukoin Solža-Kaliin, missä oppi-isä oli vangittuna, pyytämään hänen vapauttamistaan. Vaikka venäläissotilaat uskottelivat, että Kunta-Hadži oli lähetetty Siperiaan, odottivat ihmiset Kunta-Hadžin tyrmän ulkopuolella kolme päivää. Kolmantena päivänä ihmisjoukot lähtivät kulkemaan kohti linnoitusta huutaen Kunta-Hadžin nimeä, jolloin venäläiset avasivat tulen ja nuoren pojan Bolatin - jonka sanoin tapahtumasta kerrotaan – mukaan ”ihmiset alkoivat ryntäillä hätäisinä, ja kuinka paljon kuolleita sinne jäikään! Paljon, niin paljon, että maata ei näkynyt. Ja loukkaantuneet makasivat kuolleiden vieressä”.³¹¹ Tuona päivänä ”korvia myöten aseistautunut vihollinen kohtasi aseistautumattomia ihmisiä – vanhuksia, naisia, lapsia”³¹². Vaikka kapinalliset eivät noudata Kunta-Hadžin väkivallatonta linjaa, myös he pitävät häntä johtajanaan. Esimerkiksi Makkal uskoo monien muiden tavoin, että kauan vangittuna ollut Kunta-Hadži lopulta vapautetaan ja luottaa, että Kunta-Hadžin johdolla kansa voidaan vapauttaa tsaarin

310 Dolgie notši, osa 2, luku 8.

311 Люди замечались, а сколько мертвых осталось там! Много, так много, что земли не видать. И раненые лежали рядом с мертвыми. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

312 на сей раз навстречу вооруженному до зубов врагу шли безоружные люди - старики, женщины, дети... Dolgie notši, osa 2, luku 8.

vallan alta.³¹³ Myöhemmin teoksessa myös Kunta-Hadži pakotetaan muuttamaan Turkkiin ja monet tšetšeenit päättävät seurata häntä vapaaehtoisesti³¹⁴. Turkkiin karkotuksen jälkeen Kunta-Hadži karkotetaan Pohjois-Venäjälle³¹⁵.

6.3.2. Arvo-objekti: Vapaus – tai kuolema

Teoksen kuvaamassa maailmassa tšetšeeneihin liittyy kiinteästi tietynlainen periksi antamaton vapaudenhalu; he eivät halua kuulua kenenkään alaisuuteen. Tsaarin Venäjän edustamaa maailmaa pidetään orjuutena ja perinteistä tšetšenialaista elämäntapa, jonka peruspiirteeksi vapaus nousee, jatkuvan taistelun tavoitteena. Vapaus arvo-objektina ei jää epäselväksi, sillä se nousee esille jatkuvasti - ja ehdottomana. Parhaiten päämäärä käy ilmi kapinallisten keskusteluissa, mutta ei jää piiloon gatijurtilaistenkaan mietteissä.

Arzun, Makkalin ja Bersin valmistautuessa kapinaan tsaarin joukkoja vastaan ja juuri vangitun Kunta-Hadžin vapauttamiseksi kertoja taustoittaa tapahtumia vastarinnan ikuisella syyllä ja päämäärällä:

”Kapinoinnin syyhän ei ole vain Kunta-Hadžin vapauttaminen, vaan sitä suunnattomasti suurempi asia, jonka puolesta he löivät viisaat päänsä yhteen isiensä ja setiensä taistelukentillä ja jonka puolesta he itse taistelivat säälimättä omaa elämäänsä – vapaus! Siinä päämäärä, jota tuli tavoitella jokaisen, joka tarttui aseisiin!”³¹⁶

Vapauden tarvetta pidetään tšetšeenien perusluonteena, ilman sitä ei voi elää, ei ainakaan kansalle tyypillistä ja sen kaipaamaa elämää. Bers painottaa keskustelleessaan Arzun ja Makkalin kanssa tätä tšetšeenien sisäsyntyistä vapaudentarvetta ja selittää sillä jatkuvaa sotaa Kaukasiala valloittavan Venäjän kanssa:

” Ja ei ole sen [kansan] syytä, että se on käynyt monivuotista sotaa venäläisten kanssa. Kansamme on ikiajoista asti asunut rauhassa ja ystävyydessä venäläisten kanssa. Syvästi kunnioittaenkin venäläisiä. Ja sen syyksi pannaan se, että se rakastaa vapautta, eikä kestä orjuutta, suojelee vapautta niin kuin pystyy ja osaa.”³¹⁷

313 Dolgie notši, osa 2, luku 5.

314 Dolgie notši, osa 2, luku 10.

315 Dolgie notši, osa 2, luku 14.

316 Ведь цель восстания - не только освобождение Кунты-Хаджи, а то неизмеримо большее, за что сложили свои головы на поле брани их отцы и деды, за что боролись они сами, не жалея собственной жизни,- свобода! Вот цель, к которой обязан был стремиться каждый, кто взял в руки оружие! Dolgie notši, osa 1, luku 8.

317 И не его вина в том, что вел он долголетнюю войну с русскими. Наш народ испокон веков жил мирно и дружно со всеми. Глубоко уважал и русских. И в вину ему ставят то, что он любит свободу и не терпит неволи, защищает свободу как может и как умеет. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

Tšetšeenit eivät siis teoksen mukaan luonnostaan ole sotaisia, mutta mikäli heidän vapauttaan uhataan, tekevät he kaikkensa sitä puolustaakseen. Alistuminen olisi teoksen päähenkilöiden mukaan kansan luonteen vastaista.

Vapauden ehdottomuudella tarkoitan, että muuta vaihtoehtoa ei ole – paitsi kuolema. Vapautta puolustaa nuori Kjuri ratsastaessaan pistooli taivasta kohti ensimmäiseen taisteluunsa, saattonaan saman laulu, jonka tahdissa aikoinaan ratsastivat taisteluun heidän isänsä ja isoisänsä. Motto on opittu edellisiltä sukupolvilta ja siihen uskotaan edelleen: ”Laulu seurasi Kjurian hevosen laukatessa Mitšikin yli. Päästessään rannan toiselle puolelle, hän pysäytti hevosen. Kjuri veti ulos pistoolin ja myös nosti sen pään yläpuolelle. - Vapaus tai kuolema, hän huusi ja painoi liipaisinta.”³¹⁸

Saman moton testamenttaa Arzu teoksen viimeisessä luvussa jälkipolville. Yrittäessään palata muiden tšetšeenien kanssa Turkista takaisin Tšetšeniaan, Arzu haavoittuu kuolettavasti turkkilaisten luoteihin. Vähän ennen kuolemaansa hän neuvoo Alia, ettei tämä ikinä alistuisi orjan osaan, vaan säilyttäisi uskonsa vapauteen. Viimeisinä sanoinaan hän toistaa isiltä ja esi-isiltä opitun ajatuksen: ”Vapaus tai kuolema on aina ollut isiemme testamentti. Nyt se on myös minun testamenttini. Välitä se eteenpäin lapsillesi, Ali”.³¹⁹

Tšetšeenien vapaudenkaipuun tuntevat hyvin myös Kaukasuksella palvelevat venäläiset. Heti teoksen alussa, vaikka Kaukasian sota on päättynyt, kenraaliluutnantti Loris-Melikov ei voi luottaa tšetšeenien antautuneen, sillä historia on opettanut päinvastaista:

”Hänen pelkonsa eivät ole perusteettomia – hiljaisuus seudulla on petollista. Hän ei ole edes vuotta hallinnut Terekin aluetta. Tšetšenian valloituksen jälkeen hän on täällä jo kolmas. Yhteensä vain yli neljä vuotta. Ja mitä tekivät hänen edeltäjänsä? Eivät mitään. Eivätkä voineetkaan. Nyt toivo on hänessä, Loris-Melikovissa. Hallitsija luottaa hänen kokemukseensa, pitkänäköisyyteensä, uskoo, että hän tuo järjestyksen Tšetšeniaan, ja niin hän on jo vuoden hajottanut päätään, mutta mitään ei ole tapahtunut. Mitä, jos hänen täytyy lähteä pois tyhjin käsin, niin kuin hänen edeltäjänsäkin, kreivi Jevdokimov ja ruhtinas Svjatopolk-Mirski?”³²⁰

318 Песня неслась вслед за Кюри, пустившим коня вскачь через Мичик. Поднявшись на противоположный берег, он осадил коня. Кюри вытащил пистолет и тоже поднял его над головой.

- Свобода или смерть! - крикнул он и нажал на курок. Dolgie notši, osa 2, luku 15.

319 "Свобода или смерть" всегда было завещанием наших отцов. Теперь это и мое завещание. Передай его и своим детям, Али. Dolgie notši, osa 3, luku 13.

320 Опасения его не беспочвенны - тишина в крае обманчива. И года нет, как он управляет Терской областью. После покорения Чечни он здесь уже третий. Всего лишь за четыре года. А что сделали его предшественники? Ничего! Да и не могли. Теперь надежда на него, Лорис-Меликова. Государь надеется на его опыт, дальновидность, верит, что он наведет порядок в Чечне, и вот уже почти год ломает он голову, но тоже никаких сдвигов. Что, если и ему придется уйти ни с чем, как и его предшественникам: графу Евдокимову и князю Святополк-Мирскому? Dolgie notši, osa 1, luku 1.

Vapauteen liittyy myös toinen tavoite - saada asua synnyinmaalla. Maa on tšetšeneille elinehto Tsaari tietää sen ja on siksi luovuttanut tšetšeenien maita kasakoille. Seuraavasta Alin repliikistä käy ilmi kotimaan merkitys: ”Valtiovalta ei palauta meille maita vapaaehtoisesti. Eli välillämme ei ole rauhaa. Maahan on meidän ainoa rikkautemme. Jos se otetaan meiltä pois, kuolemme”.³²¹ Elämä kotimaassa käy yhä ahtaammaksi paitsi alueelle asutettujen kasakoiden vuoksi, myös siksi, että tšetšenejä painostetaan jatkuvasti muuttamaan Turkkiin, Siperian uhalla. Gatijurtilaisten kokoontuessa keskustelemaan tulevaisuudestaan osa harkitsee jo Turkkiin muuttoa. Makkal kuitenkin puhuu kyläläisille jäämisen puolesta: ”Kyllä, todellakin, eläminen on hankalaa. Mutta olemme sentään kotona, mulla jatkoi intohimoisesti, isiemme mailla!”³²²

Teoksen ensimmäisen osan viimeisessä luvussa Musa Kunduhov yrittää saada tšetšeenit siirtymään Turkkiin lahjomalla kaksi Šamilin joukoissa taistellutta Tšetšenialaista sotilasjohtajaa, Saidulla Uspanovan ja Alihan Tsugovin. Hän lupaa heille yhteensä 10 000 ruplaa ja Saidulla on asiasta innoissaan, sillä nyt he voivat jättää kotimaassaan vallitsevan helvetin ja saada siitä jopa rahaa. Tähän Alihan toteaa teoksessa myöhemminkin esiintyvän ajatuksen: ”Tämä helvetti on meidän kotimaamme, Saidulla, Alihan sanoi hiljaa. Ja oma helvetti on varmaan lempeämpi kuin vieras paratiisi”.³²³ Sama vertaus toistuu teoksessa myöhemminkin, esimerkiksi Makkalin ja Kasumin keskusteluissa pakolaisleirillä Turkissa, kun tšetšeenit alkavat suunnitella kotiinpaluuta³²⁴.

Siinä missä vapaa kotimaa nostetaan jalustalle, Turkki nimetään teoksessa kuolemaksi. Varsinkin kun tšetšeenit aiotaan siirtää edelleen Etelä-Turkissa sijaitsevalle Diarbekirin alueelle, jossa kuulopuheiden mukaan on pelkkää hiekkaa ja kivikkoa. Näin ollen Turkkiin jääminen merkitsisi talven tultua varmaa kuolemaa. Mutta jos on kuoltava, tšetšeenit kuolevat Arzun sanoin mieluummin kotimaassaan: ”En ole vuodattanut verta sitä varten, että kuolisin nälkään tai anelisin almuja vieraassa maassa”.³²⁵

Tavoitteina vapaus ja maa liittyvät yhteen. Kotimaa nähdään ainoana paikkana, jossa vapaus voi

321 Власти нам землю добровольно не вернут. Значит, и миру между нами не бывать. Все наше богатство-то ведь -земля. Оторви нас от нее, и мы погибнем. Dolgie notši, osa 2, luku 4.

322 Да, действительно, живется нам очень трудно. Но ведь мы у себя, мы дома! - страстно проговорил мулла.- На земле наших отцов! Dolgie notši, osa 2, luku 7.

323 Этот ад - наша родина, Сайдулла,- тихо проговорил Алихан.- Свой ад, наверное, милее, чем чужой рай. Dolgie notši, osa 1, luku 10.

324 Tosin muodossa: turkkilainen paratiisi on kuumempi kuin meidän helvetti / турецкий рай горше нашего ада. Dolgie notši, osa 3, luku 3.

325 Я проливал кровь не для того, чтобы умирать с голоду или просить подаяние в чужой стране. Dolgie notši, osa 3, luku 2.

toteutua. Heti teoksen alussa kapinallisten keskusteluissa nimenomaan vapaus ja maa nimetään taistelemisen pääasiallisiksi syiksi: ”Kansa tarvitsee maata ja vapautta. Siksi taistelua ei saa yhdistää pyhään, ei Kunta-Hadžiin, eikä pyhään sotaan”.³²⁶ Kapinallinen Vara on elämänsä loppuun asti, kymmenien vuosien taistelun jälkeen, varma, että ennemmin tai myöhemmin kansa saavuttaa riippumattomuuden. Hän luottaa kansan rohkeuteen ja sitkeyteen sekä ”rakkauteen ja uskollisuuteen synnyinmaata sekä synnyinseutujen tiheitä metsiä ja karuja vuoria kohtaan”.³²⁷ Samaa toistaa Arzu hieman ennen kuolemaansa: ”Sota, joka alkoi kun isoisämme olivat vielä nuoria, ei ole päättynyt. Se jatkuu. Ja tulee jatkumaan niin kauan, kun venäläiset kuninkaat eivät palauta meiltä anastamiaan maita ja vapautta.”³²⁸

Lokakuun 17. päivänä vuonna 1865 2600 tšetšeeniä lähtee kohti synnyinvuoriaan. Heistä ensimmäiset heiluttavat valkoista lippua, mutta kohtaavat silti ensin turkkilaiset ja myöhemmin venäläiset sotajoukot. Kohdatessaan turkkilaiset Arzu kysyy muilta, pitäisikö heidän kääntyä takaisin vai jatkaa eteenpäin. Vastauksena hänelle huudetaan, että takaisin ei enää ole paluuta, ja ainoat vaihtoehdot ovat kotimaa tai kuolema. Näin vuosikymmeniä vanha iskulause ”Vapaus tai kuolema!” vaihtuu synonyymiksi ”Kotimaa tai kuolema!”³²⁹

Vapaus määrittyy teoksessa paitsi vapautena jostain, orjuudesta, jota Venäjä edustaa, myös vapautena valita tšetšeenille ominaiset perinteet ja traditiot. Vapaus on perinteisten elämäntapojen perustavin piirre, jolloin perinteiden uhkaaminen merkitsee myös vapauden uhkaamista ja toisinpäin. Tšetšenia on paikka, jossa ihmisiä ei orjuuteta ja jossa ei ole kuninkaita. Turkissa vanhimmaksi valittu Arzu korostaa tätä tšetšeenien kokouksessa, jossa päätetään Diarbekiriin siirtymisen sijaan palata Tšetšeniaan: ”Sekä meidän esi-isämme että me itse olemme viime aikoihin asti olleet kuuluisia ei vain rohkeudesta ja urheudesta, vaan myös ihmisyydestä, hyväsydämyydestä ja jaloudesta. Nämä luonteenpiirteet on siirretty sukupolvelta toiselle. Meillä ei ole ollut orjia, eikä ruhtinaita”.³³⁰

326 Народу нужны земля и свобода. Поэтому не следует святое дело борьбы за интересы народа связывать ни с арестом Кунты-Хаджи, ни с газаватом. Dolgie notši osa 1, luku 8.

327 Все надежды возлагаются на собственные смелость и мужество, на беспредельную любовь и верность родине, на густые леса и суровые горы родного края. Dolgie notši, osa 2, luku 8.

328 Война, которая началась, когда наши деды были еще молоды, не кончилась. Она продолжается. И будет продолжаться до тех пор, пока русский падишах не вернет нам отобранные у нас земли и свободу. Dolgie notši, osa 3, luku 13.

329 Родина или смерть! Dolgie notši, osa 3, luku 12.

330 И наши предки, и мы сами до последнего времени славились не только мужеством и храбростью, но человечностью, милосердием и благородством. Эти качества передавались из поколения в поколение. Не было у нас рабов, не было и князей. Dolgie notši, osa 3, luku 6.

Ennen Turkkiin siirtymistä kapinalliset Bers, Makkal ja Arzu määrittelevät vapaaksi, sen koommin orjia kuin valtiaitakaan suvaitsevaksi sen Tšetšenian, jota he tavoittelevat. Arzun mielestä Tšetšenia on aina ollut naapureitaan vapaampi, sillä siellä ei ole ollut ruhtinaita tai khaneja eikä vieraiden valtioiden edessä ole kumarrettu, vaan aina taisteltu viimeiseen saakka. Tähän Bers huomauttaa Arzun liioittelevan, sillä myös Tšetšeniassa on aina ollut rikkaita, jotka ovat voineet elää mielensä mukaan. Hän kuitenkin myöntää, että toisin kuin naapurimaissa, Tšetšeniassa rikkaat eivät ole määränneet kansaa, kuten karjaa, vaan ihmiset ovat kautta aikojen eläneet melko vapaasti ja riippumattomasti. Tästä hän kiittää perinteitä ja Tšetšeniassa vallitsevaa tapakulttuuria: ”Ja kansamme adatit ovat suojelleet yksilöä”.³³¹

Bers viittaa arabian kielestä tulevalla adat-sanalla sosiaalista elämää sääteleviin kirjoittamattomiin lakeihin ja traditioihin, jotka ovat perinteisesti olleet hyvin vahvoja Tšetšeniassa³³². Yleensä Tšetšenian tapakulttuuria ja yhteiskuntaa käsittelevässä kirjallisuudessa korostetaan teipin, eräänlaisen klaanin tai heimon merkitystä. Teipejä on Tšetšeniassa noin 150 ja niiden on sanottu muodostavan kansan kansakunnan sisällä. Käsitteen merkityksestä tapakulttuurille kertoo myös sanonta, jonka mukaan teip on adatin linnake.³³³ Aidamirovin *Dolgie notši* -teoksessa käsite esiintyy kuitenkin vain harvoin. Teip mainitaan ainoastaan kaksi kertaa, eikä sitä määritellä yhteiskuntaa jäsentäväksi käsitteeksi ja käytännöksi. Teipin tärkeydestä kuitenkin kertoo hierarkia Turkin pakolaisleirillä. Siellä Arzu on valittu vanhemmaksi ja hän on järjestänyt tšetšeeniyhteisön teipien mukaan niin, että jokaisella teipillä on vanhimpansa, jota koko teipin kuuluu totella.³³⁴

Teipin sijaan romaanissa puhutaan auleista, usein linnoitetuista ja aseistautuneista vuoristokylistä, jollainen Gati-Jurtkin on. Aul on sisäisesti järjestäytynyt johdossaan kylän vanhimmat.³³⁵ Samalla tavalla kuin teip, myös aul on sosiaalisen järjestäytymisen muoto, tosin infrastruktuuriltaan perustettu yhteisön puolustamiseen. Aulien kautta käy ilmi vuoriston rooli tšetšeenien yhteiskuntarakennetta muovaavana tekijänä³³⁶. Myös venäläiset käsittävät Tšetšenian koostuvan auleista, sillä he usein rankaisevat yhden ihmisen rikkomuksesta koko kylää³³⁷. Vuoristo liitetään teoksessa tšetšeeneihin myös heidän mentaliteettiaan rakentavana vapauden ja sitkeyden symbolina. Tästä kertoo esimerkiksi laulu, jonka Makkal laulaa, kun osa gatijuritilaisista lähtee Turkkiin:

331 И адаты нашего народа стояли на защите личности человека. *Dolgie notši*, osa 1, luku 8.

332 *Dolgie notši*, osa 1, luku 2.

333 Souleimanov 2003; Kisriev & Ware 2003. *Dolgie notši* -teoksessa teip määritellään seuraavasti: suku, heimo, sukuyhdyskunta. *Dolgie notši*, osa 3, luku 3.

334 *Dolgie notši*, osa 3, luku 6.

335 *Dolgie notši*, osa 1, luku 5.

336 Souleimanov 2003.

337 *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

” Te kasvatitte meidät, synnyinvuoret.
Ja karaisitte meidät ukkospilvillä.
Lähdemme pois, mutta emme ole alistuneet kohtaloomme -
Emme unohda teitä vierailta seuduilla...”³³⁸

Vuoret eivät ole kenenkään vallan alla ja kapinalliset haluavat niiden säilyvän sellaisina³³⁹. Vuoristo on olennainen osa sitä Tšetšeniaan, jota teoksessa maalataan. Esimerkiksi seuraavassa lainauksessa Bers kertoo nuorelle Bolatille ikävöineensä aina kotimaataan Venäjällä asuessaan: ”Ainoastaan omia vuoria ja omaa kansaa en unohtanut enkä lakannut rakastamasta. Päinvastoin, tunteeni vain voimistuivat”³⁴⁰. Toisaalta vuoret toimivat myös pakopaikkana. Siellä piileskelevät kapinalliset ja siellä koulutetaan nuoria miehiä jatkuvasti taistelemaan. Vuorille muuttavat karkuun myös tavalliset tšetšeenit, joilta on poltettu kylät ja kodit.³⁴¹ Historian saatossa tšetšeenit on monta kertaa pakotettu siirtymään pois hedelmällisiltä jokilaaksoilta ja ajettu vuorille³⁴².

Turkkiin muuttaminen tai venäläistyminen tarkoittaa teoksen päähenkilöille perinteisten elämäntapojen hylkäämistä. Muuton vaarantaessa paitsi tšetšeenien äidinkielen, vaikuttaisi se perustavanlaatuisesti myös yhteiskuntamalliin, sillä sekä Turkissa että Venäjällä toiset ovat köyhiä ja toiset rikkaita ja toiset saavat alistavat toisia. Toisen osan lopussa, luvussa *Na poslednem sovete* (Viimeisessä neuvottelussa)³⁴³ tšetšeenit kokoontuvat pohtimaan lähitulevaisuuden valintojaan – Turkkiin lähtemistä tai Tšetšeniaan jäämistä – ja puhuvat julki eri vaihtoehtoihin liittyviä uhkia ja pelkoja. Seuraavassa Makkalin puheenvuorosta lainatussa katkelmassa tiivistyy, kuinka tšetšeenijä uhkaa molemmissa valinnoissa vapauden, kotimaan sekä sosiaalis-kulttuurisen järjestelmän ja arvojen menettäminen:

”Se, joka tietää mitä tarkoittaa kaivata kotimaataan, tietää mitä on vieras maa, puhui hän pehmeällä äänellä. Päärynäpuu koti-ikkunan alla on kaikkia maallisia rikkauksia kalliimpi[...] En usko keneenkään, en islamilaiseen enkä kristittyyn padišahiin. Molemmat ajavat omia tarkoituksiperiään, eikä kumpikaan välitä ptkääkään onnettomien vuoristolaisten kohtalosta. Turkissa ei ole tilkkuakaan vapaata maata. Meidät tullaan asuttamaan pitkin maata. Jos emme kuole nälkään, jälkeläisemme unohtavat kahden kolmen sukupolven jälkeen äidinkielen ja esi-isien perinteet. Eli heistä tulee turkkilaisia. Sama odottaa meitä Venäjällä. Tai täällä lapsenlapsistamme tulee kristittyjä [...] Ja Turkissa ei ole vapaita ihmisiä. Siellä toinen alistaa toista. Ja siellä rikas tekee köyhälle mitä haluaa. Eivätkä asiat

338 Вы воспитали нас, родные горы.

И закалили в тучах грозových.

Уходим мы, но судьбам не покорны -

Мы не забудем вас в краях чужих... Dolgie notši, osa 2, luku 15.

339 Ему тоже хочется, чтобы его родные горы были никому не подвластны. Dolgie notši, osa 2, luku 8.

340 Только свои горы, свой народ я не забыл и не разлюбил. Наоборот, чувства мои стали еще сильнее. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

341 Dolgie notši, osa 2, luku 4.

342 Dolgie notši, osa 2, luku 12.

343 На последнем совете.

ole paremmin Venäjälläkään.”³⁴⁴

Otan vasta tässä vaiheessa esille myös teoksessa käsittelemättä jätetyn kysymyksen Tšetšenian statuksesta. Vapaus ja kotimaa asettuvat kiistatta objektin aktanttiin, mutta mitä niiden perusteella voi sanoa Tšetšenialle teoksessa kaavailusta asemasta? Siitä ei *Dolgie notši* -romaanissa varsinaisesti keskustella, mutta vastaavasti missään vaiheessa ei myöskään puhuta Venäjästä irtautumisesta. Ehkä he eivät edes hahmota maailmaa valtiojärjestelmän kautta. Tai ehkä tavoitteena on jonkinlainen autonomia, mahdollisuus päättää omista asioista ja yhteiskuntajärjestelmästä kotimaassa. Päähenkilöiden päämäärä on saavuttaa menetetty vapaus ja menetetyt maat sekä elää perinteisten tapojen mukaan, mutta he tuntuvat hyväksyneen Tšetšenian sijainnin Venäjän imperiumin rajojen sisäpuolella. Esimerkiksi yllä lainaamassani katkelmassa Makkal viittaa sanalla ”täällä” Venäjään. Myös suunnitelleessaan kotiinpaluuta Turkista, tšetšeenit puhuvat siitä, kuinka heitä ei päästetä takaisin Venäjälle ja ennen lähtöään siitä, mikä heitä odottaa Venäjällä.³⁴⁵ Samaan hyväksymiseen viittaa myös *vlast*-sanana runsas käyttö. Sillä ei viitata vieraaseen, vaan kotimaiseen valtiovaltaan. Sanalla on tietynlainen kotimainen konnotaatio, kun siihen ei liitetä määrettä. Tsaari siis koetaan jollain tavoin kotimaiseksi, joskin julmaksi ja epäoikeudenmukaiseksi eikä siten omaksi hallitsijaksi.

6.3.3. Tsaarin valta vastustajana

Venäjälle Tšetšenia on kiusankappale ja ikuinen riesa, joka ei vuosia jatkuneesta sodasta ja painostuksesta huolimatta suostu alistumaan. Vastaavasti tšetšeneille Venäjä on vastustaja, joka yrittää viedä heiltä pois ja estää heitä saavuttamasta arvo-objektia, vapautta ja siihen kiinteästi liittyvää synnyinmaata ja perinteistä elämäntyyliä. Kuten yllä jo mainitsin, Venäjään, tsaariin ja kaikkeen mitä ne edustavat, viitataan useimmiten sanalla *vlast*, joka tarkoittaa (julkista) valtaa.

344 Кому вѣдома тоска по родине, тот знает, что такое чужбина, -говорил он мягким голосом.- Грушевое дерево под родным окном дороже любых земных богатств. Сейчас же не одна-две семьи покидают родину, а целый народ. Это несчастье, это большое горе. Одна только мысль об этом уже разрывает мне сердце. Я не верю никому, не верю ни падишаху-мусульманину, ни падишаху-христианину. И тот и другой преследует свои цели, и никого из них нисколько не волнует судьба несчастных горцев. В Хонкаре нет клочка свободной земли. Нас же рассеют по всей стране. Если и не умрем от голода, то наши потомки через два-три поколения забудут родной язык и обычаи предков. То есть, они станут турками. То же самое ожидает нас и в России. Но тут наши внуки станут христианами. Вы говорите - вера. Я не против. Но к чему она нам, если наш народ исчезает с лица земли? А что можно придумать страшнее этого? Мы не вынесем жестокости турок. Там мы лишимся даже тех прав, которые нам даны русскими властями. В Турции нет свободных людей. И там один угнетает другого. И там богатый делает с бедным что захочет. Не лучше и в России. *Dolgie notši*, osa 2, luku 12.

345 Esim. *Dolgie notši*, osa 2, luku 12; *Dolgie notši*, osa 3, luku 4; *Dolgie notši*, osa 3, luku 10.

Toisinaan *Dolgie notši* -teoksessa sanan eteen liitetään määre tsaarin³⁴⁶, mutta usein se myös esiintyy ilman attribuuttia. Kyseessä on venäjän kielessä nykyisinkin hyvin yleinen käytäntö, jossa se, minkälaiseen tahoon, valtaan tai virastoon sanalla viitataan, käy ilmi kontekstista. Siitä huolimatta puhuminen pelkästä vallasta ja vallan toimista antaa vastustajalle sävöyksen kasvottomuutta. Tätä ruokkii myös teoksessa esiintyvä jatkuvan vapaustaistelun teema: ajat muuttuvat ja henkilöt vaihtuvat, mutta vastustaja pysyy.

Vlast-sana tekee selvän eron hallitsijan, tsaarin vallan, ja Venäjän kansan välille. Teoksessa vastustaja on nimenomaan tsaari ja hänen hallituksensa, ei kansa, eikä kokonaisuudessaan edes Kaukasiassa taisteleva armeija. Bersin sanojen mukaan: ”Meillä ei ole edessämme taistelu kasakoita tai venäläisiä vastaan, vaan niitä, jotka meitä sortavat ja joiden käsissä valta on”.³⁴⁷

Venäjän rooli vastustajana tuodaan ilmi teoksen alusta alkaen. Tapahtumat alkavat tilanteesta, jossa tšetšeenit ovat – tsaarin Venäjän toimesta – menettäneet arvo-objektinsa. Šamilin vangitsemisen jälkeen Kaukasiaan on istutettu sotilaallis-kolonialistinen regiimi, tšetšeenien maat viety ja heidät pakotettu siirtymään metsiin ja vuorille. Vain muutama vuosi tämän jälkeen venäläiset pidättävät perinteistä islamin tulkintaa ja väkivallatonta vastarintaa puolustaneen Kunta-Hadžin.³⁴⁸

Alussa nousee esille myös teoksen suuri teema, Venäjän suunnitelma pakkosiirtää tšetšeenit Turkkiin. Suunnitelmat juontavat juurensa Jermolovin ajasta ja Kaukasian sodan alusta, jolloin vuoristolaisia jo rohkaistiin muuttamaan Turkkiin. Tarkoituksena oli vähentää vuoristolaisten määrää Kaukasiassa ja asuttaa alueelle kasakoita. Nyt muuttosuunnitelmia johtaa Mihail Tarielovitš Loris-Melikov, joka kahdessa vuodessa sai neuvoteltua sopimuksen Konstantinopolin kanssa. Sen mukaan Turkki suostuu ottamaan vastaan 300 000 Krimin tataaria ja nogdilaista sekä 3000 kaukasialaista. Toukokuussa 1862 Kaukasian komitea kokoontui päättämään vuoristolaisten siirroista ja, kuten kertoja asian toteaa: ”alkoi suurin tragedia Kaukasian vuoristolaisten historiassa”.³⁴⁹

Pakkosiirto, jonka ympärille *Dolgie notši* rakentuu, harvensi tšetšeenien joukkoa kolmanneksella. Moni menehtyi jo matkalla Turkkiin, moni pakolaisleirillä ja moni yrittäessään palata takaisin.³⁵⁰

346tsarskaja vlast / царская власть

347Нам предстоит борьба не с казаками и русскими, а теми, кто нас угнетает, в чьих руках власть. *Dolgie notši*, osa 2, luku 12.

348 *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

349 И началась величайшая трагедия в истории кавказских горцев. *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

350 *Dolgie notši*, osa 3, luku 13.

Arzun ja Alin saapuessa Turkkiin 2000 tšetšeeniä on jo kuollut ja vielä elossa olevat kärsivät nälästä ja kulkutaudeista. Leirillä henkiä niittävät punatauti, malaria ja pilkkukuume.³⁵¹ Elämä Turkissa on näköalaton, minkä kokee myös gatijurtilainen Matšig: ”Matšig istui pää käsissään. Hän ei kiiruhtanut takaisin leirille – rankkaa, hän ei kestänyt katsella nälästä ja sairauksista riutuvia ihmisiä”.³⁵² Ankean leirielämän vuoksi monet päättävät palata, mutta Venäjä tekee kaikkensa estääkseen tšetšeeniä pääsemästä kotimaahan. Jo ennen paluumatkalle lähtöä tšetšeenit ovat saaneet tietoonsa, että Turkki ei halua päästää heitä takaisin ja että Venäjä on sulkenut rajan, mutta paluu vaikuttaa ainoalta vaihtoehdolta tilanteessa, jossa kansaa odottaa pakkosiirto edelleen syvemmälle Turkkiin, Diarbekiriin.³⁵³ Seuraava lainaus kuvastaa tšetšeenien todellisuutta heidän suunnatessaan kohti kotiseutujaan: ”Nälkäiset, laihtuneet ja sairauksien näännyttämät ihmiset ilman ruokaa ja miltei ilman kulkuvälineitä käytännössä lähtevät jalan... Mutta olisipa siinä kaikki! Venäläiset ovat jo sulkeneet rajan, kuten komissaari oli ennustanut, ja tsaari ei päästä tšetšeeniä takaisin Venäjälle”³⁵⁴.

Jo ennen Turkkiin siirtymistä tšetšeenien elämä kotimaassa on hankaloitunut. Teoksen toisen osan neljännessä luvussa gatijurtilaiset valittavat, kun heidän maansa on poltettu niin pahasti, että se halkeilee ja miltei kaikki hedelmälliset alueet on annettu kasakoille ja tsaarin palvelijoille, kun taas tšetšeenit on häädetty alueille, joilla ei kasva edes rikkaruoho.³⁵⁵

Teoksen toisessa luvussa Loris-Melikov ja Kunduhov suunnittelevat tšetšeenien siirtoa ja myös heidän keskustelussaan on vahvasti mukana ajatus Tšetšenian asuttamisesta kasakoilla ja tšetšeenien siirtämisestä heidän tieltään vaikka väkisin. Kuten Loris-Melikov asian ilmaisee: ”Jos eivät halua rauhallisesti, pakotamme voimalla”.³⁵⁶ Tšetšenian täyttäminen kasakoilla uhkaa tšetšeenille arvokasta synnyinmaata. He eivät kuitenkaan syytä tilanteesta kasakoita, mikä käy ilmi Alin ajatuksista: ”Esi-isämmehän elivät rauhassa ja ystävyydessä ja olisivat jatkaneet elämistä niin, ellei jollekin olisi ollut hyödyllistä usuttaa heitä toistensa kimppuun”³⁵⁷. Syypäänä tšetšeenien kurjaan kohtaloon pidetään sen sijaan tsaaria ja hänen hallintoaan. Tsaarin Venäjä estää tšetšeeniä

351 Dolgie notši, osa 3, luku 4.

352 Мачиг сидел, обхватив голову руками. Он не торопился обратно в лагерь - тяжело, невыносимо было смотреть на измученных голодом и болезнями людей. Dolgie notši, osa 3, luku 5.

353 Dolgie notši, osa 3, luku 6.

354 Голодные, истощенные, измученные болезнями люди без еды и почти без транспорта практически пойдут пешком... Но если бы только это! Русские уже закрыли границу, как и предсказал комиссар, и царь не пропустит чеченцев обратно в Россию. Dolgie notši, osa 3, luku 10.

355 Dolgie notši, osa 2, luku 4.

356 Не захотят миром - заставим силой. Dolgie notši, osa 1, luku 2.

357 А ведь жили же их предки дружно и мирно. И могли жить так и дальше, если бы кому-то не было выгодно направлять их друг на друга. Dolgie notši, osa 2, luku 4.

palaamasta Turkista, samoin kuin tekee parhaansa, jotta heille ei jäisi elinmahdollisuuksia kotimaillaan. Kasakat ovat kuviossa vain pelinappuloita, kuten Bersin asian pukee: ”Kasakat pantiin väkisin viljelemään maitamme, mutta kenraalit ja upseerit saivat sen palkkioksi”.³⁵⁸

Dolgie notši -romaanissa vastustajasta, tsaarin Venäjästä ja tsaarin hallinnosta, ei puhuta Aleksanteri II:n hallituksena vaan valtana tai tsaarin valtana. Teoksen ensimmäisen osan toisessa luvussa Musa Kunduhov tiivistää Loris-Melikoville vihanpidon syyt: ”Venäjän politiikka, kenraalimme ja virkamiestemme ajattelematon julmuus on synnyttänyt nykyisin vuoristolaisten ja venäjän kansan välillä vallitsevan vihan. Pieni ei myöskään ole meidän ja armollisen hallitsijan syyllisyys”.³⁵⁹

Vihollisena pidetään nimenomaan Venäjän keskushallintoa, mutta Kaukasiassa tsaarin valta henkilöityy muutamaankin sotilasjohtajaan, pääasiassa Mihail Tarielovitš Loris-Melikoviin, Musa Kunduhoviin sekä jonkin verran myös Loris-Melikovin edeltäjiin, kenraali Jermoloviin ja kenraali Jevdokimoviin.

1800-luvun alussa Venäläiset sotivat Kaukasiassa kenraali Jermolovin johdolla. Ensimmäisessä luvussa selvennetään hänen näkemyksiään tšetšeneistä miltei puoli vuosisataa vanhan kirjoituksen kautta. Jermolovin kirjoituksen mukaan tšetšeenit ovat Kaukasian vaarallisin kansa, mutta siitä huolimatta venäläiset sotilaat juoksevat Tšetšeniaan, jossa heidät otetaan syleillen vastaan. Venäläisiä vetää sinne tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus sekä hallitsijan puute. Tšetšeenien keskuudessa demokratismi on viety äärimilleen, he eivät tunnusta paitsi hallintavaltaa, minkäänlaista valtaan ylipäänsä. Jermolovin mukaan Tšetšenia on rosvojen ja loikanneiden sotilaiden pesä, minkä vuoksi hän ei rauhoitu ennen kuin näkee viimeisen tšetšeenin ruumiin. Jermolov ehdottaakin kirjoituksessaan kahta vaihtoehtoa tšetšeenikapinan tuhoamiseksi: tšetšeenien siirtämistä Terek- ja Sunži-jokien vasemmalle rannalle ja Vähä-Kabrdiaan³⁶⁰ tai Turkkiin.³⁶¹

Jermolovin lailla Kaukasiassa mainetta niitti myös kenraali Loris-Melikovin edeltäjä kreivi Jevdokimov. Hän oli tunnettu poikkeuksellisen julmista taistelumetodeistaan. Edetessään Jevdokimov poltti kaiken: kylät, puutarhat ja metsät. Kun Jermolovin työkaluna oli kirves ja

358 Казаков посадили на наши земли насильно, а генералы и офицеры получили ее в награду. *Dolgie notši*, osa 2, luku 6. ks. myös osa 2, luku 7.

359 Политика России, бездумная жестокость наших генералов, чиновников и породили существующую сегодня вражду между горцами и русским народом. В том немало и нашей с вами вины, милостивый государь. *Dolgie notši*, osa 1, luku 2.

360 Venäjäksi Малая Кабарда / Malaja kabarda. Alue Pohjois-kaukasuksella, joka nykyisin kuuluu Kabardi-Balkarian tasavaltaan ja on nykyisen Tšetšenian naapuritasavalta lännessä.

361 *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

käskynä hakata metsät, Jevdokimovin työkalu oli tuli ja ohjeena vuoristolaisten savustaminen. Hänen neuvo sotilailleen oli välttää taistelua ja tuhota sen sijaan kylät, karja ja metsät, jolloin nälkä ja kylmyys lopulta pakottaisivat vuoristolaiset antautumaan.³⁶²

Mihail Tarielovitš Loris-Melikov jatkaa edeltäjiensä suunnitelmia tšetšeenien siirtämisestä. Ratkaisua tšetšeenikysymykseen on pohdittu jo 1860-luvun alussa Tbilisissä, jossa kokoontuivat Tsaarin käskynhaltijana Kaukasiassa toiminut suuruhtinas Mihail Nikolaevitš, ruhtinas Barjatinski, ruhtinas Orbeliani ja kreivi Jevdokimov. Tuolloin vaihtoehtona tšetšeenien uudeksi asuinpaikaksi oli myös hedelmätön tasankoseutu, mutta Loris-Melikov puolusti Turkkiä, vakuuttaen, että vuoristolaiset pitävät sitä tasankoa parempana vaihtoehtona.³⁶³ Loris-Melikovin ajatus oli myös asuttaa tšetšeenit kauemmas Venäjän rajalta Anatolian alueelle Diabekiriin ja Erzerumiin, jotta heitä olisi hankalampi käyttää taistelussa Venäjää vastaan.³⁶⁴

Loris-Melikov esitetään teoksessa tsaarin järkähtämättömänä palvelijana. Hän on hyvin perillä vuoristolaisten kohtaloista ja tragedioista ja tuntee jopa myötätuntoa heitä kohtaan, mutta asioiden tärkeysjärjestys on hänelle selvä. Seuraavassa katkelmassa kertoja tiivistää Loris-Melikovin arvomaailman ja lojaaliuden tsaaria kohtaan:

”Kyllä, Mihail Tarielovitš on hyvin tietoinen vuoristolaisten siirtolaisten kohtalosta. Ja hän rehellisesti ja inhimillisesti säälii heitä. Kuitenkin imperiumin etu oli hänelle kaikkein tärkeintä, jopa tärkeämpää kuin inhimilliset tunteet. Ja imperiumin vuoksi hän on valmis lähettämään vieraalle maalle tšetšeenien jälkeen myös loput vuoristolaiset”.³⁶⁵

Kenraalimajuri Musa Kunduhov taas on teoksen mukaan kiero kuin korkkiruuvi, vieläpä moneen suuntaan. Kertomatta Loris-Melikoville hän junailee tšetšeenien Turkkiin muuttoa lahjomalla kaksi entistä Šamilin sotapäällikköä Saidulla Uspanovan ja Alihan Tsugovin, jotta nämä suostuttelisivat tšetšeenit siirtymään. Sitä ennen hän on jo neuvotellut Turkin ulkoministerin Ali-Paşan kanssa, joka on luvannut tšetšeeeneille alueen Soganlukin harjanteen ja Van-järven välillä. Kunduhov lupaa muuttaa itsekin maaorjiensa kanssa Turkkiin ja toteuttaakin myöhemmin lupauksensa.³⁶⁶ Kunduhov välittää tšetšeeeneille Saidullan kautta sulttaani Abdul-Mežidin lähettämän kirjeen, jossa luvataan Turkista hedelmällistä maata ja asuntoja. Todellisuudessa heitä odottaa kivikko ja nälkäkuolema.³⁶⁷

362 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

363 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

364 Dolgie notši, osa 2, luku 1.

365 Да, уж кто-кто, а Михаил Тариелович хорошо осведомлен о судьбе горских переселенцев. И он искренне, чисто по-человечески жалел их. Однако интересы империи были для него превыше всего, даже человеческих чувств. И ради империи он готов был отправить на чужбину вслед за чеченцами и остальных горцев. Dolgie notši, osa 1, luku 1.

366 Dolgie notši, osa 1, luku 10.

367 Dolgie notši, osa 3, luku 7.

Ongelmallisen Kunduhovin suunnitelmasta tekee myös se, että häntä sotilasarvolta ylempänä oleva Loris-Melikov haluaa tšetšeenit kauemmaksi Venäjän rajalta.

Kunduhov on kuuluisa kieroudestaan tšetšeenien keskuudessa jo ennen kuin hänen ja Saidullan lupaukset osoittautuivat valheiksi. Kolmannen osan lopussa siirtolaiset kohtaavat Kunduhovin matkallaan takaisin Tšetšeniaan ja Arzu muistuttaa häntä jo toisen kerran lupauksesta, jonka hän antoi neljä vuotta sitten, mutta rikkoi: ettei koskaan enää nostaisi asetta tšetšeenijä vastaan. Arzu syyttää Kunduhovia valehtelijaksi ja pitää tätä vastuussa tšetšeenien ankarasta kohtalosta Turkissa. Kunduhov puolustautuu sanomalla, että halusi vain auttaa ja ettei ikinä pyytänyt tšetšeenijä muuttamaan, mutta Arzu pitää häntä syyllisenä, koska hän lähetti muita – kuten veljeänsä – houkuttelemaan ihmisiä Turkkiin.³⁶⁸ ”Sinä puhut, kuin olisin yksin syyllinen kaikkiin teidän onnettomuuksiinne! Kyllä, sinä, töksäytti Arzu. - Sinun lipevä ja valehteleva kielesi teki kieron tempunsa.”³⁶⁹

Tšetšeenit pitävät vihollisenaan Kunduhovia³⁷⁰, joka taas väittää olevansa heidän puolellaan ja ajattelevansa heidän parastaan. Arzu haukkuu Kunduhovin koiraksi, mutta huomauttaa heti perään loukanneensa koiria, jotka sentään pysyvät uskollisina kodilleen. Tapaamisen päätteeksi Kunduhov, joka on lähetetty käännyttämään tšetšeenit takaisin, päästääkin heidät yllättäen etenemään. Hän siis pitää tällä kertaa lupauksensa, eikä nosta asettaan tšetšeenijä vastaan. Hän myös pyytää anteeksi, varoittaa rajalla odottavista Turkin ja Venäjän joukoista ja lähettää vielä veljensä mukana ruokaa.³⁷¹ Huolimatta siitä, että Kunduhov päästä tšetšeenit menemään, eikä vie heitä ruumiina takaisin, olen luokitellut hänet vastustajien joukkoon, sillä ennen kaikkea hän on teoksessa estänyt tšetšeenijä saavuttamasta tavoittelemansa vapautta ja johdattanut heidät pois kotimailtaan. Kunduhov on rikkonut lupauksensa aiemmin, mikä jättää hänen tekonsa hetken oikun tai mielijohteen arvoon, enkä siksi katso hänen kääntäneen kelkkaansa. Päinvastoin, teko vahvistaa käsitystä Kunduhovista miellyttämishaluisena oman edun tavoittelijana, johon palaan tuonnempana. Tšetšeenien mielipide Kunduhovista käy selväksi myös miehelle itseleen, kun paluumuuttajien joukko puhkeaa laulamaan siitä, kun Saidulla ja Musa Kunduhov, jotka itsekin ovat kaukasialaisia, pettävät tšetšeenit:

”Muslimitsaari kutsui meidät luokseen,
tsaari venäläinen [sinne] jäämään pyysi,

368 Dolgie notši, osa 3, luku 11.

369 -Ты говоришь так, словно я один и виновен во всех ваших бедах! - Да, ты! - отрезал Арзу.- Твой сладкоречивый и лживый язык сделал свое черное дело! Dolgie notši, osa 3, luku 11.

370 Tšetšeenit kutsuvat häntä Alhazov Musaksi, koska hän on Alhazin poika. Dolgie notši, osa 3, luku 11.

371 Dolgie notši, osa 3, luku 11.

ilman tulta ja tuulta Tšetšenia leimahti liekkeihin:
liekkinä toimi Musa Alhazov,
tuulena puhalsi Saidulla Uspanov.
Ennustivat mullat meille vaikeata kohtaloa,
Me sen näimme: sukulaiset hylkäävät sukulaisia.
Ja päivänä vaikean kohtalon,
petolliset mullat katalasti meidät pettivät,
ajoivat meidät maanpäälliseen helvettiin...³⁷²

Laulun sanoissa paitsi tiivistyy ajatus Musa Kunduhovista ja Saidullasta pettureina, myös korostuu jo aiemmin käsittelemäni kaipaus kotimaahan. Kunduhov liittolaisineen saa sanoissa vihollisen roolin, sillä hän petti salaisilla sopimuksillaan paitsi tšetšeenit, myös Tšetšenian.

6.3.4. Kolonialistinen ekspansio vasta-subjektina

Dolgie notši sijoittuu keskelle 1800-luvun suurvaltapolitiikkaa, jossa Kaukasia on politiikan näyttämö ja tšetšeenit suurvaltojen nappuloita. Aktanttimallissa, joka kuvastaa tšetšeenien pyrkimyksiä säilyttää ja saavuttaa arvo-objektinsa, suurpolitiikka ja sitä Venäjän lisäksi harjoittavat muut valtiot asettuvat vasta-subjektin asemaan. Myös ne ylläpitävät kolonialistista järjestelmää ajaessaan omia etujaan Kaukasiassa ja maailmassa ylipäänsä.

Kenraaliluutnantti Kartsovin muisteluissa, toisen osan yhdeksännessä luvussa, Tšetšenian väkivaltaista historiaa kartoitetaan Kaukasian alueeseen kohdistuneen etupiiri- ja geopolitiikan kautta. 1700-luvulla Kaukasiasta tuli suurvaltojen taistelukohte, kun Iran ja Turkki pyrkivät molemmat levittäytymään ja vahvistamaan valtaansa alueella. Suurvallat käyttivät aseita sekä diplomaattisia ja poliittisia keinoja houkutelakseen vuoristokansoja puolelleen ja hallintaansa. Myös läntiset suurvallat, erityisesti Englanti, ulottivat lonkeronsa Kaukasiaan, sillä alue oli strategiselta sijainniltaan tärkeä: sieltä oli helppo edetä Mesopotamiaan, Intiaan ja itään. Venäjä kiinnostui alueesta vasta myöhemmin, jolloin Kartsovin mukaan myös monet Kaukasian kansat

372 Мусульманский царь к себе нас звал,
Царь русский - остаться просил,
Без огня и ветра Чечня запылала:
Огнем был Алхазов Муса,
Вихрем подул Успанов Сайдулла.
Пророчили муллы нам страшный суд,
Мы видели: родные бросают родное.
Вот он, день страшного суда,
Вероломные муллы нас подло обманули,
Они нас в земной ад загнали... *Dolgie notši*, osa 3, luku 11.

kääntyivät sen puoleen, sillä se oli todellinen vaihtoehto sulttaanin ja shaahin hirmuhallinnoille.³⁷³

Merkittävin vasta-subjektin osaan asettuva toimija teoksessa on Turkki. Suurpolitiikkaa ja Turkin roolia Kaukasiassa valottaa selkeimmin teoksessa poikkeuksellinen luku, jossa tapahtumapaikkoina ovat Istanbul ja Lontoo. Sen ensimmäisessä puolikkaassa Kaukasian tilannetta katsotaan Osmani-imperiumin ulkoasiainministerin, Ali-Paşan näkökulmasta. Vaikka Turkki ja Venäjä ovat tehneet sopimuksen kaukasialaisten asuttamisesta Turkin alueille, sopu suurvaltojen välillä on näennäistä. Turkilla on ollut hyvät suhteet muiden Kaukasian kansojen kanssa, mutta se ei ole onnistunut käyttämään omien päämääriensä ajamiseen kaikkein monilukuisinta niistä, tšetšeeniä. Nyt tämä Kaukasian kansa on Musa Kunduhovin suulla pyytännyt Turkkia avaamaan ovensa ja totta kai Turkki haluaa päästää heidät maille. Syy siihen on yksinkertainen:

”Imperiumi tarvitsee Kaukasian muslimeja. Balkanilla on levotonta, toisuskoiset liikehtivät. Kreikka, Serbia ja Danubian ruhtinaskunnat ovat jo irrottautuneet. Ja kaikki se on imperiumin vannoutuneen vihollisen, Venäjän, juonia. Vuorossa on Bulgarian irtautuminen. Aleksanteri II ei sääli sitä ollenkaan. Entä Kaukasia? Voi sanoa, että venäläiset repivät sen suoraan Turkin käsistä.”³⁷⁴

Dolgie notši -romaanin maailmassa Turkki ja Venäjä ovat Kaukasiassa merkittäviä toimijoita, mutta eivät ainoita, joita alue kiinnostaa. Iso-Britannian Turkin suurlähettiläs neuvoi aikaisemmin itsepintaisesti Turkkia vastaanottamaan siirtolaisia Venäjältä. Sittemmin eurooppalaiset diplomaatit vaativat, ettei Turkki myöntäisi kaukasialaisille turvapaikkaa, sillä muutoin he menettäisivät tukijoukon taistelussa Venäjää vastaan. Englantilaisia, ranskalaisia ja italialaisia jopa lähetettiin Kaukasiaan taivuttelemaan vuoristolaisia pysymään asuinsijoillaan. Kaiken kaikkiaan vuoristolaisten kohtalo on teoksessa sidottu suurvaltapolitiikkaan ja sen ailahteluihin. Kuten kertoja toisessa osassa tiivistää: ”Vuoristolaiset olivat Turkille ja Euroopalle ainoastaan voimavara Venäjää vastaan ja sellaisten voimavarojen käytössä ei Eurooppa eikä Turkki osoittanut minkäänlaista sääliä.”³⁷⁵

Tšetšeenien muutettua Turkkiin sulttaanin pyrkimys on käyttää heitä taistelussa Venäjää vastaan, sillä kansa on tunnettu sitkeydestään ja kiukustaan tsaaria kohtaan, mikä tekee heistä oivallisia satureita. Arzun, Makkalin ja turkkilaisen Emin-paşan tapaamisessa turkkilainen ihailee tšetšeenien

373 *Dolgie notši*, osa 2, luku 9, ks. myös osa 1, luku 2.

374 Империи нужны кавказские мусульмане. Непокойно на Балканах, волнуются гяуры. Уже отделились Греция, Сербия и дунайские княжества. И все это происки заклятого врага империи - России. На очереди - отделение Болгарии. Александр II для нее ничего не жалеет. А Кавказ? Его же русские, можно сказать, прямо из рук у Турции вырвали. *Dolgie notši*, osa 2, luku 2.

375 Горцы для Турции и Европы были лишь средством для противодействия России, а при использовании таких средств ни Европа, ни Турция не проявляли никакой жалости. *Dolgie notši*, osa 2, luku 2.

vaatetusta, varustusta, soturimaista olemusta ja sitä, kuinka lukuisten epäonnistumisten ja tuhoutumisten jälkeenkin tšetšeenien on onnistunut säilyttää voimansa. Kun Arzu ja Makkal ilmoittavat tšetšeenien palaavan takaisin huolimatta rajalla odottavista sotilaista, Emin-paša ehdottaa, että tšetšeenit siirtyisivät sotilaiksi sulttaanin komentoon ja pyytää levittämään sanaa, jonka mukaan ”se, joka suostuu palvelemaan armeijassamme, tullaan palkitsemaan runsaskätisesti.”³⁷⁶

Turkin säälimättömyys ja laskelmoiva politiikka nousee esiin myös kuvauksissa tšetšeenien elämästä Turkissa. Maa, jolle siirtolaiset on asutettu, on aavikkoa ja lisäksi pakolaisleirin asukkaita kiusaavat kulkutaudit ja nälkä. Tšetšeenit joutuvat huonoon valoon ja kärhämiin paikallisten asukkaiden keskuudessa, kun valtaapitävät turkkilaiset levittävät heistä ikäviä huhuja ja kun he nälkäkuoleman partaalla joutuvat kerjäämään ja varastelemaan ruokaa.³⁷⁷

Yksilön tasolla tšetšeenien elämää Turkissa kuvataan nuoren Soipin tarinan kautta. Hän on niin nälissään, että lähtee kerjäämään ruokaa lähikylästä, josta hänet ajetaan tyhjin käsin pois. Soip löytää viinitarhan, josta varastaa viinirypäleitä nälkäiselle äidilleen. Tarhan omistaja kuitenkin käskee vanhusta, ilmeisesti orjaansa, tarkastamaan tarhan ennen nukkumaan menoa, jolloin koirat löytävät Soipin. Nuori Soip kuolee viimein tarhan omistajan iskiessä häntä päähän ja kiroten: ”Kuinka helpompaa olisi, jos kaikki tšetšeenit makaisivat kuolleina!”³⁷⁸ Vanha palvelija kuitenkin säälii Soipia nähdessään tämän laihan ja kalpean ruumiin, joka muistuttaa hänen lapsenlastaan: ”Isäntä täällä on jopa petoa pahempi. Etkö sinä tiennyt? Olisit tullut luokseni ja pyytänyt viinirypäleitä. Ja vanha Uzun-boba ei olisi kieltäytynyt.”³⁷⁹

Tarhan omistajan ja kyläläisten julmuudesta huolimatta teoksessa ei syytetä tavallisia turkkilaisia – kuten ei tavallisia venäläisiäkään – tšetšeenien kohtaamasta kurjuudesta. Sen sijaan Soipin tapaus tuo esille teoksessa usein toistuvan maailman epäoikeudenmukaisuuden. Rikkailla on paljon ja he ovat valmiita julmuuksiin pitääkseen kiinni eduistaan ja ajaakseen niitä. Köyhät ja orjat sen sijaan kuvataan inhimillisempinä. Ei ole väliä, minkä rajan takana yhteiskunnan heikko-osaiset asuvat. Heitä pidetään teoksessa yhtä lailla uhreina kuin tšetšeeninä. Tällaista ajatusta heijastaa alla oleva lainaus, jossa Alibek pohtii Bersin sanoja: ”Bers sanoi, että rikkaiden ja köyhien välillä on paljon sotia. Sekä Venäjällä, että muissa maailman maissa. Mutta yliote on aina rikkailla. Vaikka rikkaat

376 *Передай, что тот, кто согласится служить в нашей армии, будет щедро награжден.* Dolgie notši, osa 3, luku 7.

377 *Dolgie notši, osa 3, luku 6; Dolgie notši, osa 3, luku 11.*

378 *О, как было бы хорошо, если бы все чеченцы лежали мертвыми!* Dolgie notši, osa 3, luku 6.

379 *Хозяин здесь ведь хуже зверя. Разве ты не знал? Пришел бы ко мне и сказал: "Узун-боба, узюм берин!". И старый Узун-боба не отказал бы.* Dolgie notši, osa 3, luku 6.

ovat vähemmistö, heidän puolellaan on valta, armeija, poliisi ja vankilat.”³⁸⁰

Teoksen viimeisessä luvussa tehdessään kuolemaa Arzu esittää saman ajatuksen, jonka mukaan ei ole olemassa hyviä ja huonoja kansoja, vaan pelkästään hyviä ja huonoja ihmisiä:

”Ja eilen meitä ammuttiin muslimien kanuunoilla ja aseilla. Julmia ja petollisia ihmisiä löytyy kaikkien kansojen keskuudesta. Makkal ja Bers olivat oikeassa siinä, että epäoikeudenmukaisuus on peräisin muutamasta ihmisestä. Vai eivätkö paikallisten rikkaiden ikeen alla elä myös turkkilaiset, kurdit, armenialaiset ja muut?”³⁸¹

6.3.5. Imaami Šamil: auttaja vai vasta-subjekti?

Imaami Šamilin asema on teoksessa kaksitahoinen. Toisaalta hän on Kaukasian sankari, joka taisteli sitkeästi venäläisiä vastaan, kunnes hänet vangittiin vuonna 1859³⁸². Kaksi vuosikymmentä Šamil vastusti venäläisiä Tšetšenia tukikohtanaan, ja tuolloin tšetšeenit taistelivat miltei poikkeuksetta Šamilin joukoissa:

”Šamilin nimissä vuoristolaiset puolustivat pyhää asiaa – vapautta [...] imaamin sotilasjohtajien joukoissa, puhumattakaan rivivuoristolaisista, oli paljon todellisia patriotteja, taistellen epäitsekäästi vapauden ja riippumattomuuden puolesta, haluttomina sopeutumaan tsaarin tai Turkin hirmuhallintoon.”³⁸³

Toisaalta Šamil taas esitetään teoksessa uhkana tšetšeenien yksilönvapauksille ja maltilliselle islamin tulkinnalle. Yhteiskunta, jollaista imaami Šamil ajoi, ei saa teoksen päähenkilöiden joukossa kannatusta. Hän istutti Tšetšeniaan šaria-lain, joka oli ristiriidassa paikallisten tapojen ja paikallisen kulttuurin kanssa³⁸⁴. Šamil kielsi tšetšeeniltä häiden viettämisen, alkoholin, tupakan sekä kaiken hauskanpidon ja määräsi tšetšeenit kantamaan surupukua. Tosin uskollisina tavoilleen ihmiset unohtivat imaamin kiellot.³⁸⁵

380 Берс говорил, много было войн между богатыми и бедными. И в России, и в других странах мира. Но всегда верх одерживали богатые. Хотя богатые и составляют меньшинство, на их стороне и власть, и армия, и полиция, и тюрьмы. Dolgie notši, osa 2, luku 6.

381 И вчера нас расстреливали из пушек и ружей те же... мусульмане... Жестокие и вероломные люди есть среди любого народа. Маккал и Берс правильно говорили, что несправедливость исходит от немногих людей. Разве не стонут под гнетом богатых здешние турки, курды, армяне и другие? Dolgie notši, osa 3, luku 13.

382 Dolgie notši, osa 1, luku 6.

383 Под знаменем Шамиля горцы сражались за священное дело – дело свободы [...]Но нельзя оспаривать и тот факт, что среди военных руководителей имамата, не говоря уже о рядовых горцах, было немало настоящих патриотов, бескорыстно сражавшихся за свободу и независимость своего народа, не желавших мириться ни с царской, ни с турецкой деспотией. Osa 1, luku 9. Ks. myös osa 1, luku 2.

384 Dolgie notši, osa 1, luku 2.

385 Dolgie notši, osa 1, luku 5.

Periaatteessa Šamil siis sopisi sekä auttajaksi että vasta-subjektiksi. Ratkaisuni, jossa olen asettanut hänet pelkästään vasta-subjektiksi, olen tehnyt siitä syystä, että hän hän ajoi pois Kunta-Hadžin, jonka ajatukset olivat ristiriidassa pyhän sodan -doktriinin kanssa, mutta joka *Dolgie notši* -romaanissa on selvästi oikeamielisen tšetšeenin ja johtajan roolissa. Tämä ristiriitasuhde Kunta-Hadžin ja Šamilin välillä ratkaisee mielestäni imaami Šamilin paikan aktanttimallassa.

Tärkein eroavaisuus Šamilin sekä teoksen päähenkilöiden ja Kunta-Hadžin välillä on juurikin näkemys pyhästä sodasta. Šamil julisti venäläisiä vastaan johtamansa kamppailun jihadiksi³⁸⁶. Makkal ja Bers puolestaan ovat kategorisesti ja Arzu vähemmän kategorisesti pyhää sotaa vastaan³⁸⁷. Aikoinaan myös Makkal taisteli Šamilin joukoissa ja tuolloin Šamil symboloi Makkalin mielestä uskon ja vapauden puolustamista, mutta myöhemmin hänen usko imaamin pyhyyteen alkoi horjua. Enää Makkal ei kannata šaria-oikeutta, kieltäytyy tarttumasta aseisiin pyhän sodan nimissä ja jopa paheksuu koko ajatusta.³⁸⁸ Seuraava lainaus Makkalin repliikistä kertoo, kuinka hän uskoo pyhän sodan voivan olla vieläpä haitaksi tšetšeenien asialle, sillä ilman sitä he saattaisivat saada enemmän tukea ulkopuolelta: ”Olen varma, että ilman pyhää sotaa olisi enemmän toivoa voitosta. Löytäisimme tukea Georgiasta, Ossetiasta ja jopa Venäjältä. Mutta pyhä sota on tuominnut meidät yksinäisyyteen jättämättä meille tietä sovintoon tai yhdistymiseen toisuskoisten kanssa.”³⁸⁹.

Arzu puolestaan on kapinaan valmistauduttaessa sitä mieltä, että vain uskonoppineet voivat onnistua yhdistämään kansan ja johtamaan sen taisteluun. Šaria-laki tarkoittaa kuria, jota ilman vastarinta ei onnistu. Bers väittää kuitenkin tiukasti vastaan ja haluaisi erottaa uskonnon ja sodan selkeästi toisistaan. Hänen mielestään uskonoppineista ja pyhästä sodasta on tähän mennessä ollut vain haittaa. Uskonnolliset johtajat elävät aivan omassa maailmassaan ja haluavat loppujen lopuksi ajaa vain omaa etuaan:

”Erehdyt. Uskonoppineet ja pyhä sota saivat meidät jo melkein tuhottua. Voimmeko enää luottaa kansan kohtaloa niiden ihmisten käsiin? Heillä ei käytännössä ole käsitystä siitä, mitä maailmassa tapahtuu! He ovat vieraantuneet elämästä. Heidän tietonsa ja maailmankuvansa lepäävät rukouksissa. He voivat kutsua pyhään sotaan tai sopimaan hallitsevien kanssa. Joka tapauksessa he seuraavat vain yhtä päämäärää: jotta heillä itsellään olisi lämmin ja kylläinen olo.”³⁹⁰

386 *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

387 *Dolgie notši*, osa 2, luku 12.

388 *Dolgie notši*, osa 2, luku 14.

389 Я уверен: если бы не газават, было бы больше надежды на победу. Мы нашли бы поддержку в Грузии, Осетии и даже в России. Но газават обрек нас на одиночество, не оставил нам пути ни к примирению, ни к объединению с иноверцами. *Dolgie notši*, osa 1, luku 8.

390 Ошибаешься. Духовенство, газават уже привели нас почти что к гибели. Так разве можем мы доверять теперь судьбу народа этим людям? Практически они понятия не имеют о том, что происходит в мире! Они оторваны от жизни. Их знания и мировоззрение покоятся на молитвах. Они могут звать лишь к газавату или

Myöhemmin, vähän ennen kuolemaansa myös Arzu myöntää erehtyneensä liittäessään uskonnon ja väkivallan toisiinsa:

”Mullat vakuuttivat meille, että käymämme sota on pyhää sotaa, oikeauskoisten taistelua väärauskoisia vastaan. Ja me uskoimme. Mutta me huijasimme itseämme. Sanohan, Kasum, ehkä sielussasi haluatkin, että elämäsi palkintona olisi paratiisi? Jokainenhan toivoo kuolevansa luonnollisen kuoleman kotonaan, sukulaisten ja läheisten keskellä. Mutta tsaari lähetti maahamme sotilaansa ja meidän piti nousta puolustamaan elämäämme, perheitämme, sukujamme... Mitään pyhää sotaa siinä ei ollut...”³⁹¹.

Niin ikään venäläiset tuntevat Šamilin edustaman ja Tšetšeniassa vallitsevan islaminuskon välillä vallitsevat näkemyserot. Teoksen ensimmäisessä luvussa aikaa ennen Loris-Melikovia hahmotetaan Kaukasian prokonsulin Aleksei Jermolovin kirjoituksen³⁹² kautta. Kirjoituksessaan Jermolov pitää tsaaria ja Šamilia tšetšeenien kannalta yhtä epätoivottavina johtajina. Hän nimittää tšetšeeniä kirotuksi heimoksi, mutta myös kaikkein vahvimaksi ja vaarallisimmaksi kansaksi, jonka luonnetta pitkä sota ei ole onnistunut parantamaan, vaikka se jäi sekä tsaarin Venäjän sekä Šamilin despoottihallinnon joukkojen väliin.³⁹³ Toisessa luvussa Kunduhovin ja Loris-Melikovin keskustelussa toistetaan samaa asiaa, kuinka Šamilin harjoittama politiikka ei sopinut yhteen tšetšeenien elämäntyylin kanssa. Loris-Melikovin mukaan Šamil osoittautui valtaan päästyään petolliseksi, sillä hän harjoitti hajota ja hallitse -politiikkaa ja istutti väkivalloin alueelle šaria-lain tuhotakseen paikalliset tavat ja traditiot (adat), patriotismin ja heimosuhteet. Tosin Šamil kohtasi vastustusta myös omissa joukoissaan. Tšetšeenien lisäksi Hadži-Murat³⁹⁴ vastusti erityisesti Šamilin oikeutta päättää seuraajastaan.³⁹⁵

Šamilin toimet Kaukasiassa nousevat esille myös Bersin ja venäläisen rykmentin komentaja Kurumovin salaisessa tapaamisessa, kun Kurumov Venäjää puolustellessaan muistuttaa Bersiä

к примирению с властями. Причем и в том, и в другом случае они преследуют одну цель: лишь бы им самим было тепло и сытно. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

391 Муллы убеждали нас, что война, которую мы ведем, это война правоверных с неверными и звали нас к газавату. И мы верили, что поднялись на газават. Но мы обманывали себя. Скажи, Касум, разве в душе хотелось тебе ценой своей жизни заслужить себе рай? Ведь каждый мечтал умереть естественной смертью у себя дома, среди родных и близких. Но царь насылал на нашу страну своих солдат, и мы вынуждены были вставать на защиту своей жизни, своей семьи, своей родины... Никакого газавата в том не было... Dolgie notši, osa 3, luku 13.

392 Kyseessä on ehkä kirje, muistiinpanot tai päiväkirja. Loris-Melikovin lukeman tekstin muotoa ei mainita.

393 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

394 Šamilin alaisesta Hadži-Muratista ja hänen loikastaan venäläisten puolelle kertoo Leo Tolstoin teos Hadži-Murat

395 Тут, наоборот, все против нас: и характер народа, и быт его, и местность. Продолжительная война, которую чеченцы вели, не возвысила и не улучшила их характера; поставленные между ударами наших войск и деспотической властью Шамиля, не имея сил ни защищаться от нас, ни свергнуть шамилевское правление, чеченцы в течение 20 лет старались только увертываться от грозивших опасностей, употребляя свое оружие и разные ухищрения то против одной, то против другой стороны, и всегда друг против друга. Dolgie notši, osa 1, luku 1. Dolgie notši, osa 1, luku 2.

Šamilin julmuudesta:

”Hänen aikanaan pyöveli ilmaantui aina verisen tikarin kanssa ja jokaisessa kylässä aidanseipäitä koristivat irti leikatut päät. Mutta kaikki ne ovat pikkuseikkoja verrattuna siihen vahinkoon, joka aiheutettiin Tšetšenian kansan kulttuurille. Šamil ja hänen papistonsa kielsivät Tšetšenialaiset laulut ja musiikin, toivat vieraalle, ymmärtämättömälle kansalle arabian kielen. Mieti Bers, missä on todellinen barbaarius ja orjuutus.”³⁹⁶

6.3.6. Kuvitellut auttajat

Tšetšeenien kanssa saman kokemuksen jakavat köyhät ja alistetut rinnastuvat tšetšeeneihin, mutta ovat myös tšetšeenien toivo taistelussa Venäjää vastaan. Venäjän kansan tyytymättömyys elinoloihinsa nähdään tšetšeenikapinallisten joukoissa mahdollisuutena sekä strategisena ratkaisuna nousta yhdessä tsaarin hallintoa vastaan. Makkal yrittää iskostaa vastarintakampanjaan nimenomaan kansallisia perusteita, jotta siteet ja yhteistyö muiden tsaaria vastaan taistelevien ja toisuskoisten tahojen kanssa lisääntyisi.³⁹⁷ Samaa ajatusta puolustaa Bers kapinallisten keskinäisissä keskusteluissa: ”Venäläisiä lähestyminen ja heidän kanssaan rauhassa eläminen ei merkitse vapauden puolesta taistelemisen lopettamista, vaan siitä pitää taistella yhdessä. Yhteisen vapauden puolesta, yhteistä vihollista vastaan. Ethän nimitä venäläisen maaorjankaan elämää makeaksi.”³⁹⁸

Keskustelun edetessä Bers kehottaa edelleen sitomaan tšetšeenien kohtalon yhteen muiden venäjällä kapinoivien kansojen kanssa. Ainoana voiton mahdollisuutena hän pitää sitä, että tšetšeenit saavuttavat vapauden yhdessä muiden Venäjällä sorrettujen kanssa:

”Olen varma, että kansat, jotka ovat tsaarin sorrion alla, saavuttavat voiton vain silloin, kun nousevat tsarismia vastaan kaikki yhdessä. Ja on olemassa ihmisiä, jotka opettavat maailman kansoille, kuinka taistella uuden elämän puolesta. Minä kerroin jo, että noin 15 vuotta sitten Euroopan yli pyyhkäisi kansan suuttumuksen hirmumyrsky. Se pyyhkäisi myös Venäjän yli, mutta kosketti sitä vähemmässä määrin. Se ei kyennyt tuhoamaan sortajien valtaa. Mutta Euroopan ja Venäjän ylle kerääntyy uudestaan myrskypilviä ja kohta jyrähtää uusi myrsky.”³⁹⁹

396 При нем неотлучно находился палач со всегда окровавленным кинжалом, а в каждом ауле колы плетней украшали отрубленные головы. Но и это все пустяки по сравнению с ущербом, который был нанесен культуре чеченского народа. Шамиль и его духовенство запретили чеченские песни и музыку, ввели чуждый, не понятный народу арабский язык. Подумай, Берс, вот где настоящее варварство и порабощение. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

397 Dolgie notši, osa 2, luku 14.

398 Сблизиться с русскими, жить с ними в мире и дружбе - вовсе не значит прекратить борьбу за свою свободу. Но бороться за нее надо вместе. За общую свободу, против общего врага. Ведь жизнь крепостного русского мужика сладкой тоже не назовешь. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

399 Я уверен, народы, находящиеся под царским гнетом, одержат победу только тогда, когда поднимутся против царизма все вместе. И есть люди, которые учат народы мира, как им бороться за новую жизнь. Я уже

Venäjän yhteiskunnalliset liikkeet ovat tehneet vaikutuksen Bersiin, joka luottaa niiden ajamiin ajatusten näkyvän myös ennen pitkää Kaukasian vuoristolaisten elämässä: ”Tiedän oikein hyvin, että yksin omin voimin emme voi voittaa. Ennemmin tai myöhemmin Venäjällä toteutuvat dekabristien. Herzenin, Tšernyševskin, Dobroljubovin ja Nekrasovin haaveet. Kansat tuhoavat tämän valtavan vankilan ja rakentavat sen raunioille tasavallan.”⁴⁰⁰

Aktanttirakenteeseen olen kuitenkin laittanut kuohunnan Venäjällä auttajana sulkuihin. Vaikka tšetšeenit uskovat voivansa liittoutua venäläisten vastarintaliikkeiden kanssa ja hyötyvänsä kapinoinnista samaan aikaan, venäläiset ohittavat kaukasialaiset täysin. Tämä tulee esille teoksen toisen osan toisessa luvussa, jossa nimensä mukaisesti liikutaan Istanbulissa ja Lontoossa. Nostan tässä luvusta esille seikkoja, joilla tšetšeenien asema yhdistetään siirtomaiden alkuperäisasukkaiden sekä venäläisessä yhteiskunnassa alistettujen asemaan, mutta joilla myös kumotaan yhdessä taistelemisen mahdollisuus. Luvun toisessa puolikkaassa Karl Marx, Mihail Bakunin ja Friedrich Engels tapaavat Lontoossa. Marx soimaa Bakuninia siitä, että Venäjän vallankumoukselliset ovat sulkeneet silmänsä Kaukasian tapahtumilta:

”Minua loukkaa suuresti, jatkoi Marx, että te kaikki suljette silmänne kotimaanne tapahtumilta, ettekä anna niille tarpeeksi painoarvoa.

- Herzen⁴⁰¹ ja minä, Bakunin vastasi nopeasti, teimme kaiken mahdollisen auttaaksemme Puolaa. Yritimme paljastaa ja näyttää koko maailmalle tsarismin ulko- ja sisäpolitiikan todelliset kasvot. Mielestäni sillä on jotain merkitystä vallankumoukselle?

- Tiedän ja kiitän teitä siitä. Entäpä Kaukasia? Eikö teitä kiinnosta se, mitä siellä tapahtuu? Ystävä kallis, mielestäni kaikkein vakavimmat tapahtumat Euroopassa sitten vuoden 1815 ovat Puolan kapina ja Kaukasian valloitus.

- Puolalaiset ymmärrän, hän sanoi, mutta miksi sotkea mukaan meidän Kaukasialaiset vuoristolaiset? Olisi sekavaa asettaa heidät samaan riviin sivistyneiden puolalaisten kanssa”⁴⁰²

рассказывал, что лет пятнадцать назад над Европой пронеслась грозная буря народного гнева. Она пронеслась и над Россией, хотя коснулась ее в меньшей мере. Она не смогла уничтожить власть угнетателей. Но над Европой и Россией вновь собираются грозные тучи, и скоро грянет новая буря. *Dolgie potši*, osa 1, luku 8.

400 Я прекрасно знаю, что чеченцы лишь одной своей силой победы не добьются. Рано или поздно, но в России сбудутся мечты декабристов, Герцена и Чернышевского, Добролюбова и Некрасова. Народы разрушат эту огромную тюрьму, а на ее обломках построят республику. *Dolgie potši*, osa 1, luku 9.

401 Bakunin viittaa on sosialistiin, kirjoittajaan ja ajattelijaan Aleksandr Herzeniin.

402 Мне очень обидно,- продолжал между тем Маркс,- что все вы закрываете глаза на события, которые происходят у вас на родине, и не придаете им должного значения.

- Герцен и я,- живо отозвался Бакунин,- сделали все возможное, чтобы помочь Польше. Постарались обнажить и показать всему миру истинное лицо внутренней и внешней политики царизма. Думаю, это кое-что означало для революции?

- Знаю и благодарю вас за это. Но Кавказ? Разве то, что происходит сейчас там, вас не интересует? Дорогой мой,

самыми серьезными событиями в Европе с 1815 года я считаю польское восстание и завоевание Кавказа.

Toisin kuin Bakunin, Marx rinnastaa toisiinsa kapinat tsaarin valtaa vastaan Puolassa ja Kaukasiassa. Bakuninin puheenvuorossa taas puolalaiset näyttäytyvät sivistyneinä ja sanavalinta paljastaa, että hän pitää vuoristolaisia sivistymättöminä, barbaareina. Marx moittiikin Bakuninin valikoivaa vallankumouksellisuutta, koska Bakunin ei ole valmis puolustamaan aasialaisia ja uskonnoltaan venäläisistä eroavaisia vuoristolaisia. Hän myös korostaa vuoristolaisten asemaa osana kokonaisvaltaisempaa näkemystä tsaarin Venäjän politiikasta: ”En ymmärrä sinua. Et kai todella ole sitä mieltä, että vapaat ja vapautta rakastavat vuoristolaiset ovat vähemmän tärkeitä kuin venäläiset maaorjat, joita maanomistajat ovat vuosisatoja pitäneet synkkyudessa ja tietämättömydessä?”⁴⁰³

Venäjän yhteiskunnallista liikehdintää, jonka tukeen tšetšeenikapinalliset uskovat, ei siis voi varsinaisesti asettaa auttajan rooliin. Aktanttirakenteessa auttajan kohdalle jääkin aukko. Toisaalta uskonto toimii ikään kuin tukena ja tšetšeenit uskovat Allahin apuun, mutta usko tulee ilmi lähinnä vain lausahduksissa, kuten ”Auttakoon meitä kaikkivoipa Allah”, ”Allah ei anna meidän kuolla”, ”Allah auttaa meitä”, ”Allah, tue meitä, vapauta meidän uskonnottomien sorron alta”.⁴⁰⁴ Samalla tšetšeenit luottavat Allahiin oikeudenmukaisuuden toteutumisessa ja syyllisten rankaisussa: ”Allah rankaisee kyllä kunniattomia, jotka opastivat meidät tällaiseen helvettiin”⁴⁰⁵.

Toisaalta kaiken uskotaan tapahtuvan Allahin tahdon mukaan. Esimerkiksi Kunta-Hadži kehotti olla nostamatta aseita tsaaria vastaan, koska tämä toimii Allahin tahdosta⁴⁰⁶. Makkal taas tulkitsee Kunta-Hadžin vangitsemisen – samoin kuin Kunta-Hadžin toiminnan ylipäänsä – Allahin tahtona⁴⁰⁷. Olen joka tapauksessa asettanut Allahin auttajaksi – vaikkakin sulkuihin – koska vapauden saavuttamisen uskotaan teoksessa olevan jumalan tahto ja ylipäänsä tšetšeeineillä tuntuu sen mukaan olevan Allah puolellaan: ”Kansalla ei ole enää voimaa palauttaa itselleen maata ja vapautta. Sellainen voima on vain Allahilla. [...] Uskottiin, että Allah palauttaa heille pois otetun maan ja vapauden”⁴⁰⁸.

- С поляками понятно,- сказал он.- Но зачем сюда впутывать наших кавказских горцев? Смешно было бы ставить их в один ряд с просвещенными поляками. Dolgie notši, osa 2, luku 2.

403 Не понимаю тебя. Неужели ты в самом деле считаешь, что вольные, свободолюбивые горцы менее сознательны, чем русские крепостные крестьяне, которых помещики тоже веками держали в темноте и невежестве? Dolgie notši, osa 2, luku 2.

404 Да поможет нам всем всемогущий Аллах! Dolgie notši, osa 1, luku 6; Аллах не допустит. Dolgie notši, osa 2, luku 7; Аллах нам поможет. Dolgie notši, osa 2, luku 12; О всемогущий Аллах, будь опорой нам, освободи нас от гнета неверных. Dolgie notši, osa 2, luku 12

405 Да накажет Аллах бесчестных, надоумивших нас забраться в такой ад. Dolgie notši, osa 3, luku 3.

406 Dolgie notši, osa 1, luku 1.

407 Dolgie notši, osa 1, luku 8.

408 И у народа уже нет сил вернуть себе землю и свободу. Такая сила осталась только у Аллаха [...] Верили в

Sen sijaan erottavana tekijänä uskonto ei toimi, mikä ei jää lukijalle epäselväksi. Esimerkiksi Bers opettaa nuorelle Bolatille, että ”Makkal ei jaa ihmisiä kristittyihin ja muslimeihin. Hänelle on tärkeintä, että ihminen on itsessään arvokas”⁴⁰⁹. Tämä myös tarkoittaa, että islaminusko ei tee turkkilaisista tšetšeenien ystäviä. Kun tšetšeenit suunnittelevat Turkkiin muuttoa, Bers muistuttaa muiden kansojen kohtalosta siellä: ”Monet ovat sitä mieltä, että kun turkkilaiset ovat muslimeja, ovat he myös veljiämme. Mutta ettekö ole kuulleet jo Turkkiin muuttaneiden adygeiden kovasta kohtalosta? He myyvät lapsensa, kuolevat nälkään ja tauteihin, pestautuvat Turkin armeijaan. Sama odottaa meitä.”⁴¹⁰

Tšetšeenien kapinoinnissa ei teoksen mukaan ole kysymyksessä mitenkään uskonnollinen taistelu, vaan se esittää kapinan puhtaasi antikolonialistisena. Uskonnollisen vastakkainasettelun merkityksettömyys sodan selittäjänä tulee esille moneen otteeseen. Teoksen alussa, kun kapinalliset valmistelevat vastarintaa, Arzu ja Bers keskustelevat juuri tästä. Bersin mukaan tšetšeenialaiset mullat ja hadžit ovat saaneet aikaan tšetšeenille muodostuneen vääristyneen käsityksen kristityistä pahuuden ruumiillistumina ja syyppinä kaikkeen epäonneen. Arzun mielestä Bers on erehtynyt, eikä hän usko, että tšetšeenit syyttäisivät kristinuskoa kurjasta kohtalostaan: ”Tiedätkö kuinka monta venäläistä sotilasta on taistellut kanssamme tsaarin joukkoja vastaan? Ja kuinka he ovatkaan taistelleet? Luoja sentään, kuin jokainen meistä”⁴¹¹.

Aiemmin mainitsin, että tšetšeenille ominainen tapakulttuuri on sekoittunut voimakkaasti uskontoon. Samoin kuin islam Tšetšenia, Nohtšmohk, nousee teoksessa miltei uskonnon kaltaisen auttajan rooliin ja palvonnan kohteeksi. Maa, jonka puolesta taiteluita käydään, on teoksessa paitsi arvo-objekti, myös tšetšeenien puolustaja. Kotimaa Nohtšmohk, eli tšetšeenien maa, joka Kaukasian sodan aikana kulki myös nimellä Itškeria, on perinteisesti ollut vapaustaistelun keskus. Teoksessa Nohtšmohk esiintyy myös ikään kuin toimijana, joka antaa oman panoksensa vapaustaisteluun: ”Nohtšmohk antoi Tšetšenian kansalle vuoden 1877 maaorjakapinan johtajan, nuoren Alibek Simsirskin ja 1900-luvun alussa kuuluisan tšetšeenikapinallisen Zelimhan Haratšoevskin”⁴¹².

то, что Аллах вернет им отторгнутое – землю и свободу. Dolgie notši, osa 2, luku 8.

409 Маккал же не делит людей на христиан и мусульман. Для него главное, чтобы человек сам по себе был достойным. Dolgie notši, osa 1, luku 8.

410 Многие считают, что раз турки мусульмане, значит, они наши братья. А разве вы не слышали о страшной судьбе адыгов, уже переселившихся в Турцию? Они продают своих детей, умирают от голода и болезней, нанимаются в турецкую армию. То же самое ожидает и нас. Dolgie notši, osa 2, luku 12.

411 Знаешь ли ты, сколько беглых русских солдат сражались вместе с нами против царских войск? Да как сражались! Дай Бог так каждому из нас! Dolgie notši, osa 1, luku 8.

412 Нохчмохк дал чеченскому народу руководителя крестьянского восстания 1877 года молодого Алибека Симсирского, а в начале XX века - знаменитого чеченского абрека Зелимхана Харачоевского. Dolgie notši,

Lainauksessa kertoja viittaa tulevaisuuteen, mutta sitä olennaisempaa on siitä huokuva luottamus kotimaahan, samoin kuin kotimaalle annettu auttajan ja miksei myös lähettäjän rooli. Ajatus ei toistu teoksessa, enkä siksi ole noteerannut sitä aktanttirakennetta laatiessani. Sen sijaan se tuo esille arvon, jonka synnyinmaa teoksessa saa.

6.4. Narratiivinen kaavio: taistelu jatkuu

Tarinan kulkua ja syntagmaattista ulottuvuutta kuvaava narratiivinen kaavio ei *Dolgie notši*-teoksessa noudata sellaisenaan Greimasin vaiheita eli kvalifioivaa koetta, pääkoetta ja kunniaa tuottavaa koetta. Kvalifioivaan kokeeseen, jossa lähettäjä varustaa subjektin kyvyllä, velvoitteella tai motivaatiolla, vihjataan, mutta se on tapahtunut aikaa ennen romaanin tapahtumia. Teoksen ensimmäisen osan kolmannessa luvussa, jossa kerronta siirtyy Venäjän sotilasjohdosta gatijurtilaisiin, todetaan, kuinka tšetšeenit – eli lähettäjä - ovat itse motivoineet itsensä sotaan vapauden puolesta: ”Ihmiset aloittivat itse itseään varten sodan, joka on kestänyt jo vuosituhansia, välillä vaimentuen ja välillä leimahtaen uusin voimin”.⁴¹³ Kvalifioiva koe on siis läsnä teoksessa, mutta se ei ole tärkeä, koska siihen viitataan vain epämääräisesti mainitsemalla sodan alkaneen jo kauan sitten.

Sen sijaan pääkoe, jossa vastustaja ja vasta-subjekti koettelevat tšetšeenien kykyjä ja pyrkivät estämään heitä saavuttamasta arvo-objektiaan, jatkuu jollain tapaa läpi teoksen. Kertomus lähtee liikkeelle asetelmasta, jossa sota Venäjän ja tšetšeenien välillä on jatkunut jo kauan ja päättyy tilanteeseen, jossa se yhä jatkuu. Toisaalta Turkkiin karkottamista voidaan myös pitää pääkokeena, jossa Venäjä ja Turkki estävät tšetšeeniä asumasta vapaasti kotimassaan. Tällöin kunniaa tuottava koe, jossa vastustaja saa rangaistuksensa ja subjekti saavuttaa tunnustuksen, toteutuu vain hyvin kapeasti. Osa tšetšeeniä jää Turkkiin ja liittyy armeijaan. Kotimaahan palanneista tšetšeeniä taas kuolee paluumatkalla kolmasosa, mukaan lukien yksi päähenkilöistä, Arzu.⁴¹⁴ Osa onnistuu tehtävässään ja palaa synnyinseudulle, mutta vastustajaa ja vasta-subjektia ei suinkaan rangaista millään tavalla. Sen sijaan Venäjä onnistuu osittain hajota ja hallitse -politiikassaan. Tšetšeenit eivät myöskään saa varsinaista tunnutusta, vaikka osa heistä onnistuukin sitkeässä pyrkimyksessään päästä kotimaahan.

osa 2, luku 12.

413 Люди сами для себя развязали войну, которая длится уже тысячелетия, то затихая на время, то вспыхивая с новой силой. Dolgie notši, osa 1, luku 3.

414 Dolgie notši, osa 3, luku 13.

6.5. Enonsiaatio ja *Dolgie notši* -teoksen kommentit maailmasta

Aikaisemmin mainitsin enonsiaation liittyvän tekstissä esiintyviin arvoihin ja näkökulmiin, joita tuotetaan kerronnan kautta. Enonsiaatiota tarkasteltaessa analysoidaan kerrontaa ja kertojaa sekä hänen suhdetta kertomaansa. Tarkoituksena on löytää kertomuksessa esiintyviä valta- ja arvoasetelmia sekä tapahtumien tulkintaa ja arvottamista. *Dolgie notši* esittää jonkinlaisen näkemyksen ja kommentin maailmasta. Osa tätä kommenttia on aktanttimalli, jonka kautta olen jo päässyt kiinni siihen, mikä teoksessa koetaan taistelun arvoiseksi, kuka arvo-objektin puolesta taistelee ja kuka tai ketkä koetaan vihollisiksi. Toinen osa teoksen rakentamasta näkemyksestä muodostaa enonsiaatio. Sillä tarkoitan fokalisaatiota eli kerronnan näkökulmaa, jolla ohajataan sitä, keihin yleisöä (lukijaa) ohjataan samaistumaan, sekä kertojan interventioita ja kommentteja, joilla hän paljastaa suhtautumisensa kertomaansa, mitä hän siinä pitää oikeana ja mitä vääränä sekä mitä näkemyksiä hän arvostaa. Käyn seuraavaksi läpi Abusar Aidamirovin *Dolgie notši* -teoksen enonsiaatiota fokalisaation kautta ja otan sen jälkeen esille muutamia kertojan kertomastaan esittämiä kommentteja.

6.5.1. Fokalisaatio vapaustaistelun vahvistajana

Läpi teoksen kertoja on kaikkietävä ja liikkuu henkilöahmojen sisä- ja ulkopuolella. Hän tietää mitä heidän mielessään liikkuu, mitä he suunnittelevat, ajattelevat ja muistaa ehkä enemmänkin kuin he itse muistavat, mutta häntä ei voi yhdistää yhteenkään teoksen henkilöahmoista. Teoksessa fokalisaatio tuotetaan siis muulla tavalla kuin kertojan äänellä. Kertaan tässä vielä Rimmon-Kenanin ajatuksen, jonka mukaan fokalisaatio on visuaalisen, kognitiivisen, emotionaalisen ja ideologisen näkökulman tuottamista. Fokalisaatio on ikään kuin tietoisuuden keskus, joka *Dolgie notši* -teoksen tapauksessa vaihtelee.⁴¹⁵

Pääasiassa teoksen kerronta on fokalisoimatonta ja henkilöiden mielipiteitä tuodaan paljon esille dialogeissa. Fokalisoitu kerronta taas tapahtuu romaanissa henkilöahmojen kautta. Kertoja tietää heidän mielenliikkeensä ja paljastaessaan ne lukijalle hän myös suuntaa ja rajaa kerronnan näkökulmaa. Tarkasteltaessa henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä maailma suodattuu lukijalle valittujen henkilöiden kautta. Usein heidän ajatuksensa on merkattu lainausmerkeillä, mutta toisinaan lukijan on tulkittava asiayhteydestä, että kerronta on jonkun henkilön fokalisoimaa. Usein

415 Rimmon-Kenan 1991, 92.

Dolgie notši -teoksessa kerronnan fokalisoijana toimii Ali. Myös jokaisen kapinallisen, Arzun, Makkalin ja Bersin näkökulmasta tapahtumia tarkastellaan toistuvasti. Muita kerronnan fokalisoijia ovat Vara, gatijurtilaiset Matšig ja Vasal sekä pakolaisleirillä Taram ja Soip. Venäläisten puolella taistelevista Kaukasian tapahtumia tarkastellaan Loris-Melikovin ja Kunduhovin perspektiiveistä.

Mihail Tarielovitš Loris-Melikovin toimiessa fokalisoijana hänen ajatuksensa ovat kinkkisessä Kaukasian tilanteessa, jonka hän pyrkii ratkaisemaan mahdollisimman edullisesti Venäjälle. Loris-Melikov erottuu fokalisoijana teoksen ensimmäisessä luvussa keskustellessaan suuruhtinas Mihail Nikolaevitšin kanssa. Seuraavassa lainaus on esimerkki hänen ajatuksistaan: ”Ei luoja täällä auta, ajattelee Mihail Tarielovitš. Kuten sanotaan, yrittänyttä Jumala auttaa. Täällä tarvitaan voimaa ja viekkautta. Piiskaa ja piparkakkua.”⁴¹⁶ Kertoja esittää Loris-Melikovin ajattelun ongelmanratkaisumaisena. Hänen tehtävänsä Kaukasiassa on palvella tsaaria eli pyrkiä ratkaisemaan Kaukasian kysymys ja ehkä edistää samalla omaa uraansa. Ja jos hän jollain tapaa tuntee sääliä tai sympatiaa vuoristolaisia kohtaan, ei sitä missään vaiheessa lukijalle paljasteta. Sen sijaan hän ottaa tehtävässään huomioon edeltäjiensä toimet ja oppii heidän virheistään:

”Nyt tiedän kaiken paremmin kuin te kaikki yhdessä, ajatteli Mihail Tarielovitš. Kasakoita asutettiin ja sotalinnoituksia rakennettiin minne sattuu, seurauksista huolehtimatta. Olisi pitänyt silloin ajatella, armolliset hallitsijat. Kasakkakyläen asuttaminen tehtiin henkilökohtaisten sotilaallisten päämäärien saavuttamiseksi ja pääasiallinen tarkoitus laiminlyötiin. Ja niin kävi, että venäläisväestö sekoittui alkuperäisasukkaiden kanssa, eikä sillä ollut sitä ratkaisevaa vaikutusta, jota siltä odotettiin. Nyt kaikki tulee muuttumaan. Vaan sitä ei voi tehdä ilman verenvuodatusta”.⁴¹⁷

Ainoat tunneperustaiset ajatukset, joihin Loris-Melikov syyllistyy, liittyvät häneen itseensä, kun hän pohtii Jevdokimovin taktiikkaa Kaukasuksella. Jevdokimov poltti metsät ja kylät ja onnistui vakoojien avulla saattamaan vuoristokylät moraaliseen rappioon. Loris-Melikov miettii omaa tehtäväänsä ja mahdollista epäonnistumistaan historian valossa, mutta ryhdistäytyy pikaisesti:

”Lopulta Mihail Tarielovitš alkoi sääliä itseään. Miksi hän oli tullut? Kadehtiakseen jonkun periaatteettoman, julman ja varastelevan moukan uraa! Ei, aatelissukuinen Mihail Tarielovitš ei alennu sellaiseen. Jevdokimov työskenteli likaisin käsin, mutta ei päällään. Ja Mihail Tarielovitš näyttää vielä itselleen”.⁴¹⁸

416 "Бог здесь не поможет, - думает Михаил Тариэлович. - Как говорится, на Бога надейся, а сам не плошай. Нужны сила и хитрость. Кнут и пряник". *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

417 Теперь все это мне известно лучше, чем вам всем вместе взятым,- подумал Михаил Тариэлович.- Заселили казаков, построили военных укреплений где попало, не заботясь о последствиях. Надо было тогда думать, милостивые государи. Заселение казачьих станиц сделано для достижения частных военных целей. Главная же цель оказалась упущенной. Вот и вышло, что русское население беспорядочно смешалось с туземным и не может оказывать того решительного влияния, какого от него следовало бы ожидать. Теперь придется все менять. А этого нельзя сделать без кровопролития. *Dolgie notši*, osa 1, luku 1.

418 В конце концов Михаилу Тариэловичу стало стыдно за себя: до чего дошел - завидовать карьере какого-то беспринципного, жестокого и вороватого солдафона!

Нет, Михаил Тариэлович, потомственный дворянин, не опустится до такого. Евдокимов работал грязными

Vaikka kertoja käyttää kolmatta persoonaa, eikä katkelma sisällä selkeitä viittauksia siitä, että kyse olisi Loris-Melikovin mietteistä – kuten ”hän ajatteli” tai ”hän pohti” - ei ole mitään syytä epäillä, etteivätkö myös viimeiset lainaukset kuuluisi Loris-Melikovin ajatteluuna. Huudahdusta ja retorista kysymystä ei ole syytä tulkita kertojan ääneksi, vaan Loris-Melikovin itse itselleen esittämiksi.

Toinen teoksen keskeinen sotilasjohtaja Musa Kunduhov puolestaan ajattelee enemmän omaa rooliaan ja omaa uraansa kuin Venäjän ja tsaarin palvelemista. Saman päivän aamuna, kun Kunduhovin on määrä tavata Saidulla ja Alihan, hän pohtii itsetyytyväisyyttään ja syytä siihen: ”Näin, varmaankin tuntee suurtaistelun alla sotapäällikkö, joka tietää, että edessä oleva ratkaiseva taistelu päättyy hänen voittoonsa”.⁴¹⁹ Lisäksi Kunduhovin mielenliikkeistä paistaa selvä miellyttämisenhalu, myös tšetšeeniä kohtaan. Kun tšetšeenit kohtaavat hänet paluumatkalla Turkista, on hän selvästi järkyttynyt heidän häntä kohtaan tuntemasta vihasta ja vastenmielisyydestä. Juuri se yhdistettynä miellyttämisenhaluun saa Kunduhovin päästämään tšetšeenit etenemään. Kunduhovilla on pakottava tarve puhdistaa kasvonsa ja maineensa tšetšeenien edessä:

”Jospa hän pääsisi käsiksi sellaiseen tietoon, jolla välttäisi rikokset, mutta täyttäisi päällystön käskyn. Mutta tšetšeenit syyttävät julmuuksista yksin häntä. Hänhän johtaa operaatiota. Näin on käynyt aikaisemminkin. Mutta nyt hän tekee kaiken mahdollisen välttääkseen verenvuodatuksen. Hänen on pakko jäädä tšetšeenien mieleen jalona, heille vain hyvää toivovana ihmisenä.”⁴²⁰

Kohtaus jatkuu tšetšeenijoukon Kunduhoviin kohdistumalla pilkkalaululla, jonka jokainen sana kertojan mukaan on kuin isku Kunduhovin sydämeen ja saa hänet toivomaan, että voisi ratsastaa mahdollisimman kauas väkijoukosta ja saada heidät hiljennettyä: ”Tai ennemminkin pakottaa heidät vaikenemaan? Mutta miten? Hehän vaikenevat vasta kuolleina...”⁴²¹ Näin pohtiessaan Kunduhovista paljastuu tilanteen mukaan itselleen edullisia ratkaisuja tekevä kieroilija. Miellyttämisenhalu ja oman edun tavoittelu ohjaavat hänen toimiaan, ei uskollisuus kenellekään hallitsijalle, kuten Loris-Melikovin tapauksessa. Tšetšeenien kannalta teoksen venäläiset toimijat siis näyttäytyvät

руками, но не головой. А Михаил Таризлович себя еще покажет. Dolgie notši, osa 1, luku 1.

419 ”Так, наверное, чувствует себя перед генеральным сражением полководец, который знает, что предстоящий решительный бой закончится его победой”, - думал он, отдавая распоряжения слугам. Dolgie notši, osa 1, luku 10.

420 И если он подаст сейчас такой знак, то не совершит никакого преступления, так как лишь выполнит приказ командования. Но чеченцы обвинят в жестокости только его одного. Ведь он руководит операцией. Так уже бывало не раз. Но сейчас он сделает все возможное, чтобы избежать кровопролития. В глазах чеченцев он обязан остаться благородным человеком, желающим им одного только добра. Dolgie notši, osa 3, luku 11.

421 Или проще заставить их замолчать? Но как? Они же замолчат только став мертвыми... Dolgie notši, osa 3, luku 11.

fokalisoiduissakin osissa vihollisina, Loris-Melikov ajaa tsaarin etua ja Kunduhov omaansa.

Vaikka teoksessa kukaan henkilöistä nouse ei pääasialliseksi fokalisoijaksi, eniten tapahtumia ja tulkintoja lukijalle suodattuu Alin mielenliikkeiden kautta. Kolmas kappale, jossa kerronta siirtyy ensimmäistä kertaan tšetšeeneihin ja Gati-Jurtiin, on kokonaan – dialogeja lukuun ottamatta – Alin fokalisoina. Hän pohtii tšetšeenien ja Gati-Jurtin synkkää historiaa: ”Ali muistaa hämärästi ne ajat, kun Gati-Jurt kylpi vihreässä, kun jokaisessa ikkunassa loisti valo ja kun detšig-pondarin⁴²² iloiset äänet kaikuivat kaduilla yöhön asti. Ja nyt vain surulliset sotalaulut ahdistavat sodasta selvinneiden sieluja”.⁴²³

Alin ajatuksista kertoja paljastaa syvän rakkauden kotimaata kohtaan ja pyrkimyksen saada elää siellä rauhassa. Kun tšetšeenien elämä käy ahtaaksi Venäjän annettua kasakoille heidän maansa, Ali lähtee tapaamaan läheisen suuren kasakkakylän asukkaita saadakseen aikaan sovun tšetšeenien ja kasakoiden välille. Hän pohtii esi-isiään, jotka asuivat ystävyudessa kasakoiden kanssa, kunnes Venäjä usutti heidät toistensa kimppuun. Alin mielestä mikään ei estä palauttamasta hyviä suhteita tšetšeenien ja kasakoiden välille.⁴²⁴ Hän ei haluaisi millään lähteä Turkkiin, vaan pohtii muita vaihtoehtoja: ”Mitä hänen pitäisi tehdä? Viime aikoina hän on pohtinut asiaa yhä enemmän. Lähteä yhdessä muiden kanssa? - Yritä kertoa siitä isoveljelle Arzulle, joka ei halua kuulla sellaista. Olisiko Siperiassa parempi? Ali kysyi vielä kerran itseltään. Siellä ei selviä hengissä”.⁴²⁵

Ali suuntaa veljensä Arzun kanssa Turkkiin, mistä paluu koituu veljen ja monen muunkin tšetšeenin kohtaloksi. Paluu kotimaahan läpi turkkilaisten sotajoukkojen luotisateen kerrotaan kokonaisuudessaan Alin näkökulmasta. Otan siitä tässä esille melko pitkän katkelman, pitkän siksi, että mukana on laulu, johon tiivistyy koko teoksen kannalta olennainen sanoma: tšetšeenijä kutsuu kotimaa vuorineen, esi-isineen ja traditioineen ja he mieluummin kuolevat kuin jäävät Turkkiin. Vaikka pääsy Tšetšeniaan näyttää mahdottomalta, muuta vaihtoehtoa ei elämä tarjoa. Ali fokalisoijana lukijaa ohjataan samaistumaan tšetšeeneihin ja allekirjoittamaan tämä teoksen sanoma:

”Kolmekymmentäneljä vuotta Ali oli asunut vaaleassa valossa, eikä kertaakaan näinä vuosina ollut tuntenut pelkoa. Mutta nyt, nähdessään hyppivien ratsastajien petomaiset kasvot, hän tunsu, kuinka pelon epämiellyttävä kylmyys kulki selkärankaan pitkin. Tien

422 Tšetšenalainen kolmekielinen soitin.

423 Али смутно помнит те времена, когда Гати-Юрт утопал в зелени, когда в каждом окне горел свет и веселые звуки дечиг-пандара звучали на улицах до глубокой ночи. А сейчас только от грустных песен о войне щемит души людей ее переживших. Dolgie notši, osa 1, luku 3.

424 Dolgie notši, osa 2, luku 4.

425 А что делать ему? В последние дни он все чаще задумывается об этом. "Уехать вместе со всеми? -

Попробуй, скажи о том старшему брату, Арзу и слушать не желает. Разве в Сибири лучше будет? - который уже раз спрашивал себя Али.- Оттуда живыми не выпустят. Dolgie notši, osa 2, luku 14.

kotimaahan tukki hampaisiin asti aseistautunut sotilaiden elävä seinä. Miehet riisuivat aseensa ja antoivat ne naisille merkinä siitä, että heidän tarkoituksensa olivat mahdollisimman rauhallisia.

”Lentäkää Tšetšeniaan, linnut nopeasiipiset,
Veljämme luokse ja kertokaa heille,
että me ilman suojaa ja jumalallista armoa
elämme kurjuudessa vieraalla maalla.

Kotoisten metsien öisessä hämäryydessä,
kuullen huuhekajan surullisen huudon,
muistakoot meitä, jotka vaellamme vieraalla maalla,
ilman paastoa ja rukouksia, näkemättä loppua!

Susi usein ulvoo kylmänä yönä.
Luulimme sen ulvovan nälkäänsä.
Ei, se ulvoi eksyessään laumastaan.
Me muistutamme tuota yksinäistä sutta,
riuhaistuina pois kotimaasta ja esi-isien haudoilta...

Suremme öinä muistina ja kuuroina.
Vieraalla maalla leipä on ilotonta ja kovaa.
Ja kaikki me unelmoimme kotivuorista,
Ja nyt loppu kutsuu meitä kaikkia...”⁴²⁶

Myös Arzun kuolema kerrotaan Alin näkökulmasta. Alin ajatukset heijastavat laajemminkin tšetšeenien rankkaa kohtaloa hänen katsoessaan ruumisläjiä miettien pakoa kaikesta itsemurhalla.

426 Тридцать четыре года прожил Али на белом свете и никогда за все эти годы не испытывал чувства страха. И вот только теперь, при виде хищных лиц скакавших всадников, он почувствовал, как неприятный холодок страха пробежал по его спине. Живая стена до зубов вооруженных солдат перекрывала путь на родину. Мужчины сняли с себя оружие и передали его женщинам в знак того, что намерения у них самые мирные.

Летите в Нохчичо, птицы быстрокрылые,
К братьям нашим и поведайте им,
Что мы без крова и без Божьей милости
Жизнь на чужбине малую влачим.

В ночном сумраке родных лесов
Унылый крик филина слышав,
Пусть вспомнят о нас,- без поста и молитвы
Бродящих на чужбине и не видящих исхода!

Бывало, волк воет холодной ночью.
Мы думали, он воет с голоду.
Нет, он выл, что отбился от стаи.
Мы походим на того одинокого волка,
Оторванные от родины и могил предков...

Скорбим ночами черными и глухими.
Чужбины хлеб нерадостен и крут.
И грезим все мы горами родными,
И в час кончины нас они зовут... Dolgie notši, osa 3, luku 12.

Ali kuitenkin muuttaa mielensä: ”Ei, en saa kuolla, se olisi liian aikaista, kuiskasi hän. Täytyy elää, jotta voi kostaa kaikille niille, jotka tekivät meistä kodittomia maanpakolaisia, kerjäläisiä ja orpoja. Niille, jotka vieraalla maalla riistivät avuttomalta tyttäreltä hänen äitinsä. Vapaus tai kuolema!”⁴²⁷

Pakolaisleirillä Turkissa kerronnan näkökulma puolestaan suunnataan vähemmän keskeisten henkilöiden kokemuksiin ja ajatuksiin. Vaikka tsaarin Venäjän rooli vastustajana vahvistuu läpi teoksen, edes leirissä gatijuritilaiset eivät ajattele pahaa tavallisista venäläisistä. Leirillä Matšig pohtii valintaansa muuttaa Turkkiin ja katuu kun ei kuunnellut ystävänsä Vasalin neuvoa ja jäänyt Tšetšeniaan. Hän myös arvostaa ajatuksissaan tavallisia venäläisiä, ja kuten teoksen lukuisat muutkin tšetšeenit, erottaa heidät kaikesta tsaarin edustamasta:

”Tšetšeenit ovat koko elämänsä taistelleet tsaaria vastaan, mutta köyhien venäläisten kanssa eläneet kuin ystävät. Totta puhuen, Matšig on aina ollut vakuuttunut, ettei maailmasta löydy venäläisiä rehellisempiä ja parempia ihmisiä. Vaaleatukkaiset, jotka punakkoine kasvoineen ja kirkkaine silmineen ovat rauhallisia ja niukkasania. Kuinka heistä voisi olla pitämättä ja heidän kanssaan ystäväystymättä!”⁴²⁸

Myös Bersin, Arzun ja Makkalin ajatuksista kertoja paljastaa samansuuntaisia mietteitä kuin Alin ja Matšigin ajatuksista. He pohtivat synnyinseutunsa ja kansansa julmaa kohtaloa ja omaa velvollisuuttaan taistella vapauden puolesta. Seuraavassa katkelmassa Bers katuu vuosia, jotka vietti poissa kotiseudultaan sekä pohtii velvollisuuttaan synnyinseutua kohtaan:

”Syyllisyyden tunne ei jättänyt häntä minuutiksikaan. Ihmiset menehtyivät suojellessaan näitä kyliä. Mutta missä oli hän? Kaukana. Hyvin kaukana synnyinvuorista. Eikä kokenut surua eikä kauhua. Hänellä ei ole ruumiissaan yhtään arpea eikä yhtään haavaa. Eikä hänen vanhempansa päätyneet sodan uhreiksi, ikään kuin sota ei olisi koskettanut heitä. Veljiä ja siskoja Bersillä ei ollut. Mutta eivätkö he, jotka lepäävät tässä kosteassa maassa, sitten ole hänen veriveljiään ja -siskojaan ja eikö elävien suru ole myös hänen suruaan?”⁴²⁹

Samoin Makkal pohtii jatkuvaa vastakkainasettelua Venäjän ja vuoristolaisten välillä:

”Vuoristolaisia pidettiin Venäjällä kaikkien venäläisten leppymättöminä vihollisina ja kansan keskuudessa herätettiin vihaa vuoristolaisia kohtaan. Mutta kuka kysyi venäläiseltä

427 Нет, мне умирать еще нельзя. Рано! - прошептал он.- Надо жить, и жить долго, чтобы сполна отомстить всем тем, кто сделал нас бездомными изгнанниками, нищими и сиротами. Тем, кто в чужой стране лишил эту беспомощную девочку ее матери. "Свобода или смерть!" Dolgie notši, osa 3, luku 13.

428 Чеченцы всю жизнь враждовали с царем, но с русскими бедняками жили как кунаки. Сказать по правде, Мачиг всегда был убежден, что нет на свете людей честнее и добрее, чем русские. Белобрысые, с румяными круглыми лицами, с чистыми прозрачными глазами, спокойные и немногословные. Как не любить их и не дружить с ними! Dolgie notši, osa 3, luku 9.

429 Чувство вины ни на минуту не оставляло его. Люди гибли, защищая эти аулы. А где был он? Далеко. Очень далеко от родных гор. И не испытывал ни горя, ни ужаса. На его теле нет ни одного шрама, ни одной раны. И родители его не стали жертвами войны, так как она не коснулась их. Братьев же и сестер Берс не имел. Но разве те, кто лежат в этой сырой земле, не его кровные братья и сестры, а горе живых – разве не его горе? Dolgie notši, osa 2, luku 13.

talonpojalta tai vuoristolaiselta, mitä he haluavat? Ei kukaan koskaan!

Tietenkään, pohdiskeli Makkal, vuoristolaiset eivät halunneet alistua Venäjän tsaarille. Ei yksikään itseään kunnioittava ihminen ja näin ollen kansa vapaaehtoisesti pujota kaulaansa orjuuden iestä⁴³⁰

Kapinallisista Arzu toimii fokalisoijana Bersiä ja Makkalia harvemmin, mutta hänenkin ajatuksensa, silloin kun ne lukijalle paljastetaan, pyörivät kotimaan ja sodan ympärillä. Seuraava katkelma on Arzun ajatuksia matkalta Turkkiin yhdessä Alin, Makkalin ja monen muun tšetšeenin kanssa. Siitä erikoisen tekee sanavalinta, jossa kotimaasta tai isänmaasta käytetään ylätuylia ja usein vain runoissa esiintyvää sanaa ottšizna (отчизна), eikä rodina (родина/synnyinmaa), kuten muuten läpi teoksen. Sanavalinta ikään kuin kohottaa jo ennestänsä teoksessa korkealle arvostetun kotimaan asemaa: ”Vaan kuinka paljon on jo vuodatettu verta oman maan puolustamiseksi ja sen vapaan ilman hengittämiseksi. Ei kai turhaan? Ei, ei turhaan? Viillot ja arvet sekä ruumiissa että sielussa tulevat muistuttamaan isänmaasta ja vaatimaan uskollisuutta sille.”⁴³¹

Ottaen huomioon, että fokalisaatio ei teoksessa ole kovin yleistä verrattuna fokalisoimattomaan kertomiseen, kertoja keskittyy paljon Bersin ja Makkalin käsityksiin ja henkilökohtaisiin kokemuksiinsa imaami Šamilista. Sitä kautta kertoja paikantaa päähenkilöitä väkivallan ja uskonnon tulkinnan akseleille, joiden molempien ääripäitä Šamil ja Kunta-Hadži edustavat. Palatessaan tapaamisestaan rykmentin komentaja Kurumovin kanssa Bers pohtii Šamilia ja sitä kuinka tämä onnistui yhdistämään vuoristokansat yhteisen tavoitteen – vapauden – taakse: ”Hänen sotapäällikkönsä taistelivat menestyksekkäästi mahtavaa, kaikkein nykyaikaisimmilla aseilla ja kokeneimmilla johtajilla varustettua armeijaa vastaan. Ja usein saavuttivat kirkkaita voittoja. Siksi, vaikka Šamil olikin julma, Bers ihailee tätä suurta ihmistä.”⁴³²

Bers, joka hänkin vastustaa Šamilin ajamia pyhää sotaa ja šaria-lakia, suhtautuu selkeän kunnioittavasti imaamia kohtaan. Makkal puolestaan on kriittisempi. Nuorempana hän ihaili ja

430 Горцев в России считали непримиримыми врагами всего русского. Разжигали в народе ненависть к горцам. Но кто спрашивал русского мужика или горца, чего они-то хотят? Да никто и никогда!

Конечно, размышлял Маккал, горцы не желали покориться русскому царю. Ни один уважающий себя человек, а следовательно, и народ не наденет добровольно на свою шею ярмо рабства. Dolgie notši, osa 2, luku 14.

431 А сколько уже было пролито крови, чтобы отстоять свою землю, чтобы дышать на ней свободно. Неужели, напрасно? Нет, не напрасно! Рубцы и шрамы и на теле, и в душе всегда будут напоминать об отчизне и требовать верности ей. Dolgie notši, osa 3, luku 3.

432 Его наивысшие великие успешные военные действия против могущественной армии, оснащенной самым современным оружием и возглавляемой опытными полководцами. И нередко одерживали блестящие победы над ней. Поэтому, как бы ни был жесток Шамиль, Берс преклонялся перед этим великим человеком. Dolgie notši, osa 1, luku 9.

kannatti imaamia, mutta sittemmin kääntyi kyseenalaistamaan nimenomaan šariaa ja pyhää sotaa. Kuitenkin Makkal kunnioitti rohkeaa ja urheaa imaamia – ihmisenä: ”Olisiko Šamil voinut olla tekemättä virhettä ollessaan näiden hurjien, luonteeltaan ja kieleltään erilaisten kansojen johtaja 25-vuotisessa sodassa? Olihan Šamil, vaikka kuinka viisas olikin, vain ihminen, ei profeetta. Ja onko olemassa virheetöntä ihmistä?”⁴³³

Kuten yllä olevista lainauksista käy ilmi, teoksen fokalisoiduissa osioissa käytetään paljon hyväksi kognitiivisia ja ideologisia komponentteja. Muistot ja oletukset tulevat selvästi esille Alin ja Bersin ajatuksissa. Ali muistelee kaiholla aikaa ennen väkivaltaisuuksia ja miettiessään tulevaisuuttaan hän olettaa Turkin vaihtoehdoksi karkotuksen Siperiaan. Bers puolestaan pohtii omaa vastuutaan ja potee huonoa omatuntoa sukunsa osallistumattomuudesta Tšetšenian puolustamiseen. Lopulta hän kuitenkin yhdistää mielessään kaikki tšetšeenit veljikkeeseen ja siskoikseen, niin vahvaksi hän kokee tunnesiteen kansaansa.

Ideologisten elementtien osalta fokalisoinnissa arvotetaan sekä nostetaan esille arvoja ja normeja. Esimerkiksi Alin ajatukset teoksen loppukohtauksessa sisältävät paljon arvolatausta. Hän kokee hetken jo harkitsemansa itsemurhan heikkoudeksi ja näkee sen sijaan velvollisuutenaan vapauden puolustamisen sekä maan ja vapauden tšetšeeniltä riistäneiden rankaisemisen. Sekä Alin että Matšigin perspektiivistä kerrotuissa ja katsotuissa osioissa nousee esille jako syyllisiin ja syyttömiin. Siinä missä Venäjän tsaaria ja kaikkea mitä hän edustaa pidetään vihollisena, Venäjän kansa nähdään ystävinä. Bers ja Makkal taas mietteissään irrottautuvat Šamilin edustamista toimintatavoista.

Fokalisoidut osat eivät sisällöltään varsinaisesti paljasta mitään uutta. Sen sijaan tärkeää on se, ketkä teoksessa toimivat fokalisoijina. Fokalisointi kertoo, keiden ajatukset ovat niin tärkeitä, että ne kerrotaan lukijalle ja keiden elämää lukijan on siten mahdollista myötäelää ja keihin samaistua. Näin myös se, mitä heidän ajatuksiaan paljastetaan, rakentaa vahvasti teoksen maailmankuvaa. Ajatuksissa nousee esille käsitykset oikeasta ja väärästä sekä vihollisista ja ystäväistä. Teoksen fokalisaatio vahvistaa jo aiemmin laatimaani aktanttimalia, jossa päähenkilöiden kautta tuotetaan kuvaa tšetšeeniestä oikeamielisinä vapaustaistelijoina, jossa tsaari – ei venäjän kansa - nähdään vihollisena, Šamil vasta-subjektina sekä vapaus ja kotimaa arvo-objekteina.

433 Мог ли Шамиль не допускать ошибок, будучи руководителем этих буйных, разнохарактерных, разноязычных народов в двадцатипятилетней непрерывной войне? Ведь Шамиль, каким бы умным ни был, остается лишь человеком, а не пророком. Разве бывает человек без ошибок? Dolgie notši, osa 2, luku 14.

6.5.2. Kertojan interventio: tšetšeenien loputon tragedia

Fokalisaation käsitteen kautta paljastuu, että teoksen kertojan näennäinen ulkopuolisuus ei tarkoita objektiivisuutta. Fokalisoinnin lisäksi kertoja tulee toisinaan esille tekstissä myös kommentoiden kertomaansa, ottaen kantaa tapahtumiin sekä paljastaen vielä tapahtumattomia seikkoja teoksen henkilöistä. Kyseessä on ilmiö, jonka aiemmin esittelin kertojan ja yleisön suhteeseen liittyvänä ideologisena funktiona. Heti ensimmäisessä luvussa esiintyvä jo aiemmin lainaamani lause ”Ja alkoi suurin tragedia Kaukasian vuoristolaisten historiassa” on yksi esimerkki kertojan kommentista. Kyseisellä lauseella kertoja vihjaa tulevasta, siitä mistä hän tulee kertomaan ja paljastaa samalla oman käsityksensä kertomastaan tragediaksi. Tulevaan viittaaminen on teoksen dialogia ja mennyttä aikamuotoa suosivassa kerronnassa hyvin harvinaista, mikä antaa kyseiselle lauseelle painoarvoa poikkeavuudessaan. Lause on irrallinen ja omassa kappaleessaan, erottuen selkeästi sitä edeltävästä ja seuraavasta kerronnasta, joka muuten on historian selostamista:

”10. toukokuuta 1862 kokoontui Kaukasian komitean keisarillinen kokous aiheenaan vuoristolaisten siirtäminen.

Ja alkoi suurin tragedia Kaukasian vuoristolaisten historiassa.

Tšetšenian ja Dagestanin taltuttamisen jälkeen, nähdessään vastarinnan hyödyttömyyden myös zakubanskin vuoristolaiset ilmoittivat antautumisestaan.”⁴³⁴

Kommenttia edeltävät ja seuraavat lauseet on myös kerrottu ikään kuin Venäjän imperiumin näkökulmasta, minkä huomaa sanakäänteistä, kuten ”Tšetšenian ja Dagestanin taltuttamisen jälkeen”. Juuri kontekstiin kuulumattomuutensa vuoksi tulkitsen tragediaa ennustavan lauseen kertojan interventioksi ja ideologiseksi funktioksi, joka sekä paljastaa kertojan mielipiteen kerrotusta että ohjaa lukijaa ja teoksen tulkintaa.

Toisen kerran kertoja kommentoi tapahtumia, kun korkean tason venäläisiä sotilasjohtajia saapuu Gati-Jurtiin saapuu puhumaan Turkkiin muuton puolesta, muun muassa rykmentin komentaja Muravjev, kenraali ja ruhtinas Tumanovin lähetti, Itškerian piirin johtaja, rykmentin komentaja Golovatšenko sekä Katškalykskin kylien sotapäällikkö majuri Bota Šamurzaev. Gatijuritilaiset kerääntyvät kuuntelemaan mitä venäläisillä on sanottavana torille, jonne perinteisesti on kokoontunut päättämään yhteisistä asioista.⁴³⁵ Tällöin kertoja siirtyy hetkeksi kaikkietävästä

434 10 мая 1862 года состоялось высочайшее утверждение постановления Кавказского комитета о переселении горцев.

И началась величайшая трагедия в истории кавказских горцев.

После усмирения Чечни и Дагестана, видя бесполезность сопротивления, заявили о своей покорности и закубанские горцы. Dolgie notši, osa 1, luku 1.

435 Dolgie notši, osa 2, luku 7.

vähemmän tietäväksi ja kerronta muistuttaa Genetten määritelmän mukaista sisäistä fokalisaatiota, jossa kertoja on yksi henkilöihahmoista. Ikään kuin kertoja olisi pudotettu torille ja torilla seisijan positio rajaisi hänen näkökenttensä. Kyse ei kuitenkaan ole kenenkään tietyn henkilöihahmon ajatuksista ja siksi tulkitseen seuraavan katkelman kertojan ihmettelyksi venäläissotilaiden saapumisen vaikuttimista:

”Miksi he tulivat? Mitä he tarvitsevat Gati-Jurtista? Millaisia uutisia he toivat: hyviä vai huonoja? Vai voiko tuollaisilta päälliköiltä odottaa hyviä uutisia? Heidän on helppo kehottaa lähtemään, vaan kuka silloin huolehtisi isien haudoista? Ja miksi tämä venäläinen padišah yhtäkkiä alkoi huolehtia heistä ja päästää halukkaat? Välittää heidän kohtalostaan? Ei, edes lapset eivät usko häneen. Kuka tahansa ymmärtää, että hän tarvitsee maata, eivät heitä. Viekas padišah, oikein viekas...”⁴³⁶

Tässä lainauksessa mielenkiintoista on myös kertojan käyttämä sana padišah, joka on itämaiden islamilaisissa valtioissa, Persiassa ja Osmani-imperiumissa käytetty korkea arvonimi. *Dolgie notši* -teoksessa termiä käytetään hallitsijan ja johtajan merkityksessä⁴³⁷. Esimerkiksi imaami Šamilista, tsaarista ja sulttaanista käytetään teoksessa toisinaan nimitystä padišah, mikä kertonee tšetšeenien kielen ja kulttuurin itämaisista vaikutteista⁴³⁸. Yllä olevassa lainauksessa ”venäläisellä padišahilla” viitataan selvästikin tsaariin, jonka hyvätahtoisuuteen ei Tšetšeniassa usko kukaan, eivät edes lapset. Ja nimenomaan tsaariin henkilöityy tšetšeenien maiden riisto. Katkelma on omintakeinen, sillä se alkaa viattomalla ihmettelyllä mutta kasvaa hiljalleen kertojan esittämiin syytöksiin, joiden mukaan venäläiset esittävät välittävänsä tšetšeenistä, mutta ovat todellisuudessa saapuneet huijaamaan heiltä maat. Kertoja siis paljastaa mitä mieltä hän on venäläisistä ja miten hän rinnastaa Gati-Jurtiin saapuneet sotilasjohtajat tsaariin.

Jo aiemminkin osittain lainaamassani katkelmassa kertoja puolestaan rajaa sodankäynnin syytä oikeuttaen vapaustaistelun, mutta paheksuen kiukun vallassa tehtyä ratkaisua pukea taistelu pyhän sodan muotoon. Samalla hän mielipiteillään sijoittaa päähenkilöistä Arzun, Makkalin ja Bersin tämän oikeutetun taistelun kävijöiksi, jopa tšetšeenien maltilliseksi ääneksi, tuottaen samalla kuvaa siitä, miten todellisten tšetšeenien tulisi ajatella:

”Kapinoinnin syyhän ei ole vain Kunta-Hadžin vapauttaminen, vaan sitä suunnattomasti suurempi asia, jonka puolesta he löivät viisaat pänsä yhteen isiensä ja setiensä taistelukentillä ja jonka puolesta he itse taistelivat säälimättä omaa elämänsä – vapaus!

436 Зачем они приехали? Что им нужно в Гати-Юрте? Какие они привезли новости: хорошие или плохие? Но разве можно ждать хороших новостей от таких начальников? Им легко говорить - "поезжайте", а кому ухаживать за могилами отцов? И почему это русский падишах вдруг начал так заботиться о них и отпускает желающих? О судьбе их беспокоится? Нет, даже дети ему не поверят. Любой понимает - ему земля нужна, а не они. Хитрый падишах, очень хитрый... *Dolgie notši*, osa 2, luku 7.

437 Ks. termin selitys, osa 1, luku 8.

438 Šamilista ks. esim. osa 1, luku 6; tsaarista osa 1, luku 5 ja sulttaanista osa 2, luku 3.

Siinä päämäärä, jota tuli tavoitella jokaisen, joka tarttui aseisiin!

Mutta nuoret johtajat ymmärsivät sen, että ihmiset siirtyvät nyt Solta-Muradin, Zalman ja Varan taakse tarttuen pistimiin, luoteihin ja hyväksyen pyhän sodan. Epätoivoinen ihminen on valmis kaikkeen. Mutta mitä siitä seuraa? Ei mitään, paitsi surua ja onnettomuutta. Se kasvattaa jo muutenkin suurta turhien uhrien määrää. Kansa on ärtynyt, se on varma, vaikka Kunta-Hadžin avustajat ovat mieleltään rauhallisia, kuten uskonnollinen johtaja, hekin vastustavat väkivaltaa.”⁴³⁹

Teoksen kolmannen osan viidennen luvun alussa kertoja puolestaan heittäytyy poeettiseksi kuvatessaan leirielämää Turkissa:

”Oi yö! Kuinka pitkä sinä olet ja julma! Ei löydy sääliä sinun pimeydestäsi, ei armeliaisuutta. Kylmä ja eloton on sinun syleilysi. Koska sinä päätyt, yö? Sinun hämysi suojassa haavoittunut huutaa apua, kuoleva katsoo kuoleman sieluttomiin silmiin. Kuuletko, kuinka sairaat lapset huutavat, vaikertavat lohduttomia äitejään, ulvovat nälkäiset pedot. Miksi olet niin äänetön, yö? Miksi sinulta ei löydy myötätuntoa nälkäisille ja nääntyneille ihmisille? Ehkä sinä tiedät mihin he ovat syllisiä?”⁴⁴⁰

Lainausta voisi jatkaa vielä pitkään. Sen jälkeen teoksessa seuraa dialogia, Dantšan kuolema ja vasta sen jälkeen todetaan kyseisen päivän olleen erityisen vaikea ja yön aikana kuolleen liian paljon ihmisiä. Luvun runollinen alku nousee esiin kertojan kommenttina, jossa hän tuskailee tšetšeenien kovaa elämää pakolaisleirillä. Yön voi myös tulkita vertauskuvalliseksi, jolloin siinä ei puhuta vain yhdestä yöstä, vaan koko Turkissa oloajasta. Matkalla Turkkiin, siellä ollessa sekä vielä kotimatalla tšetšeeniä kiusaavat nälkä ja taudit. Turkissa kuolema on jokapäiväistä ja jokaöistä. Tällöin yllä oleva katkelma näyttäytyy kertojan kommenttina laajemmin, hänen mielipiteenään tšetšeenien elämästä Turkissa, sen lohduttomuudesta ja julmuudesta sekä kääntöpuolena Venäjän ja Turkin piittaamattomuudesta tšetšeneitä kohtaan.

Otan esille vielä muutaman esimerkin kertojan kommentteista. Niissä mielipide ei nouse esille niin selvästi kuin aikaisemmissa, vaan sen sijaan kertoja paljastaa Tšetšenian kansan teoksen jälkeistä

439 Ведь цель восстания - не только освобождение Кунты-Хаджи, а то неизмеримо большее, за что сложили свои головы на поле брани их отцы и деды, за что боролись они сами, не жалея собственной жизни,- свобода! Вот цель, к которой обязан был стремиться каждый, кто взял в руки оружие!

Но молодые вожди понимали и то, что люди пойдут сейчас за Солта-Мурадом, Залмой и Варой, пойдут на штыки, на пушки и примут газават. В отчаянии человек способен на все. Но что это им даст в результате? Да ничего, кроме горя и несчастья. Просто увеличится и без того немалое число напрасных жертв. Народ возбужден, это верно, однако векилы Кунты-Хаджи настроены мирно, они, как и устаз, против насилия.

Dolgie notši, osa 1, luku 8.

440 О ночь! Как длинна ты бываешь и жестока! Ни жалости в твоём мраке, ни милосердия. Холодны и безжизненны твои объятия. Когда же ты кончишься, ночь? Под покровом твоей мглы раненый взывает о помощи, умирающий смотрит в бездушные глаза смерти. Слышишь, как кричат больные дети, стонут безутешные матери, воют голодные звери. Почему же ты так безмолвна, ночь? Почему нет в тебе ни капли сострадания к голодным и измученным людям? Может, ты знаешь, в чём вина их? Dolgie notši, osa 3, luku 5.

tulevaisuutta. Toisen osan viimeisen luvun lopussa viitataan aikaan, josta kerrotaan Aidamirovin trilogian toisessa osassa *Molnija v gorah*. Toki kaikkietävä kertoja voi tietää myös tulevaisuuteen, mutta merkittävän viittauksesta tekee vastaavien vihjeiden puuttuminen teoksesta muuten miltei kokonaan, yllä mainitsemaani tragediavihjausta ja alla esittelemääni toista katkelmaa lukuun ottamatta. Seuraava esimerkki kertojan kommentista vaikuttaa ensi-istumalta neutraalilta, mutta ei tarkemmin katsottuna sitä ole. Siinä Alibek katsoo ystävänsä Kjuria, joka ratsastaa pois näkyvistä ja kertoja paljastaa Alibekin tulevan roolin Tšetšenian vapaustaistelussa:

”Ja kuka olisikaan voinut olettaa, että nimenomaan tämä tumma poika pyöreine ja hyväntahtoisine kasvoineen nousee 12 vuoden kuluttua johtamaan viimeistä, kaikkein suurinta taistelua, vapauttaa Tšetšenian vuoristoalueen. Täällä, tässä samassa paikassa, ylittää Mitšig-joen, lähtee Tšetšenian tasankoalueelle ja pitkällisen taistelun jälkeen tulee murskatuksi ja hirtetyksi Groznyissa...”⁴⁴¹

Samanlaisen vihjeen trilogian toisen ja kolmannen osan – nimeltään *Burja* - tapahtumiin kertoja antaa jo aikaisemmin lainaamassani kohdassa, toisen osan 12. luvussa. Siinä kertoja selvittää Nohtšmohk –sanan historiaa ja alueen merkitystä kamppailussa Venäjää vastaan sekä paljastaa lukijalle tšetšeenien taistelun jatkuvan vielä pitkään: ”Nohtšmohk antoi Tšetšenian kansalle vuoden 1877 maaorjakapinan johtajan, nuoren Alibek Simsirskin ja 1900-luvun alussa kuuluista tšetšeenikapinallisen Zelimhan Haratšoevskin.”⁴⁴²

Näissä lainauksissa kertoja ei varsinaisesti esitä mielipiteitä, vaan vihjaa lukijalle, että ei tässä vielä kaikki, vapaustaistelu tulee jatkumaan hamaan tulevaisuuteen. Lainaukset kertovat paitsi sitkeästä kansasta ja voimakkaasta halusta elää vapaana omassa maassa, myös tšetšeenien loputtomasta tragediasta. Vuosisatoja jatkunut kamppailu tulee kestäämään vielä seuraavalle vuosisadalle ja kapinallisjohtajia tulee nousemaan edellisten kuoltua hirsipuussa. Kertoja viestittää, että ”Vapaus tai kuolema!” ei ole mikään yhden vuosikymmenen iskulause tai muoti-ilmiö, vaan sitkeä ja päättymätön kamppailu ja asetelma, joka tulee jatkumaan vielä pitkään.

441 И кто бы мог предположить, что именно вот этот смуглый мальчишка с круглым добродушным лицом через двенадцать лет встанет во главе последнего, самого крупного восстания, освободит горную Чечню, вот здесь, на этом самом месте, перейдет Мичик, выйдет на равнинную Чечню и после длительной борьбы будет разбит и повешен в Грозном... Dolgie notši, osa 2, luku 15.

442 Нохчмохк дал чеченскому народу руководителя крестьянского восстания 1877 года молодого Алибека Симсирского, а в начале XX века - знаменитого чеченского абрека Зелимхана Харачоевского. Dolgie notši, osa 2, luku 12.

7. KONFLIKTIN ESITYKSET TUOREESSA KAUNOKIRJALLISUUDESSA

Aiemmin esitin tutkielmani kannalta kantavan ajatuksen täälläolon maailmassa olemisen tarinallisuudesta, joka sisältää tarinan kertomista, tarinassa olemista sekä tarinana olemista⁴⁴³. Olemisemme kumpuaa traditiosta, joka uusiutuu ja uudelleenahmottuu jatkuvasti kolmivaiheisen mimesiksen kautta. Mimesiksen ensimmäisessä vaiheessa toiminta asettuu osaksi traditiota ja siitä tulee kertomuksen kohde. Tämä kertomuksen esiymmärrys ja esivaihe saa juonentamisen kautta muotonsa mimesiksen toisessa vaiheessa mutta varsinaisen merkityksensä vasta kolmannessa, jossa kertomus kohtaa lukijan ja tutkielmani tapauksessa kansainvälisen politiikan maailman, asettuen osaksi traditiota, kerrottavaksi uudelleen.⁴⁴⁴ Traditio on siis muodoltaan kertomuksellista ja se uusiutuu kertomalla uusia kertomuksia. Tšetšenian konfliktin kohdalla ymmärrän *Dolgie notši* -teoksen kuuluvan siihen traditioon, jota vasten konflikti Tšetšeniassa ymmärretään ja jota jatkuvasti uusinnetaan ja muokataan uusilla kertomuksilla.

Dolgie notši on kertomus tšetšeenien pakkosiirrosta Turkkiin. Se alkaa siirto-operaation suunnittelusta ja päättyy karkotettujen epätoivoiseen, harvojen kohdalta onnistuneeseen yritykseen palata kotimaahansa. Myös uudempi tšetšeenikirjallisuus kertoo tarinaa pakkosiirrosta, vaikkakin tuoreemmasta, Stalinin 1940-luvulla toimeenpanemasta. Samoin kuin *Dolgie notši* -teoksessa, myös aineistoon valitsemassani tuoreemmassa kaunokirjallisuudessa keskeisenä teemana on sota, sen mielettömyys mutta myös jatkuvuus Tšetšeniassa. Esittelin edellä *Dolgie notši* -teoksesta laatimani aktanttimallin ja jatkoin analyysia enonsiaation käsitteen avulla. Teen saman nyt Tšetšenian nykykirjallisuuden kohdalla eli tarkastelen siinä toistuvia teemoja aktanttimallin kautta sekä tutkin kertomuksissa tuotettuja näkökulmia konfliktiin. Uudemman kirjallisuuden avulla saan kysytyä, mikä aktanttirakenteessa on muuttunut vai onko mikään, ja siten laajennettua tietämystäni konfliktille annetuista merkityksistä. Tarkastelen aluksi aktanttimallin tärkeintä suhdetta, joka löytyy subjektin ja objektin väliltä. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan vastustajaa ja edelleen muita aktantteja.

443 Tontti 2005, 74.

444 Ricoeur 1984, 53.

7.1. Subjekti, arvo-objekti ja karkotuksen merkitys

Käsittelen alkuun Aslan Mashadovin vetoomusta europarlamentille, sillä siinä on artikuloitu selkeästi karkotuksen merkitys tšetšeneille. Vetoamus alkaa taustoituksella Euroopan parlamentin vuonna 2004 hyväksymästä julistuksesta, joka luokitteli Stalinin karkotukset kansanmurhaksi sekä kehotti Euroopan neuvostoa aloittamaan rauhansuunnitelman laatimisen Itškerian tšetšeenitasavallan kanssa. Mashadovin vetoomuksessa karkotusta nimitetään yhdeksi tšetšeenien monisataavuotisen historian traagisimmista tapahtumista sekä niputetaan se yhteen aikaisempien karkotusten ja nykyisten väkivaltaisuuksien kanssa. Näin tšetšeenien historia näyttäytyy yhtenäisenä väkivallan jatkumona. Samalla rauhan saavuttaminen asetetaan vetoomuksessa ylimmäksi ja tärkeimmäksi tavoitteeksi, arvo-objektiksi ja Tšetšenian kansa sen tavoittelijaksi, subjektiksi. Mashadov käy läpi tšetšeenien kokemat karkotukset 1700-luvun lopulta asti ja selvittää niiden yhteyttä nykypäivään seuraavasti:

”Miksi kaikki tämä historia? Itškerian tšetšeenitasavallan hallitus pitää europarlamentin kyseistä päätöstä tietenkin merkittävänä historiallisena askeleena matkalla kohti kauan odotettua rauhaa verta vuodatetulla Tšetšenian maalla. Edelleen jatkuvan, viimeisimmän Venäjän ja Tšetšenian välisen sodan aikana on kuollut jo yli neljännesmiljoona Itškerian tšetšeenitasavallan asukasta, tasavallan infrastruktuuri on tuhoutunut kokonaisuudessaan monia kaupunkeja, kyliä, kouluja, sairaaloita ja kulttuurilaitoksia on tuhoutunut eikä tunnelin päässä näy enää valoa.”⁴⁴⁵

Vetoamus jatkuu tšetšeenien vastarinnan oikeutuksella. Siinä puhutaan kapinallisryhmistä vain muutaman rivin verran, mutta näillä riveillä kapinalliset nidotaan osaksi subjektia, tšetšenejä. Vaikka kirjoituksessa ei varsinaisesti arvioida kapinallisten toiminnan oikeellisuutta, asia esitetään ikään kuin muuta vaihtoehtoa ei olisi niin kauan kuin muu maailma katselee tapahtumia hiljaa vierestä. Kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi, tšetšeenikapinallisten taistelu vihollista vastaan tulkitaan vetoomuksessa reaktiona Venäjän toimiin ja oikeutena puolustaa maata ja kansaa:

”Ja kansainvälinen yhteisö tarkkailee aivan rauhallisena koko kansan määrätietoista ja suunniteltua tappamista eikä sillä ole pienintäkään aikomusta reagoida jollain tavalla tähän Kremlin verisen regiimin rikolliseen järjettömyyteen. Se puolestaan synnyttää tasavallassa tuhansia ja tuhansia uusia taistelijoita, jotka päivittäin täydentävät tšetšeenivastarinnan joukkoja tuoreilla voimilla ja jotka ovat sitä mieltä, että heillä on moraalinen oikeutus

445 К чему вся эта предыстория? Правительство ЧРИ рассматривает данное политическое решение Европарламента, как, безусловно, серьезный исторический шаг на пути достижения долгожданного мира на залитой кровью чеченской земле. Во всё ещё продолжающейся последней русско-чеченской войне уже погибло более четверти миллиона мирного населения ЧРИ, полностью уничтожена вся инфраструктура республики, разрушены многие города, сёла, школы, больницы, учреждения культуры, а свет в конце тоннеля ещё не виден. Mashadov 2004.

käyttää vihollista vastaan sen omia keinoja, jotka me tuomitsemme.”⁴⁴⁶

Uudemmissa novelleissa, samoin kuin *Dolgie notši* -teoksessa, subjektin aktanttiin asettuu Tšetšenian kansa. Niissä tarkastellaan ennen kaikkea sitä, mitä sota on tehnyt tšetšeeneille ja heidän läheisilleen. Päähenkilöt ovat aina tavallisia tšetšeenejä ja he asuvat usein maaseudulla. Vain muutaman novellin ja yhden päiväkirjan tapahtumat sijoittuvat Groznyiin. Monet päähenkilöistä ovat jo iäkkäitä ja joutuneet nuoruudessaan karkotetuiksi Kazakstaniin sekä usein menettäneet perheensä ja läheisensä joko sodassa tai karkotuksessa. He jäsentävät elämäänsä ja sen myötä myös Tšetšeniää karkotuksen ja sodan kautta eli sota ja karkotus ovat muokanneet vahvasti sitä, miten tšetšeenit ymmärtävät oman elämänsä ja kulttuurinsa. Käsittelen seuraavaksi sitä, miten aktanttimallin subjekti ja objekti muotoutuvat karkotuksen teeman ympärille ja tulevat ymmärretyiksi sen kautta. Päähenkilöitä esittelen tarkemmin sitä mukaa, kun erittelen yksittäisten novellien sisältöä.

Samanlainen karkotuksen teema ja vastaavasti palo asua kotimaassa kuin *Dolgie notši* teoksessa, löytyy Suliman Musaevin novellista *Vozvraštšenie*⁴⁴⁷, joka sijoittuu Neuvostoliiton viimeisiin vuosiin. Novellin varsinainen kertomus on upotettu kehyskertomuksen sisään. Se alkaa kertojanaan nuori tšetšeeni Ahdan, jolle arvion mukaan 40-45-vuotias samassa kylässä asuva Ramzan kertoo tarinansa karkotuksesta ja kotiinpaluusta. Helmikuisena päivänä sotilaat saapuivat Ramzanin kotikylään Batšigiin, tappoivat osan asukkaista ja lastasivat eloon jääneet asukkaat kuorma-autoihin. Ramzan lähti pikkusiskonsa kanssa Kazakstaniin, hänen isänsä jäi vuorille ja sotilaat tappoivat hänen äitinsä. Novellissa Ramzan toteaa Ahdanille muistavansa aina tuon päivän, jolloin koko kansaa rangaistiin kollektiivisesti: ”Vaikka haluaisin, sitä on mahdoton unohtaa. Tiesimme, että isänmaan pettämisen vuoksi karkotetaan kaikki tšetšeenit. Kokonainen kansa!”⁴⁴⁸ Ramzan sukulaisineen asutettiin Pohjois-Kazakstaniin. Monet kuolivat jo matkalla, muun muassa Ramzanin isoäiti. Kuten *Dolgie notši* -romaanissa, myös *Vozvraštšeniessa* painotetaan tšetšeenien kurjaa kohtaloa, kuinka he näkivät nälkää ja kuihtuivat Kazakstanissa.⁴⁴⁹

446 А мировое сообщество совершенно спокойно наблюдает за целенаправленным и планомерным убийством целого народа и не имеет даже малейшего желания каким-либо образом отреагировать на это преступное безумие кремлевского кровавого режима. Это, в свою очередь, порождает в республике тысячи и тысячи новых бойцов, которые ежедневно пополняют ряды Чеченского Сопrotивления свежими силами, и при этом считают, что они имеют моральное право использовать против врага его же методы, что, однозначно, осуждаемы нами. Mashadov 2004.

447 Возвращение, suomennettuna Paluu.

448 Даже при желании это невозможно забыть! Мы узнали, что по обвинению в измене Родине выселяют всех чеченцев. Целый народ! Musaev 2005.

449 Musaev 2005.

Novellin toinen puolikas kertoo Ramzanin ja hänen sisarensa paosta Kazakstanista isänsä luokse Tšetšenian vuorille. He onnistuvat matkustamaan tavarajunien kyydissä Groznyiin, mutta yrittäessään jatkaa sieltä eteenpäin Itum-Kaleen, kohtaavat yllättävän ongelman: kaikki paikannimet on muutettu heille tuntemattomiksi. He asuvat hetken aikaa Andi-kansaan kuuluvan Muhammadin luona, mutta paljastuttuaan tšetšeeneiksi joutuvat pakenemaan Azerbaidžaniin. Ramzan jättää sisarensa lastenkotiin ja lähtee etsimään isäänsä, mutta ei löydä sen koommin isää kuin sisartaankaan palatessaan tätä hakemaan.

Karkotus ja siihen liittyvä tavoite asua kotimaassa ovat vahvasti läsnä Musaevin novellissa. Sitä huokuu jo Ramzanin tarina, jossa vasta lapset karkaavat Kazakstanista takaisin Tšetšeniaan. Lopullisesti palattuaan Ramzan ei enää halua poistua kotimaastaan. Ahdanin kotikylän miehistä monet käyvät matkatöissä Siperiassa, mutta toisin kuin muut, Ramzan ei kykene olemaan poissa paria kuukautta kauempaa. Voimakkaan paluun tarpeensa hän perustelee koti-ikävällä: ”En voi olla kauaa aikaa näkemättä vuoriamme, taivastamme enkä hengittämättä ilmaamme!”⁴⁵⁰

Myös Mašar Aidamirovan novellin *Gore ot uma. Odinoštvo v noči*⁴⁵¹ keskiössä on Stalinin toimeenpanema tšetšeenien pakkosiirto. Novellin päähenkilö on vanhus Movsar, jolle luvataan – samoin kuin muille vielä elossa oleville aikoinaan karkotetulle – kompensatio siitä, kun hän joutui syyttömänä kärsimään tuolloisen hallituksen politiikasta. Movsar on vasta saanut kuulla saavansa 10 000 ruplaa kärsimyksistään, kun nykyiset väkivaltaisuuDET vievät häneltä hänen perheensä. Movsarin vieraillessa ystävänsä hautajaisissa naapurikylässä, hänen kyläänsä ja taloansa pommitetaan, ja pommituksessa kuolee hänen koko perheensä lapsenlapsia myöten. Karkotus Kazakstaniin ja paluu kotiin ovat vaikuttaneet vahvasti päähenkilö Movsarin ja hänen käsityksensä mukaan kaikkien muidenkin tšetšeenien kokemusmaailmaan, mikä käy ilmi seuraavasta lainauksesta:

”Kuinka monta kertaa hän on ollut matkalla! Kaikkein pisin oli tie kotiin kaukaisesta Kazakstanista.

Huumaavan onnen siitä, että lopulta järjestyi pitkään odotettu tapaaminen synnyinmaan – Daimohkin⁴⁵² - kanssa turmeli jokin muu, hiljaisessa surussa yksinään kasvava kuolevien maanmiesten joukko. Viimeiseen henkäykseen saakka he hourailivat synnyinmaasta ja ikävä silmissään loivat viimeisen silmäyksen kohti vierasta taivasta.”⁴⁵³

450 Не могу я долгое время не видеть наши горы, наше небо, не вдыхать наш воздух! Musaev 2005.

451 Gore ot uma. Одиночество в ночи, suomennettuna Viisauden haitta: yksinäisyys yössä. Novellin nimi viittaa Aleksandr Gribojedovin kuuluisaan näytelmään Gore ot uma (Горе от ума), joka on suomennettu Viisauden haitta ja Haittaa järjestä.

452 Daimohk on synnyinmaa tšetšeeniksi.

453 Сколько раз он был в пути ! Самой долгой была дорога к родному очагу из далекого Казахстана.

Пьянящую радость, что, наконец, состоится долгожданная встреча с родиной - Даймохком, отравляла другая - здесь в молчаливой грусти сиротливо застыли чурты умерших соотечественников, которые до последнего

Aidamirovan novellissa tutkimukseni kannalta merkittävää on myös Venäjän imperiumin, Neuvostoliiton aikaisten karkotusten ja (novellin ajassa) nykyisen sodan yhteen liittäminen. Novelli sijoittuu Neuvostoliiton jälkeiseen aikaan, jolloin Tšetšeniassa suunnitellaan sotatoimia itsenäisen Itškerian tšetšeenitasavallan perustamiseksi. Seuraavassa katkelmassa kertoja nitoo nykyiset tapahtumat yhteen Venäjän imperiumin aikaisten väkivaltaisuuksien kanssa. Kuten Mashadovin vetoomuksessa, ne saavat merkityksensä aiempien tapahtumien kautta:

”Traagiset tapahtumat eivät kauaa antaneet odottaa itseään. Sota riippui mustana pilvenä tšetšeenien pikkuruisen maan yllä. Mutta kukaan ei ihmetellyt historian sellaista käännettä. Tällä ei ollut uusia poliittisia keksintöjä ja mutkikkaita ajatusrakennelmia. Kaikki tapahtui yhtä vanhan mallin kuin maailma, Venäjän imperiumin hyväksi havaitun järjestelmän mukaan”⁴⁵⁴

Karkotuskorvauksen lisäksi Movsarille myönnetään myöhemmin 350 000 ruplaa venäläisten pommituksissa menetetyn talon johdosta. Kompensaatioiden kautta novellissa muodostetaan Stalinin aikaisten karkotusten ja nykyisten tapahtumien välille vahva analogia, joka käy ilmi seuraavasta katkeruudesta ja tragikoomisuudesta huokuvasta katkelmasta: ”Movsarille siis myönnetään 10 000 vuoden 1944 helmikuun kansanmurhasta ja 350 000 tästä. Vielä kaksi tällaista kansanmurhaa ja hänestä tulee miltei miljonääri.”⁴⁵⁵ Merkittävää lainauksessa on myös kansanmurha-termin käyttö, mutta palaan siihen tuonnempana, enonsiaatiota käsitellessäni.

Yhteys nykyisten sotien ja Stalinin aikaisten karkotusten välille syntyy myös Sultan Jašurkaevin päiväkirjassa ensimmäisen Tšetšenian sodan ajalta, mitä seuraava katkelma heijastaa:

”Syksyllä, vielä ennen Groznyin vastarintakampanjaa, näin unta, että asiamme muuttuvat pian huonoon suuntaan. Kerroin asiasta ystävälleni Zamilhanille, mutta en unena, vaan ennusteena. Hän hymähti 'katsotaan' ja teki merkinnän muistikirjaan. Kaikki nämä vuodet olen puhunut siitä, kuinka venäläiset tankit tulevat vääjäämättä panemaan asiat ”perustuslailliseen järjestykseen”, mutta hän oli eri mieltä kanssani, viitaten paikallisiin ennusteisiin. Ehkä minussa puhui vuoden 1944 kokemus.”⁴⁵⁶

вздоха бредили родиной и с тоской в глазах устремляли последний взгляд в чужое небо. Aidamirova 2005.

454 Трагические события не заставили себя долго ждать. Война черной тучей нависла над крошечной землей чеченцев. Но никого не удивил такой поворот истории. Здесь не было новых политических изобретений и хитросплетений. Все шло по старой, как мир, испытанной системе российской империи. Aidamirova 2005.

455 Значит, Movсару причитается десять тысяч за тот февральский геноцид 1944 года и – триста пятьдесят тысяч за этот. Еще два таких геноцида - и он станет чуть ли не миллионером. Aidamirova 2005.

456 Осенью, еще до похода "оппозиции" на Грозный, мне приснился сон. Смысл его был в том, что дела наши скоро будут плохи. Я рассказал его своему другу Зелимхану, но не как сон, а как прогноз. Он хмыкнул: "Посмотрим" и сделал пометку в записной книжке. Все эти годы я говорил, что русские танки обязательно придут наводить у нас "конституционный порядок", а он со мной не соглашался, ссылаясь на местных провидцев. Может быть, во мне говорил опыт 1944 года. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 3.

Myös Musa Ahmadovin novellissa *A melnitsa krutilas i na rassvete*⁴⁵⁷ 1940-luvun pakkosiirto toimii eräänlaisena vedenjakajana, merkittävänä tapahtumana, jonka kautta päähenkilö yksijalkainen Utsi, jäsentää elämäänsä. Utsi on naimisissa itseään seitsemän vuotta vanhemman Abadatin kanssa, mutta ei kuitenkaan rakasta tätä. Utsin todellinen rakkaus kuoli nälkään karkotuksen aikana Kazakstanissa. Nuorena Utsi tapasi ihastuksensa Belitan kanssa lähteellä mutta joutui hyvästelemään tämän romanssin aikaisessa vaiheessa Belitan perheen lähtiessä. Utsi suuntasi sotaan, mutta haavoittui, minkä jälkeen hänetkin lähetettiin Kazakstaniin. Kovasta elämästä karkotuksessa kertoo, että Belitan lisäksi miltei kaikki Utsin sukulaiset ja ystävät olivat kuolleet hänen saapuessaan Kazakstaniin. Tšetšenejä kohdeltiin tarkoituksella huonosti: ”Vaan siellä, Kazakstanissa, armeijassa palvelua ei otettu huomioon. Jos olit tšetšeeni, vaikka sankari, oli selvää, että olit kansan vihollinen, erityinen maahanmuuttaja.”⁴⁵⁸

Kotiin palattuaan Utsi joutui asettumaan tyhjään taloon ja totuttautumaan yksinäiseen elämään. Karkotuskokemuksen kovuudesta ja vaikuttavuudesta kertoo Utsi öisen puhelut itselleen: ”Voi Utsi raukkaa, parempi olisi ollut, kun et olisi palannut siitä kirotusta sodasta, vaan jäänyt lepäämään, kuten ystäväsi, luoja peltoon. Kuten Pjotr, Revaz ja Abdul – he olivat hyviä poikia. Kannatti säilyä hengissä, jotta voisi kitua tätä surkeaa, hyödyttöä elämää!”⁴⁵⁹

Novelli sijoittuu vielä Neuvostoliiton aikaan ja sen lopussa Utsi palkitaan Voiton päivän juhlallisuuksissa mitalilla, puolustihan hän Neuvostoliittoa saksaa vastaan. Palkinto asettuu kuitenkin nurinkuriseen valoon, kun lukijalle on juuri ennen siitä kertomista vuodatettu tarina Utsin elämästä, jossa kaikki kääntyi pääläelleen Kazakstaniin karkotuksen vuoksi.⁴⁶⁰

Niin ikään Musa Ahmadovin novellissa *Tštoby svetsšu ne zadulo vetrom*⁴⁶¹ kotimaan arvo korostuu menettämisen kautta. Novellin päähenkilö on toimittaja Ašmi, jonka hänen bussissa näkemänsä nainen saa muistelemaan kymmenen vuoden takaisia tapahtumia ja Neuvostoliiton romahtamista seurannutta ensimmäistä Tšetšenian sotaa. Omien kokemustensa perusteella Ašmi tunnistaa naisen

457 А мельница крутилась и на рассвете, suomeksi Ja mylly pyöri myös aamunkoitteessa.

458 А там, в Казахстане, военные заслуги не засчитывались. Если ты чеченец, будь хоть героем, все равно – враг народа, спецпереселенец. Ahmadov 2005a.

459 Эх, Уци, бедный Уци, лучше бы не вернулся ты с этой проклятой войны, а остался бы лежать, как твои товарищи на поле боя. Как Петр, как Реваз, как Абдул – хорошие ребята они были! Стоило остаться в живых, чтобы владеть эту жалкую, никому не нужную жизнь! Ahmadov 2005a.

460 Ahmadov 2005a.

461 Чтобы свечу не задудло ветром, suomennettuna Jotta tuuli ei puhaltaisi valoa sammuksiin.

pakolaiseksi ja kuvailee tätä seuraavasti: ”Pakolaisen katse erottuu muista. Siitä ei löydy pilkahdustakaan valoa, pakolainen pysyy pakolaisena, ihmisenä, joka on menettänyt kotinsa, sydämenä, joka on jättänyt kotimaansa...”⁴⁶²

Yllä olevissa lainauksissa tulee esille karkotusten ja niihin liittyvän pakolaisuuden rooli subjektin ja arvo-objektin muovaajana. Tšetšeenien korkeimpana tavoitteena ja arvostuksen kohteena on saada asua kotimaassaan. Tutkielmani edellisessä osiossa liitin traditioiden vaalimisen kiinteäksi osaksi tšetšeeninä olemista ja Tšetšeniassa asumista. Aineistoni uudemmissa kertomuksissa traditioille annetaan hieman moninaisempi rooli, vaikka tavoitteena on samalla tavalla niiden säilyttäminen.

Mašar Aidamirovan novellin *Gore ot uma. Odinotšestvo v notši* päähenkilö Movsar muistelee köyhää elämää Kazakstanissa ja kiittää traditioita karkotuksesta selviämisestä ja kansan välttymistä sukupuuttokuolemalta. Seuraavasta katkelmasta käy ilmi Movsarin luottamus vahvoihin tšetšeenitraditioihin: ”Kiitos vuosisataisten perintöjen ja tapojen, kansa kansa seisoi pystyssä ja kesti tuon tärkeän ajanjakson, jolloin ottivat yhteen hyvä ja paha, rohkeus ja pelkuruus, jalous ja petollisuus.”⁴⁶³ Movsar ei siis niinkään pelännyt traditioiden menettämistä karkotuksessa, vaan liittää ne voimavaraksi kansan selviytymisen ja yhtenäisyyden taustalla.

Islam Elsanovin novellissa *Staruha*⁴⁶⁴ päähenkilö on Tšetšenian maaseudulla asuva vanha nainen, jonka nimeä ei kerrota. Novellissa korostuu traditioiden ja uskomusten merkitys, pelko niiden kuihtumisesta sekä se, kuinka sota estää ja hankaloittaa tapojen vaalimista samalla tavalla kuin se estää tšetšeeniä asumasta vapaina kotimaassaan. Vanhus muistelee, kuinka aiemmin ihmiset aina saatuaan lapsen istuttivat päärynäpuun, jonka tuhoutuminen enteili kuolemaa. Sota on kuitenkin sotkenut tämänkin perinteen:

”Nykyisin ihmiset eivät enää istuttaneet puita, sillä sotajoukot kaatoivat ja polttivat valitsematta sekä hedelmäpuita, että kokonaisia metsiä. Jos ei lasketa villedä, ihmiset unohtivat hedelmät jo kauan sitten [...] Äidit unohtivat lausua vastasyntyneille pojilleen sanat: ”Tulkoon tehtäväksesi, keveällä kädellä harmaata partaasi silittäen, haudata äitisi”⁴⁶⁵

462 Взгляд беженца отличается от прочих. В какой бы части света он не находился, беженец остается беженцем, человеком, лишенным крова, очага, покинувшим родину... Ahmadov 2005b,

463 И благодаря таким вот вековым традициям и обычаям народ выстоял и выдержал в тот судьбоносный период, когда вступали в схватку добро и зло, мужество и малодушие, благородство и коварство. Aidamirova 2005.

464 Старуха, suomeksi Vanhus.

465 Теперь люди больше не сажали деревьев — войска без разбора срубали и жгли и фруктовые деревья, и целые леса. Если не считать диких, люди давно забыли фрукты, тяжелые от меда пасеки... Матери забыли

Vanhus itse vertaa vanhimman poikansa elämää heidän talonsa takana joskus kasvaneeseen plataaniin. Poika halusi aikuistua niin paljon, että kävi jatkuvasti mittamassa pituuskasvuun plataania vasten. Äidin mielestä poika oli valinnut juuri plataanin, sillä komeiden ja näyttävien ihmisten sanottiin olevan kuin plataaneja. Isän kuoltua poika kuitenkin lopetti mittaamisen ja lähti sotimaan. Ja kuten venäläiset tappoivat sodassa vanhuksen pojan, hakkasivat he kerran kylään hyökätessään takapihalla kasvaneen plataaninkin.⁴⁶⁶ Vertaus kertoo muustakin kuin puun – tai pojan – kuolemasta. Se rinnastaa puun, vanhuksen pojan sekä tšetšeenien tavat. Kaikki ne sota kuristaa hengiltä pikkuhiljaa.

Tavat ja traditiot liittyvät kiinteästi siihen vapauteen ja elämäntyyliin, jota tšetšeenit haluavat noudattaa ja jota he tavoittelevat, mutta jonka tiellä Venäjä ja sota seisovat. Nostan tässä esille vielä yhden esimerkin traditioiden merkityksestä ja niiden vaalimisen tarpeesta. Sultan Jašurkaevin teoksessa *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja*⁴⁶⁷ kertoja jakaa tšetšeenit kahteen osaan: niihin, jotka ovat valmiita säilyttämään Tšetšenian osana Venäjää ja niihin, jotka eivät ole. Teoksessa ei tarkemmin selvitetä jaon merkitystä tšetšeenien kannalta, mutta jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat ymmärtävät vapauden ja tšetšeenikulttuurin toisiinsa kietoutuneiksi, kuten käy ilmi seuraavasta lainauksesta: ”Toiset ovat sitä mieltä, että hinnalla millä tahansa täytyy saavuttaa vapaus ja rakentaa elämä omien traditioiden ja kulttuurin perustalle.”⁴⁶⁸

Kertoja pohtii päiväkirjassa myös Kaukasian sotaa ja Šamilia ja vertaa Šamilin edustamaa maailmaa sekä silloin että nykyisin tšetšeenikulttuurissa vallitseviin tasa-arvon ja vapauden perinteisiin:

”Šamil oli avaari. Hän pakeni Tšetšeniaan Ahulgo-kylän tuhoutumisen jälkeen 1839. Tšetšeenit puolestaan tarvitsivat johtajaa sodassa valkoihoista tsaaria vastaan ja riitelivät siitä, kuka tehtävään nimitettäisiin. Kukaan ei halunnut, että heitä komentaisi toinen tšetšeeni. Šamilin ilmestyminen vieritti suuren taakan pois heidän harteiltaan ja vieras nimitettiin imaamiksi ilman suurempia keskusteluita. Näin tšetšeenit pystyivät tasavertaisina asettumaan vieraan komentoon menettämättä tasa-arvoisuutta. Kuten sanoin, Šamilin johtamalla tšetšeeineillä ei ollut vuoria, jotta he pystyisivät nostamaan sinne parhaimman heistä, eikä maanrakoja, jonne heittää huonoimman. Nykyisinkin tšetšeenit haluavat kipeästi vapautua vallasta, jonka he valitsivat kolme vuotta sitten. Tunnen sydämessäni, että meillä tulee olemaan suuria vaikeuksia valtion rakentamisessa. Vapaudella tšetšeeni tarkoittaa tasa-

произносимые при рождении сына слова: «Пусть ты, легкой рукой поглаживая седую бороду, похоронишь свою мать»... Elsanov 2007.

466 Elsanov 2007.

467 Ях. Дневник чеченского писателя, suomennettuna Jah. Tšetšeenikirjailijan päiväkirja.

468 Другие считают, что любой ценой надо получить свободу и строить свою жизнь на основе своих традиций и культуры. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 1.

arvoa. Meidän kaikkien täytyy elää yhtä köyhinä tai rikkaina, muuten tulee aina vallitsemaan vallankumoustilanne.”⁴⁶⁹

Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja tuottaa tšetšeneistä kuvan tasa-arvoon ja yhdenmukaisuuteen taipuvaisina ja asettaa näin Šamilin avaarina ja johtajana tšetšeenikulttuurin ulkopuolelle. Kuten *Dolgie notši* -teoksessa, Šamil ei asetu subjektin vaan paremminkin auttajan rooliin. Päiväkirjassa myös esitellään tšetšeeninkielisen ja vahvasti Tšetšenian kulttuuriin liittyvä käsite *Jah* (Ях). Kyseinen termi sisältää kertojan mukaan kaiken sen, minkä kautta tšetšeenit itse ymmärtävät taistelun ja minkä kautta konflikti kansan keskuudessa hahmotetaan. Seuraavassa katkelmassa korostuu, että käsitteen ei katsota aukeavan ulkopuolisille, vaikka on tšetšeneille itsestään selvä:

”Kirjoittivat ja kirjoittavat tšetšeneiden olevan fanaatikkoja. Sekoittavat Jumalan lahjan munakkaaseen⁴⁷⁰. Fannaattisuus on sielun sairautta ja siinä on oivallettu vähän. Tšetšeneillä on olemassa sana 'jah'. Se tarkoittaa sankaruutta, ylpeyttä, kunniaa, jalomielisyyttä, voimaa, ja rohkeutta. Se tarkoittaa myös jotain, jonka kaikkein autioimman tšetšeenikylän seitsemänvuotias lapsi ymmärtää helposti, mutta jota on hankala ymmärtää niiden, jotka tällä hetkellä pudottavat pommeja kyseisen lapsen niskaan. Se ei ole vain sielun, vaan myös ruumiin erityinen tila: syvän tietoinen, iloinen valmius kestää kaikki, mutta suorittaa se, mitä täytyy suorittaa. Kaikki korkeimmat inhimilliset piirteet on pakattu tähän sanaan. Joka päivä näen nuoria miehiä aseiden kanssa matkalla taisteluun ja toisia tulossa taistelusta. Heidän kasvoillaan on hymy ja se hymy ei ole väkinäinen eikä vaivaantunut. He ovat jahin tilassa Jah on ihmisen matka syntymästä urotekoihin ja arvokkaaseen kuolemaan saakka, henkisen ja fyysisen kohoamisen korkeimpaan kohtaan asti.”⁴⁷¹

Yhteenvedon omaisesti vastaan vielä kysymykseen siitä, kuka on subjekti ja mitä se tavoittelee eli mikä on arvo-objekti. Kaikissa uudemmissa kertomuksissa päähenkilöinä ovat tavalliset tšetšeenit, jotka ovat joutuneet suurvallan tai entisen sellaisen pelinappuloiksi, mutta jotka eivät suostu

469 Шамиль был аварцем. Он бежал в Чечню после поражения под аулом Ахульго в 1839 году. А чеченцы как раз нуждались в предводителе для войны с надвигающимся белым царем и спорили, кого назначить. Никто не хотел, чтобы им командовал другой чеченец. Появление Шамиля сняло с них огромный груз, гость без особых дебатов был избран имамом. Теперь, равные друг другу, чеченцы могли спокойно подчиняться постороннему, не причиняя ущерба своему равенству. У чеченца, как сказал, понаблюдав за нами Шамиль, нет горы, чтобы возвести на нее лучшего из своих, и нет ямы -- сбросить худшего. Соблазн избавиться от власти, которую он избрал три дня назад, у чеченца и сегодня очень большой. У нас, чует мое сердце, будут огромные трудности при построении своего государства. Чеченец под свободой подразумевает равенство. Мы все должны жить или одинаково бедно, или богато, иначе у нас всегда будет "революционная ситуация". Jašurkaev 1995-1999, lähetys 2.

470 Venäläinen sanonta.

471 Писали, пишут о чеченцах: фанатики. Путают Божий дар с яичницей. Фанатизм -- большое состояние духа, в нем мало осознанного. У чеченцев есть слово из двух букв: "ях". Оно означает и героизм, и гордость, и честь, и благородство, и силу, и дерзость, и еще что-то, что легко понимает семилетней ребенок в самом глухом чеченском ауле, но трудно понять тем, кто сбрасывает сейчас бомбы на этого ребенка. Особое состояние не только души, но и тела: глубоко сознательная, радостная готовность претерпеть все, но совершить то, что должно быть совершено. Все высшие человеческие качества уложены в этом слове. Каждый день вижу парней с оружием -- одни идут в бой, другие выходят из боя. На их лицах улыбки, и эти улыбки не показные и не вымученные. Они в состоянии ях. Ях -- путь человека от рождения до подвига и достойной смерти, до высшей точки духовного и физического подъема. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 1.

asettumaan uhrin asemaan. Vaikka heidät on karkotettu useasti kotimaastaan ja vaikka he joutuvat pakenemaan kotikylistään, hakeutuvat he sitkeästi takaisin asuinseuduilleen. Jašurkaevin päiväkirjassa myös tehdään rajanvetoa siitä, kuka on tšetšeeni ja kuka ei. Merkittävää on Šamilin asettaminen todellisten tšetšeenien ryhmän ulkopuolelle, aivan kuten *Dolgie notši* -teoksessakin. Kyse ei niinkään ole hänen etnisestä taustastaan, vaan tšetšeenien perinteistä, joita hän ei jaa suostuessaan johtajan asemaan. Siihen tšetšeeni ei olisi suostunut. Sen sijaan tšetšeeninä olemiseen kuuluu olennaisesti halu elää vapaana ja tasa-arvoisena muiden kanssa sekä puolustaa näitä perinteitä.

Rauha ja mahdollisuus asua kotimaassa asetuvat arvo-objektin rooliin ja samalla tavalla kuin *Dolgie notši* -teoksessa, niihin liittyy vahvasti traditiot, vapaus ja tasa-arvo. Lukuisat karkotus- ja paluutarinat kertovat tavoitteesta ja tšetšeenien suuresta toiveesta saada asua Tšetšeniassa. Vastaavasti karkotus kotimaasta on trauma, jonka kautta omaa elämää ja tšetšeeninä olemista jäsenetään ja jonka kautta arvo-objekti samalla artikuloidaan. *Vozvraštšenie*-novellissa jopa lapsilla on niin kova ikävä kotimaahansa, että he karkaavat vaarallista reittiä Kazakstanista Tšetšeniaan. Monessa muussa novellissa taas päähenkilöt ovat eläneet karkotuksen, muistelevat kokemuksiaan ja ymmärtävät kaiken arvokkaan niiden kautta. He haluavat asua rauhassa kotimaassaan. Tšetšeniassa elämiseen liittyy sisältönsä, traditiot, joita halutaan kunnioittaa ja joihin liittyy piirteitä tapakulttuurista yhteiskuntajärjestykseen. Tšetšeenikulttuurissa perinteille ja perinteisille elämäntavoille, ennen kaikkea vapaudelle ja tasa-arvolle annetaan painoarvoa. Esi-isien tavat ja kokemukset vaikuttavat nykyisyyteen ja niitä kunnioitetaan. Sultan Jašurkaevin päiväkirjassa kirjoitetaan esi-isien merkityksestä seuraavasti:

”Tšetšeenit muistavat esi-isänsä jopa 12. sukupolveen ja vähäpätöisimmänkin meistä on muistettava seitsemännet isoisoisät. Ihmiset ympärillä auttavat muistamaan esi-isät. Tšetšeenien piirissä se on yksi suosituimmista puheenaiheista. Omista esi-isistä ei puhuta itse, vaan niistä puhuvat läsnä olevat. Jos jonkun läsnä olevan esi-isiä ei muisteta, se tarkoittaa, että heissä oli moraalisia vikoja. Tšetšeeni saattaa moittia maamiestään esi-isien puolitoista vuosisataa sitten tekemistä teoista ja tämä tuntee olonsa vaivautuneeksi esi-isiensä vuoksi.”⁴⁷²

472 Чеченцы помнят своих предков даже до двадцатого колена, а помнить семерых прадедов должен и самый захудалый из нас. Помнить своих предков человеку помогают окружающие. Одна из главных тем общего разговора в кругу чеченцев -- предки. Говорить о своих предках будете не вы, а присутствующие. Если предки кого-то из присутствующих не упоминаются, значит, они были "ледара" -- людьми с серьезными нравственными изъянами. Чеченец может упрекнуть соплеменника поступком его предка, совершенным полтора века назад, и тому будет очень неловко за своего праотца. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 4.

7.2. Tuttu vastustaja

Aineistoon valitsemassani uudessa kirjallisuudessa päähenkilöt, aktanttimallissa subjekti, ovat kaikissa tavallisia, köyhiä tšetšenejä. Tarkastelen seuraavaksi sitä, millaisena sota ja ennen kaikkea aktanttimalliin olennaisesti liittyvä vastustaja näyttäytyvät tuoreemmassa kirjallisuudessa.

Kolmessa novellissa – Zambulat Idievin kertomuksessa *The Dragon Goes A-Courting* sekä Musa Ahmadovin novelleissa *Tštoby svetsšu ne zadulo vetrom* ja *Skazka o treh bratjah*⁴⁷³ – sota vertautuu lohikäärmeeseen. Idievin novellissa on sovellettu vanhaa tarua jokea vartioivasta lohikäärmeestä, joka vaatii neitsyitä vettä vastaan, kunnes jäljellä on enää tsaarin tytär. Novellin tapahtumat ajoittuvat yhteen aamuun ja selvästi nykyisen Venäjän aikaisiin sotiin, sillä novellissa puhutaan vallanvaihdoksista Tšetšeniassa sekä Venäjän jatkuvista ilmapommituksista. Päähenkilö on nuori poika Musleem, joka asuu yhdessä äitinsä kanssa ja jonka suvun miehet taistelevat venäläisjoukkoja vastaan. Musleemin kotiin saapuu kylän poliisipäällikkö Umar kahden gangsterin näköisen, pukuun sonnustautuneen miehen kanssa, joista toinen on venäläinen. Umaria kuvataan lieroksi, joka on tasavallassa tapahtuneista lukuisista vallanvaihdoksista huolimatta onnistunut säilyttämään asemansa jo jonkin aikaa.⁴⁷⁴ Miehet ovat tulleet Musleemin kotiin kyselyä neitsyestä nimeltä Satsita, mutta novellissa ei paljasteta, joutuiko Musleemin äiti kertomaan heille hänestä jotain⁴⁷⁵.

Musleem on vasta lapsi, mutta jo tottunut sotaan, vaikka hänellä ei vielä edes kasva parta. Hänen hyvä sodanlukutaitonsa tulee esille seuraavassa katkelmassa:

‘They weren’t aiming for the village today,’ Musleem told her. ‘I reckon they were bombing around the top bridge.’

‘You’ve only just got out of bed and already you know everything,’ his mother grumbled. ‘Are you going to tell me how you do it?’

‘I know just by listening,’ Musleem replied, half joking, half in earnest. ‘They deliberately opened fire from over there in order to draw the planes, and when the Russians did fly towards them, they opened up with the anti-aircraft guns.’⁴⁷⁶

Musleem on myös sisäistänyt tulevan tehtävänsä Tšetšenian puolustajana, kuten hän äidilleen toteaa: ‘In Chechnya we are all generals from the day we are born.’ The boy smiled, dipped his

473 Сказка о трех братьях, suomennettuna Kertomus kolmesta veljestä.

474 Idiev 2005, 172-174.

475 Idiev 2005, 177,

476 Idiev 2005, 173.

pancake in butter and took a bite. After a moment he added, ‘Our president told us that.’⁴⁷⁷

Idievin novellissa peto on tyhjentänyt maan neitsyistä yhtä lukuun ottamatta, vienyt maasta kauneuden, hedelmällisyyden ja raikkauden. Novellissa puhutaan paljon ilmapommituksista, jotka vertautuvat lohikäärmeen tulensyöksentään. Vastustajia ovat sotajoukot, mutta eivät yksinomaan venäläiset. Myös Tšetšenian johdossa on väkeä, joka ajaa muuta väestöä yhä ahtaammalle. Kuten Musleemin äiti vastaa poikansa toteamukseen kaikkien tšetšeenien syntymisestä kenraaleiksi: ”Yes, your president said a lot of things, and the rest of us all have to fight from the day we are born.”⁴⁷⁸

Musa Ahmadovin novellissa *Tštoby svetšu ne zadulo vetrom* sotaa verrataan samaan lohikäärmemyyttiin, mutta selkeämmin. Päähenkilö Ašmi muistelee ensimmäisen Tšetšenian sodan aikaisia tapahtumia, jolloin hän joutui – kuten asia novellissa ilmaistaan - edellisen kerran pakenemaan sotaa⁴⁷⁹ raskaana olevan puolisonsa kanssa. Aluksi Ašmi ajatteli, ettei hänen tarvitse paeta, eihän hän ole tehnyt mitään väärää, mutta huomasi pian, ettei hänen tekemisillään ollut merkitystä: ”Mutta kun hänen kadullaan ohjus tappoi vanhuksen, joka jatkuvasti paimensi ruskeaa lehmäänsä ja tuli toimeen myymällä maitoa, hän ymmärsi, että sota ei tutki, kuka on syyllinen ja kuka syytön. Sille lohikäärmeelle oli ihan sama, kunhan oli saalis, jonka nielaista.”⁴⁸⁰

Ašmin paetessa puolisonsa ja lukuisten muiden tšetšeenien kanssa he jäävät jumiin linja-autoasemalle rajalle. Ašmi seuraa kotimaansa tilannetta ja pohtii lohikäärmeen muuttuvan vain ahneemmaksi ja ahneemmaksi, kuten seuraava katkelma asian esittää:

”Meteliä, räjähdyksiä, välähdyksiä, sitten valitusta, huutoa, itkua... Ilmeisesti lentokoneet ampuivat ohjuksia. Sekä vanhus, joka oli taivutellut hänen pois, että lukuisia muita ihmisiä kuoli, yhteensä 19[...] Ašmi muisti sadun lohikäärmeestä, joka makasi lähteen ympärillä päästämättä ketään hakemaan vettä, mikäli hänelle ei tuotu uhriksi nuorta tyttöä tai poikaa... Mutta lohikäärme, joka tukki heidän tiensä, ei tuntunut tulevan kylläiseksi yhtä helposti, se tarvitsi 19 ihmistä...”⁴⁸¹

477 Idiev 2005, 174.

478 Idiev 2005, 174.

479 Да, убегая от войны в прошлый раз... Ahmadov 2005b.

480 Но когда на его улице от осколка ракеты погибла старушка – она постоянно пасла свою бурюю корову, продавала молоко и перебивалась этим – он понял, что война не разбирается, кто виноват, а кто нет: этому дракону было все равно, лишь бы была добыча, которую можно проглотить. Ahmadov 2005b.

481 Шум, взрывы, вспышки – потом стоны, крики, плач... Оказывается, самолеты пустили ракеты. И снимавший, и старик, отговаривавший его от этого, а также множество других людей погибло – всего девятнадцать человек. [...] Он, Ашми, вспомнил дракона из сказки, который лежал вокруг родника, не подпуская к воде, пока ему в жертву не отдадут девушку или юношу...

А дракон, который преградил путь им, оказывается, наедался не так легко, ему понадобилось проглотить девятнадцать человек... Ahmadov 2005b.

Muutaman päivän kuluttua lohikäärme saa 20. ja 21. uhrinsa, kun Ašmin raskaana oleva puoliso Elima kuolee keskenmenoon. Vaikka Tšetšeniassa veri virtaa päivittäin, ei sitä riitä pelastamaan Eliman henkeä:

”Lääkäri sanoi: 'Lapsi kuoli kohtuun ja kului muutama päivä, hänellä on verenmyrkytys... Pikainen leikkaus... Tarvitaan paljon verta... Siirtoon... Veri... Paljon verta... 'Luovutin verta, kunnes olin menettää tajuntani. Luovuttivat Buvaisar ja monet tšetšeenipakolaiset... he antoivat paljon verta. Verta, verta... Mutta se ei pelastanut Elimaa.’”⁴⁸²

Musa Ahmadovin toisessa novellissa *Skazka o treh bratjah* päähenkilö, vanha yksinäinen nainen Sanu, odottaa edelleen sodasta kotiin kaatuneita veljiään ja kertoo seuran puutteessa lehmälle menneisyydestään. Jo iäkkään naisen elämän ainoan sisällön tuntuu muodostavan veljien odotus. Kaikki kertomuksen repliikit ovat Sanun muistoja nuoruudesta. Kun Idievin novellissa lohikäärme imee hiljalleen elämän Tšetšeniasta, nuori Sanu ymmärtää, että perheen miesten on lähdettävä taistelemaan pahaa vastaan ja mieltää vastustajan lohikäärmeeksi:

”Sota alkoi. Saksa hyökkäsi, ilmoitti Šatoista saapuva isä. Veljet jäykistyivät, vaipuen ajatuksiin.

- Dada, onko Saksa lohikäärme? Kysyy pieni tyttö. Mutta isä hiljenee. Sitten hän kysyy uudestaan. Lopulta Datštša tarttuu tyttöä kädestä.

- Kyllä, lohikäärme, joka pitää tappaa, hän sanoo silittäen tytön päätä.

Naisen henkeä alkaa ahdistaa, hänellä ei riitä happi. Kaikilla voimillaan hän yrittää nielaista kurkkuun juuttuneen palan. Lopulta kurkku vapautuu, pala liukenee kuumana suoniin.

- Vaša, Vaša, lähdetkö taistelemaan lohikäärmettä vastaan.

- Kyllä.

- Lähtekö Diša?

- Lähtee.”⁴⁸³

482 Врач сказал: «Ребенок умер в утробе, прошло несколько дней, ее кровь заражена... Срочная операция... Нужно много крови... Чтобы перелить... Кровь... Много крови...» Я сдал кровь, пока не свалился без сознания. Сдали Бувайсар, многие беженцы из Чечни... много крови сдали чеченцы. Кровь, кровь... Но она не спасла Элиму... Ahmadov 2005b.

483 Война началась. Герман напал, — сообщил вернувшийся из Шатоя отец. Застыли братья, погрузившись в думы.

— Дада, Герман — это дракон? — спрашивает маленькая девочка. Но отец молчит. Тогда она спрашивает снова. Наконец Дачча берет девочку на руки.

— Да, дракон, которого надо убить, — говорит он, поглаживая ее по голове.

У женщины начинается удушье, ей не хватает воздуха. Изю всех сил старается она проглотить ком, застрявший в горле. Наконец горло освобождается — ком растворяется острым теплом в жилах.

— Ваша, ваша... Ты пойдешь бороться с драконом?

- Да.

— А Шида пойдет?

— Пойдет.

Ahmadov 2008.

Idievin novellissa koko sota näyttäytyy lohikäärmeenä, kun taas Ahmadovin molemmissa novelleissa lohikäärme asettuu nimenomaan vastustajaksi. Kaikissa kolmessa vastustajan tunnistamiseen liittyy kuitenkin tietynlainen epävarmuus ja hankaluus. Nuori Sanu ei tiedä, mikä Saksa on, vaan mieltää hyökkääjän lohikäärmeeksi. Musleem taas ei luota vallassa oleviin ja asemansa säilyttäneisiin, olivat he sitten venäläisiä tai tšetšenejä, heitä kannatta väistää. Tällainen vastustajan kasvottomuus ja jopa mainitsematta jättäminen on yleistä muissakin novelleissa. Vaikka sodan läsnäolo on aineistossa vahva, ei vastustajaa nimetä yhtä tarkasti kuin *Dolgie notši*-teoksessa. Sen sijaan puhutaan lohikäärmeestä, neitsyitä varastavasta, kyliä tuhoavasta ja tulta sylkevästä pahuuden ruumiillistumasta tai jätetään vihollisviitteiden etsiminen lukijalle. Epäselväksi ei toki jää se, mikä tai kuka estää tšetšenejä saavuttamasta arvo-objektiaan, mutta taistelunhalun sijaan uudesta kirjallisuudesta huokuu ennemminkin kyllästyminen sotaan ja ainaiseen pelkoon.

Mašar Aidamirovan novellissa *Gore ot uma. Odinotšestvo v notši* nuoriso puhuu vihollisesta keskustellessaan taistelusta itsenäisen tasavallan puolesta. Päähenkilö Movsarin perhe menehtyy venäläisten ilmaiskussa, mutta Movsar on enemmänkin väsynyt taisteluun ja sotaan kuin innokas puolustamaan kotimaataan. Siitä kertoo myös novellin päättävät virkkeet: ”Allah! Kuinka ihanaa elämä on! Ja kuinka hankalaa sitä on elää! Emme osaa elää! Tai meidän ei anneta? Ei anneta elää! Joka tapauksessa, emme osaakaan...”⁴⁸⁴ Sama taisteluun väsyminen nousee esille Larisa Badaevan kertomuksessa *Zatmnenie*⁴⁸⁵, joka sijoittuu Groznyin kaupunkiin ja toisen Tšetšenian sodan alkupäiviin. Kaupunki on juuri toipumassa edellisestä koitoksesta, mikä käy ilmi seuraavasta kuvauksesta:

”Ensimmäisen sodan jälkeen Groznyin kaupunki oli melko iloton näky: tuhoutuneet rakennukset, palaneet ja ikuisesti tallautuneet mahtavat puistot ja puutarhat, ympäristön hirvittävä tila, korkea rikollisuus. Sellainen oli ”perustuslaillisen järjestyksen” aikaansaamisen surullinen tulos. Mutta hiljalleen elämä palasi kaupunkiin.”⁴⁸⁶

Novellin päähenkilö, nuori mies Ruslan on moneen muuhun nähden onnellisessa tilanteessa, sillä hän työskentelee organisaatiossa, joka maksaa säännöllistä palkkaa. Erään työpäivän aamuna kaikki

484 Аллах! Как прекрасна жизнь! И как ее сложно прожить! Не умеем жить. Или не дают? Не дают жить! Впрочем, и не умеем... Aidamirova 2005.

485 Затмение, suomeksi Pimennys

486 Город Грозный после первой войны представлял весьма невеселое зрелище: разрушенные здания, выгоревшие и вытопанные некогда великолепные парки и скверы, ужасающая экология, высокий уровень преступности. Таков был плачевный итог наведения «конституционного порядка». Но постепенно жизнь возвращалась в город. Badaeva 2005.

työntekijät kuitenkin lähetetään kotiin venäläisten ilmahyökkäysten vuoksi. Kaupunki on juuri selvinnyt edellisestä, eikä Ruslan ole valmis uuteen painajaiseen, vaan pohtii riittävätkö hänen voimansa tällä kertaa. Kaupunkilaiset kerääntyvät katsomaan auringonpimennystä ja joku kuiskaa Ruslanille: ”Auringonpimennys päättyi jokunen hetki sitten. Mutta milloin lopultakin päättyy tämä järjen ja tunteiden pimennys? Milloin?⁴⁸⁷” Tässä novellin päättävässä repliikissä, kuten koko novellissa, ei varsinaisesti korosteta ketään vihollisena, vaikka venäläiset ovat ilmiselvästi aiheuttaneet paljon kärsimystä kaupungissa. Sen sijaan siinä puhuu väsymys järjettömään sotaan ja halu saada ja osata elää elämäänsä rauhassa, aivan kuten Aidamirovan novellissa *Gore ot uma*.

Myös Musa Ahmadovin kahdessa novellissa, *Skazka o treh bratjah* ja *A melnitsa krutilas i na rassvete*, vallitsee eräänlainen lannistuneisuuden tunnelma. Sota on pilannut tšetšeenien elämän, vaikka taistelu koetaan velvollisuudeksi. Samalla tavoin kuin Sanun isä ja veljet lähtivät automaattisesti taistelemaan lohikäärmettä vastaan, yksijalkainen Utsi teki saman velvollisuudesta kotimaataan ja esi-isä kohtaan. Seuraava katkelma novellista heijastaa tätä velvollisuutta:

”Utsi tiesi, että vaaran hetkellä jokaisen miehen täytyy nousta puolustamaan maataan, täytyy täyttää velvollisuutensa.

Utsin suku on hyvin vanhaa. Hänen esi-isänsä ovat voittaneet monia vihollisia, eikä kukaan ole saanut alistettua heitä. Muutoinhan hänen sukunsa ei olisi elänyt kauaa. Ja voitosta täytyy maksaa kallis hinta ja luopua elämästään... ja vielä monista elämistä...”⁴⁸⁸

Nämä Ahmadovin novellit muodostavat poikkeuksen siinä mielessä, että niissä päähenkilöt tai heidän perheenjäsenensä taistelivat aikoinaan Neuvostoliiton riveissä Saksaa vastaan. Lohikäärme, jota Sanun veljet lähtivät kaatamaan, oli nimeltään Saksa. Utsi taas palkitaan voitonpäivän 30-vuotisjuhlassa mitalilla maansa palvelemisesta. Kiitoksena panoksestaan Neuvostoliiton puolesta, Utsi kuitenkin lähetettiin loukkaantumisensa jälkeen kansan vihollisena Kazakstaniin.⁴⁸⁹ Näissä novelleissa korostuu velvollisuus taistella valloittajaa kohtaan, ei niinkään valloittajan rooli vastustajana. Tšetšeenien traditiosta kumpuava velvollisuus maata ja esi-isiä kohtaan saa tarttumaan aseisiin, oli valloittaja kuka hyvänsä.

487 Солнечное затмение закончилось за несколько мгновений. Когда же, наконец, завершится это затмение разума и чувств? Когда? Badaeva 2005.

488 Уци знал, что в час опасности каждый мужчина должен встать на защиту своей земли, должен выполнить свой долг.

Род Уци – древний род. Многих врагов одолели его предки, никому не покорились. Будь иначе, его род давно бы не существовал. А за победу надо заплатить дорогую цену, может быть, и жизнь свою отдать... И еще много жизней... Ahmadov, 2005a.

489 Ahmadov 2005a, Ahmadov 2008.

Aineistooni valitsemassani kolmannessa Musa Ahmadovin novellissa *Tštoby svetšu ne zadulo vetrom* vihollisena pidetään selvästi Venäjän joukkoja, mutta niiden toiminta on sattumanvaraista, mikä hämärtää jakoa hyviin ja pahoihin, ystäviin ja vihollisiin. Tätä Neuvostoliiton romahtamisen jälkeistä tunnelmaa ja toimintaa kuvaa hyvin päähenkilö Ašmin seuraava ajatus: ”Jos valtion nimissä pommitetaan sen omia kansalaisia erottelematta syyllisiä ja syyttömiä, olettaen, että kuka tahansa voi iskeä, maailma ja ihmiset ovat muuttuneet, muuttaneet laatuun sellaiseksi, jossa ei eroteta käsitteitä hyvä-paha, julmuus-armeliaisuus.”⁴⁹⁰

Venäjä ei novellin mukaan kuitenkaan ole ainoa sattumanvaraisesti toimiva, mistä kertoo Ašmin oma kohtalo. Hän joutui vaimonsa kanssa pakenemaan Tšetšeniasta sodan alettua, sillä he olivat toimittajia ja siksi kapinallisten mielestä vaarallisia. Seuraava lainaus kuvaa sodan alkupäivien sekasortoa, mutta samalla myös luokittelee Ašmin kaltaisten tavallisten tšetšeenien viholliseksi paitsi venäläiset pommikoneet, myös tšetšeenikapinalliset, jotka toimivat aivan yhtä mielivaltaisesti, vaikkakaan eivät yhtä väkivaltaisesti:

”Tšetšeenitaistelijat saapuivat kaupunkiin ja piirittivät sen, mutta federaation joukot pommittivat sattumanvaraisesti, altistaen siviilien asunnot kranaattitullelle. Kapinalliset eivät aikoneet perääntyä, he sijoittuivat aseisiin nopeasti, avasivat vankilan ja alkoivat kerätä sinne 'väärauskoisille myyneitä ihmisiä' vieden heidät niin nopeasti oikeuteen, että he eivät ehtineet edes pelätä. Hän, Ašmi, ja myös hänen vaimonsa kuuluivat tuohon joukkoon, sillä he työskentelivät televisiossa.”⁴⁹¹

Myös muutamassa muussa kertomuksessa vastustaja henkilöidään selkeämmin. Yksi tällainen on Islam Elsanovin novelli *Staruha*. Siinä päähenkilö, vanha nainen asuu kanakoppia muistuttavassa hökkelissä. Uutta taloa ei kannata rakentaa, koska venäläissotilaat polttavat kylän tasaisin väliajoin. Seuranaan naisella on nuori kana, joka sekin on puoliksi villiintynyt, sillä vanhus joutui jättämään sen yksin kahdeksi viikoksi paetessaan metsiin venäläisten hyökkäystä. Miehensä ja neljä poikaa vanhus menetti sodassa, ja kaikki sukulaiset venäläiset pakkosiirsivät Terek-joen taakse. Nuorena hän soti itsekin pukeutuen mieheksi, mutta paljastui haavoituttuaan.⁴⁹² Kylä, jossa vanhus asuu, on köyhä ja ihmiset nälkäisiä. Samalla tavoin kuin taloja ei kannata rakentaa jatkuvasti uudelleen, sodan vuoksi ei myöskään onnistuta viljelemään maata tai kasvattamaan eläimiä:

490 Если от имени государства бомбят своих же граждан, не различая виновных и невиновных, исходя из того, что просто кто-то будет поражен, мир, люди изменились, перешли в другое качество, при котором не различаются понятия «добро – зло», «жестокость – милосердие». Ahmadov 2005b.

491 Чеченские боевики вошли в город и захватили его, а федералы беспорядочно бомбили, подвергали минометному обстрелу жилые дома. Боевики и не думали уходить, они быстро обосновались, открыли тюрьму, начали задерживать «людей, продавшихся гяурам» и спешно предавать их суду, словно боясь не успеть. Он, Ашми, а также его жена оказывались в их числе, потому что работали на телевидении. Ahmadov 2005b.

492 Elsanov 2007.

”Puutarhoja... Puutarhoja ei ole ollut moneen vuoteen. Ei kylää, vain näitä kanakoppimajoja. Sotilaat saapuvat useammin aamuisin aiheuttaen vaaratilanteen ja naiset, lapset ja vanhukset juoksevat kauas metsään ajaen karjaa. Miehet jäävät vetäytyen hyökätäkseen venäläisjoukkojen kimppuun. Nykyisin ihmisillä ei ole karjaa, lehmiä tai lampaita, sillä sota on niellyt ne. Kanahan ei ole karjaa.”⁴⁹³

Vanhuksen mietteissä nousee esiin myös sodan muuttunut luonne. Hän vertaa nykyistä sotaa kenraali Jermolovin aikaan, jolloin kylien polttaminen oli Venäjän yleisesti sodassa käyttämä metodi. Seuraavassa katkelmassa hän muistelee aikaa, jolloin hänen poikansa olivat vielä lapsia ja vertaa sitä sekä menneeseen että nykypäivään:

”Vaikka tuohonkin aikaan poltettiin kyliä, mutta noin kaksikymmentä vuotta Jermolovin jälkeen ei poltettu niin paljon. Ei niin, että ei olisi poltettu, venäläisjoukot polttivat kyliä aina sodissa, mutta tuolloin sota ei ollut samanlaista kuin nykyisin, suunnattu ainoastaan kylien tuhoamiseen ja hävittämiseen.”⁴⁹⁴

Elsanovin novelli *Staruha* on myös yksi harvoista, joissa käytetään sanaa vihollinen. Päähenkilö muistelee seuraavassa lainauksessa aikaa, jolloin hänen miehensä vielä eli ja taisteli: ”Sitoen suitset satulan kaareen, isä toi kerran pojalleen hevosen kodin tarpeisiin ja maan kyntämiseksi metsään, piiloon viholliselta.”⁴⁹⁵ Sanaa käytetään myös vanhuksen muistellessa plataaninsa kohtaloa: ”Kerran, kun annettiin hälytys ja ihmiset lähtivät kylästä, puu paloi, varmaankin heinäkasasta lähteneestä tulesta, kunpa viholliset eivät olisi polttaneet plataania, vaan hakanneet sen”⁴⁹⁶. Vaikka novellissa ei syytetä ketään yhtä selväsanaisesti, kuin *Dolgie notši* -romaanissa, käy siitä väistämättä ilmi, että kylään tasaisin väliajoin hyökkäävät ja sitä polttavat venäläisjoukot estävät päähenkilöä elämästä haluamaansa elämää haluamassaan kylässä eli asettuvat aktanttimallissa selvästi vastustajan rooliin.

Mashadovin vetoamus taas nimeää vihollisen hyvinkin suorasanaisesti. Jo aikaisemmin lainaamassani katkelmassa Venäjän toimintaa Tšetšeniassa nimettiin ”Kremlin verisen regiimin

493 Сады... Садов много лет нету. Не село, а эти лачуги-курятники. Солдаты больше приходят рано утром — поднимается тревога, женщины, дети, старики, угоняя скот, уходят далеко в леса, мужчины остаются, чтобы, отступив, часто нападать на пришедшие русские войска. Теперь у людей нету скота: коров, овец их — поглотила война. Курица ведь не скот. Elsanov 2007.

494 Хотя в то время и жгли села, но лет двадцать после Ярмола не так много жгли. Не то, что не жгли, русские войска в войну всегда жгли села, но тогда вся война не была, как сейчас, направлена только на уничтожение и разорение сел. Elsanov 2007.

495 Привязав уздечку к луке своего седла, отец однажды привел сыну еще лошадь для нужд дома и чтобы вспахать клин, скрытый от врага в лесу. Elsanov 2007.

496 Однажды, когда поднялась тревога и люди ушли из села, дерево стгорело, наверное, от огня подожженного стога сена, враги не сожгли бы сырую чинару, они бы срубили ее. Elsanov 2007.

rikolliseksi järjettömyydeksi”⁴⁹⁷. Eli vihollisen aktanttiin asettuu Venäjän hallitus, aivan kuten *Dolgie notši* teoksessa. Sen toiminta ei kuitenkaan rajoitu vain Tšetšeniaan, vaan vetoomuksessa esitetään uhka, että Venäjä tulee laajemminkin ajamaan poliittisia tavoitteitaan väkivalloin. Seuraava lainaus irrottaa Venäjän samalla demokraattisten ja rauhallisten kansainvälisen politiikan toimijoiden joukosta ja luokittelee sen väkivaltaa ja moraalittomia keinoja suosivaksi sekä lain ulkopoulisia vaihtoehtoja valitsevaksi valtioksi:

”On kysymättäkin selvää, että nykyisin kansainvälisen terrorismin keskus on Kreml, joka valitsi Tšetšenian ja tšetšeenit FSB:n kehittämien terrorististen metodien testauskohteeksi. On naiivia ajatella, että Venäjän nykyinen regiimi epäröi käyttää terrorismikokemustaan kansainvälisellä areenalla ratkaistakseen poliittisia ja muita tehtäviä.”⁴⁹⁸

Venäjän ja Neuvostoliiton valloituspolitiikka nähdään kirjallisuudessa uhkana tšetšeenien arvo-objektille ja tavoitteelle asua haluamansa laisessa Tšetšeniassa, mutta Venäjän kansaa ei edelleenkään koeta vastustajaksi. Esimerkiksi Sultan Jašurkaevin *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja* painottaa tšetšeenien ja venäläisten moninaista vuorovaikutussuhdetta. Samoin kuin Aidamirovin *Dolgie notši* -teos, päiväkirja korostaa, että tšetšeenit eivät jatkuvista väkivaltaisuuksista huolimatta koe Venäjän kansaa viholliseksi. Seuraava katkelma valottaa kansojen läheistä suhdetta:

”Melkein jokaisella tšetšeenillä on jonkinlaisia etuja Venäjällä eivätkä he ajattele elävänsä ilman niitä, mikä tietenkään ei tarkoita sitä, että he haluavat olla venäläinen 'musta', 'Kaukasian kansalliset kasvat'. Tšetšeenien emotionaalinen ja mentaalinen tila on sellainen, että he eivät voi vihata Venäjän kansaa, vaikka sotaa nimitetäänkin venäläisten ja tšetšeenien väliseksi. Monet itsenäisyyden puolustajat omistavat asuntoja ja yrityksiä Moskovassa. Vaikean kansallisen vapaussodan jälkeen suuri osa algerialaisista asuu Ranskassa. Ketkään Kaukasiassa eivät ole lukeneet niin paljon venäläisiä kirjoja kuin tšetšeenit eivätkä ketkään puhu venäjää heitä paremmin. Moskovan puolustajat eivät tukeneet ajatusta moskovalaisten virkamiesten isännyydestä Tšetšeniassa, eivätkä vastustajat halunneet rakentaa Kiinan muuria Venäjän ja Tšetšenian välille. Kansa ei halua jättää jälkeläisilleen verikoston taakkaa, josta tulisi taakka seitsemälle sukupolvelle ja joka johtaisi kansan itsetuhoon. Mutta kaikkia sodasta vastuussa olevia, niin kauan kun se jatkuu, tšetšeenit vaativat kansallisesti tilille.”⁴⁹⁹

497 преступное безумие кремлевского кровавого режима

498 Вне всякого сомнения, то, что сегодня центром международного терроризма является Кремль, который выбрал Чечню и чеченцев объектами испытания террористических методов разрабатываемых ФСБ. Наивно думать, что нынешний режим России постесняется использовать свой террористический опыт на международной арене для решения политических и иных задач. Mashadov 2004.

499 Почти каждый чеченец имеет тот или иной интерес в России и особо не мыслит себя без нее, что, конечно, вовсе не значит, что он хочет быть российским "черным", "лицом кавказской национальности". Душевное и умственное состояние чеченцев таково, что они не могут ненавидеть русский народ, хотя война и называется "русско-чеченской". Многие сторонники независимости имеют в Москве квартиры, фирмы. После страшной война за национальное освобождение множество алжирцев живет во Франции. Никто на Кавказе не прочитал больше русских книг, чем чеченцы, никто не говорит на русском лучше, чем они. Сторонники Москвы были вовсе не за то, чтобы в Чечне хозяйничали московские чиновники, а противники не имели в виду строить китайскую стену между Россией и Чечней. Народ не хочет оставлять своему потомству кровную месть, которая тянулась бы до седьмого

Lainauksesta huokuu sekä kansan väsyneisyys sotaan että halu irtautua mahdollisesta kostonkierteestä, mutta toisaalta myös tšetšeeniä velvoittava ja traditiosta kumpuava paine vaatia vihollista kansallisesti tilille. Katkelmassa korostetaan myös kansojen tiiviitä suhteita. Vaikka osa tšetšeenistä ajaakin tasavallalle itsenäisyyttä, he eivät tarkoita sillä eristäytymistä Venäjältä ja vastaavasti ne, jotka haluavat säilyttää Tšetšenian osana Venäjää, puolustavat tšetšeenien omaa päätösvaltaa. Kahden kansan erityissuhteesta kertovat myös seuraavat päiväkirjan katkelmat:

”Monet tšetšeenit olivat sitä mieltä, että venäläiset, jotka eivät lähteneet Groznyista Dudaevin astuessa valtaan, elävät köyhyydessä ja tšetšeenit yrittivät auttaa heitä. Venäläiset esimerkiksi saivat matkustaa ilmaiseksi bussilla, kukaan ei vaatinut tai huolinut heiltä rahaa. Ajateltiin, että he jäivät rakkaudesta tšetšeeneihin.”⁵⁰⁰

”Huolimatta kaikista erimielisyyksistä ja sodista, tšetšeenit suhtautuvat venäläisiin hyvin ja usein keskusteluissa nostavat heidät esimerkikseen. Tänään käynnissä on sota, ihmiset tappavat toisiaan, huomenna tulee rauha ja tšetšeeni on valmis ystävyYTEEN. Mutta jos joku hänen kotoaan tai sukulaisistaan tapetaan, hän ei pyytele anteeksi venäläiseltä tai tšetšeeniltä, vaan kosta, minkä jälkeen hän on taas valmis ystävyYTEEN. Kaikki kenraalit, jotka antavat käskyjä tapaa tšetšeeniä, vastaavat ennemmin tai myöhemmin teoistaan. Jos he kuolevat luonnollisesti, tšetšeenien veri putoaa heidän jälkeläistensä päälle. Esi-isät sanoivat, että se, joka tappoi, tapetaan, se, joka tappoi käskystä, tapetaan ja se, joka käski, tapetaan myös.”⁵⁰¹

Sodassa Venäjä on Tšetšenian vastustaja, mutta ennen kaikkea Venäjän armeija, ei kansa. Jašurkaevin päiväkirjassa Venäjän kansaa kohtaan ei tunneta samanlaista veljeyttä ja kohtalonyhteyttä kuin Aidamirovin *Dolgie notši* -romaanissa, mutta painotetaan, että sitä ei käsitetä pääasialliseksi viholliseksi. Koko teos kertoo tšetšeenien kokemuksista ja näkemyksistä ensimmäisestä Tšetšenian sodasta, jolloin subjektina ovat tšetšeenit, ja heidän arvo-objektiaan eli halua elää rauhassa omanlaisessaan Tšetšeniassa estää tavoittamasta Venäjä ja Venäjän sotajoukot. Teoksessa korostuu kunnioitus venäläisiä kohtaan kansana ja ihmisinä, mutta toisaalta halveksunta heidän sotatoimiaan ja sotilaallista johtoaan kohtaan. Seuraavassa katkelmassa korostuu *Dolgie notši* -teoksen kanssa yhtenäinen näkemys Venäjän sotilaallisesta johdosta vihollisena ja

колена и привела бы к самоуничтожению нации. Но всем виновникам этой войны, как бы она ни завершилась, чеченцы обязательно предъявят национальный счет. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 2.

500 Многие чеченцы считали, что русские, не покинувшие Чечню при Дудаеве, бедствуют, и старались им помогать. Русские, например, бесплатно ездили в автобусах: денег с них никто не требовал и не брал. Считалось, что они остались из-за любви к чеченцам. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 4.

501 Несмотря на все трения и войны, к русским чеченцы относятся хорошо, часто в своих беседах ставят их в пример себе. Сегодня идет война, люди убивают друг друга, завтра будет мир -- чеченец будет готов к дружбе. Но если убит кто-то из его дома, из родственников, он это не простит ни русскому, ни чеченцу и отомстит, а после этого, пожалуйста, опять будет готов к дружбе. Все генералы, которые сегодня отдают приказы убивать чеченцев, рано или поздно понесут ответственность. Если они умрут естественной смертью, кровь чеченцев упадет на их потомков. Древние говорили: кто убивал -- будет убит, кто по приказу убивал, все равно будет убит, но и тот, кто приказывал, тоже будет убит. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 5.

rivitaistelijoista uhreina tšetšeenien rinnalla:

”Mikäli koko Tšetšenia taistelisi, kuten toimittajat kertovat, sotajoukot, jotka lähetettiin Groznyiin, olisi höyhennetty jo aikaa sitten. Vielä taistelee vain hajanaisia tšetšeeniryhmiä, muutama tuhat, mutta pian aloittavat kaikki. Venäläispäällystö tekee kaikkensa sen estämiseksi: tappavat rauhallisia siviilejä, ryöstelevät taloja. Tätä harrastavat erilaiset erikoisjoukot, joille sanotaan, että he eivät taistele, vaan suojautuvat. Taistelemaan lähetetään tavallisia sotilaita tykinruoaksi.”⁵⁰²

Samalla tavalla kuin *Dolgie notši* -romaanissa, Venäjän kansa käsitetään läheiseksi, heitä asuu paljon Tšetšeniassa ja vastaavasti tšetšeenillä on paljon kytköksiä Venäjälle. Tšetšeenien kulttuuria ei siis nähdä suljettuna ja staattisena, vaan se saa paljon vaikutteita naapurikansoilta. Aineistoni kaunokirjallisille teoksille yhteistä on myös Venäjän ja Tšetšenian välisten väkivaltaisuuksien jatkuvuus tšetšeenien historiassa ja nykyisyydessä, mikä ei voi olla vaikuttamatta siihen, miten tšetšeenit käsittävät yhteiskuntaansa ja kulttuuriensa. Tšetšeeninä olemiseen liittyy velvollisuus taistella, oli vihollinen sitten Saksa tai Venäjä. Tämä velvollisuus nousee historiallis-kulttuurisista perinteistä, joita tšetšeenikulttuurissa kunnioitetaan. Näin ollen jokainen miehittäjä astuu vastustajan rooliin uhaten tšetšeenien arvo-objektia, halua asua rauhassa, vapaana ja tasa-arvoisena kotimaassaan.

Aineistosta erottuu kuitenkin myös vastustajan epämääräisyys. Päähenkilöt kohtaavat vihamielisyyttä sekä venäläisten että tšetšeenien taholta. Myös tšetšeenikapinalliset syyllistyvät ylilyönteihin. En kuitenkaan luokittele heitä vastustajaksi, sillä he saavat myös monen novellin päähenkilön ymmärryksen, joskaan eivät aina suoranaista tukea. Vastustajan epämääräisyyttä vahvistaa myös sotaväsymys. Se on osittain korvannut vastarinnan, jonka kautta vastustaja *Dolgie notši* -teoksessa artikuloidaan.

502 Если бы воевала вся Чечня, как говорят корреспонденты, то эти войска, что вошли в Грозный, давно были бы разбиты в пух и прах. Воюют пока еще отдельные группы чеченцев, несколько тысяч, но постепенно начнут все. Русское командование делает для этого все: убивают мирных жителей, грабят дома. Этим занимаются разные спецназы, о которых говорят, что они не воюют, а прячутся. На убой бросают обыкновенных солдат. Пушечное мясо тут -- они. Jašurkaev 1995-1999, lähetyks 3.

7.3. Myyttinen aktanttimalli tuoreen tšetšeenikirjallisuuden mukaan

Dolgie notši -teoksesta laatimassani aktanttimallissa Tšetšenian kansa asettui kolmeen erilaiseen asemaan: lähettäjän, subjektin ja vastaanottajan aktanttiin. Lähettäjistä tai vastaanottajista ei uudemmassa aineistossa eksplisiittisesti puhuta, mutta se ei ole tarpeen, sillä kansa subjektina tavoittelee rauhaa itselleen saaden valtuutuksen itseltään. Tšetšeeniä ei ole tehtävään lähettänyt tai toiveita rauhasta ei heidän mieleensä ole iskostanut mikään ulkopuolinen taho. Samoin he toivovat sodan päättymisen tuovan helpotusta omaan elämäntilanteeseensa. Uudempi aineistoni noudattaa *Dolgie notši* -teoksen kanssa yhtenäistä aktanttimallia myös auttajien vähydessä. Lukuun ottamatta Mashadovin ja Zakajevin vetoamuksia, auttajia tšetšeenille ei aineistosta juuri löydy. Vetoamukset jakavat *Dolgie notši* -teoksen kanssa samat toiveet kansainvälisestä yhteisöstä sekä Venäjän sisäisestä kehityksestä mahdollisina auttajina tšetšeenien asiassa. Mashadovin vetoamuksessa Euroopan parlamentin julistus Stalinin karkotuksista kansanmurhana nähdään moraalisenä ja konkreettisenä tukena tšetšeenille. Myös toive kansainvälisten toimijoiden tulevista panoksista rauhan saavuttamiseksi ilmaistaan vetoamuksessa selväsanaisesti, kuten myös näkemys Venäjän halusta torpedoida ne:

”Päätöksenne Tšetšenian kansan suojelemiseksi olosuhteissa, joissa sen kansanmurha jatkuu, toimii moraalisenä lisävaikuttimena taistelussa henkiinjäämisestä. Olemme aina avoimia rakentavalle dialogille kansainvälisen yhteisön kanssa ja kutsumme YK:n ja EU:n riippumattomia asiantuntijoita monitoroimaan tilannetta, jotta venäläisten propagandistien tšetšeenihin kohdistamat perusteettomat ja loukkaavat hyökkäykset, jotka julkeasti kiusaavat Euroopan neuvoston parlamentaarista yleiskokousta, Etyjiä ja muita auktoriteettisia järjestöjä, eivät voisi vääristää todellista kuvaa Itškerian tšetšeenitasavallasta.”⁵⁰³

Yksikään novelli ei kuitenkaan jaa Mashadovin vetoamuksen näkemystä ja toivetta kansainvälisen yhteisön avusta. Aihe mainitaan ainoastaan Musa Ahmadovin novellissa *Tštoby svetšu ne zadulo vetrom* ja siinäkään ei varsinaisesti puhuta kansainvälisestä yhteisöstä, vaan muista maailman valtioista, joiden mielipiteet Tšetšenian tilanteesta eroavat toisistaan. Missään tapauksessa novellista ei kuitenkaan saa mielikuvaa, että apua olisi odotettavissa Venäjän ja Tšetšenian ulkopuolelta, päinvastoin. Alla oleva lainaus, jossa päähenkilö Ašmi kommentoi 2000-luvun alun

503 Ваше решение в защиту чеченского народа, в условиях продолжающегося его геноцида, является дополнительным моральным стимулом в борьбе за выживание. Мы всегда открыты для конструктивного диалога с мировым сообществом, и приглашаем независимых экспертов ООН и ЕС для визуального мониторинга ситуации, чтобы безосновательные, клеветнические нападки на чеченцев со стороны российских пропагандистов, нагло обивающих пороги ПАСЕ, ОБСЕ и других авторитетных организаций, не могли исказить реальную картину в Чеченской Республике Ичкерия. Mashadov 2004.

tilannetta bussissa tapaamalleen naiselle Padamille, asettaa muut valtiot ja kansainväliset toimijat vähintään sivustakatsojien rooleihin, nekin, jotka vaativat toimia väkivaltaisuuksien lopettamiseksi:

”Ei, Padam, ei ole totta, että vieraiden onnettomat kohtalot saavat unohtamaan oman. Mitä enemmän niitä näen, sitä painavammaksi sydän käy. Näethän, miten ihmiset kuolevat räjähtäen pommeihin, murskautuen tankkeihin, astuen miinoihin, miten heitä ajetaan vankiloihin, miten heidän sydämensä särkyvät heidän tullessa hulluksi surusta, veri vuotaa aivoihin, miten he levittäytyneenä ympäri maailmaa seisovat jonottaen humanitaarista apua, jäätyvät Groznyin raunioissa ja telttaleireillä, kun eri valtioiden päättäjät puhuvat heistä, omat edut lähtökohtanaan. Toiset toivovat, että heitä lyötäisiin lujempaa, toiset hieman säästären, kun kolmannet ilmaisevat pahoittelunsa, neljännet antavat periksi ja viidennet huutavat 'Kauhistus, apuun!' mutta päivä päivältä kansan tuhoaminen jatkuu.”⁵⁰⁴

Lainaus myös paljastaa novellin päähenkilön näkemyksen kansainvälisestä politiikasta maailmana, jossa valtiot ajavat omia etujaan ja suhtautuvat Tšetšenian konfliktiin niiden mukaisesti. Toiset hyötyvät tšetšeenien tuhoamisesta, toisia ei kiinnosta ja toiset taas huutavat hätääntyneinä apua. Kaikista vaihtoehtoista seuraa, että tšetšeenien on pärjättävä omillaan. Pikemminkin vastustajalle, Venäjälle, löytyy muiden valtioiden seasta auttajia, jolloin osa muista valtioista on enemmän vastustajan tai vähintään vasta-subjektin kuin auttajan roolissa.

Kuten aiemmin totesin, käsitys Venäjän kansasta erillisenä hallituksesta on vahva myös uudemmassa kirjallisuudessa. Toisin kuin *Dolgie notši* -teoksessa, uudemmassa aineistossa Venäjän kansaa ja maan muita sisäisiä tapahtumia ei kuitenkaan nähdä enää mahdollisina auttajina – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Poikkeuksen tekee Ahmed Zakajevin vetoamus Venäjän kansalle, jotta he eivät äänestäisi Vladimir Putinia enää toiselle kaudelle. Putinia pidetään vetoamuksessa esteenä rauhan saavuttamiselle Tšetšeniassa ja sotaa vastaavasti hyödyllisenä Putinille ja hänen tukijoilleen, sillä ilman sitä he joutuisivat luopumaan vallasta ja jopa syytettyjen penkille. Sen sijaan mahdollisuus neuvotteluihin kansojen välillä ja nimenomaan kansojen tasolla on olemassa, se ilmaistaan lauseella: ”Meidän ei ole vielä myöhästä sopia kaikista kiistellyistä kysymyksistä”⁵⁰⁵.

Kun *Dolgie notši* -teoksessa päähenkilöt elättelevät toiveita Venäjän sisäisistä mullistuksista myös

504 Нет, Падам, неправда, что чужие беды заставляют забывать о своих. Чем больше я вижу их, тем тяжелее становится на сердце. Ты же видишь, как умирают люди, разорванные бомбами, раздавленные танками, подорвавшиеся на минах, как они гниют в тюрьмах, как у них, обезумевших от горя, разрываются сердца, происходят кровоизлияния в мозг, как они, рассеянные по всему свету, стоят в очередях за гуманитарной помощью, мерзнут в развалинах Грозного и палаточных лагерях, как главы разных государств говорят о них, исходя из своих интересов – одни, чтобы били еще сильнее, другие – чуть щадяще, как третьи выражают соболезнования, четвертые – хоронят, пятые кричат «Кошмар, на помощь!», но изо дня в день уничтожение народа продолжается. Ahmadov 2005b.

505 Нам пока еще не поздно договориться по всем спорным вопросам. Zakajev 2004.

heidän asiansa edistäjinä, vallankumoustoiminta on Zakajevin vetoimuksessa korvautunut demokraattisilla prosesseilla. Venäläisten rooli mahdollisina auttajina ilmenee seuraavassa lyhyessä kappaleessa:

”Ojennan Venäjän kansalle sovinnon käden ohi heidän presidenttinsä. Sotaa ei tarvitse presidentin lisäksi kukaan: ei oikeisto, ei vasemmisto, ei köyhät eikä rikkaat. Vladimir Putin ei jättänyt tšetšeenille vaihtoehtoa, mutta teillä se on, te voitte vielä äänestää rauhan puolesta äänestämällä Putinia vastaan maaliskuussa 2004. Se on sekä teille että meille todellinen mahdollisuus.”⁵⁰⁶

Myös imaami Šamilin voi laskea tšetšeenien auttajaksi ehkä yksiselitteisemmin kuin *Dolgie notši* -teoksessa, jossa hänellä on myös vastustajan rooli. Šamilista puhutaan ainoastaan Jašurkaevin päiväkirjassa *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja* ja siinäkin lyhyesti. Päiväkirjan mukaan hän astui tšetšeenien johtoon tilanteessa, joka vaati johtajaa, mutta sellaista ei tšetšeenien joukosta löytynyt. Tästä kerrotaan jo aiemminkin lainaamassani katkelmassa:

”Tšetšeenit puolestaan tarvitsivat johtajaa sodassa valkoihoista tsaaria vastaan ja riitelivät siitä, kuka tehtävään nimitettäisiin. Kukaan ei halunnut, että heitä komentaisi toinen tšetšeeni. Šamilin ilmestyminen vieritti suuren taakan pois heidän harteiltaan ja vieras nimitettiin imaamiksi ilman suurempia keskusteluita.”⁵⁰⁷

Haluan kuitenkin korostaa, että yllä olevat esimerkit auttajista löytyvät vain osasta aineistoa ja kuten yllä käy ilmi, saavat siinä ristiriitaisen vastaanoton. Tästä syystä olen aktanttimallissa jättänyt vain imaami Šamilin auttajaksi ja senkin sulkuihin, sillä en katso, että näkemystä jaetaan aineistossani tarpeeksi laajalti. Auttajan aktantti jää siis uudemmassa aineistossa yhtä tyhjäksi kuin *Dolgie notši* -teoksessa. Myöskään vasta-subjektia ei aineistossa nimetä ilmiselvästi.

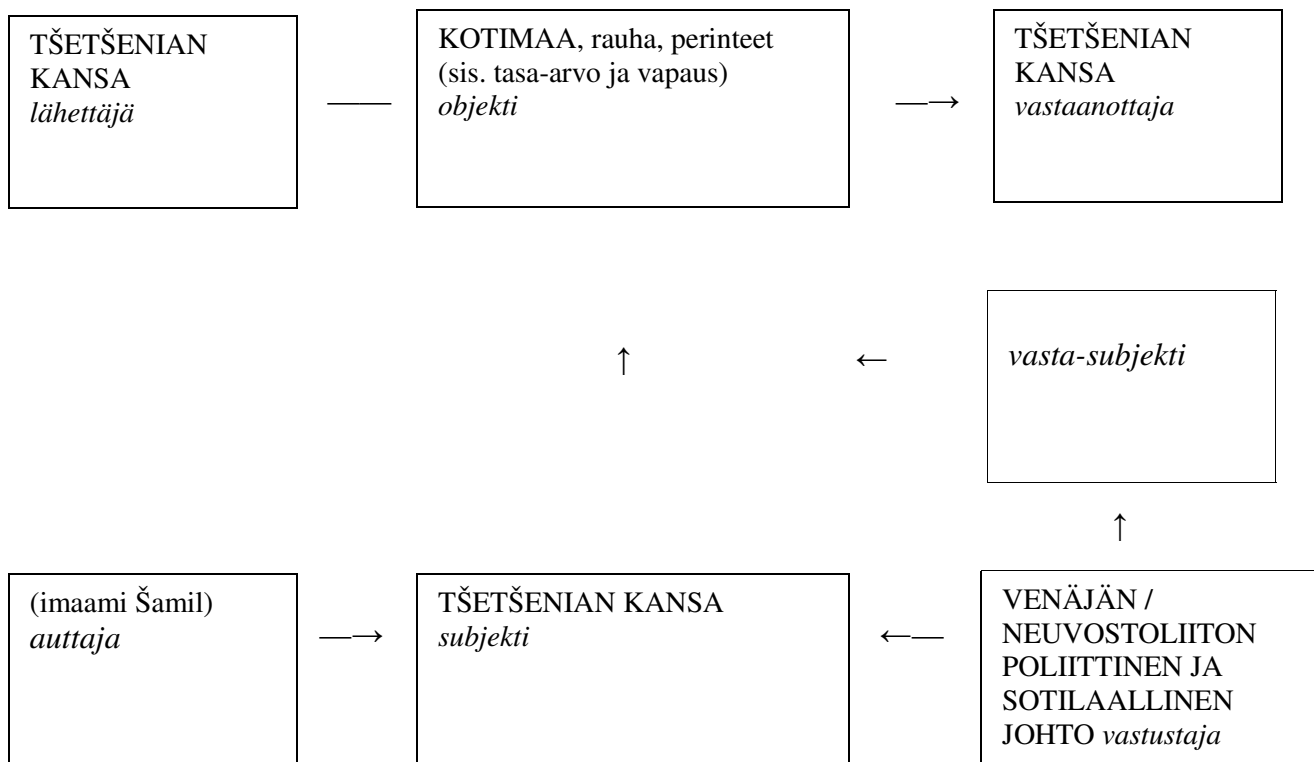
Olen alle koonnut myyttisen aktanttimallin sellaisena kuin se tutkielmani uudemman aineiston perusteella näyttää. Muutoksia *Dolgie notši* -teoksesta laatimaani on vain vähän, vasta-subjektin aktantti on jäänyt tyhjäksi ja arvo-objektin painopiste on muuttunut. Vähäinen muutos voi kuitenkin olla merkittävä, etenkin kun se tapahtuu mallin tärkeimmässä kategoriassa eli subjektin ja arvo-objektin suhteessa. Tämän suhteen sisältö on halu (*desire*) eli objekti on jotain arvokasta, jota subjekti tavoittelee. Kun *Dolgie notši* -teoksessa kapinalliset olivat päähenkilöitä ja kuuluivat kiinteästi subjekti-aktanttiin, uudemmassa kirjallisuudessa päähenkilöt ovat aina tavallisia

506 Я протягиваю российскому народу руку мира через голову их президента - война не нужна никому, кроме него: ни правым, ни левым, ни бедным, ни богатым. Владимир Путин не оставил чеченцам выбора, но у вас он есть, вы еще можете выбрать мир, проголосовав против Путина в марте 2004 года. И для вас, и для нас - это реальный шанс. Zakajev 2004.

507 А чеченцы как раз нуждались в предводителе для войны с надвигающимся белым царем и спорили, кого назначить. Никто не хотел, чтобы им командовал другой чеченец. Появление Шамиля сняло с них огромный груз, гость без особых дебатов был избран имамом. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 2.

tšetšeenejä, joilla on vain vähän tekemistä kapinallisten kanssa. Tällä en tarkoita, että he eläisivät erillään kapinallisista - tai sen koommin venäläisistä – vaan että uudemmassa kirjallisuudessa kapinalliset rajataan päähenkilöiden ulkopuolelle.

Myös tavoittelun kohde, tšetšeeneille arvokkain asia, joka *Dolgie notši* -teoksessa oli vapaus, ja nimenomaan vapaus valloittajasta, näyttäisi uudemman aineiston perusteella muuttuneen haluksi saada elää kotimaassa, jota täydentää toive elää väkivallattomassa Tšetšeniassa noudattaen kansalle ominaista elämäntapaa.

Kaavio 6. Myyttinen aktanttimalli uudemman kirjallisuuden mukaan.

7.5. Enonsiaatio: Venäjän federaation sodat osana monisatavuotista jatkumoa

Tutkimusaineistoni uudemmassa materiaalissa fokalisaatio luonnollisesti vaihtelee novellista toiseen, mutta kaikkia yhdistää tavallisen tšetšeenin näkökulma tapahtumiin. Kun *Dolgie notši* -teoksessa kerronnan perspektiivi vaihtelee suurvaltopolitiikasta gatijurtilaisten päivittäisiin ongelmiin, uudemmassa aineistossa konfliktia ja sen historiaa katsotaan ja kommentoidaan köyhän

kyläläisen ja muutamassa tapauksessa kaupunkilaisen näkökulmasta. Lukijaa ohjataan samaistumaan näiden sodan heittelemien tšetšeenien elämään ja samalla yksittäisten tarinoiden kautta kerrotaan Tšetšenian kansan tarinaa. Fokalisaatio on novelleissa selkeää, minkä vuoksi en koe sitä yhtä mielenkiintoiseksi kuin *Dolgie notši* -teoksessa, jossa lukija ennemminkin vaivihkaa ohjataan tulkitsemaan tapahtumia tiettyjen henkilöiden näkökulmasta. Tästä syystä keskityn enonsiaatiota analysoidessani fokalisaatiota enemmän siihen, miten tapahtumia ja päähenkilöiden kokemuksia arvioidaan ja arvioidaan aktiivisesti vertaamalla, luokittelemalla ja nimeämällä. Tällaista toimintaa Genette kutsuu kertojan ja yleisön välisen suhteen ylläpitämiseksi kerronnan funktioiden avulla. Niissä kertoja kommentoi kertomaansa vahvistaen fokalisaatiolla tuotettua näkökulmaa ja ohjaten lukijan tulkintaa kerrotusta.

Suliman Musaevin novellissa *Vozvraštšenie* kertoja on kaksi, Ahdan, joka kertoo minä-muodossa sekä Ramzan, joka kertoo tarinansa Ahdanille, myöskin minä-muodossa. Pääasiassa novelli on Ramzanin kertomaa, mutta lukijalle annetaan mahdollisuus samaistua molempiin henkilöihin. Ahdan kommentoi kertojana karkotuksesta kuulemaansa tarinaa vertaamalla sitä selvästi imperialismiin. Seuraava katkelma tuo esille Ahdanin kerronnan kautta esitetyn mielipiteen Ramzanin kokemuksista:

”Olin ällistynyt Ramzanin kertomuksesta. Että 23. helmikuuta, Neuvostoliiton armeijan päivänä, sama armeija olisi tehnyt sellaista kansalleen! Ymmärryksen mukaan sellaisiin tekoihin kykenivät vain fasistit. Jopa kaikissa elokuvissa näytettiin, että vain fasistit ja kaikenlaiset imperialistit olivat hirviöitä, vain he tuhosivat lapsia, naisia, vanhuksia ja neuvostosotilaat olivat aina vapauttajia, toivat kaikille kansoille onnea, tasa-arvoisuutta! Joka vuosi, 23. helmikuuta, katsoin televisiosta elokuvia sotilaidemme urotöistä, juhlakonsertteja. Koulussa muodostettiin juhlallisia rivejä ja tytöt antoivat luokkatovereilleen, tuleville isänmaan puolustajille, lahjoja. Ja koskaan kukaan opettaja ei puhunut väestönsiirroista. Joskus tosin kuulin, kuinka vanhukset aloittivat kertomuksensa sanoilla ”Ennen karkotusta”, ”Siperiassa”, ”Kazakstanissa”, mutta en kiinnittänyt heihin erityistä huomiota.”⁵⁰⁸

Mašar Aidamirovan novellissa *Gore ot uma* kertoja on kaikkietävä, mutta fokalisoijana toimii päähenkilö Movsar. Häneen lukija samaistuu ja hänen kauttaan novellissa tuotetaan näkökulmaa

508 Я был ошарашен рассказом Рамзана. Чтобы 23 февраля, в День Советской армии, эта самая армия, над своим же народом такое учинила!.. В моем понимании на такие зверства были способны только фашисты. Ведь во всех фильмах показывали, что только фашисты и всякие там империалисты были извергами, только они уничтожали детей, женщин, стариков, а советские солдаты всегда были освободителями, несли всем народам счастье, равенство! Каждый год, 23 февраля, я смотрел по телевизору фильмы про подвиги наших солдат, праздничные концерты. А в школе проводились торжественные линейки, девочки дарили одноклассникам, будущим защитникам Отечества, подарки. И никогда никто из учителей не говорил о выселении народа. Иногда правда, я слышал, как старики начинали свои рассказы словами: «До выселения...», «В Сибири...», «В Казахстане...», но мое внимание как-то не останавливалось на них. Musaev 2005.

Tšetšenian historiaan. Nostan tässä esille katkelman, jossa päähenkilö Movsar pohtii Venäjän maksamaa kompensatiota ja sen merkitystä. Movsarin ajatusten kautta kertoja vertaa tšetšeenien kokemuksia muihin toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin sekä nimeää pakkosiirrot ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiset sodat kansanmurhiksi:

”Kymmenen tuhatta ruplaa...

Onko se hinta kaikista niistä hirveyksistä, jotka kansa joutui läpikäymään tuona painajaismaisena aikana? Se ei ole kompensatio, vaan pilkkaa tuhansien ihmisten rikkinäisiä sieluja ja kohtaloita kohtaan. Ja kaikkien katkerinta on se, että tätä vähäpätöistä summaa ei voida maksaa loppuun nääntyneille ihmisille, jotka kokevat jo toista kertaa meidän päiviemme suurimman kansanmurhan. Eikö siinä ole tarpeeksi yhdelle elämälle? Jokin aika sitten Venäjän hallitus esitti laskun Saksalle vaatien moraalisia ja fyysisiä korvauksia neuvostoliiton kansalaisille, jotka ajettiin väkivalloin kodeistaan toisen maailmansodan aikana. Entä tšetšeenit, jotka suorittivat vaellusretken pitkin Kazakstanin aroja?”⁵⁰⁹

Kuten aiemmin toin esille, Movsar myös yhdistää nykyiset sodat Venäjän imperiumin aikaisiin tapahtumiin lauseella ”Kaikki tapahtui yhtä vanhan mallin kuin maailma, Venäjän imperiumin hyväksi havaitun järjestelmän mukaan”⁵¹⁰. Novellissa nimetään tapahtumat kansanmurhiksi, imperialismiksi ja verrataan niitä Hitlerin joukkojen valloituskäytäntöihin sekä tsaarin aikaisen Venäjän imperialistiseen politiikkaan. Samalla vertauksilla tuotetaan merkityksiä nykyisille tapahtumille - merkityksiä, joiden kautta konfliktia tulkitaan ja joiden kautta lukijaa ohjataan ymmärtämään tapahtumien mittakaava ja raakuus. Ja taas kotimaa, arvo-objekti, saa arvonsa karkotuksen kautta. Movsarin mietteet novellissa jatkuvat vertauksella tšetšeenien ja muiden neuvostokansojen kokemuksista toisen maailmansodan aikana seuraavasti: ”Heillähän oli tuolloin sata kertaa rankempaa ja he olivat katkerampia vielä yhden asian vuoksi: sen, että he olivat takaa-ajettuja omassa maassaan, jota olivat palvelleet uskollisesti ja kuuliaisesti.”⁵¹¹

Mashadovin vetoimuksessa Europarlamentille kielenkäyttö ja vertaukset ovat samankaltaisia, kuin Aidamirovan novellissa. Seuraavassa lainauksessa 2000-luvun väkivaltaisuudet asetetaan osaksi laajempaa kontekstia ja prosessia, jonka päätepisteenä saattaa olla tšetšeenien sukupuutto:

509 Десять тысяч рублей...

И это цена за все те ужасы, что перенес народ в то кошмарное время?! Это и не компенсация, а насмешка над искалеченными душами и судьбами тысяч чеченцев. И самое горькое то, что и эту мизерную цену не могут выплатить вконец измученным людям, второй раз подвергнутым еще большему геноциду уже в наши годы. Не слишком ли много на одну жизнь?! Помнится, в недавнем прошлом правительство России предъявило денежный счет Германии, потребовав возместить моральный и физический ущерб советским гражданам, насильно угнанным в их страну в годы Великой Отечественной войны. А чеченцы что, совершали турпоход по степям Казахстана? Aidamirova 2005.

510 Все шло по старой, как мир, испытанной системе российской империи. Aidamirova 2005.

511 Ведь им тогда было сто раз тяжелее и горше даже от одной мысли, что они гонимы в собственной стране, которой служили верой и правдой. Aidamirova 2005.

”Nykyisin, kuten myös 60 vuotta sitten, uudesta totaalista venäläisestä terroristista tuli kansallinen tragediamme ja sen ankarissa myllynkivissä jauhautuu ainutlaatuisen ja omaperäisen tšetšeenikansan geeniperintö. Tämä kansa on yksi ikivanhan Kaukasian alkuperäiskansoista ja Venäjän toiminta uhkaa hävittää sen täydellisesti maan päältä.”⁵¹²

Myös Islam Elsanovin novellissa *Staruha* nykyinen sota liitetään väkivaltaiseen historiaan. Siinä kertoja on kaikkítietävä, mutta fokalisoijana toimii päähenkilö, vanhus, jonka nimeä ei kerrota, mikä vahvistaa ajatusta, että hän voisi olla kuka tahansa tšetšeeni tai kaikki heistä. Vanhus pohtii, kuinka nykyiset sodat ja venäläisjoukkojen toiminta on jopa pahentunut ja etenkin moraalisesti rappeutunut Venäjän imperiumin ajoista. Jo aiemminkin lainaamassani katkelmassa kylien polttamista verrataan Jermolovin aikaan, jolloin Venäjän strategia ja tavoite oli nitistää polttamalla kiusallinen Tšetšenia. Seuraava katkelma peilaa päähenkilön, vanhuksen ajatuksia ja siinä jopa Jermolovin aika saa humanin sisällön verrattuna nykyiseen sotaan: ”...venäläisjoukot polttivat kyliä aina sodissa, mutta tuolloin sota ei ollut samanlaista kuin nykyisin, suunnattu ainoastaan kylien tuhoamiseen ja hävittämiseen.”⁵¹³

Zambulat Idievin novelli *The Dragon Goes A-courting* koostuu pääasiassa dialogista ja päähenkilön, nuoren Musleemin ajatuksista. Kertoja on kaikkítietävä, mutta kerronnan fokalisoija on Musleem, jonka kautta lukijalle välittyy novellin näkökulma konfliktiin. Musleem on nuori tšetšeenipoika, joka kokee viholliseksi sekä Venäjän sotajoukot, että Tšetšenian poliisijoukot, jotka saapuvat tarkastuskäynnille. Sen sijaan hänen sympatiansa ja lojaalisuutensa on suvun ja vuoristolaistaistelijoiden puolella. Viikko ennen tarkastusta Musleem on saanut ilmaiskussa loukkaantuneelta serkultaan Imranilta aseita ja käskyn viedä ne Imranin joukkojen emiirille. Musleem on piilottanut käärön lattialaudan alle ja pelkää tarkastuksessa sen kostautuvan perheelle.⁵¹⁴ Lukija johdatetaan kerronnalla samaistumaan nuoreen poikaan, joka ikäisekseen ymmärtää liian paljon sodasta. Muusta kerronnasta erottuva arvio tapahtumista nousee esiin novellista, kun fokalisoijaksi vaihtuu Musleemin äiti. Arvio kohdistuu Musleemiin, tai tarkemmin siihen, mitä sota on Musleemille tehnyt. Poika on vasta lapsi, mutta sodan vuoksi hän on joutunut aikuistumaan varhain, mistä kertoo seuraava lainaus: ”His mother looked at her son, with his thin face, his slender neck, his cropped child’s haircut, his too-serious eyes, and suddenly didn’t know

512 Сегодня, как и 60 лет назад, нашей национальной трагедией стал новый тотальный российский террор, в неумолимых жерновах которого перемалывается генофонд уникального и самобытного чеченского народа, являющегося одним из аборигенов древнего Кавказа, что может привести, в конечном итоге, к его полному физическому исчезновению с лица земли. Mashadov 2004.

513 ...русские войска в войну всегда жгли села, но тогда вся война не была, как сейчас, направлена только на уничтожение и разорение сел. Elsanov 2007.

514 Idiev 2005, 174-175.

whether to laugh or cry”⁵¹⁵. Kaikki muu Musleemissa on aikuismaista, paitsi hänen hiusmallinsa, jonka voi aina valita ja joka siten ei kerro paljonkaan kokemusmaailmasta. Sen sijaan lainaus kertoo siitä, kuinka hänen oletetaan ikänsä puolesta olevan vielä lapsi, mutta hän vaikuttaa aikuiselta. Ajatusta vahvistaa vielä sitä seuraava äidin kommentti: ”God only knows when you will get to finish school, but you could put a military commander to shame with what you know about tactics”⁵¹⁶. Elämä Tšetšeniassa ei jätä tilaa lapsuudelle.

Poikkeuksen novelleihin tekee *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja*, joka päiväkirjalle tyypilliseen tapaan on kirjoitettu minä-muodossa, eli on Genetten luokittelussa sisäisesti fokalisoitu. Lukija samaistuu lähtökohtaisesti kertojaan, joka raportoi näkemästään, kokemastaan ja kuulemastaan. Jašurkaevin päiväkirjassa merkittävintä on kuitenkin kertojan tapa arvottaa ja vertailla kertomaansa. Kertoja korostaa heti päiväkirjan alusta saakka, että venäläisten joukot ja pommikoneet eivät juuri valikoi uhrejaan. Päiväkirjan toinessa lauseessa kertoja perustelee kirjoittamaansa seuraavasti: ”Tavallisten ihmisten talojen lenteleminen taivaalle harmaana pölynä, palaamatta enää maahan, tulee olemaan vielä kiinnostuksen kohde”⁵¹⁷. Sattumanvaraisuudesta kertoo myös iskujen kohdistuminen usein kansallisuudeltaan venäläisiin, etenkin pääkaupungissa Groznyissa. Seuraavassa kertoja korostaa tätä erään venäläisen naisen tapauksella sekä taustatiedoilla Groznyin väestöstä:

”Venäläisen naisen tappoi eräässä sellaisessa talossa venäläisestä tankista ammuttu venäläinen granaatti. Hän oli kumartunut katsomaan kattilaan keittiössään. Hänen päänsä puolikkaat putosivat kyseiseen astiaan. Hänen leskensä käveli kattilan ja sen sisällön kanssa pitkin pihaa kysellen kaikilta, mitä tehdä sille. 'Kaikki' tarkoitti muutamaa vanhaa naista, erästä juoppoa ja minua, kun olin tulossa kaupasta tupakkaa etsimästä. Grozny on Kaukasian kansainvälinen kaupunki eli Tšetšenian vähiten tšetšenialainen ja monilta osin venäläinen kaupunki. Kaupungin työväestö koostuu pääosin venäläisistä, joita on pumpattu tänne ulkopuolelta ja Arkimedeen lakeja noudattaen samalla on pumpattu ulos yhtä paljon alkuperäisasukkaita”⁵¹⁸

Päiväkirjasta löytyy myös selkeitä kannanottoja siitä, minkälaisia tšetšeenit ovat, mitä sota

515 Idiev 2005, 173.

516 Idiev 2005, 174.

517 Когда мирные дома взлетают в небо, как серая пыль и больше на землю не возвращаются, это, может быть даже интересно. Jašurkaev 1995-1999, lähetyt 1.

518 Русскую женщину убило в одном из таких домов российским снарядом из российского танка. Она наклонилась посмотреть в кастрюлю у себя на кухне. Полголовы ей и снесло в эту посуду. Вдовец ходил с кастрюлей и ее содержимым по двору и спрашивал всех, что ему делать. Этих "ВСЕХ" там было несколько старух, пьяный мужик и я, шедший от магазина "Заря", куда ходил в поисках сигарет. Грозный -- самый интернациональный город Кавказа, то есть, самый нечеченский город Чечни, во многом -- русский город. Рабочий класс республики, в основном, состоял из русских, накачиваемых сюда со стороны, и, в соответствии с законом Архимеда, столько же туземцев откачивалось из родных мест. Jašurkaev 1995-1999, lähetyt 1.

merkitsee ja kuka on sodan suurin häviö. Useaan otteeseen kertoja vastaa näistä viimeiseen selvittämällä kuinka venäläiset joukot tuhoavat armottomasti siviilejä. Seuraavat venäläisjoukkojen käyttäytymisestä Tšetšeniassa kertovat lainaukset heijastavat kertojan näkemyksiä sodan ylilyönneistä:

”Tänään saapui sotilaita suurella autolla ja he ryöstelivät Shakespearen kadulla. Tosin he varastivat vain taloista, jotka asukkaat olivat hylänneet. Autoon lastattiin laatikoittain tavaraa. Sotilaat sanoivat, että heidän vahtivuoronsa Tšetšeniassa oli päättymässä. Eli heidät vaihdetaan toisiin, jotka myös tulevat ryöstämään meitä. Ja lyömään ketä haluavat.”⁵¹⁹

”Aika työskentelee Venäjää ja kanuunat Tšetšeniaa vastaan. Kaikki ympärillä vavahtelee. Ei, näköjään ne eivät enää ole kanuunoita, vaan ”rakeita”. Nykyisin kaikkein turvattomin on siviili. Taistelija voi perääntyä, kaivautua aseisiin ja ampua suojaten elämäänsä. Mutta siviili on kuin koira hihnassa, ainakin siten siviileihin suhtautuvat venäläiset sotilaat ja heidän komentajansa.”⁵²⁰

Katkelmissa kertoja paljastaa näkemyksensä venäläissotilaista raakalaisina, jotka ryöstelevät ja tappavat kylmämieleisesti siviilejä. Hänen mukaansa venäläissotilaat ja heidän käskynjakajansa arvostavat tšetšeenisiviilejä yhtä paljon kuin koiria, mikä saa venäläiset näyttämään anarkistisesti käyttäytyvältä rosvo- ja tappajajoukolta, joka suorastaan kohdistaa väkivaltaa siviileihin. Näin kertoja myös esittää oman eettisen arvionsa tapahtumista: venäläisjoukot ovat kaikkia lakeja ja hyviä tapoja hyljeksiviä raakalaisia. Eikä asia tule lähitulevaisuudessa muuttumaan, vaan uudet Tšetšeniaan lähetetyt joukot tulevat noudattamaan edellisten tapoja.

Jonkinlaisena yhteenvetona enonsiaatiosta totean, että tšetšeenikirjallisuus esittää Tšetšenian konfliktin imperialismiin jatkumona, jota karakterisoi siviiliväestöön kohdistuva, toisinaan silmitön väkivalta ja ylilyönnit. Tšetšeenit kokevat joutuneensa laittomuuksien ja jopa sotarikosten uhreiksi, ainakin moraalisen näkökulmasta. Näin nykyinen sota asettuu osaksi kolonisaation ja karkotusten perinnettä, minkä vuoksi sille ei nähdä oikeutusta – vaikka historia olisikin siihen totuttanut.

519 Сегодня приехали на большой автомашине солдаты и ограбили улицу Шекспира. Грабили, правда, только дома, оставленные хозяевами. Машину нагрузили вещами, ящиками. Солдаты говорят, что их "вахта" в Чечне кончилась. Значит, их сменяют другие и тоже будут нас грабить. Кого хотят бьют. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 7.

520 Время работает против России, а пушки -- против Чечни. Все вокруг трясется. Нет, кажется это уже не пушки, а "грады". Сегодня самый беззащитный -- мирный человек. Воюющий может отступить, окопаться, стрелять, защищая свою жизнь. А мирный как привязанная собака, наверное, так на него и смотрят российские солдаты и их командиры. Jašurkaev 1995-1999, lähetys 7.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Yllä olen merkityksen generatiivisen kulun malli työkalunani avannut tšetšeenikaunokirjallisuuden kautta väylän kulttuurisiin syvärakenteisiin ja konfliktin niistä juontuviin merkityksiin. Analyysin päätteeksi kokoan yhteen joitain aineistosta nousseita kantavia ajatuksia sekä nostan esille aktanttimallin avulla löytämiäni muutoksia ja kiistanalaisia seikkoja. Lähdän liikkeelle subjekti-objekti -suhteesta, jonka jälkeen käsittelen lyhyesti vastustajaa sekä vasta-subjektia ja sen puuttumista. Lopuksi vastaan tutkimuskysymykseeni, eli siihen, miten konflikti tulkitaan tšetšeenikaunokirjallisuudessa sekä pohdin analyysin tuloksia konfliktinratkaisun kannalta.

Kokosin tšetšeenikirjallisuudesta kaksi erilaista, joskin paljon toisiaan muistuttavaa aktanttimallia. Ensimmäisessä, *Dolgie notši* -teoksesta laatimassani kapinalliset, etenkin Arzu, Makkal ja Bers, kuuluvat joidenkin gatijurtilaisten ohella kiinteästi päähenkilöihin ja muodostavat siten osaltaan subjekti-aktantin. Mainitsin myös analyysissäni, että taistelevien ja taisteluihin osaistumattomien tšetšeenien erottaminen toisistaan on teoksen perusteella hankalaa, sillä moni heistä on ollut mukana vastarinnassa ennen kirjan tapahtumia, ja moni tukee ja avustaa kapinallisia. Tšetšeenille sota ja siihen valmistautuminen nuorten koulutusleireineen on teoksen mukaan tavanomaista käyttäytymistä, toimintaa, johon on kulttuurisesti totuttu ja kasvettu, minkä vuoksi jako kapinallisiin ja ei-kapinallisiin on enemmänkin analyttinen ja teoksen nyt-hetkeen sijoittuva. Taistelun jatkuvuudesta kertoo myös narratiivinen kaavio, joka *Dolgie notši* -teoksen kohdalla on pelkkää pääkoetta, vastustajan ja vasta-subjektin pyrkimystä estää tšetšeenijä saavuttamasta tavoitetaan. Kunnia tuottava koe, jossa subjekti saa tunnustuksen ja vastustajaa rangaistaan, jää tapahtumatta ja kertomus päättyy kesken subjektin koetuksen. Lisäksi teoksesta löytyy selkeitä vihjeitä vastarinnan jatkumisesta vielä pitkään. Käsittelin niitä enonsiaatiota analysoidessani, luvussa 6.5.2. Arvo-objekti *Dolgie notši* -teoksessa puolestaan on esitetty selvästi: tšetšeenit haluavat elää vapaina, ei kenenkään alaisuudessa kotimaassaan ja noudattaa kansalle ominaisia elämäntapoja. Tavoitteet saavat muotonsa sodan ja karkotuksen kautta, kun ne riistetään tšetšeeneilta.

Uudemmassa kirjallisuudessa päähenkilöt ovat aina tavallisia tšetšeenijä. He eivät osallistu taisteluihin, ainakaan enää, vaan yrittävät elää elämäänsä sotien keskellä parhaansa mukaan. Tässä uudempi kirjallisuus poikkeaa *Dolgie notši* -teoksesta. Analysoimissani novelleissa päähenkilöillä

ei varsinaisesti ole yhteyksiä tšetšeenikapinallisiin, sen puolen kuin taisteleviin venäläisiinkään. Poikkeuksen tekee Idievin novellin nuori Musleem, joka auttaa serkkuaan piilottamaan aseita ja joka osaa lukea sotaa niin hyvin, että lukija voi pohtia hänen vanhempana liittyvän kapinallisiin. Toinen päähenkilöitä yhdistävä ja aktanttimallissa subjektia kuvaava seikka on kotimaan jättäminen pakon edessä, karkotuksen ja pakolaisuuden kokemus. Suurin osa päähenkilöistä jäsentää elämäänsä karkotuksen kautta. Kysymys on kuitenkin myös laajemmasta ilmiöstä kuin yksityisistä elämäkokemuksista. Määrittelin aiemmin sosiaalisuuden kertomuksen olennaiseksi piirteeksi. Kertomus on yhteisesti jaettu tietämisen muoto eli tšetšeenille karkotus on kollektiivisesti ja sosiaalisesti jaettu kokemus, joka leimaa kansan käsitystä omasta historiastaan, kulttuuristaan ja sitä kautta myös konfliktista.

Myös arvo-objekti muodostuu novelleissa karkotuksen ja pakolaisuuden kautta, niiden antonyyminä. Tavoite asua rauhassa kotimaassa nousee esille vahvempana kuin tavoite asua vapaana, ei minkään vallan alaisuudessa, joka vielä *Dolgie notši* -teoksessa oli päällimmäisenä päähenkilöiden huulilla. Uudemmassa kirjallisuudesta huokuu väsymys sotaan, mutta toisaalta myös perisiantammattomuus. Tšetšeenit haluavat asua kotimaassa, eivätkä suostu sieltä helposti lähtemään. Samalla he toivovat väkivaltaisuuksien päättymistä. Vapauden teema on läsnä myös uudemmassa kirjallisuudessa, mutta eri tavalla, osana traditioita ja perinteistä elämäntapaa. Se asettuu synonyymiksi tasa-arvolle ja yhdessä nämä kaksi käsitettä muodostavat tšetšeenille ominaisen yhteiskuntajärjestyksen perustan. Vapauden ja tasa-arvon tulee vallita nimenomaan tšetšeenien välillä. Sen sijaan siihen, mille valtiolle tai taholle Tšetšenian tulisi kuulua, ei uudemmassa kirjallisuudessa puututa.

Vastustajan rooli taas on selkeä läpi aineiston. Milloin Venäjän, milloin Neuvostoliiton johto estää tšetšeeniä saavuttamasta arvo-objektiaan. Vastustaja realisoituu sodankäyntinä ja pakkosiirtoina, mutta aineistossa ilmaistaan yksiselitteisesti, että tšetšeenit syyttävät kohtaamistaan väkivaltaisuuksista ja vääryyksistä niiden toimeenpanosta päättäviä, eivät venäjän kansaa. Kansallisuus ja uskonto eivät ylipäänsä toimi perusteena jakaa ihmisiä ystäviin ja vihollisiin. Venäläisiä rivisotilaitakin pidetään lähinnä käskynjakajien pelinappuloina.

Käsittelen hieman vielä vähemmän tärkeältä vaikuttavaa, mutta johtopäätösteni kannalta merkityksellistä vasta-subjektia, aktanttia, joka löytyy hyvin *Dolgie notši* -teoksesta, mutta jää tyhjäksi uudemmän kaunokirjallisuuden pohjalta kokoamassani aktanttimallissa. Luvussa 5.1. esittelemäni semioottisen neliön mukaan vasta-subjekti, jonka aktanttiin olen *Dolgie notši*

-teoksesta kokoamassani aktanttimallissa sijoittanut muut kolonialistiset maat, muodostuu täydentävässä suhteessa vastustajaan eli Venäjään ja ristiriitasuhteessa subjektiin eli tšetšeneihin nähden. Näin ollen vasta-subjekti, kolonialismi maailmalla, täydentää määritelmää ja käsitystä Venäjästä. Aineistoni uudemmissa novelleissa Venäjän toiminta Tšetšeniassa liitetään useaan otteeseen vuosisatoja kestäneeseen imperialismiin ja vastaavasti tšetšeenien kolonialistiseen kokemukseen. Näin ollen Venäjän politiikka rinnastuu implisiittisesti muiden kolonialismia harjoittavien tahojen toimintaan, vaikka muita kolonialistisia toimijoita ei kertomuksissa käsitelläkään. Vasta-subjektia ei mainita, mutta se on siten mukana myös uudemmassa aineistossa, täydentäen vastustajan määritelmää ja luoden merkityksiä vastustajan toiminnalle. Käsitys Venäjästä kolonialistisena ja tšetšeneinä mielensä mukaan alistavana toimijana säilyy selkeänä läpi aineiston ja vasta-subjektin aktantti saa siten uudemmassa aineistossa sisältönsä vastustajan ja sen semioottisen neliön täydentävän suhteen kautta.

Teoriaosuudessa määrittelin konfliktin jaetun todellisuuden rikkonaisuuden tilaksi, jossa osapuolten horisontit, tavat katsoa maailmaa, ja niihin liittyvät tyypifikaatiot, arvot ja tavoitteet risteävät. Konfliktinratkaisuprosessin taas määrittelin keskusteluksi, jossa osapuolet tuovat neuvottelupöytänsä omat, traditiosta kumpuavat esikäsityksensä ja tradition avaamat tavat jäsentää ja ymmärtää maailmaa. Keskenään keskustellen osapuolet kykenevät halutessaan avaamaan uusia tulkintoja omista maailmankuvistaan ja ymmärtämään myös toistensa näkökulmia, ehkä jopa luomaan kolmannen kulttuurin, joka kattaa aiemmat erilliset ja keskenään konfliktuaaliset näkökannat.

Käsittelin myös aiemmin hieman venäläisestä kaunokirjallisuudesta Tšetšenian konfliktin yhteydessä tehtyä tutkimusta ja sen tarjoamia tulkintoja konfliktista. Venäläinen kirjallisuus tuottaa Kaukasian vanki metaforan avulla tšetšeneistä kuvan alistumattomina kapinoitsijoina, joiden vangeiksi venäläiset jäävät, mutta onnistuvat aina lopulta pakenemaan. Huolimatta lukuisista ja vuosisatoja jatkuneista yrityksistä taltuttaa niskoitteleva kansa, tšetšeenit taistelevat aina vain vastaan sitkeästi ja nöyrytyttämättä. Jylhät Kaukasus-vuoret toimivat jalon villeyden symbolina muovaten maisemaa ja muodostaen piilopaikan, jonka kätköihin alkuperäiskansat pystyvät tehokkaasti piiloutumaan. Venäjän rooli tässä asetelmassa on monitahoinen: se on paitsi valloittaja, myös vangiksi jäävä uhri sekä aina lopulta vankeudesta neuvokkaasti pelastuva sankari.

En puutu venäläiseen kirjallisuuteen tässä kohden enempää, vaan kysyn seuraavaksi, minkälaisella traditiosta nousevalla, kulttuurisesti jäsentyneellä ja ylläpidetyllä kertomuksella varustettuina tšetšeenit istuvat neuvottelupöytänsä. Puhun tšetšeneistä kollektiivisesti, ikään kuin he olisivat jokin

yhtenäinen, jopa homogeeninen joukko, mutta tarkoitan sillä tšetšenejä sellaisena, kun he ovat aineistoni perusteella. Tätä olen käsitellyt jo kahden aktanttimallin subjektia analysoidessani. Pyrin siis vastaamaan tutkielman alussa esittämäni kysymykseen: miten Tšetšenian konflikti ymmärretään tšetšeenikaunokirjallisuudessa? Entä mitä sen perusteella voidaan sanoa mahdollisesta konfliktinratkaisusta?

Teen tässä pikaisen syrjähyppyn Paul Ricoeurin teoriaan kolmivaiheisesta mimesiksestä. Sen mukaan aika ja narratiivisuus edellyttävät toisiaan: narratiivisuus inhimillistää ajan ja kertomukset saavat merkityksensä ja ymmärrettävyytensä ajallisuuden kokemuksista. Myös tšetšeenit ymmärtävät historiansa ja siitä juontuvan traditionsa ajallisesti etenevinä kertomuksina, joissa tapahtumat seuraavat toisiaan, merkittävät teemat ja aiheet toistuvat, kun taas vähemmän tärkeät unohtuvat. Tšetšeenikulttuurissa ylivoimaisesti merkittävin teema ja kokemus on karkotus. Se toistuu aina jossain muodossa, pakkosiirtoina tai pakolaisuutena. Vähintään jokin tšetšeenien kokemista karkotuksista nousee keskeiseksi jokaisessa aineistooni kuuluvassa kaunokirjallisessa teoksessa, joissain käsitellään jopa useampaa. Toinen tärkeä teema on sodan loputon jatkumo, isien ja esi-isien taisteluiden ulottuminen nykypäivään ja tulevaisuuteen. Tšetšeenikulttuurissa konfliktin merkitykset nousevat toistuvien karkotusten ja loputtomasti jatkuvan sodan traditiosta. Tähän viittaa myös tutkielmani otsikossa. Aika tuo tšetšeenikertomuksiin merkityksellisyyttä jäsentäen niiden tapahtumat aikajanelle ennen karkotusta, karkotuksen aikana ja karkotuksen jälkeen.

Tässä traditiossa Venäjä, milloin tsaarin Venäjä, milloin Neuvostoliitto ja milloin Venäjän federaatio, estää tšetšenejä elämästä haluamansa kaltaista elämää haluamassaan paikassa. Venäjän politiikasta seuraa, että tšetšeenit riuhtaistaan toistuvasti pois kotimaastaan ja pois perinteisistä tavoista elää ja järjestää yhteiskuntaa. Tšetšeenikaunokirjallisuuden syvärakenteista juontuu kuva Venäjästä paitsi vastustajana, myös imperialistisena valloittajana, jonka intressien ajamisen seurausta tšetšeenien kovat kohtalot ovat. Vastustaja on kolonisoija, joka haluaa maat haltuunsa hinnalla millä hyvänsä ja järjestää halutessaan vaikka Kaukasian kansat uusiin asuinpaikkoihin. Venäjän politiikan nimeäminen aineistossa kolonialismiksi ja jopa tšetšeenien kansanmurhaksi paljastaa, ettei sitä pidetä oikeutettuna. Uudemmassa kirjallisuudessa tämä näkemys kuitenkin antaa jonkin verran tietä tšetšeenien kokemalle sotaväsymykselle. Teoriavalintaani nojaten kuitenkin esitän, että konfliktinratkaisuun ei riitä väkivaltaisuuksien päättyminen. Vaikka kirjallisuudesta huokuu kyllästyneisyys ja väsymys sotaan, on osapuolten kulttuuriset jäsenyydet ymmärrettävä jossain vaiheessa, jotta toipuminen ja rauhanprosessi voivat alkaa.

Tšetšeenit siis tuovat neuvottelupöytään kaiken tämän, kertomukset karkotuksista, kolonialismista, järjettömästä tappamisesta. He tuovat myös toiveen saada elää Tšetšeniassa, isiensä mailla, perinteitään ja tapojaan kunnioittaen. Tämä pitäisi jotenkin sovittaa Venäjän kokemuksiin konfliktista, Kaukasian vanki ja jalo villi -myytteihin. Hermeneutiikkaa käsitellessäni totesin, että ymmärtäminen tapahtuu aina omien esikäsitysten mahdollistamalla tavalla. Esikäsitykset toimivat tulkinnan välineinä, jolloin niiden ymmärtäminen on avain myös toisten näkökulmien ymmärtämiselle. Sodan jälkeinen elämä on mahdollista vasta kattavan itseanalyysin jälkeen. Astun nyt hypoteettiseen maailmaan, jossa laaja itseanalyysi on tehty tutkielmani analyysiosion viitoittamalla tavalla ja tšetšeenit ovat avoimia ymmärtämään Venäjän näkökulmaa tapahtuneesta – esikäsitystensä mahdollisuuksien rajoissa.

Esikäsitysten rajapinnat voivat olla prosessissa hyvinkin käyttökelpoisia, sillä venäläisten ja tšetšeenien tavoissa hahmottaa konfliktia on paljon samaa. Ensinnäkin molempien kulttuurien syvärakenteista kumpuaa käsitys Tšetšeniasta valloittamattomana. Sekä venäläinen että tšetšenialainen kaunokirjallisuus piirtää Tšetšeniasta kuvan vuoristoalueena täynnä piilopaikkoja ja siten mahdottomana vallata. Vastaavasti molemmat pitävät tšetšeenijä sitkeänä ja kenenkään vallan alle taipumattomana kansana, jonka keskuudessa kunnioitus hallitsijoita kohtaan on olematonta. Myös vankiteema on jollain tavalla läsnä sekä venäläisessä että tšetšenialaisessa kaunokirjallisuudessa ja niiden tarjoamissa tavoissa hahmottaa konfliktia. Tšetšeenien Venäjällä tekemät terrori-iskut ja kaappaukset voidaan tulkita Venäjä Kaukasian vankina -asetelman kautta. Vastaavasti tšetšeenikirjallisuudessa tšetšeenien historian voi myös käsittää jatkuvana vankeutena. Heidät karkotetaan jatkuvasti kotoaan ja asutetaan leireihin tietyille rajatuille alueille, jopa hyisille aroille. Eläminen määrättyllä alueella pakolaisleirissä vertautuu vaivattomasti vankeuteen. Tällainen elämä toimii niin ikään vastakohtana kaikelle, mitä tšetšeenit kaunokirjallisuuden perusteella pitävät taistelun ja tavoittelun arvoisena: kotimaalle ja vapaudelle. Tšetšeeniltä myös kielletään kansalle ominaiset elämäntavat sekä niille, etenkin vapaudelle ja tasa-arvolle, perustuva yhteiskuntamalli. Paitsi väestön pakkosiirtoina, tämä näkyy *Dolgie notši* -teoksessa yrityksenä alistaa tšetšeenit Venäjän vallan alle ja uudemmassa kirjallisuudessa sotaolosuhteina, jotka estävät tšetšeenijä elämästä haluamaansa elämää.

Vankeuden voi käsittää myös muuten kuin väkivallan kautta. Tšetšeenillä ja venäläisillä on pitkä yhteinen historia, jota luonnehtii keskinäinen kanssakäyminen ja tiiviit suhteet. Kansat ovat siten sidottuja toisiinsa pahassa ja hyvässä. Aineistostani nousee vahvasti esille ajatus venäläisistä ystävinä, jopa kohtalotovereina. Tšetšeenit ovat perinteisesti opiskelleet, työskennelleet ja asuneet

Venäjällä samoin kuin Tšetšeniaan, varsinkin pääkaupunkiin Groznyiin, on vakiintunut oma venäläisväestönsä. Venäjä ja Tšetšenia ovat siten myös toistensa vankeja, pakotettuja yhteen ja sidottuja kanssakäymiseen, mikä voi myös avata polkuja keskinäiseen ymmärrykseen. Näin tulkittuna venäläiset ja tšetšeenit voivat ymmärtää myös ikävät kokemukset yhteisesti jaettuina. Tšetšeenit eivät suinkaan olleet ainoita, jotka Stalin lähetti jonkinlaiseen vankeuteen ja kuten Dolgie notši -teoksessa useasti todetaan, venäläinen maaorja oli yhtä lailla Venäjän imperiumin järjestelmän vanki, kuin karkotettu tšetšeenikin.

Vankeus-metaforan ohella konfliktinratkaisun kannalta on tärkeää käsitellä ja ottaa huomioon siihen liittyvä kolonialismin kokemus. Aineistoanalyysini perusteella on kiistatta selvää, että tšetšeenit yhdistävät kokemuksensa aina Venäjän keisarikunnan aikaisista karkotuksista nykyaikaisiin pommituksiin Venäjän imperialistiseen politiikkaan. Kolonialismin ja imperialismien sekä jopa kansanmurhan käsitteiden kautta Venäjän toiminnalta viedään oikeutus. Tšetšeenit kokevat Venäjän Tšetšenian politiikan yhtä lailla rikollisena ja moraalittomana kuin Venäjä kokee tšetšeeniterrorin. Tässä kokemuksessa tärkeää on kuitenkin ottaa huomioon seikka, että tšetšeenikirjallisuudessa, sen koommin vanhassa kuin uudessakaan, ei varsinaisesti oteta kantaa Tšetšenian toivottavaan statukseen. Kysymys on enemmänkin itsemääräämisoikeudesta, tavoitteesta asua kotimaassa ja järjestää yhteiskunta kansan toivomalla tavalla.

Aiemmin totesin rauhan käsitteenä viittaavan laajempaan ja monimutkaisempaan prosessiin kuin väkivaltaisuuksien päättymiseen. Samalla alleviivasin käsitteen merkityksen kieli- ja kulttuurisidonnaisuutta. Määrittelenkin nyt rohkeasti rauhan sisällön tšetšeenille tutkielmani perusteella mahdollisuudeksi elää kotimaassa traditioita noudattaen. Traditioilla tarkoitan heterogeenisten käytäntöjen vyyhtiä tapakulttuurista yhteiskuntajärjestykseen, johon liittyy erottamattomasti (yksilön)vapaus ja tasa-arvo. Aineistoni perusteella kukaan tšetšeeni ei perinteiden mukaan ole auktoriteettiasemassa toiseen nähden, mikä tarkoittaa yksilönvapauksien kunnioittamista ja yksilöiden välisten suhteiden tasa-arvoisuutta. Teen tämän määrittelyn ymmärtäen rauhan käsitteen prosessiluonteen ja rauhantilan saavuttamattomuuden. Suunta toivotulle prosessille on kuitenkin selvä.

Tšetšeenien perinteiset tavat järjestää yhteiskunta törmäävät välttämättä yhteen kolonialismin kokemuksen kanssa. Varsinkin Dolgie notši -teoksen, mutta myös uudemman kirjallisuuden mukaan, tšetšeenit arvostavat esi-isiään ja heiltä opittuja tapoja, jotka eivät neuvo kumartamaan ja kunnioittamaan ylempiä. Sen sijaan ihmiset ovat tasa-arvoisia, kunnioitus tulee ansaita ja sen pitää

olla molemminpuolista. Siksi epäoikeudenmukaiseksi koettu hallitsija ei onnistu lunastamaan paikkaansa Tšetšeniassa ja epäreilu politiikka nostattaa väistämättä vastarintaa.

Halusin pro gradu -tutkielmassani tarkastella sitä, miten Tšetšenian konflikti tšetšeenikirjallisuudessa käsitetään, ja päästä sitä kautta kiinni konfliktin kulttuurisiin merkityksiin. Hermeneutiikan perusolettamuksiin kuuluu mennän, nykyisen ja tulevan avoimuus, mahdollisuus määritellä maailma aina uudestaan. Rauhanprosessin näkökulmasta määrittelijöinä tulisi olla neuvottelupöydässä istuvat osapuolet. Siksi en edes halua sanoa enempää Tšetšenian statuksesta. Sen, samoin kuin monen muun seikan, tulisi muovautua osapuolten keskinäisessä keskustelussa. Tarkoitukseni on enemmänkin ollut avata niitä kulttuurisia rakenteita ja malleja, joilla neuvottelupöytä on tšetšeenit on varustettu, joista konfliktin tulkinnat Tšetšeniassa ammentavat ja jotka siten ovat olennaisia konfliktin ymmärtämisen ja sen ratkaisun kannalta.

9. JÄLKISANAT

Viimeistellessäni pro gradu -tutkielmaani syksyllä 2010, Venäjällä on alettu tehdä uusia poliittisia avauksia ja ehdotuksia ns. Kaukasian kysymyksen ratkaisemiseksi. Keskustelussa on väläytelty muun muassa Kaukasian kansojen asuttamista ympäri Venäjää sekä etnisten venäläisten asuttamista Kaukasiaan. Seuraavat lainaukset ovat käännöksiä uutistoimisto *Rosbaltin* sekä *Delovoi kvartal* -lehden internetsivuilla julkaistuista artikkeleista. Ensimmäisen olen kääntänyt kokonaan, toisen toiston välttämiseksi vain osittain. Huomautettakoon vielä, että artikkeleissa käytetään venäläisistä käsitettä *russki*, joka viittaa venäläisiin etnisenä ryhmänä. Sen rinnakkaiskäsitteeksi esitetään usein *rossijanin*, jolla korvattiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen käsite *neuvostoihminen* ja joka viittaa Venäjän kansalaiseen, kattaen siten *russki*-käsitettä laajemman joukon Venäjän kansalaisia.⁵²¹

KAUKASIALAISET PYSYVÄT KAUKASIASSA⁵²²

Venäjän hallituksen puheenjohtaja Vladimir Putin hyväksyi 6. syyskuuta strategialuonnoksen Pohjois-Kaukasian federaatiopiirin kehittämiseksi vuoteen 2025 mennessä. Asiantuntijoiden mukaan ohjelmassa vaaditaan yhden maan taloudellisesti taantuneimman alueen pitkäaikaista kehitystä. On myös selvää, että koko maan ekonomistien intresseissä on luoda mahdollisimman sallivat olosuhteet työvoiman vapaalle liikkumiselle korkean työttömyyden

521 Käsitteistä ks. Shenshin 2008, 14-15.

522 Kavkaztsy ostanutsja na Kavkaze (Кавказцы останутся на Кавказе) Rosbalt 21.9.2010.

alueilta työvoimapulasta kärsiville alueille. Asiantuntijat epäilevät, että tehtävä annetaan työvoiman liikkuvuuden toimistolle, jonka perustaminen on yksi strategialuonnoksen prioriteeteista. Suurin ongelma on kuitenkin venäläisten ksenofobia.

Pohjois-Kaukasian federaatiopiirissä työttömyys on muihin Venäjän alueisiin verrattuna korkeinta. Toukokuun 2010 alussa työttömien määrä oli 766 600, 18% taloudellisesti aktiivisesta väestöstä. Työttömistä puolet on nuoria. Korkeinta työttömyys on Ingušiassa 53%, Tšetšeniassa 42% ja Dagestanissa 17,2%. Vertailun vuoksi: koko Venäjän työttömyysprosentti on 8,2.

Strategialuonnoksessa mainitaan, että työvoimaresurssien liiallisuuden ongelman ratkaisemiseksi Pohjois-Kaukasiassa vuotuisen työvoiman liikkuvuuden tulisi olla 30 000 - 40 000 henkeä. Vastaavasti työvoiman vastaanottamista tulee valmistella kymmenillä Venäjän alueilla. Työvoimajärjestelyjen avuksi aiotaan perustaa työvoiman liikkuvuuden toimisto.

Kuten jotkut tiedotusvälineet ovat ilmoittaneet, strategialuonnoksen mukaan Pohjois-Kaukasian väestö aiotaan asuttaa muualle. Näiden väitteiden parissa toimisto työskentelee. Todellisuudessa työttömien poismuutto Pohjois-Kaukasian federaatiopiiristä ei tule kuulumaan tulevan toimiston työnkuvaan. ”Tietojeni mukaan kukaan ei aio siirtää ihmisiä pois Pohjois-Kaukasiasta” ilmoitti uutistoimisto Rosbaltille strategian valmisteluun osallistunut Strategy Partners yrityksen johtaja Aleksandr Indrisov.

”Monet tiedotusvälineet vääristelevät voimakkaasti sitä, mitä luonnoksessa lukee”, valittelee myös Startegy Partnersin toinen johtaja Jelena Kiseleva, ”esimerkiksi työvoiman liikkuvuuden toimisto on kuvattu lehdissä aivan eri tavalla, kuin strategialuonnoksessa. Lisäksi usein puhutaan, että investointiprojektit Pohjois-Kaukasiaan rahoitetaan pääasiassa valtion pussista, mikä myöskään ei pidä paikkaansa”. Kiseleva painottaa, että kysymyksessä on strategialuonnos. ”Tällä hetkellä sitä muokataan hallituksessa, mutta pääasialliset ideat tullaan säilyttämään lopullisessa versiossa”, hän lisää.

Indrisov on samaa mieltä siitä, että työvoiman liikkuvuuden toimisto ei ole kaikkein onnistunein nimi, mutta instanssi on tarpeellinen, jotta ”turvataan Pohjois-Kaukasian asukkaiden väliaikainen työskentely Venäjän muilla alueilla”. Suunnitelmien mukaan toimisto tulee huolehtimaan Pohjois-Kaukasiasta lähtevien työnsaannista organisoidusti nykyisen spontaanin toiminnan sijaan. Toimiston tehtäviin tulee kuulumaan mm. koulutus, työpaikkojen etsiminen, edunvalvonta, logistiikan järjestäminen, hän tarkentaa.

”Pohjois-Kaukasian taloudellinen kehittymättömyys ja työttömyys ovat suuria ongelmia ja ne täytyy ratkaista”, sanoo Nykykehityksen instituutin neuvonantaja Andrei Blohin. Riippumattoman sosiaalipoliittisen instituution aluejohtaja, Moskovan valtiollisen yliopiston professori Natalia Zubarevitš kehuu myös ajatusta auttaa Pohjois-Kaukasian asukkaita etsimään töitä muilta alueilta. ”Mitkä tahansa muodot tukea työvoiman liikkuvuutta alueilta, joilla työpaikkoja ei ole alueille, joilla niitä on, ovat tervetulleita”, hän sanoo. ”Kyseessä on yhtenäisen maan markkinat, eikä alueiden välille voi pystyttää minkäänlaisia esteitä. Maa elää vain, kun ihmisillä on vapaus liikkua sen alueella. Työvoiman liikkuvuus on yhtä tärkeää kuin pääomien liikkuvuus.”

Tosin professori epäilee, että perustettava toimisto ei kykene realisoimaan ajatusta, ”jos se ei onnistu esittämään houkuttelevaa vaihtoehtoa Pohjois-Kaukasian asukkaiden keskuudessa nykyisin laajalle levinneelle tavalle etsiä töitä pääasiassa harmaalta sektorilta suku- ja klaanikanavia pitkin. Moskovaa ja sen ympäristöä lukuun ottamatta mistään ei löydy laadukkaita työpaikkoja. Tuskin ketään kiinnostaa koneenhoitajan paikka 5000 ruplan kuukausipalkalla.”

Sekä Zubarevitš että Venäjän kauppakorkeakoulun professori Irina Denisova kiinnittävät huomiota vielä yhteen työvoiman liikkumista Pohjois-Kaukasiasta hidastavaan seikkaan – Venäjän muiden alueiden asukkaiden Pohjois-Kaukasian kansoihin kohdistamaan ksenofobiaan ja ennakkoluuloihin. Myös itse Pohjois-Kaukasian federaatiopiirin tasavalloissa kansallinen kysymys on räikeä. Esimerkiksi vuosina 1989 - 2002 293 000 venäläistä, 27,5% väestöstä, muutti niistä pois. Lisäksi strategialuonnoksessa todetaan, että ”venäjänkielisen väestön paluu Pohjois-Kaukasian tasavaltoihin on strateginen tehtävä. Ilman sen toteutumista ei ole mahdollista nostaa tasavaltojen houkuttelevuutta investointikohteina”.

”Suurin ongelma on siinä, että Pohjois-Kaukasiasta muiden etnisten ryhmien alueille lähteville ei mielellään anneta asuntoja. En osaa kuvitella, kuinka perustettava toimisto voisi auttaa heitä asunnonvuokrauksessa”, sanoo Irina Denisova. ”Jos toimiston pääasiallinen tehtävä on tarjota tietoa muuttajille, sen kanssa sopii hyvin yhteen työllisyyspalvelut. Lisäksi ihmiset tietävät parhaiten itse, missä töitä on. Nopeasti Pohjois-Kaukasian työllisyysongelmaa ei saada ratkaistua. ”siihen tarvitaan vuosikymmen”, ennustaa professori.

Natalia Zubarevitš huomauttaa, että ”Pohjois-Kaukasian ongelmat ovat esimodernin yhteiskunnan ongelmia ja modernisointi onnistuu vain, jos alueelle onnistutaan vakiinnuttamaan turvallisuutta ja laadukasta inhimillistä pääomaa. Mielestäni valtion tulisi ensisijaisesti sijoittaa inhimilliseen pääomaan: terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä infrastruktuurin rakentamiseen: teihin, vesi- ja viemäriverkostoon, lämmitysverkostoon jne.”.

Asiantuntijat valittelevat, että työvoiman liikkuvuus on heikkoa ei vain Pohjois-Kaukasiassa vaan Venäjällä ylipäänsä. ”Pääasiassa miehet matkustavat työn perässä ja perheen muut jäsenet jäävät taantuneelle alueelle. Tämän vuoksi perheitä usein hajoaa ja kuluista vastaavat kaikki prosessin osapuolet”, selventää Irina Denisova. ”Ja monet Pohjois-Kaukasian asukkaat eivät lisäksi halua lähteä pois suotuisan ilmaston alueelta”.

VENÄLÄISIÄ HALUTAAN ASUTTA A POHJOIS-KAUKASIAAN⁵²³

Pohjois-Kaukasian tilanteesta huolestunut Venäjän hallinto aikoo houkuttaa alueelle enemmän venäjänkielisiä muilta Venäjän ja IVY:n alueilta. Tämä on yksi päälinjausta Pohjois-Kaukasian federaatiopiirin sosiaali- ja talouskehitysstrategiassa vuoteen 2025. Joillakin federaatiopiirin alueilla venäläisten määrä on viimeisen vuosikymmenen aikana laskenut

523 Russkih hotjat pereseljat ha Severnyi Kavkaz (Русских хотят переселять на Северный Кавказ) Delovoi kvartal 18.9.2010.

moninkertaisesti: Tšetšeniassa, Ingušissa ja Dagestanissa asuu vain Kaukasian kansoja, joista monet eivät katso kuuluvansa venäläisten kansojen joukkoon. Ihmisiä aiotaan houkutella eri tavoin. Esimerkiksi takaamalla asuntoja ja kustantamalla matkoja. Muita keinoja ovat muun muassa sopivat työpaikat, kiintiöt paikallisissa korkeakouluissa ja valtion virkoihin pääsyn helpottaminen. Kaukasiassa vallitsee usein perhekeskeisyys ja venäläisen kulttuurin edustajille on myönnetty etuisuuksia tilanteen kompensoimiseksi. Mutta asiantuntijat pitävät suunnitelmia hankalasti toteutettavina. Etuisuuksien myöntäminen muuttaville vain voimistaa kansojen välisiä jakolinjoja.

Kaukasian alueet ovat monoetnisiä. Strategian laatijat ovat huolestuneita siitä, että viimeisen vuosikymmenen aikana venäjänkielisen ja venäläisen väestön osuus on alueella laskenut jyrkästi. Tätä tendenssiä laatijat pitävät negatiivisena, sillä se huonontaa kansojen välisiä suhteita ja heikentää alueiden kilpailukykyä. ”Kaikkein selkeimpiä muutokset väestörakenteessa ovat Tšetšenian tasavallassa, jossa tšetšeeniväestön osuus on kasvanut muutamakertaisesti, sekä Ingušian tasavallassa, mikä on saanut monet asiantuntijat pitämään näitä tasavaltoja monoetnisinä”, sanotaan strategialuonnoksessa. Suurimmassa osassa etnografisia- ja migraatioskenaarioita vuosille 2025-2030 venäläiset säilyvät merkittävänä etnisenä ryhmänä Vuoristo-Karabahissa, Karatšaevo-Tšerkessiassa ja Pohjois-Ossetiassa.

Miten Kaukasiaan houkutellaan? Jotta venäjänkielinen väestö palaisi Pohjois-Kaukasiaan, aiotaan kehittää tiiviitä asuinalueita, toteuttaa investointiprojekteja sekä perustaa ”venäläisen kulttuurin infrastruktuuri”. Painavimmat hyödyt muuttamisesta ovat asuntojen saannin varmistaminen, matkojen kustantaminen sekä työpaikkojen järjestäminen. Lisäksi aiotaan perustaa sosiaalisia ponnahduslautoja venäjänkielisille, mukaan lukien venäläiselle väestölle. Tällaisia ovat esimerkiksi kiintiöt venäjänkieliselle nuorisolle paikallisiin korkeakouluihin sekä venäläisten mahdollisuuksien parantaminen valtiollisten ja kunnallisten virkojen saamiseksi.

LÄHTEET

(Verkkolähteet luettu 1.10.2010)

PRIMÄÄRIINEISTO

Aidamirov, Abuzar (1970): *Dolgie notši*. <http://chechenbooks.narod.ru/dolgie.htm>

Aidamirova, Mašar (2005): Gore ot uma. Odinotšestvo v notši. *Vainah*, Vypusk No.4, g. 2005.

http://www.chechnyafree.ru/article.phpIBLOCK_ID=342&SECTION_ID=684&ELEMENT_ID=64495

Ahmadov, Musa (2008): Skazka o treh bratjah. *Teptar* 15.3.2008.

http://www.teptar.com/2008/03/15/skazka_treh_bratyah.html

Ahmadov, Musa (2005a): A melnitsa krutilas i na rassvete. *Vainah*, Vypusk No.5, g. 2005.

http://www.chechnyafree.ru/article.phpIBLOCK_ID=342&SECTION_ID=686&ELEMENT_ID=64986

Ahmadov, Musa (2005b): Tštoby svetšu ne zadulo vetrom. *Vainah*, Vypusk No.1, g. 2005.

http://www.chechnyafree.ru/article.phpIBLOCK_ID=342&SECTION_ID=677&ELEMENT_ID=62832

Badaeva, Larisa (2005): Zatmnienie. *Vainah*, Vypusk No.3, g. 2005.

http://www.chechnyafree.ru/article.phpIBLOCK_ID=342&SECTION_ID=681&ELEMENT_ID=64026

Elsanov, Islam (2007): Staruha. *Teptar* 27.9.2007.

http://www.teptar.com/2007/09/27/islam_elsanov_staruha.html

Idiev, Zambulat (2005): The Dragon Goes A-courting. *Index of Censorship* 5/2005, pp. 172-177.

Jašurkaev, Sultan (1995-1999): *Jah. Dnevnik tšetšenskogo pisatelja*. Alunperin luettu Radio Svobodassa. <http://lib.ru/MEMUARY/CHECHNYA/dnewnik.txt>

Mashadov, Aslan (2004): Obraštšenie Prezidenta TŠRI Mashadova k Evroparlamentu. *Pravo-Zaššita*, No.2(59), aprel-mai 2004.

Musaev, Suliman (2005): Vozvraštšenie. *Vainah*, Vypusk No.2, g. 2005. http://www.chechnyafree.ru/article.phpIBLOCK_ID=342&SECTION_ID=680&ELEMENT_ID=63829

Zakajev, Ahmed (2004): Obraštšenie vitse-peremera pravitelstva Tšetšenskoj Respubliki Itškerii Ahmeda Zakajeva k rossiiskomu narodu. *Pravo-Zaštšita*, No.2(59), aprel-mai 2004.

SEKUNDÄÄRIINEISTO

Tutkimuskirjallisuus ja artikkelit

Aidamirov, Abuzar (1999): *Burja*. <http://chechenbooks.narod.ru/burya.htm>

Aidamirov, Abuzar (1979): *Molnija v gorah*. <http://chechenbooks.narod.ru/molniya.htm>

Aho, James (1994): *This Thing of Darkness. A Sociology of Enemy*. Seattle & London: University of Washington Press 1994.

Alker, Hayward (1996): *Rediscoveries and Reformulations. Humanistic Methodologies for International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Alker, Hayward (2005): Emancipation in the Critical Studies Project. Teoksessa Booth, Ken (ed.): *Critical Security Studies and World Politics*. Ss. 189-213. London: Lynne Rienner Publishers.

Alker, Hayward & Thomas Bierstaker (1984): The Dialectics of World Order: Notes for a Future Archeologist of International Savoir Faire. *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2. Ss. 121-142.

Avruch, Kevin (1998): *Culture & International Conflict Resolution*. Washington: United states Institute of Peace Press.

Avruch, Kevin & Peter Black (1991): The Culture Question and Conflict Resolution. *Peace and Change* Vol.16 No.1 Ss. 22-45.

Avruch, Kevin & Peter Black (1993): Conflict Resolution in Intercultural Settings: Problems and Aspects. Teoksessa Sandole, Dennis J.D. & Hugo van der Merwe: *Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application*. Ss. 131-145. Manchester & New York: Manchester University Press 1993.

Barthes, Roland (1977): *Image, Music, Text*. London: Fontana Press.

Barthes, Roland (1993): *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Tampere: Vastapaino.

Barthes, Roland (1997): Reflections on a Manual. *PMLA*. Vol. 112, No.1. Ss.72-75.

Bartos, Otomar & Paul Wehr (2002): *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Benhabib, Seyla (2002): *The Claims of Culture. Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton: Princeton University Press.

Bleiker, Roland (2000): Editor's Introduction. *Alternatives: Global, Local, Political*. Vol. 25, No. 3. Ss. 269-285.

Bleiker, Roland (2001): Aesthetic Turn in International Political Theory. *Millenium: Journal of International Studies*. Vol 30, No. 3. Ss. 509-533.

Bleiker, Roland (2003a): Learning from Art: A Reply to Holden's "World Literature and World Politics". *Global Society*, Vol. 17, No. 4. Ss. 415-428.

Bleiker, Roland (2003b): Why, Then, Is It So Bright? Towards an Aesthetic of Peace at a Time of War. *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 3. Ss. 387-400.

Bleiker, Roland (2006): Art After 9/11. *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 31 No. 1. Ss. 77-99.

Booth, Ken & Steve Smith (1995): *International Relations Theory Today*. Cambridge: Polity Press.

Bowers, Stephen R., Yavus Akhmadov & Ashley Ann Derrick (2004): Islam in Ingushetia and Chechnya. *The Journal of Social, Political and Economic Studies*. Vol. 29, No. 4. Ss.. 394-407.

Broome, Benjamin (1993): Managing Differences in Conflict Resolution. The Role of Relational Empathy. Teoksessa Sandole, Dennis J.D. & Hugo van der Merwe: *Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application*. Ss. 79-111. Manchester & New York: Manchester University Press.

Burton, John W. (1990): *Conflict: Resolution and Provention*. Basingstoke: Macmillan.

Burton, John W.(1993): Conflict Resolution as Political Philosophy. Teoksessa Sandole, Dennis J.D. & Hugo van der Merwe: *Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application*. Ss.

55-64. Manchester & New York: Manchester University Press.

Campbell, David & Shapiro, Michael (2007): Guest Editors' Introduction. Special Issue on Securitization, Militarization and Visual Culture in the Worlds of Post 9/11. *Security Dialogue*. Vol. 38, No. 2. Ss. 131-137.

Carroll, Lewis (1996): *Liisan seikkailut ihmemaassa & Liisan seikkailut peilimaailmassa*. 2. painos. Helsinki: Gummerus.

Cohen, Raymond (2001): Language and Conflict Resolution: The Limits of English. *International Studies Review*. Vol. 3, No. 1. Ss. 25-51.

Connerty, J.P. (1990): History's Many Cunning Passages: Paul Ricoeur's Time and Narrative. *Poetics Today*. Vol. 11, No. 2. Ss. 383-403.

Cox, Robert W. (1981): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol. 10, No.2. Ss. 126-155.

Derluguian, Georgi M. (2005): *Bourdieu's Secret Admirer in the Caucasus. A World-System Biography*. Chicago: University of Chicago Press.

Dundes, Alan (1968): Introduction to the Second Edition. Teoksessa Propp, Vladimir: *Morphology of Folktale*. Ss. Xi-xvii. Austin: Texas University Press. 2. painos.

Doukaev, Aslan (2004): Chechnya's Literary Pure. *Foreign Policy*. Mar/Apr2004, Issue 141. Ss. 88-88.

Eagleton, Terry (1991): *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. Tampere: Vastapaino.

Evangelista, Matthew (2004): *Tshetshenian sodat: hajoaako Venäjä*. Helsinki: Like.

Ferguson, Yale H. & Richard W Mansbach (2007): Post-internationalism and IR Theory. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol. 35, No. 3. ss. 529-549.

Gadamer, Hans-Georg (1979): *Truth and Method*. London: Sheed and Ward. 2. painos (1960).

Gadamer, Hans-Georg (1988): On the Circle of Understanding. Teoksessa Connolly, John M. & Keutner Thomas (toim.): *Hermeneutics Versus Science? Three German Views*. Ss. 68- 78. Notre Dame, Ind. : University of Notre Dame Press.

Gadamer, Hans-Georg (2004): *Hermeneneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino. Suom. Ismo Nikander.

Galtung, Johan (1964): A Structural Theory of Aggression. *Journal of Peace Research*. Vol. 1, No. 2. Ss. 95-119.

Galtung, Johan (1969): Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*. Vol. 6, No. 3. Ss. 167-191.

Galtung, Johan (1985): Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research*. Vol. 22, No. 2. Ss. 141-158.

Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.

Genette, Gérard (1980): *Narrative Discourse. An Essey in Method*. Oxford: Blackwell.

Greimas, Algirdas Julien (1980): *Strukturaalista semantiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus. Suom. Eero Tarasti

Greimas, Algirdas Julien. (1987): *On meaning. Selected Writings in Semiotic Theory*. London: Pinter.

Greimas, Algirdas Julien & Joseph Courtés (1982): *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*. Bloomington: Indiana University Press.

Gupa, Egon G. & Yvonna S. Lincoln (1998): Competing Paradigms in Qualitative Research. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): *The Landscape of Qualitative Research*. Ss. 195-220. Thousand Oaks : Sage.

Hahn, Gordon (2005): Reforming Federation. Teoksessa White, Stephen, Zvi Gitelman & Richard Sakwa (eds.): *Developments in Russian Politics 6*. Ss. 148-167. Durham : Duke University Press.

Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.

Held, David (1980): *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas*. London: Hutchinson.

- Heikkinen, Hannu, Rauno Huttunen & Leena Kakkori (1999): *Ja tämä tarina on tosi... Narratiivisen totuuden ongelmasta*. Tiedepolitiikka Vol. 24, No. 4. Ss. 39-52.
- Holden, Gererd (2004): World Literature and World Politics. *Global Society*. Vol. 17, No. 3. Ss. 229-252.
- Hollis, Martin & Steve Smith (1990): *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Hosiaislouma, Yrjö: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY sanakirjat.
- Huntington, Samuel P: (1996): *The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Hyvärinen, Matti (2006): Kerronnallinen tutkimus. Helmikuu 2006. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf
- Hänninen, Vilma (2004): A Model of Narrative Circulation. *Narrative Inquiry*. Vol. 14, No. 1. Ss. 69-85.
- Høeg, Peter (1996): *Lumen taju*. 5. Painos. Helsinki: Tammi..
- Jabri, Vivienne (1996): *Discourses on Violence. Conflict Analysis Reconsidered*. Manchester & New York: Manchester University Press.
- Jabri, Vivienne (2007): *War and the Transformation of Global Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jussila, Osmo (2006): Konservatiivinen imperiumi. Teoksessa Kirkinen, Heikki (toim.): *Venäjän historia*. Ss. 205-260. Helsinki: Otava.
- Jutila, Matti, Samu Pehkonen & Tarja Väyrynen (2008): Resuscitating a Discipline: An Agenda for Critical Peace Research. *Millenium: Journal of International Studies*. Vol. 36, No. 3. Ss. 623-640.
- Kaunistmaa, Pekka & Arto Laitinen (1998): Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa Kuhmonen, Petri & Seppo Sillman (toim.): *Jaettu jana, ääretön raja*. Jyväskylän yliopisto. Filosofian julkaisuja 65. Ss.168-195. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kennedy-Pipe, Caroline & Stephen Welch (2005): Russian and United States After 9/11. *Terrorism and Political Violence*. Vol. 17, No. 1. Ss. 279–291.

Kipp, Jacob W. (2005): Putin and Russia's wars in Chechnya. Teoksessa Herspring, Dale R. (toim.): *Putin's Russia. Past Imperfect, Future Uncertain*. Ss. 205-236. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Kisriev, Enver & Robert Bruce Ware (2003): After The Referendum. Changing Trends in Chechnya. *Russia and Eurasia Review*. Vol.2. Issue 5. 22.7.2003. http://www.siue.edu/~rware/After_the_Referendum.pdf

Korhonen, Inkeri & Katja Oksanen (1997): Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Ss. 54-71. Helsinki: Gaudeamus.

Kuusisto, Riikka (1998): Framing the Wars in The Gulf And in Bosnia: The Rhetorical Definitions of The Western Power Leaders in Action. *Journal of Peace Research*. Vol. 35, No.5. Ss.603-620.

Kurki, Milja & Colin Wight (2007): International relations and Social Science. Teoksessa Tim Dunne, Milja Kurki & Steve Smith (toim.): *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Ss. 13-32. Oxford & New York: Oxford University Press.

Lakoff, George & Mark Johnson (1980): *Methaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Lapid, Yosef (1989): The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*. Vol. 33, No. 3. Ss. 235-254.

Laurén, Anna-Lena (2009): *Vuorilla ei ole herroja. Kaukasiasta ja sen kansoista*. Helsinki. Teos & Söderströms.

Layton, Katherine S. (2004): "The Emperor Carries a Gun": Capacity Building in the North Caucasus. *OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution* 6.1 Fall. Ss. 241-271. http://www.trinstitute.org/ojpcr/6_1layton.pdf

Layton, Susan (1997): A Russian Reverie: Chechnya.s Literary Legacy. *History Today*. vol. 47 No. 2. Ss. 6-9,

Lieven, Anatol (1998): *Chechnya: Tombstone of Russian Power*. New Haven: Yale University Press.

Lisle, Debbie (2006): *Local Symbols, Global Networks: Rereading the Murals of Belfast. Alternatives: Global, Local, Political*. Vol. 31, No. 1. Ss. 27-52.

Makanin, Vladimir (2000): *Kavkazkij plennyi*. Teoksessa *Udavšijsja rasskaz o ljubvi*. Ss. 165-224. Moskva: Izdatelstvo Vagrius.

Melvin, Neil (2007): *Building Stability in the North Caucasus. Ways Forward for Russia and the European Union*. Sipri Policy Paper No. 16. May 2007.
<http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP16.pdf>

Minkailov, Elbrus: *Oživšie stranitsy istorii*. <http://chechenbooks.narod.ru/dolgie.htm>

Moore, Cerwyn (2006): *Reading the Hermeneutics of Violence: The Literary Turn and Chechnya. Global Society*. Vol 20, No. 2. Ss. 179-198.

Natanson, Maurice (1970): *The Journeying Self: A Study in Philosophy and Social Role*. Reading, Menlo Park & London: Addison-Wesley Publishing Company.

Palmer, Richard E. (1969): *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*. Evanston: Northwestern University Press.

Perron, Paul J. (1987): Introduction. Teoksessa Greimas, A.J.: *On meaning. Selected Writings in Semiotic Theory*. Ss. Xxiv-xlv. London: Pinter.

Pikkarainen, Eetu (2004): *Merkityksen ongelma kasvatustieteessä. Lähtökohtia pedagogisen toiminnan perusrakenteen semioottiseen analyysiin*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto 2004.
<http://herkules oulu.fi/isbn9514273214/isbn9514273214.pdf>

Propp, Vladimir (1968): *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press. 2. ed.

Puškin, Aleksandr (1820): *Kavkazski plennik*.

<http://public-library.narod.ru/Pushkin.Alexander/plennik.html>

Puumala, Eeva (2006): Toiseuden politiikkaa ja poetiikkaa - kolme kertomusta kansainvälisestä ja sen politiikasta. *Kosmopolis*. vol. 36, no. 1. Ss. 26-46.

Ram, Harsha (1999): *Prisoners of the Caucasus: Literary Myths and Media Representations of the Chechen Conflict*. Working Paper. Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies University

of California, Berkeley. http://repositories.cdlib.org/iseees/bps/1999_01-ram/

Rasizade, Alec (2005a): Chechnya: The Achilles Heel of Russia – Part One. *Contemporary Review*. Vol 286, No. 1671. Ss. 193-197.

Rasizade, Alec (2005b): Chechnya: The Achilles Heel of Russia – Part Two. *Contemporary Review*. Vol. 286, No. 1672. Ss. 277-284

Rasizade, Alec (2005c): Chechnya: The Achilles Heel of Russia – Part Three. *Contemporary Review*. Vol. 286, No. 1673. Ss. p327-332

Reppert, John & Alexei Chevchenko (2006): The Failure of Chechen Separatism. Teoksessa Rosecrance, Richard N. & Arthur A. Stein (toim.): No More States? Globalization, National Self-determination and Terrorism. Ss. 131- 144. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.

Richmond, Oliver (2007): Critical Research Agendas for Peace: The Missing Link in the Study of International Relations. *Alternatives: Global, Local, Political*. Vol. 32, No. 2. Ss. 247-274

Ricoeur, Paul (1973): The Model of Text: Meaningful Action Considered as a Text. *New Literary History*. Vol. 5, No. 1. Ss. 91-117.

Ricoeur, Paul (1974): *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*. Evanston: Northwestern University Press.

Ricoeur, Paul (1981): *Hermeneutics and the Human Sciences. Essays On Language, Action and Interpretation*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.

Ricoeur, Paul (1984): *Time and Narrative. Volume 1*. Chicago: University of Chicago Press.

Ricoeur, Paul (1985): *Time and Narrative. Volume 2*. Chicago & London: University of Chicago Press.

Ricoeur, Paul (1988): *Time and Narrative. Volume 3*. Chicago & London: University of Chicago Press.

Ricoeur, Paul (2005): Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottaminen. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): *Tulkinnasta toiseen: esseitä hermeneutiikasta*. Ss. 164-174. Tampere: Vastapaino.

Ringmar, Erik (1996): On the Ontological Status of the State. *European Journal of International*

Relations. Vol 2, No.4. Ss. 349-466.

Rimmon-Kenan, Shlomith (1991): *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomentanut Auli Viikari.

Sandole, Dennis J.D. (1993): Paradigms, Theories and Methaphors in Conflict and Conflict Resolution: Coherence of Confusion? Teoksessa Sandole, Dennis J.D. & Hugo van der Merwe: *Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application*. Ss. 3-24. Manchester & New York: Manchester University Press.

Sen, Amartya (2008): Violence, Identity and Poverty. *Journal of Peace Research*. Vol. 45, No. 1. Ss. 5–15

Sharon, Diane M. (2005): Some Results of a Structural Semiotic Analysis of the Story of Judah and Tamar. *Journal for the Study of the Old Testament*. Vol. 29, No. 3 Ss. 289-318.

Shenshin, Veronica (2008): *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa*. Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista autonomian ajoilta nykypäiviin. Helsingin yliopisto, Aleksanteri-instituutti. <http://www.formin.fi/public/?contentid=132501&contentlan=1&culture=fi-FI>

Smith, Hanna & Mikko Palonkorpi (2005): Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus* 1/2005. Ss.16-26.

Sojuz pisatelei Tšetšenskoii respubliki & Redaktsii žurnalov Vainah, Orga, Stela'an: Pamjati velikogo pisatelja. *Vainah*. Vypusk No.5, g.2005. http://www.chechnyafree.ru/article.php?IBLOCK_ID=342&SECTION_ID=686&ELEMENT_ID=64913

Solzhenitsyn, Aleksandr (1978): *Vankileirien saaristo. Taiteellisen tutkimuksen kokeilu*. Osa VI. Tampere: Kustannuspiste Oy. Suom. Esa Adrian.

Souleimanov, Emil (2003): Chechen Society and Mentality. Prague Watchdog 25.5.2003. <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000015-000006-000006&lang=1>

Sulkunen, Pekka (1997): Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssin rajat. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Ss. 13-53. Helsinki: Gaudeamus.

Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997): Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Ss. 72-95. Helsinki:

Gaudeamus.

Sylvester, Christine (2002): *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sylvester, Christine (2007): Whither the International at the End of IR1. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol.35, No.3. Ss. 551-573.

Särmä, Saara (2007): Feministisen tutkimuksen ja valtaviiran sukulaisuussuhteet kansainvälisen politiikan tieteenalalla. *Kosmopolis*. Vol. 37, No. 1. Ss. 46-58.

Tishkov, Valery (2004): *Chechnya: Life in a War-torn Society*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California.

Tolstoi, Leo (1975/1864-1869): *Sota ja Rauha IV*. Suuret venäläiset kertojat 8. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Suom. Esa Adrian.

Tolstoi, Leo (2001): Hadži Murat. Helsinki: Basam Books. Suom. Eero Balk. Alkuperäisteos 1912.

Tontti, Jarkko (2005): Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Ss. 50-81. Tampere: Vastapaino.

Trenin, Dmitri V. & Aleksei V. Malashenko (2004): *Russia's Restless Frontier. The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia*. Washington D.C.: Garnegie Endowment for International Peace.

Törrönen, Jukka (1995): Puhetta viinasta – kohua yhteiskunnasta. Tekstin arvojen ja todellisuuskuvan jäljillä. *Tiedotustutkimus* 4/1995. Ss. 43–60.

Väyrynen, Tarja (2001): *Culture and International Conflict Resolution. A Critical Analysis of The Work of John Burton*. Manchester & New York: Manchester University Press.

Väyrynen, Tarja (2005): A Shared Understanding: Gadamer and International Conflict Resolution. *Journal of Peace Research*. Vol. 42, No. 3. Ss. 347–355.

Väyrynen, Tarja (2007): Rauhan- ja konfliktitutkimus. Teoksessa Harle (ed.): *Näkökulmia kansainvälisen politiikan tutkimukseen*. Ss. 241-262. *Studia Politica Tamperensis* 18. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos

Walker, R.B.J. (1984): *World Politics and Western Reason: Universalism, Pluralism, Hegemony*.

Teoksessa Walker, R.B.J.(toim.): *Culture, Ideology and World Order*. Ss. 182-216. Boulder & London: Westview Press.

Wang Yong & Carl W. Roberts (2005): Actantial analysis. Greimas's structural approach to the analysis of self-narratives. *Narrative Inquiry* 15:1 (2005), pp.51-75.

Weber, Cynthia (2001): *International Relations Theory. A Critical Introduction*. London: Routledge.

Weldes Jutta, Mark Laffey, Hugh Gusterson & Raymond Duvall (1999): Introduction: Constructing Insecurity. Teoksessa Weldes, Jutta, Mark Laffey, Hugh Gusterson & Raymond Duvall (toim.): *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*. Ss. 1-33. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Weldes, Jutta (1999): The Cultural Production of Crises: U.S. Identity and Missiles in Cuba. Teoksessa Weldes, Jutta, Mark Laffey, Hugh Gusterson & Raymond Duvall (toim.): *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*. Ss. 35-62. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

White, Ralph, K.(1986): *Psychology and Prevention of Nuclear War. A Book of Readings*. New York: New York University Press.

Whitebrook, Maureen (2001): *Identity, Narrative and Politics*. London: Routledge.

Wilde, Oscar (2008/1889): Valehtelun rappio. Teoksessa *Naamioiden totuus ja muita esseitä*. Turku: Savukeidas.

Wyn Jones, Richard (1999): *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.

Uutiset, tiedotteet ja haastattelut:

Abuzar Aidamirovin esittely Tšetšenian tasavallan kulttuuriministeriön otisivuilla <http://www.mkchr.com/main.mhtml?Part=7&PubID=447>

Amnesty International (2005): Executive Director of Russian-Chechen Friendship Society, Stanislav Dmitrievskii, possible prisoner of conscience. Public Statement. News Service No: 306, 15.11.2005. <http://www.amnesty.org/fr/library/asset/EUR46/053/2005/fr/fcdaa89a-d485-11dd-8743-d305bea2b2c7/eur460532005en.html>

Delovoi kvartal 18.9.2010: Russkih hotjat pereseljat ha Severnyi Kavkaz.

<http://dkvartal.ru/news/99835923>

Hasimikov, Usman 4.1..2006: V selenii Meskety otkryt muzei imeni Abuzara Aidamirova. Tšetšenian kirjailijaliiton puheenjohtajan, Eduard Mamakaevin haastattelu. Kuultu alunperin Radio Svobodassa tšetšeeniksi 4.11.2006. <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000019-000002-000154&lang=2>

Human Rights Watch (2006): Russia: Court Orders Closure of Russo-Chechen Friendship Society. News Release 12.10.2006. <http://www.hrw.org/en/news/2006/10/12/russia-court-orders-closure-russian-chechen-friendship-society>

Kreml: Režim kontrterroristitšeskoi operatsii v Tšetšne otmenen. Lehditötiedote 16.4.2009. <http://www.kreml.org/news/210374874>

Helsingin Sanomat 22.8.2010: Venäjä kertoi surmanneensa tärkeän kapinallisjohtajan. Nimeläinen, Jussi, Ulkomaat.

Nezavisimaja Gazeta 8.7.2000: S tšetšentsami my budem dogovoritsa. Halter, Marek. http://www.ng.ru/world/2000-07-08/1_agreement.html

Rosbalt 21.9.2010: Kavkaztsy ostanutsja na Kavkaze. Jevgeni Novikov. <http://www.rosbalt.ru/2010/09/21/773781.html>